Bucura Dumbravă

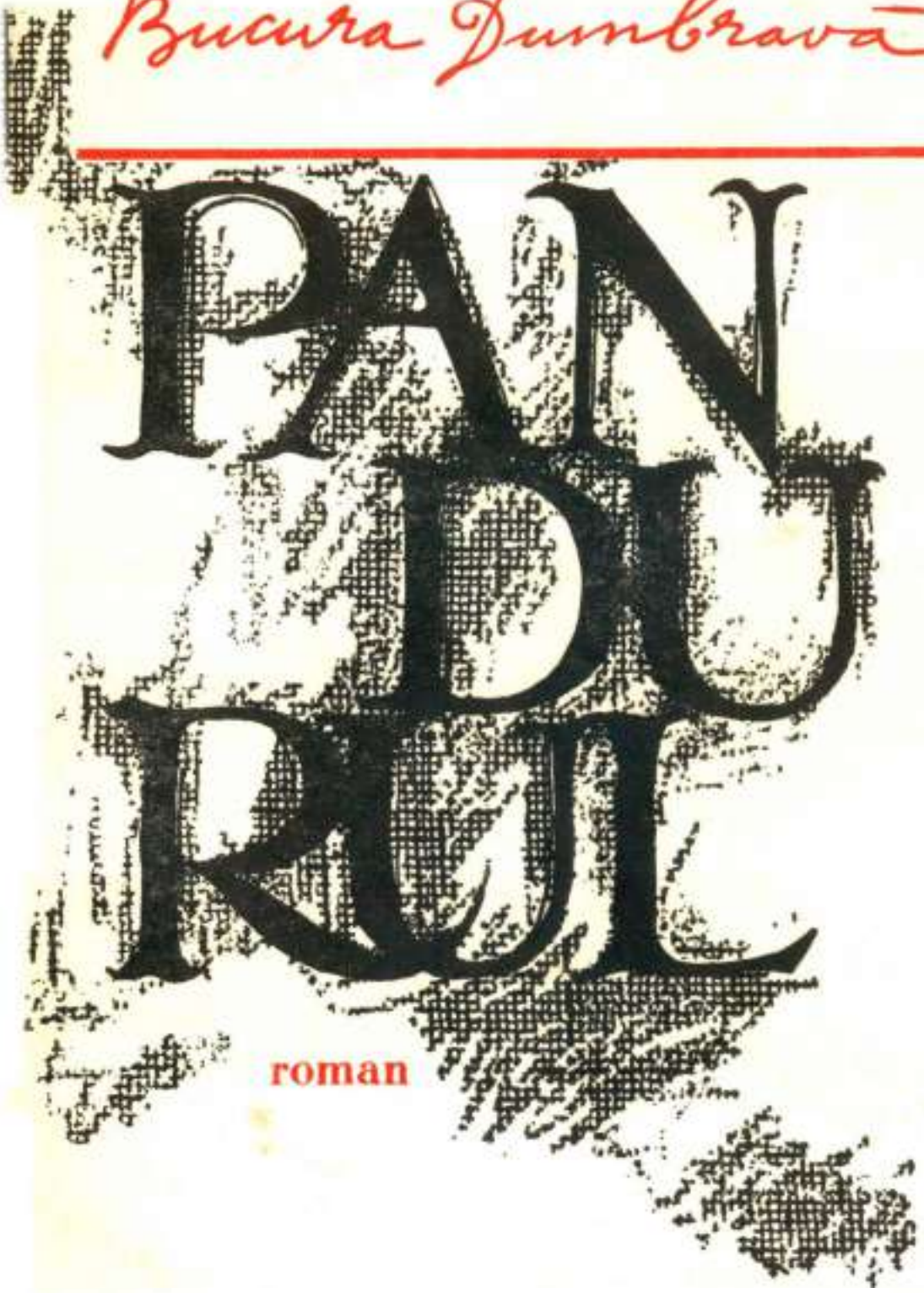

roman

EDITURA MILITARĂ

PANDURUL

BUCURA DUMBRAVĂ

PANDURUL

Traducere de ELISA I. BRĂTIANU

Cuvînt introductiv : ILEANA MANOLE

EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI — 1981

Coperta : STIHI BOGDAN

CUVÎNT INTRODUCTIV

Se împlinesc 160 de ani de la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu.

În anul 1821 cînd țara era istovită de îndelungata stăpînire fanariotă — s-a desprins din rîndurile pandurilor olteni un om, care în numai cîteva luni a izbutit să-și constituie marea sa oaste, să răstoarne printr-un efort general administrația străină turco-fanariotă.

Tudor Vladimirescu a reprezentat o mare, neîmplinită speranță. El a însemnat revoluția și, prin ea, „dreptatea" și slobozenia". A fost nu doar luptătorul și sufletul răscoalei, ci și gînditorul ei politic, organizatorul, revoluționarul și, în dimensiune absolută, patriotul. Tudor a intrat în nemurire ca personaj de legendă sau de baladă populară. Dar și ca erou al istoriei.

Începînd cu Iancu Văcărescu și continuînd cu Naum Rîmniceanu, N. Beldiman, C. Conachi, D. Bolintineanu, C. Boliac, I. Ghica, G. Coșbuc, St. Nenițescu, N. Vulovici. Radu Rosetti, și continuînd cu scriitori ai zilelor noastre Gala Galaction, V. Voiculescu, Victor Eftimiu, C. Ardeleanu, Mihnea Gheorghiu, Mihu Dragomir, N. Tăutu, Al. Voitin, Eugen Frunză, Gh. Tomozei, Adrian Păunescu, Ioan Alexandru, Dan Verona, Nicolae Labiș și cu mulți alți scriitori contemporani, figura vestitului pandur și eroica mișcare revoluționară de la 1821 au fost și continuă să fie oglindite în versuri, piese de teatru, romane, studii. În creația populară, pandurii și conducătorul lor se deosebesc cu greu de eroii cîntecelor haiducești propriu-zise. O reconstituire artistică a evenimentelor din 1821 realizează în 1912 și scriitoarea Bucura Dumbravă cu romanul

„Pandurul", a cărui reeditare este prilejuită de aniversarea a 160 de ani de la revoluție. [1]

Deși n-a fost româncă de origine, Bucura Dumbravă a știut prin opera ei literară, prin dragostea arătată poporului român și admirația ei față de priveliștile țării noastre, să opereze o altoire de mare valoare spirituală. Rodul acestui altoi îl constituie cele trei cărți, pe care oricînd le vom citi ca niște opere ale noastre : „Haiducul", „Pandurul" și „Cartea munților".

Bucura Dumbravă este un pseudonim al scriitoarei Fanny Seculici. „Numele însuși — spunea Emanoil Bucuța — era un nume de munte. El vine din acea atmosferă romantică germană" [2]. S-a născut la 28 decembrie 1868, la Bratislava, în Cehoslovacia. La 4 ani, se afla la Viena, iar peste un an, împreună cu familia, s-a stabilit la București. De atunci nu a mai părăsit țara noastră decît pentru călătorii vremelnice, devenind româncă.

Despre Bucura Dumbravă a scris în mai multe rînduri, cu diverse prilejuri, Emanoil Bucuța care i-a purtat o nemărginită admirație și o statornică prietenie, sentimente ce s-au cimentat în numeroasele lor drumeții, făcute în Carpați, dîmpreună cu alți iubitori ai turismului. Scriind o recenzie la volumul „Cartea munților", el nota : „Fanny Seculici era fără naționalitate limpede, așa cum îi plăcea ei ; avea uneori furii împotriva hotarelor trase între oameni : născută la Bratislava, așezată de la cinci ani în România, cu o mamă poate mai mult germană și cu un tată mai mult slovac-ungur, scriind și vorbind aproape tot așa de ușor în limba germană, franceză și engleză, Bucura Dumbravă era numai româncă" [3]. Puține sînt mărturiile rămase despre viața scriitoarei. În țara noastră, ea s-a identificat cu felul de a gîndi și de a simți al românului, i-a îndrăgit viața, obiceiurile, datinile, a îndrăgit mai ales natura Carpaților. A vorbit despre ospitalitatea, măsura și demnitatea oamenilor noștri, despre simțul prevederii și al răbdării cumpătate care le caracterizează firea. Era ea însăși o natură optimistă, plină de energie, veșnic surîzătoare...

[1] În 1969, la Ed Tineretului a apărut o bună ediție, cu un cuvînt introductiv semnat de D. Almaș.

[2] Emanoil Bucuța : „Scrieri" vol. 2, Minerva, 1977, p. 78.

[3] Emanoil Bucuța : „Scrieri" vol. 2, Minerva, 1977, p. 77—78.

Același prieten, Emanoil Bucuța, o descria astfel: „E o femeie al cărei păr e acum încărunțit bine; obrazul îmbujorat a început parcă să-și înmoaie carnea. Pasul îi e însă plutitor și tînăr, ochii prietenoși, gura plină de zîmbet și de strălucirea dinților, brațul cu mișcare ușoară și bărbătească, toată ființa înecată într-o prospețime de rouă și într-o siguranță pe care le-a adus de pe înălțimi." Ea „e o prietenă a omului, pe care suferințele lui, mai mult decît o îndurerează, o răzvrătesc. Dacă se apleacă să-l ajute, să știi că-l pune bine pe picioare și-l trimite pe drum, ca să-și caute dreptul. Ea e un ostaș al adevărului; micile minciuni, ca și marile amăgeli n-o înșală și, îndrăzneață, le spune pe nume, disprețuind orice potriveli, întîmple-se ce s-ar întîmpla"... „Om întreg și așezat pe atît de adînci temelii", își întărește Emanoil Bucuța schița de portret, urmînd: „Îți dai seama că urzeala ei e urzeala ta și că trebuie să te întorci, pentru că drumul tău e altul, împletit cu o mie de poteci străine și de neguri, dar pleci înviorat. Îndărăt, o lași pe ea, cu același zîmbet, care mîngîie și dă încredere că cel puțin cîteodată și în cîte un ins suferința noastră se sfărîmă în ploaie de stele și zbuciumul ni se înmlădie într-o înaltă încîntare". [1]

Aceleași frumoase impresii ni le împărtășește și Otilia Mihail Oteteleșeanu: „Mișcările măsurate, vocea ei armonioasă, rîsul cristalin și expresia gravă, în unele momente, dădeau făpturii ei o atracție deosebită, mai ales că totul era colorat de spiritul ei evoluat și pătruns de adîncă cultură. Revărsa prospețime de cuget și bucurie curată". [2]

Firea optimistă și interesul manifestat față de obiceiurile și tradițiile noastre au făcut-o să inițieze și să organizeze o serie de activități. Astfel, în 1905, ea a înființat societatea „Chindia", care își propunea să cultive gustul pentru jocurile naționale și portul popular. „Chindia" a existat pînă în preajma primului război mondial. Bucura Dumbravă a luat parte în fiecare an la șezătorile organizate în țară. Documentele menționează prezența ei, în august

[1] Emanoil Bucuța: „Scrieri" vol. 2 (Din carnetul unui drumeț), Minerva, 1977.

[2] Otilia Mihail Oteteleșeanu: „Boabe de grîu", anul V, nr. 10, 1934, p. 632.

1916, la pitoreştile serbări de la Bumbeşti-Gorj. Tot în acest an, a trimis o „Doină despre Tudor" unei reviste pentru ţărani „Şezătoarea săteanului". Peste cîţiva ani, în mai-iunie 1921, a plecat dimpreună cu Emanoil Bucuţa la Tg. Jiu, pentru a participa la serbările din Gorj. Aici s-a ocupat şi de „organizarea unui muzeu regional istoric". [1]

O altă preocupare neîntreruptă a scriitoarei a fost cunoaşterea istoriei poporului nostru, elogierea vitejiei fiilor săi. Prima lucrare semnată de Bucura Dumbravă a fost o piesă de teatru în limba germană intitulată: „Mama lui Ştefan cel Mare", datată 29 decembrie 1899 şi aflată în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R.S.R., sub titlul: „Die Mutter Stefan's des Grossen".

Bucura Dumbravă se numără de asemenea, printre primii autori de romane istorice. „Haiducul", roman, publicat în 1906, în foiletonul ziarului socialist german „Vorwärts", apare în limba română în anul marii răscoale ţărăneşti din 1907. Caragiale a fost entuziasmat de carte şi a scris directorului „Convorbirilor critice" vorbindu-i de marele succes „al amicei mele, domnişoara Fanny Seculici. Mi se pare că Die Zeit *din Viena şi* Neu Freie Presse... *îi fac nişte extraordinare elogii. Tare mi-ar părea bine să se adeverească părerea mea, despre fata asta atît de inimoasă şi spirituală, numai de ar fi scris în româneşte să ne bucurăm şi noi".* [2]

În anul 1913 apare cel de-al doilea roman al Bucurei Dumbravă „Pandurul". Împreună cu „Haiducul", el făcea parte din trilogia „Sfărîmătorii de valuri". Cel de-al treilea volum, din păcate pierdut, se intitula „Sarea norodului" şi evoca figura lui Ion Cîmpineanu şi epoca revoluţiei de la 1848. [3] *În perioada 1917—1921 scriitoarea a colaborat la ziarul „Lumina" a lui C. Stere, la „Viaţa*

[1] Scrisoare inedită a Bucurei Dumbravă către Mihai Haret, B.A.R. Secţia manuscrise. C. Col. sp. mss. 1 166/1961 — citată şi de M. Handoca în „Cuvînt înainte" la „Cartea munţilor" de Bucura Dumbravă, Ed. Stadion, Bucureşti, 1970, p. 6.

[2] Scrisoare datată 16/29 dec. 1907, aflată la Muzeul literaturii române, inventar nr. 11028, publicată de T. Vîrgolici în „Gazeta literară", 1967.

[3] Cf. Emanoil Bucuţa: „Scriitori care nu mai sînt", Gîndirea, nr. 1, ian. 1917, p. 26—29.

românească", la „Ideea europeană", la „Convorbiri literare". În anii primului război mondial a activat în cadrul Crucii Roșii. Indignată de ticăloșia războiului, ea îndeamnă tînăra generație la dragoste, la frățietate. Apărătoare vajnică a păcii și a mișcării feministe, ea afirma : „Cuvîntul ură în gura femeii sună ca un lătrat de hienă — efectul lui îl putem vedea și mirosi în uriașele pîlnii pline de leșuri și muribunzi, care au făcut din coaja planetei noastre ceva nemaipomenit, ceva nemaivăzut, o grozăvie care întrece toate închipuirile lui Dante... Pentru a sfîrși acest război, dar mai ales pentru a domoli mînia sufletelor chinuite ale popoarelor care se vor ridica după ce tunurile vor fi amuțit, femeile trebuie să se unească într-un gînd și dor de bunătate și dreptate, toate femeile europene, fără excepție, întinzîndu-și mîinile peste toate hotarele, și de aici întinzîndu-le peste toate mările, femeilor de pe celelalte continente".[1] În prefața amintită la „Cartea munților" Mircea Handoca vorbește despre activitatea Bucurei Dumbravă în domeniul turismului. Împreună cu geograful Mihai Haret și cu scriitorul Emanoil Bucuța, ea a înființat o asociație menită să lupte pentru „infiltrarea gustului de excursiuni în marea masă a populației și pentru înființarea de Parcuri Naționale în România".[2] Din comitetul științific făceau parte Simion Mehedinți pentru geografie, Bucura Dumbravă pentru literatură și Mihai Haret pentru turism. Această asociație a inaugurat în vara anului 1920 seria excursiilor colective sub conducerea lui Mihai Haret și a Bucurei Dumbravă. Ca o prețuire a acestei activități, „Vîrful Ocolit" de pe Omul poartă acum numele ei.

În ultimii ani ai vieții a renunțat la literatură, de dragul teozofiei, pe care a popularizat-o prin conferințe și articole publicate în „Ideea europeană". Teozofia reprezenta pentru ea un prilej de realizare a frăției și a dragostei între oameni. La 1 decembrie 1925 a plecat în India, pentru a participa la un congres al teozofiei ținut în localitatea

[1] Bucura Dumbravă : „Ceterum censeo", în „Lumina", nr. 52 din 23 oct. 1917.

[2] Bucura Dumbravă „Cartea munților", Ed. Stadion, 1970.

Adyar, lîngă Madras. La înapoiere, în drum spre casă, s-a îmbolnăvit de ciumă bubonică și a murit la 20 ianuarie 1926, într-un spital din Port Said. Urna cu cenușa Bucureî Dumbravă a fost adusă în țară, în primăvara aceluiași an.

„A murit energia, veșnic tînără și nebiruită. A murit voia bună! Au murit munca fără preget și dragostea de viață" [1] *— scria Gala Galaction îndurerat de această pierdere.*

* * *

Romanul „Pandurul" a fost tipărit în limba română în 1912. Inițial, el apăruse în limba germană, la Regensburg („Der Pandur. Geschichte des Rumänischen Volksaufstandes im Jahre 1821"), în condiții tehnice deosebite. În forma actuală, el suferă din pricina traducerii — nu-i chiar la înălțimea stilului original. Dar valoarea istorică și emoțională a lucrării depășesc scăderile tălmăcirii.

La apariție, romanul a stîrnit aprecieri elogioase: „Cartea ei — nota Gala Galaction — este scrisă cu atîta dragoste de țărănimea noastră, cu atîta pricepere într-ale firii și ale sufletului românesc adevărat, cu atîta evlavie pentru codrii, munții și mînăstirile din Oltenia, încît dacă am fi cu toții la înălțimea românismului Bucurei Dumbravă, i-am decerne într-un glas o diplomă. Și Tudor Vladimirescu, întunecatul pandur care trece călare prin toată această minunată rechemare a anilor 1820—21, poate fi el altul decît adevăratul, autenticul Tudor Vladimirescu? Te întrebi, fără să poți să hotărăști — din multa ei știință istorică l-a înviat Bucura Dumbravă pe vajnicul oltean, atît de aidoma cu icoana din inimile noastre? Trebuie, pe lîngă atîta sete de lămuriri istorice și o inimă de femeie, ca Tudor Vladimirescu să renască printre noi pandur viteaz și nepătat, apostol furtunos și crunt, precum a fost". [2]

[1] Gala Galaction: „Bucura Dumbravă" în „Adevărul literar și artistic" nr. 270 din 7 febr. 1926.

[2] Gala Galaction: „Tudor Vladimirescu", în „Opere alese", vol. III, Editura de stat pentru literatură, 1950, p. 258.

„Pandurul dumitale — i se adresa Al. Vlahuță autoarei — e o carte bună, în cel mai larg înțeles al cuvîntului. Ai scris-o cu evlavie. Și cu evlavie am citit-o. M-ai făcut să trăiesc cu o sută de ani în urmă". [1] *E cunoscută perseverenta muncă de documentare a Bucurei Dumbravă, pentru realizarea romanului. Ea a stat de vorbă cu descendenții eroilor săi, a cercetat arhive și biblioteci, a descifrat hrisoave. S-a slujit de izvoare documentare de primă mînă (colecția de documente Hurmuzaki, lucrările lui A. D. Xenopol, N. Iorga, Gr. Tocilescu, însemnările memorialistice ale lui I. Ghica, Aricescu, Rangabé, Zallony, Heliade Rădulescu, colecții de folclor). Cînd Nicolae Iorga va publica scrisorile inedite ale lui Tudor Vladimirescu, care contraziceau unele păreri ale lui Aricescu, Bucura Dumbravă își va exprima părerea de rău pentru unele eventuale erori : „M-am luat după Aricescu și-mi pare rău, cu toate că atunci n-aveam ce face".* [2]

Romanul debutează cu procesul intentat ispravnicului județului Mehedinți, Nicolae Glogoveanu, care călcase moșia lui Tudor Vladimirescu ca să-i dărîme casa. Coborînd scările clădirii divanului domnesc, unde pierduse procesul, Tudor Vladimirescu amenință alaiul boieresc, zicînd tare : „Azi fu o judecată grecească. Va veni însă ziua cînd se va ține judecata oltenească !" El a declarat mai tîrziu episcopului de Argeș, Ilarion : „De-oi trăi, voi face douăsprezece perechi de opinci din pielea a doisprezece boieri divăniți". În noaptea de 18 spre 19 ianuarie 1821, Tudor a plecat din București cu o ceată de arnăuți din garda domnească, puși la dispoziția lui de Grigore Brîncoveanu, mare spătar ; la 21 ianuarie a fost la Tg. Jiu unde a ridicat pe Dinicu Oteteleșanu, unul din ispravnicii județului Gorj. Prin el, Tudor și-a asigurat aprovizionarea mînăstirii Tismana, din care și-a făcut o bază de rezistență împotriva unui eventual atac otoman. Duminică, 23 ianuarie, Tudor era la Padeș, în plaiul Cloșanilor, unde-l aștepta vechiul său prieten Dumitru Gîrbea cu o sută de panduri. De la Tismana, Tudor a trimis în toate satele plaiului și în plășile vecine emisari ca să strîngă plăieșii. El a făcut în primul rînd apel la panduri, care în ciuda privilegiilor lor fuseseră

[1] Revista „Transilvania", nr. 5, mai 1921.
[2] Viața românească, nr. 1—2/1915.

supuși la dajdie. Ca un rîu ce-și adună apele de pretutindeni, oastea lui Tudor se formează, crește. Unit la început doar cu cei cîțiva haiduci ai lui Iancu Jianu, ea se completează pe măsură ce Tudor Vladimirescu parcurge satele și munții. Cînd în jurul lui s-a strîns o ceată destul de numeroasă, a lansat către „tot norodul omenesc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești" o proclamație care a produs asupra țăranilor efectul unei declarații de război adresate stăpînirii boierilor și întregii orînduiri feudale. Proclamația de la Padeș, redactată la București, înainte de începutul revoluției, prevestește viitorul conflict dintre Tudor și boieri. Cuprinși de entuziasmul răzbunării, țăranii alergau sub steagul lui Tudor. În cîteva zile, focul revoluției a cuprins Oltenia toată. Pe unde trecea, Tudor era salutat de mulțime ca un izbăvitor. Poporul nu-l numea decît „domnul Tudor". Sub imboldul marii lupte deschise de el, țăranii și-au întors armele împotriva asupritorilor. Cei care nu s-au înrolat în „Adunarea norodului", au atacat conacele, moșiile boierești și mînăstirești.

În decursul celor aproape 5 luni de afirmare a revoluției, Tudor s-a străduit să găsească soluții politice corespunzătoare situației de atunci, pentru a nu îndîrji marile imperii. El a cerut Porții respectarea „dreptăților strămoșești", adică a prevederilor vechilor tratate, pe baza cărora Muntenia și Moldova își păstrează o largă autonomie statală în schimbul unor angajamente și dării. Tudor a făcut totul pentru a feri țara de ocupația Porții. Mai întîi el a încercat să obțină plecarea eteriștilor, pentru a lua Porții orice motiv legal de intervenție armată. După eșecul acestor încercări, el a intrat în negocieri cu reprezentanții sultanului. Încă de la sfîrșitul lunii martie 1821, năvălirile otomane căpătaseră un caracter organizat. La 1 mai, armate otomane din trei direcții, cu forțe superioare, pătrund în țară. Evenimentele se precipită. Neînțelegîndu-l pe Tudor Vladimirescu, boierii nu i se mai supun, își dau mîna cu forțele externe, iar fapta lor a avut drept sfîrșit asasinarea conducătorului revoluției.

Fără a exagera, se poate afirma că „Pădurul" este un roman istoric, dar că, totodată, el este și epopee, cronică și legendă, poem folcloric și rapsodie națională, roman

realist. Se împletesc în el toate categoriile artei : frumosul, gingaşul, sublimul, tragicul, caracteristicul, grotescul. Optica Bucurei Dumbravă îşi aşează postul de observaţie deschis la toate perspectivele : ea pătrunde în singurătatea melancolică a lui Urdăreanu, Enc Enescu sau a Saftei Paenaru, în gîndurile lor cele mai de taină, cuprinzînd totodată şi forfota curţii domneşti sau a gospodăriilor cu argaţi şi, în sfîrşit, se urcă pe o înălţime, ca să cuprindă unduirea amplei mişcări de mase de la 1821. În înregistrarea ritmului sincronic al mulţimii de panduri, propulsată de un vijelios patos colectiv, poate că numai Sadoveanu o mai întrece.

Cu toate că, la prima vedere, „Pandurul" este roman istoric, am înclina să vedem în el, precumpănitoare, elementele de epopee. Romanul istoric, creaţie provenită prin excelenţă din individualismul romantic, are un erou unic, care determină întreaga atmosferă. Deşi pandurul este un astfel de erou, cartea constituie, în esenţa ei, o frescă a formării şi afirmării umanităţii româneşti, într-un moment istoric decisiv, o adevărată epopee a devenirii istorice a poporului român.

La început, personajele introduse în vasta scenă a revoluţiei apar ca neutre, ca şi fructele crude, urmînd să se coacă încet-încet, sub ochii noştri, pînă ce te cuceresc prin comoara de experienţă, de cunoştinţe şi de înţelepciune, care ajunge să se desprindă dintr-înşii ca o aromă îmbătătoare. Acest ritm al coacerii solare este propriu mai mult vechii epopei decît romanului istoric.

Există în roman şi un echivalent al registrului zeiesc, care mînă evenimentele, ca în epopeile antice. Numai că acest echivalent se află situat acum, pe un plan de imanenţă, în persoana lui Tudor Vladimirescu. Dimensiunile formidabilei sale forţe se află măsurate în efectul pe care prezenţa sa îl stîrneşte în conştiinţa celorlalţi. „Pandurul" se construieşte astfel, uriaş, pe calea răsfrîngerilor. Acest joc de răsfrîngeri pleacă de la cei din jurul său, pînă la cei mulţi din popor care-l dezmiardă „Tudorin", care creează cîntece preamărindu-i faptele vitejeşti. Portretul fizic al eroului aproape că nici nu este schiţat, insistîndu-se mai mult asupra privirii sale şi a vocii puternice ca expre-

sie a forței morale pe care o degajă. In Tudor Vladimirescu, ca erou al cărții, nu trebuie să vedem figura istorică reală, ci un simbol și un model exemplar, pentru care documentele au fost doar un pretext. Cînd intenția modelului istoric, măiestrit ilustrată cu mijloacele unei ficțiuni, a trebuit totuși să se limiteze la datele realității, ea a fost diminuată. E vorba de final, cînd toate acumulările de tensiune și așteptare se dizolvă în cîteva gesturi rapide. Neînțeles de cei din jurul său și neputînd el însuși să le înțeleagă limitele omenești, Tudor Vladimirescu este trădat, este sacrificat. Modelul pe care vrea să-l impună cartea a fost aici contrazis de personajul istoric real, care i-a servit de pretext. Privite sub specia simbolului, dimensiunile personajului nu vor mai contraria perspectiva noastră emoțională, ci dimpotrivă, se vor regăsi în ea. Finalul romanului face din Tudor Vladimirescu un personaj tragic. Deși frustată de aura măreției specifică tragediei, înfrîngerea eroului este o recunoaștere tragică, pentru că ea beneficiază de o autentică acoperire valorică. Cititorul este cuprins de un sentiment de protest vehement față cu înfrîngerea omului Tudor și, prin el, a idealurilor pe care el le simboliza „dreptate" și „slobozenie".

Privind mulțimea aceea de panduri dezamăgită, întorcîndu-se acasă sau fugind prin păduri, ai sentimentul că măreția e umbrită, că energiile au fost irosite în zadar. Și dacă pozitivul ajunge negat, înseamnă că, la rîndul ei, negarea își dezvăluie plenar virtuțile. Durerea pe care o trăim alături de personajele Bucurei Dumbravă ne strivește și ne purifică totodată, întovărășită fiind de certitudinea unui ideal. De aceea, în tragedia finalului, valoarea piere și renaște cu o forță nouă. Pierderea trezește visul regăsirii, prăbușirea naște dorința reluării luptei. Durerea dă personajului o anumită solemnitate, cu atît mai grăitoare, cu cît nici o tentație de înfrumusețare n-o ispitește pe autoare.

Nu mai puțin decît figura lui Tudor Vladimirescu impresionează varietatea tipurilor umane izolate. În acest roman cu zeci de personaje, întîlnim domnitori, boieri, fanarioți, panduri, arnăuți, argați, călugări, demnitari

străini, țărani, într-o împletire dintre cele mai stufoase. Înlăuntrul fiecăreia dintre aceste categorii există iarăși o diferențiere nesfîrșită. Dacă ar fi să surprindem doar tipurile feminine ale romanului, ar trebui să trecem de la demna „cucoană Anica", la frivola Sofiana Pantas și la candida Safta Poenaru.

Cea mai mare parte din omenetul Bucurei Dumbravă ne întîmpină pe drumuri, pe cele parcurse de oastea lui Tudor Vladimirescu. Drumul este mai mult decît un simplu motiv pitoresc : el constituie un principiu aproape simbolic al cunoașterii, al împlinirii celor mai mari deziderate. Motivul drumului dă aici aceeași sugestie de infinitate a relațiilor și destinelor umane.

Felul de viață al oltenilor lui Tudor exprimă reproducerea la scara umană a formelor naturii. Bărbații au ceva din elementul prin excelență mobil și mutabil al firii ; dimpotrivă, femeile (cucoana Aurica, Safta Poenaru sau Liliana) reprezintă elementul vegetal, cu funcții nutritoare, înrădăcinat în pămîntul rodnic al Olteniei. Un alt mod de reflectare a naturii în om îl ilustrează personaje ca Ilarion sau Gheorghe Lazăr. Ei exprimă maturitatea, poate că „magul" sau „înțeleptul". Ilarion caută să pătrundă sensurile sau puterile ascunse în oameni și în faptele lor ; sfatul său este întotdeauna cel necesar și așteptat, de Tudor mai ales.

În mulțimea de panduri se conturează cîteva portrete : Preda, Pavel Chirițescu, Ion Teleman, Ion Oarcă, Gh. Cuțui, Vasile Crăpatu, Barbu Urleanu, Ion Frunte-Lată, Ion Mehedințeanul etc. Ion Urdăreanu este un personaj îndrăgit de cititori. Tragismul său nu se reduce la finalul crîncen sau delicat dureros : prozele romantice abundă în asemenea finaluri sîngeroase. Tragicul rezultă mai ales din aceea că deznodămîntul necesar e dat cu precizie. O cauzalitate riguroasă se desfășoară ca un mecanism caracteristic, implacabil. Pasiunea lui Urdăreanu pentru Safta Poenaru e mortală în momentul ei de pornire. Prin situație, acest moment al romanului amintește de „Romeo și Julieta", deosebindu-se totuși. Eroii shakespearieni erau abia ieșiți din copilărie, dragostea lor e de criză pubertală,

inocentă și deplină. Ion Urdăreanu este un răsfățat al femeilor. Pasiunea pentru Safta Poenaru crește însă devastator, îl tulbură, îi determină nesubordonarea și, de aici, finalul. Subliniem totuși caracterul necesar al sfîrșitului tragic al eroului, caracter aflat în situație. E deci un tragic de situație și în același timp, un tragic al necesității : el decurge din determinism și este o formă a criticii pasiuni devoratoare ce se dezvoltă distrugînd echilibrul personalității lui Urdăreanu și provocînd finalul.

Asemănătoare, pînă la un punct, este situația lui Ene Enescu. În definitiv, acesta putea îndrăgi oricare altă fată și, prin urmare iubirea lui s-ar fi sfîrșit, în oricare alt caz, cu căsătorie etc. Dar tocmai aici se vădește caracterul necesar al tragicului : faptul că a ales dintr-o infinitate de cazuri posibile, unicul imposibil — tînăra sa mamă vitregă, Liliana. Or, această alegere dovedește că Ene acordă excelență Lilianei tocmai din pricina imposibilității, ca o aureolă, că el nu alege iubirea, ci dezastrul, că el nu este victima unei situații tragice (ca Romeo), ci creează situația, pentru a-i fi victimă. Cu toată simpatia autoarei pentru Urdăreanu, ea nu-l salvează. Pentru Bucura Dumbravă haosul nu există în natură, ci în pasiuni, în efecte. Natura nu este la ea, ca la romantici, dezordine, spontaneitate ; ci ordine, ierarhie, succesiune. Natura umană este însă un paradis devastat de patimi.

Bucura Dumbravă excelează și atunci cînd vorbește despre personaje aflate la antipodul celor pe care-i iubește și respectă. Boierii, domnitorul, eteriștii care l-au ucis pe Tudor sînt tot atît de vii, de complex intuiți de către autoare, încît rămîne puternică impresia de ciocnire a două lumi ireconciliabile. De aici toată acea dramatică desfășurare a acțiunii, acea tensiune care de la prima pagină captivează cititorul. Temeinic documentată, Bucura Dumbravă a reînviat prin reconstituire literară o epocă, o atmosferă, o lume și a repus pe soclul meritat o seamă de eroi naționali, antrenați în ampla epopee a revoluției de la 1821. Epicul se îmbină continuu cu liricul, închegînd totul într-un plan de măreție. Întîmplările sînt cînd domoale, cînd vijelioase, chiar dacă apar descrise într-un

ritm molcom și fără grabă ; eroii sînt distincți — fără să fie totuși prea materiali — și prinși într-o psihologie modernă ; prezența naturii apare nu ca fundal, ci ca un element cel puțin egal cu oamenii și cu acțiunile lor. Toate acestea se contopesc într-o atmosferă care — prin suflul său măreț și luminos, prin ritmul calm și totuși plin de variații, prin alternanța de expresie umană și de surpriză din partea destinului — ne duc cu gîndul la Sadoveanu.

ILEANA MANOLE

I

Un şir de care cu boi, încărcate greu cu trunchiuri de copaci, înainta încet, înconjurat de nori albi de praf. Osiile scîrţîiau, iar cînd dobitoacele ieşeau din făgaşul roţilor, de dorul unui stufiş sau unui pămătuf de iarbă, ţăranul le îndemna cu cîte un „hăis" sau „cea", şi ele, ascultătoare, îşi îndreptau din nou jugul, păşind apăsat şi legănîndu-şi capetele cu ochi gravi şi neclintiţi, în praf şi arşiţă.

Ziua de septembrie era călduroasă, şi pădurea, prin care trecea drumul, nu mai dădea umbră, pentru că fusese brăcuită după obiceiul turcesc : stejarii, doboriţi fără rost şi chibzuială, rupseseră în cădere mulţi alţi copaci, care-şi ridicau acum jalnic trunchiurile ciopîrţite. Iar dintre cei care, din întîmplare, mai rămăseseră întregi alcătuind un acoperiş apărător împotriva vîntului şi a ploii, mulţi fuseseră întrebuinţaţi ca vetre de foc, şi piciorul lor înnegrit era scobit de flăcări.

Afară de fîşia lată de lut galben, pe care înaintau căruţele, poteci făcute de lemnari, cutreierau pădurea zbîrlită ; pe una din ele o ceată de călăreţi ieşeau în drumul cel mare.

Erau olteni în straie albe împodobite cu cusături negre, călări pe cai mici buestraşi cu cioltare pestriţe sub şeile lor.

Omul din capul pîlcului, care purta uniformă căzăceească, verde închis, împămîntenită de un domnitor, cu cîţiva ani înainte pentru ostaşii ţării, întrebă pe unul dintre cărăuşi :

— Unde duceți lemnele ?
— La București pentru poduri.
— De la Cîineni, din Argeș.
Un oltean strigă :
— De așa de departe !
Iar căpetenia lor arătă numai cu brațul pădurea pîngărită. Într-o roată de multe poște codrii dimprejurul orașului București aveau aceeași înfățișare ; hospodarii, ocîrmuirea și boierii îi doborau cu nemiluita.
Apoi călărețul zise :
— Își taie moșnenii de la Cîineni pădurea ?
— Nu mai e a lor.
— Au vîndut-o ?
— În ziua de azi Cîinenii sînt ai lui Vodă.
— Ai lui Vodă ? strigă călărețul, pe cînd ochii lui căprii se întunecară. Bată-i ciuma de greci ! Dar cum a izbutit el să hrăpească moșia moșnenilor ? Eu sînt comandirul de panduri Tudor Vladimirescu, urmă el, cînd m-am războit cu turcii aveam băieți de la Cîineni printre oamenii mei. N-o fi vreunul aci ?
Cărăușul își ridică pălăria largă și zise :
— Pe carul cel d-al șaselea zace Comșa Bălan, de care știm c-a slujit sub porunca Domniei Tale.
— Zace ? Cum așa ?
— Alaltăieri, cînd trecurăm un vad, s-a fărîmat un car și i-a rupt un picior.
Tudor Vladimirescu își opri calul, pînă ce-l ajunse al șaselea car, în care zăcea un țăran culcat pe fîn.
— Comșa Bălan, îi zise comandirul.
Omul își puse mîna la ochii înfrigurați, ca să cunoască mai bine pe cel care vorbea, și apoi răspunse repede :
— Poruncă.
Vladimirescu întrebă :
— De cînd nu m-ai văzut ?
— Or fi opt anișori de atunci, boierule.
— Sînt opt ani. Să vii la mine, la București, să îngrijesc de tine. Dar acuma spune-mi pe scurt, ce e blestemăția aia cu vînzarea moșiei Cîinenilor ?
— Moșia nu s-a vîndut zise Comșa Bălan. Veni o rubedenie a lui Vodă cu niște hîrtii ; cică moșia n-ar fi a țăranilor.

— Dar a cui să fie ? se răsti Tudor Vladimirescu.

— A rubedeniei lui Vodă.

— Ale dracului să fie toate născocirile năpîrcilor din Fanar ! blestemă Tudor, şi i-aţi lăsat să vă fure moşia ?

— Cînd a venit întîi omul lui Vodă, l-am gonit. A doua oară îl însoţiră arnăuţi mulţi, zise ţăranul istovit.

Tudor scrîşni din dinţi :

— Obrăznicie grecească !

Apoi îndreptă pe oameni, unde puteau să-l găsească în oraş, dădu pinteni calului şi plecă, urmat de oltenii săi. Unsprezece din ei erau tovarăşii lui de război de altădată, moşneni de la poalele Carpaţilor, bărbaţi între treizeci şi patruzeci de ani, cu plete lungi, după portul străvechi românesc. Al doisprezecelea era mult mai tînăr şi frumos de mirare ; părul îi era ca de beteală, iar ochii şi sprîncenele ca pana corbului ; ar fi părut chiar mueratic de frumos, de n-ar fi fost bărbăţia buzelor.

Aproape timp de un ceas ei călăriră în tăcere.

Lui Tudor Vladimirescu nu-i plăcea vorba lungă, şi mai ales cînd il muncea o nedreptate, amuţea de tot.

El îşi deschise gura numai la marginea unui codru de stejari bătrîni, în a cărui umbră păştea o turmă de oi, şi chemă pe cioban.

Acesta — un băieţandru — se apropie cu încetineală, şi se opri, proptindu-se cu braţul stîng în bîtă.

— Ale cui sînt oile ? întrebă Vladimirescu.

— Ale mocanului.

— A închiriat pădurea Bănesei ?

— A închiriat-o.

— E mocanul aci ?

— Nu e.

— Atunci cu tine mă învoiesc. Şase dintre oamenii mei să rămîie la Băneasa, cu caii lor. Eu mă duc la Bucureşti.

Se tocmiră pentru preţ, şi băiatul duse pe călăreţi în pădure. Acuma el păşea alături de ei şi era dornic de vorbă. Nu îndrăznea, firește, să înceapă cu capul pîlcului, cu omul a cărui frunte era brăzdată de o dungă adîncă, dar se legă de cel mai tînăr şi-i povesti că-i zicea Vîlciu Arvatu, că era din mahalaua sîrbească de la Tîrgovişte şi că trecea în fiecare an dincolo, la mocanii din Săcele,

ca cioban ; că avea doi cîini învățați și că fusese odată la București.

— Ți-a plăcut ? întrebă călărețul bălan.

— Mi-ar fi plăcut, zice Vîlciu, dacă aș fi avut oile mele cu mine. Dar mi le-ar fi zăpăcit puzderia de trăsuri ce dau năvală ca trăsnetul din toate părțile. Destulă grijă avui astă primăvară, cînd îmi pășunai turma la lac, la Herăstrău ; un șir de butci boierești îmi goni oile, de crezui că nu era să-mi mai scape nici un miel.

— Dar ce făceau butcile acolo ? întrebă tînărul.

— Apoi cînd e vremea bună, vin boierii la heleșteu, ca să scuipe în el.

— Ce fac ? strigă celălalt.

— Scuipă în heleșteu.

— Dar de ce ?

— Iac-așa, ca să petreacă.

Tînărul pufni de rîs și povesti vecinului spusele ciobanului. Dar acesta nu rîse, ci zise numai :

— De, petrecere boierească !

Ei ieșiseră la un luminiș, unde era așezat bordeiul scund al ciobanului.

Călăreții descălecară, sloboziră chingile cailor, și cei șase care erau să mîe aci, rupseră crăci ca să-și facă colibe.

Vîlciu le pregăti mîncarea. El aprinse două focuri pe pămîntul dimprejurul bordeiului și așeză un țest de lut pe unul din ele. Apoi frămîntă, pe o scîndură, făină cu apă, împrăștie focul al doilea, mătură repede cu o cracă tăciunii de pe pămîntul încins, așeză coca în locul focului și țestul înfierbîntat deasupra ei. Sub mîcul acoperiș de lut azima se cocea. Cu lapte și cu o brînză era o mîncare gustoasă.

Pe cînd oltenii poposeau, cărăușii cu care se întîlniseră treceau încet, pe lîngă pădurea de la Băneasa, înspre oraș.

Dar deodată, lungul șir de care se opri și de la capătul lui se auziră strigăte ; se ciocniseră cu niște caleși boierești. Învăluite în rotogoale de praf, împreună cu ceaușii lor călări, ele nu se putuseră opri din goană și se loviseră cu carele, prea greu încărcate, ca să se dea înlături. Caii

înaintași căzuseră, alții se ridicaseră în două picioare, femeile țipau, boierii se sculau în butci și înjurau, pe cînd unii călări loveau pe țărani, ocărîndu-i :

— Vite încălțate ! păcătoși ce închid drumul boierilor !

Degeaba încercaseră țăranii să se dezvinovățească. Drept răspuns, primiră lovituri de bice în cap, pînă ce oamenii, orbiți de bătăi, își aruncaseră carele de pe drum ; aci se lăsa cu cîteva palme spre dreapta, așa încît unul din care se răsturnă și se rupse.

Pe calea deschisă, călăreții și butcile goneau înainte. Pănele pestrițe de la pălăriile cucoanelor fluturau în vînt ; mînecile despicate de la hainele de catifea cusute cu fir ale boierilor filfîiau, și ciucurii lungi de pe fesul ceaușilor armeni zburau de pe capul lor ca niște cozi de cai.

Atunci sosi și Vladimirescu, cu șase din tovarășii lui, la locul ciocnirii. Țăranii stăteau nemișcați. Pe obrazul unuia curgea sînge de la lovitura de bici.

Pandurul îl întrebă ce se petrecuse.

— Ne-au năvălit boierii, zise un om.

Tînărul bălan din pîlcul comandirului strigă :

— Or fi venit de la Herăstrău !

— Bată-i Dumnezeu să-i bată ! zise Vladimirescu cu groaznică mînie, privind cu ochii fulgerători înspre norul de praf rămas în urma caleștilor. Și voi, înfruntă el pe țărani, stați cu brațele încrucișate !

Unul dădu din umeri.

— Ce folos, boierule. Așa ori așa, tot noi trebuie să plătim.

— Așa e, întăreau toți cu deznădejde vorbele cărăușului.

O clipă se păru că pandurul era să izbucnească mînios, dar se răzgîndi, porunci încă o dată să i se aducă Comșa Bălan și plecă.

Bucureștii, deși apropiați, nu se vedeau. Aci spre miazănoapte orașul se întindea pe șes ; nicăieri nu era vreo măgură, de pe care să se poată privi de mai sus. Drumul se lățea din ce în ce, adîncile făgașe se împărțeau în toate părțile, pînă intrau într-o mare de praf, țărmurită, sub niște copaci suri, de o biserică cu două sau trei foișoare și de cîteva colibe de lut. Biserica, văruită, era

neînsemnată ; dar acoperișul de tinichea al turnului ardea în apusul de soare. Acest sfînt locaș, Zoodohpighi, Izvorul Tămăduirii, fusese ridicat de voievodul Niculae Mavrogheni cu treizeci de ani mai înainte și înzestrat cu o fîntînă, ca să-și îndreptățească hramul.

Mavrogheni ridicase și foișoarele de lemn în stil turcesc. Dar biserica, fîntîna și chioșcul erau deopotrivă de dărăpănate. După măsura scurtelor domenii ale fanarioților, treizeci de ani erau un timp îndelungat. De la Mavrocordat, nouă domni se urmaseră pe scaunul țării. Iar fiecare domn nou nu se mai sinchisea de lucrările premergătorului său. Odinioară, biserica Izvorul Tămăduirii fusese bogată, pentru că Mavrogheni o dăruise cu toate avuțiile boierilor Cîmpineni, vrăjmașii lui. Dar după uciderea acestui voievod, Cîmpinenii se întoarseră din străinătate, unde se aciuaseră și-și luaseră din nou în stăpînire moșiile. Atunci această biserică trăi cu greu, din mila enoriașilor ei ; la marginea orașului nu ședea decît sărăcime. Cei mai avuți dintre ei erau cîrciumarii din cocioabele de pe malurile mării de praf.

La ei se aduna poporul ca să vadă strălucirea boierilor, cînd treceau spre Herăstrău ; sub umbrarele cîrciumelor curgea vinul și mustul în pahare de la apusul soarelui pînă în noapte ; birtașul cu șorțul alb și cu papuci plescăitori clănțănea din clește, lîngă grătarul, pe care mititeii sfîrîiau pe jăratec.

Glasul subțire al vioarelor și bîzîitul cobzelor răsuna cînd vesel, cînd galeș, în aerul cald și plin de colb.

Mușteriii, care se adunau în locul acesta, erau de tot soiul. Aci ședea mahalagiul cu tichia de postav pe cap, cu anteriul scurt, cafeniu, verde sau vînăt, sub care se mai ivea un veșmînt mai lung de stofă vărgată. Negustorașii, care se înființau, erau sîrbi sau bulgari, cu pantaloni negri, bogat încrețiți pe șolduri, sau olteni în cămăși albe încinși cu brîie roșii. Iar armenii și arnăuții, care slujeau în casele boierești sau în garda domnitorilor, purtau îmbrăcămintea cea mai bogată, fustanele albe ca zăpada, iacale roșii muiate în fir și fesul cu ciucurele lung de mătase neagră, care atîrna pînă la umăr. Dar neamurile se deosebeau și la chip și la purtare. Grecii vioi, cu voce ascuțită,

aveau capul cel mai mic și nasul cel mai subțire. Capul cel mai lat îl aveau bulgarii cei bălai cu ochii albaștri. Românii țineau mijlocul între ei : privirea lor era mai liniștită decît a grecilor, mai gînditoare decît a bulgarilor.

Toți se uitau după călăreți, cînd aceștia trecuseră pe lîngă cîrciumă.

— Cine o fi ăla în mondir căzăcesc ? întrebă un arnăut.

Un aprod zise :

— E unul sluger Tudor Vladimirescu, vătaful de plai din județul Mehedinți.

— Bre, bre ! zise arnăutul, cum îi cunoști tu pe toți, arhonda !

— De, răspunse celălalt cu un fel de demnitate îngăduitoare, așa se cade la divan, Kir Artine. L-am văzut deseori pe acest sluger ; se judecă de opt ani pentru o sumă de bani, pe care a cheltuit-o în război cu pandurii săi și pe care ocîrmuirea nu vrea să i-o înapoieze.

— O fi un hoț și un mincinos ca toți ceilalți. N-or mai fi văzut pandurii nici o para din banii aceia, hotărî arnăutul, care ținea să nu rămîie în urma aprodului ca cunoscător de oameni.

Dar acesta își împinse fesul civil pe ceafă și se scărpină după ureche :

— Ce să zic, Kir Artine, acest sluger Tudor e un om ciudat. N-am ce să-i zic decît că nu primește mită și nu fură. O știu de la unii care au daraveri cu el. Dar s-o mai fi schimbat boierul, cu vremea. Nu știi de unde sare iepurele. De altfel nu e boier, ci de neam prost țărănesc.

Aprodul și arnăutul se trăgeau din drojdia poporului : cel dintîi era țigan, iar celălalt una din miile de corcituri levantine, oameni fără părinți, care mișunau în Turcia, ca și vestiții cîini pe ulițile Țarigradului. Dar la București se învățaseră repede cu porecle de „arhonda" și de „cinstite boier", cu zeflemisirea oricărei stăpîniri și cu prostirea țăranului român.

De la o masă vecină se auzi vocea ascuțită a unei babe, care strigă :

— Sfinte Pantelimoane ! ce Făt-Frumos ! Leit crai din basm ! Ptiu ! să nu-i fie de deochi !

— Ia uitați-vă ! Olteni cu treizeci și șase de măsele ! zise un om rîzînd.

Tudor Vladimirescu cu tovarășii lui intrară acum în oraș, pe un drum podit cu bîrne, — alt caldarîm nu era în București pe străzile mai de seamă, — iar bîrnele alcătuiau într-adevăr un pod peste rîuri de praf sau de noroi, după cum vremea era senină sau ploioasă. Trunchiurile ușor cioplite erau așezate în lat de fiecare parte a străzii, iar în mijlocul lor era un jgheab, prin care se scurgea apa de ploaie și lăturile. Deși podeala era prinsă în cuie pe urși, ea era slăbită de trecerea atîtor trăsuri și călărești, cu atît mai vîrtos că de dres nu prea se dregea ; unele bîrne se desprindeau, săreau în sus sub poverile care treceau pe ele, cădeau iarăși înapoi și făceau să țîșnească apele murdare ieșite din curți și adunate sub pod.

Curțile nu seamănau una cu alta. Alături de casele boierești în întinsele lor grădini, împrejmuite cu ziduri, se vedeau cocioabe strîmte pe jumătate înfundate în pămînt, sau maidane pe care forfoteau țiganii printre movile de gunoi și buruienile uriașe. Orașul nu era nici urît nici frumos. Nu era frumos pentru că n-avea clădiri însemnate, dar nici urît, pentru că era luminos și casele joase, fie bordeie, fie palate, erau înconjurate de verdeață bogată. Iar la apus de soare roșeața razelor piezișe poleia pereții albi, subt teii nalți din grădini.

În această seară senină strada mișuna de oameni, călețile se plimbau în sus și în jos, și cu cît goneau mai repede, cu cît săreau mai neastîmpărați caii, cu cît noroiul stropea mai sus, cu atît mai grozav se credea cel care era în butcă. Degeaba erau pitacele stăpînirii împotriva : „blestematei firi a birjarilor".

Vladimirescu cu oltenii lui călărea drept înainte pînă la Dîmbovița. Rîul era aproape uscat de arșița verii, matca îi era lată, prundul nisipos.

Pe amîndouă malurile erau așezate mori, dar roțile lor nu se mișcau. Subt bolta podului de lemn băieți și bărbați se scăldau în apa caldă și tinoasă.

În razele din urmă ale soarelui călăreții ajunseră la casele egumenului Ilarion, prietenul și gazda lui Tudor.

În geamlîcul, la ferestrele căruia se grămădeau un belşug de flori şi de răsaduri, Sfinţia-sa lega rămurelele unei flori de ceară de un gătej.

Fruntea lui înaltă şi colţuroasă era luminată de linişte.

— Nae, zise el unui tînăr care-i trecea fire de tei, această făptură înflorită a lui Dumnezeu te împacă cu oamenii. Vine de departe, de la Lipsca, împreună cu cărţile mele, — pentru că m-am rugat de librarul meu Wallbaum să-mi aducă o mostră frumoasă de Hoya carnosa, — şi înfloreşte cu voie bună subt cerul străin... La fel ar trebui să facă şi popoarele : să nu-şi dea unul altuia decît frumuseţe şi iubire, să nu primească unul de la altul decît adevăr şi cinste. Şi încolo... El se opri, pentru că oltenii intrau în curte.

Egumenul deschise uşa cu un strigăt de bucurie, strînse în braţe pe Vladimirescu, care descălecase, şi-i ură bună venire. Apoi întinse mîna tovarăşilor slugerului, ca să i-o sărute. Îi cunoştea pe toţi şi le zicea pe nume. Doar cînd se apropie cel mai tînăr, Ilarion întrebă :

— Acesta cine e ?

— Ion Urdăreanu din Urdari, răspunse Vladimirescu.

Egumenul puse mîna pe umărul tînărului, îl depărtă puţin de la sine şi-l privi lung : „Un ostaş din oastea Heruvimilor", zise el surîzînd sub barba lui arămie. Apoi strigă :

— Nae, să îngrijeşti de mosafiri !

Nae Popescu, grămăticul sau secretarul Sfinţiei-sale, duse pe bărbaţi prin curte la o clădire lungă şi joasă.

Pe drum îi întrebă :

— Veniţi de la Podeni pentru pricină de hotărnicie cu boierul Glogoveanu ?

— Pentru pricină, răspunseră ei.

— Vă ajută slugerul Tudor ?

— Slugerul e ca un părinte pentru noi, zise unul. Iar un altul :

— De n-ar fi el nu s-ar sinchisi nimeni de dreptul nostru.

— De, zise grămăticul, încercînd să semene la vorbă cu ironicul său stăpîn, dreptatea a ajuns o marfă scumpă în ziua de azi.

Și cam aceleași vorbe le rosti însuși Ilarion către Tudor, care se plimba prin odaie, tăcut, și cu mîinile la spate ; egumenul ședea în jeț, pieptănîndu-și barba cu o mînă, iar cu cealaltă scuturînd mînios mătăniile din boabe de sabur.

— Ce să-i faci ! strigă el, de plătit nu plătesc, nu dau bacșiș nici veliților boieri, nici consulilor, nici Măriei sale lui Vodă, și de aceea nu sînt nici mitropolit, nici măcar episcop. De aceea nu sînt decît egumenul mînăstirei Dealu. De aceea îmi zic voltarist și-și fac cruce. Dar de aș fi chiar necuratul și tot aș izbuti să stau sus, acolo, dacă aș plăti ! Zicînd acestea el azvîrli cu mătăniile înspre fereastră. Casele lui Ilarion erau așezate la poalele dealului Mitropoliei.

— Acest Dionisie a dat lui Vodă un milion de piaștri !

— De unde i-a luat ? întrerupse Tudor.

— Foarte ușor. A născocit să ia bir 50 sau 60 piaștri de cap de fiecare preot. Sînt vreo zece mii de preoți în țară. Iacă deci peste o jumătate de milion. Cu astfel de socoteli grecești nu era greu să se găsească și ce a mai rămas.

— Dar mitropolitul Dionisie e român.

— De aceea îl afurisesc, de trei ori ca pe un cîine de grec ce e ! grăi egumenul amenințînd cu brațul întins. Mai josnic e să faci pe grecul cînd ești român decît să fii fanariot ! De ce ne-am străduit să curățăm scaunul Vlădicăi de liftele grecești ? Oare, pentru ca cei de un neam cu noi să se poarte ca străinii ? Dar, vai, au îmbrăcat și sufletul de cațaon o dată cu haina turcească. Boierii nu mai poartă pinteni și coif cu pene din vremea lui Mihai ; ei tîrăsc după ei haine lungi și largi, și pe capul lor se clatină o namilă de bostan, işlicul pe care slugărnicia fanarioților l-a luat de la turban. Și noi, preoții, cu ce sîntem siliți să ne acoperim capetele noastre de creștini ? cu un olan care se trage din comanacul dervișilor, cu potcapul în locul pălăriei celei apostolice, pe care părinții bisericii o asemănau cu adumbrirea Sfîntului Duh. Nici umbra Sfîntului Duh nu mai e azi pe capetele lor ! Prin olanul dervișilor a pătruns Satana în creierii lor !

Se deschise ușa și o voce zise :

— Poftiți la masă.

— Să trăiești, Pavele, strigă Ilarion, și să ne cînți din gură, ca să gonească glasul tău dulce amarele noastre gînduri.

Pavel, feciorul egumenului se închină, pe cînd bărbații trecură în sufragerie.

Și oltenii mîncaseră la grămăticul Nae Popescu. Apoi se culcară devreme, pentru că umblaseră călare din zorii zilei.

Urdăreanu abia intrase în chiliuța lui și-și aprinsese, la candelă, lumînarea de seu din sfeșnicul de alamă, cînd cineva bătu la ușă și intră numaidecît fără zgomot, ca o pisică ; era o babă.

— Ce vrei, mamă ? întrebă Ion, luînd-o drept o țigancă din curte.

— Sărutăm mîinile și picioarele, zise bătrîna, apucînd mîneca spintecată a tînărului și ducînd-o la gură și la frunte.

— Ce dorești ? întrebă Urdăreanu a doua oară.

— Ehei ! oftă femeia, cine e bătrîn ca mine nu mai poate dori nimic. Dar putem îndeplini dorințele altora.

— Ești din curtea Sfinției sale ? o întrerupse Ion.

Ea dădu din cap și plesni din limbă ; era zbîrcită ca un măr iernatic. Te-am văzut azi, cînd intrai călare în oraș, îi zise ea, iar cînd m-am întors acasă de la Capul Podului mă chemă stăpîna mea și-mi spuse că ar fi trecut Făt-Frumos pe sub fereastra ei. Atunci am știut că d-ta erai. Iar stăpîna mea e tînără și frumoasă și bogată...

Pînă la aceste cuvinte Ion privise femeia fără să priceapă. Dar deodată sîngele i se urcă în obraz.

— Ia ascultă, babo, zise el, să te ferești că-ți sînt oasele bătrîne, altfel te aruncam afară. Nu sînt țigan, ca să mă cheme cucoanele în iatac, de petrecere, după obiceiul acestui oraș. Ieși afară !

Ion nu ridicase glasul, dar bătrîna se încovoie, ferindu-se ca de o lovitură, și se strecură pe ușă în curte și apoi în stradă.

Noaptea era caldă și neagră ; în bezna ei se oprise orice mișcare. Foarte răzlețită era licărirea cîtorva lumini prin geamuri. Amuțise zgomotul trăsurilor și strigătele precupeților, dar în schimb ulițele și maidanele răsunau de lătratul cîinilor.

Femeia se așează lîngă zidul curții, își legăna trupul și se văita încet :

— Ce să mă fac, doamne ? Ce spun eu Kirei Arista, stăpînei mele ? Dacă mă-ntorc făr-de vreo ispravă, mă omoară, cum a omorît-o pe Lina, țiganca, cu sfeșnicul de argint, pentru că-i pătase rochia. Sfîntă Născătoare de Dumnezeu, ce să mă fac eu !

Deodată lătratul cîinilor în vecinătate se întări și din întuneric răsări o lumină roșiatică, apropiindu-se încet : era un masalagiu care lumina drumul unei butci. La ora aceasta nici cel mai blestemat birjar nu era în stare să gonească, mai ales pentru că drumul pe malul Dîmboviței nu era podit, ci plin de făgașe și de gropi adînci.

Baba se sculă repede și se duse pe urma trăsurei ; iar cînd văzu că masalagiul se oprise înaintea unui zid dărăpănat, chicoti cu mulțumire. Acolo se aflau întinsele ruine ale unei case boierești, care fusese stăpînită pe vremuri de neamul cel mai bogat al Bucureștilor, neamul Dudeștilor ; Dudeștii se stinseseră, iar în aripa casei, al cărei acoperiș nu se surpase pîn-acum, trăia Radovanca, cărturăreasă și vrăjitoare.

Butca se ascunsese într-unul din colțurile pline de stufișuri încîlcite ale întinsei curți ; la lumina masalalei jucătoare printre ramuri, baba, care de altmintrelea cunoștea bine locurile, nimeri poteca bătută, prin covorul adînc de mușețel. Ea bătu în ușă.

— Cine e ? întrebă un glas de femeie.

— Eu, baba Zamfira a Kirei Arista.

Cealaltă ieși și șopti :

— Nu te primește mama ; a venit o cucoană mare !

— Ei, bată-te norocul ! Stăpîna mea plătește ca și o cucoană mare !

— De, mamă, o îmblînzi fata, așa-i Kira Arista bogăsiereasa plătește mai bine ca toate. Dar fiecare la rîndul ei. Ia așteaptă puțin. Ori e foc mare la stăpîna ta ?

— Foc, măiculițo ! Arde pară ! Și n-am avut ce face. Ia ascultă, Călino, și-i povesti pe șoptite tinerei țigănci întîmplarea cu fudulul de pandur.

— Călino ! strigă un glas gros din casă.

— E mama, zise fata, vino cu mine.

Intrară într-o tindă boltită, mare, de casă boierească, dar abia luminată de licărirea unui opaiț, așezat într-o firidă. Aci le întîmpină Radovanca, o femeie falnică, cu două plete negre și grele, ce-i curgeau rîuri pe lîngă obrazul plin și palid. Zdrențele ei pestrițe o prindeau de minune. Călina, mlădioasă ca o nuia de răchită, primi porunca să aducă un șerbet de trandafiri luminatei musafire, în vreme ce țiganca cea mare intră în vorbă cu Zamfira, care plecă în grabă cu o sticluță în mînă. Apoi Radovanca se întoarse la cealaltă mușterică, într-o odaie scundă, plină de fîșii albăstrui de fum dulceag de tămîie, ce ieșeau dintr-un mangal de aramă. Podeala de cărămidă era nemăturată, tencuiala cădea de pe pereți, colțurile, unde zăceau îngrămădite zdrențe și unelte de tot felul, erau murdare, ca și masa, pe care ardeau două lumînări de seu înfipte în niște hîrburi. Dar lîngă perete era un divan, acoperit cu un covor roșu de mătase de o frumusețe și de o mărime neobișnuită.

Pe acest divan se tolănea mîndra Sofiana Pantas și se juca cu o maimuță mică. Deodată însă țipă ascuțit și azvîrli departe animalul, care scoase și el țipete pițigăiate, și era cît p-aci să lovească în cap pe Radovanca.

— A dracului, m-a mușcat ! strigă cucoana.

Călina prinse maimuța și-o duse afară, mormăind :

— Păi, dac-o ciupești.

Sofiana Pantas era ca zguduită de mînie și nevricale. Aruncînd brațele în sus, așa că mînecile de borangic subțire îi alunecau pînă pe umeri, își frîngea mîinile încărcate cu inele scînteietoare și se văieta că nu mai putea să trăiască de plictiseală ; iar pe Radovanca o amenința, s-o osîndească la streang, mîine, prin porunca soțului ei, preacinstitul Aga, Kir Evloghie Pantas, dacă nici țiganca nu știe un leac împotriva plictisului.

Cărturăreasa era învățată cu astfel de amenințări din partea înaltelor ei muștерici.

Ea zise :

— De, preamilostivă stăpînă, fiecare crede că durerea sa e cea mai mare. Vrei să mori de plictiseală, și tocmai acuma mi-a trimis vorbă o femeie că vrea să moară de dragoste.

— Nu mai spune ? Îndată Sofiana se ridică, se așează turcește și, înconjurîndu-și genunchii cu brațele, privi dornică pe Radovanca.

— Să moară de dragoste ? Nazisi o afthentis ! Vodă să trăiască ! Cum poți să vrei să mori de dragoste ? De la tine totdeauna află omul ceva hazliu !

Un zîmbet ușor trecu prin ochii negri ai țigăncii ; simțea că nu mai era să fie spînzurată. Doar știa bine ce aducea pe înalții mușterii pînă la ea : dor de răzbunare și necazuri de ale inimei, sau sete de dragoste. Nu-i era deci greu să pătrundă tainele frumoasei Sofiana Pantas, pentru că Radovanca era duhovnica tuturor slugilor boierești, care erau toți țigani robi ; acest neam era strîns legat unul de altul, ca scăieții, și veștile și tainele ce le aflau se răspîndeau de la unul la altul, repede și aproape fără cuvinte, așa cum zboară puful scăieților prin aer.

Iar daravera Kirei Sofiana era aceasta : Evloghie Pantas era unul din cei opt sute de greci, pe care Alexandru Șuțu, numit Vodă cu un an înainte, îi adusese din Fanar la București ca să-i pricopsească cu dregătorii. Frumoasa nevastă a lui Kir Evloghie era foarte curtată, mai ales de Gheorghe Leventis, elegantul și tînărul secretar al consulatului rusesc. Dar Leventis era ușuratec, făcea curte și altor femei ; și după cum auzise Radovanca, el se afla tocmai în stare de trădare, și, fără îndoială, Sofiana vroia să se răzbune. Țiganca hotărî să o ajute.

De aceea zise :

— Și de ai știi, milostivo, pentru cine vrea să moară femeia care mi-a trimes vorbă ! Pentru un necunoscut care a trecut călare, azi, pe sub ferestrele ei, și care, se zice, e atît de frumos, încît ea a leșinat.

Nu era nevoie de altceva, ca să se încingă închipuirea levantinei.

— Un basm ! strigă ea cu ochii sclipitori și bătînd din mîini.

— Ba e adevărat, zău, e adevărat, întări țiganca, și povesti tot ce i se întîmplase Zamfirei cu tînărul pandur.

Sofiana era cîștigată.

— Vreau să-l am pe omul acela, hotărî ea, pe cînd nările fine îi tresăreau și buzele sulemenite se strîngeau.

Dă-i naibii pe coconaşii de la curte şi de pe la consulate. Îi cunosc pe toţi. Şi mă plictisesc. Vreau să-l am pe omul necunoscut. Ai înţeles, cioară ticăloasă ?

— Am înţeles, milostivă şi luminată stăpînă.

II

Printre cele cinci sau şase mii de pricini care aşteptau de o jumătate de secol şi mai bine să fie judecate în Divan, cea mai înaltă instanţă judecătorească, era şi hotărnicia ţăranilor din Podeni cu boierul Glogoveanu. Egumenul Ilarion săvîrşise minunea să îndemne stăpînirea să judece această daraveră. Nici ţăranii, nici apărătorul lor, Tudor Vladimirescu, care nu avea o slujbă mai mare pe scara administrativă decît a unui vătaf de plai în colţul apusean al ţării, n-ar fi putut mişca înalta curte în folosul lor.

Dar Ilarion se dusese la prietenul său vornicul Constantin Samurcaş, un grec cu multă învăţătură, şi-i zise :

— Se apropie clipa măreaţă a slobozirei de sub jugul turcesc pentru simpatrioţii tăi. Eteria, alianţa voastră pentru eliberare, are sute de mii de mădulare. Căpetenia voastră este Alexandru Ipsilante, luminatul fiu şi nepot de voievozi, şi-l aşteptaţi în curînd aci, în Principatele dunărene, de unde va porni ridicarea voastră. În Bucureşti sînt trei căpitani, pe ale căror slujbe ostăşeşti vă întemeiaţi : voinicosul Iordache Olimpianul.

Samurcaş dădu din cap.

— Om bun, zise el.

— Voinicosul căpitan Farmake.

Vornicul dădu iarăşi din cap :

— Cam turbat, dar îşi cunoaşte meseria.

— ...şi voinicosul căminar Sava.

Samurcaş se strîmbă ca unul care ar muşca dintr-o lămîie.

— Ce să faci ? zise el, îl avem şi pe voinicosul căminar Sava, care şi-a schimbat de vreo şase ori credinţa pentru care s-a luptat. Aşa cum e, îl avem !

— Pe lîngă aceşti trei elini, urmă Ilarion, aveţi nevoie şi de românul Tudor Vladimirescu ; el e numai un slujbaş mic al ocîrmuirii, dar norodul din Oltenia îl ştie şi-l iubeşte pe fostul comandir de panduri.

— Ştie Sfinţia-ta că-i voiesc binele, strigă Samurcaş.

— Vremea ar fi deci potrivită, zise egumenul, ca să sosească şi el în oraş, spre a se înţelege cu Domniile-voastre. Prilejul ar fi uşor de găsit, dacă Milostivirea-ta ar stărui pe lîngă Divan să cerceteze din nou hotărnicia pandurilor de la Podeni, şi Tudor Vladimirescu îi va însoţi.

După aceea se despărţiră. Egumenul se urcă în butca lui neagră, cu vizitiul ţigan şi cu feciorul Pavel pe capră, şi cînd trecu pe dinaintea Divanului, o clădire neînsemnată, Sfinţia-sa se aplecă la geam şi strigă :

— Mînă, mă, iute, c-aci e codrul Vlăsiei !

Apoi se rezemă, zîmbind, în caretă. Făcuse această glumă în gura mare, pentru că unul din cei doisprezece boieri divaniţi tocmai trecea pe lîngă el.

Şi vornicul Samurcaş se urcă în caleaşcă, la spatele căreia stăteau în picioare doi arnăuţi cu fustanele albe, şi se duse la consulatul rusesc.

Acolo nu era nimic rusesc decît vulturul cu două capete şi pavăza albă, deasupra porţii. Toţi slujbaşii erau greci, după sistemul politic întemeiat de Ecaterina cea Mare ; împărăţia ţarilor se slujea de neamul grecesc împotriva turcilor, împingînd elenii cei însetaţi de slobozenie ca o pană în clădirea putredă a statului otoman. Dar îndată ce erau prinşi în cursă, îi părăsea, ceea ce nu împiedica pe greci, cu alt prilej, cu toată iscusinţa lor diplomatică, să deie iarăşi crezămînt fraţilor pravoslavnici.

Samurcaş fu primit de Excelenţa Sa — agentul Rusiei — Cavalerul de Pini. Acesta răspunse temenelilor adînci ale vornicului printr-o singură aplecare a capului şi-l pofti pe divan. Excelenţa sa însă se aşează pe un scaun ministerial, nalt şi cu o rezemătoare rotundă, aşa cum erau la modă, acum şase ani, la Congresul de la Viena ; de pe acest jeţ Consulul părea deosebit de sever şi de falnic boierilor învăţaţi cu tolăneala orientală. El purta haine evropeneşti, un surtuc cafeniu bine prins pe şolduri,

pantaloni galbeni ca paiul și o cravată înaltă. Avea capul unui pirat îmbătrînit, și încerca să aducă cu prea înaltul său stăpîn, împăratul Alexandru I, ceea ce nu prea izbutea, cu pielea lui oenușie de pergament și cu sprîncenele negre, îmbinate peste ochii cu privirea ascuțită.

— Dați-mi voie, Excelență, începu Samurcaș pe franțuzește, să vă anunț sosirea unui mic plocon. N-am putut rezista plăcerii să vă aleg din tot ce intendentul meu mi-a trimis azi de la țară, ce era mai bun : zece perechi de gîște și zece perechi de curcani îngrășați și doi viței.

— Sînteți foarte amabil, domnule vornic, zise Pini, într-o gospodărie mare, cum este a mea, astfel de daruri sînt totdeauna bine venite.

Vornicul era încîntat. Apoi își arătă dorința :

— N-ați avea buna voință, Excelență, să spuneți miniștrilor un cuvînt privitor la un proces, care ar fi nimerit să se înfățișeze acuma la Divan ? Excelența voastră cunoașteți pe slugerul Tudor Vladimirescu. M.S. împăratul Alexandru l-a dăruit cu ordinul Sfîntului Vladimir pentru bărbăția lui, în războiul cel din urmă al Rusiei împotriva Înaltei Porți, în care Vladimirescu cu pandurii lui s-a bătut pentru pravoslavnica împărăție, după porunca domnitorului Ipsilante. În frămîntările politice care, fără îndoială, se pregătesc acum, Rusia poate să se bizuie pe slugerul ; el nu va ieși din cuvîntul Excelenței voastre. A sosit vremea cînd avem nevoie de acest om la București, ca să-l strunim. Pricina e un mijloc să-l aducem, fără să se bage de seamă.

Pini spusese cuvîntul dorit.

Și de aceea Tudor Vladimirescu cu cei șase olteni ai lui se aflau în Divan, unde se judeca hotărnicia. Însă fără nici o rîvnă. Căci păsările și viteii vornicului făceau tocmai cît „un cuvînt" ; dar deoarece acest cuvînt fusese scurt, veliții boieri își ziseră că Domnul de Pini, cu toate că ținea vădit să se judece această pricină neînsemnată, nu se sinchisea de sentință, căci altfel și-ar fi rostit dorința și în această privință.

De aceea ațipeau divaniții jur împrejurul mesei în chip de potcoavă, în mijlocul căreia se-nălța scaunul lui Vodă, rămas gol astăzi.

Cei mai mulți dintre cei doisprezece boieri veliți erau greci din familia Domnitorului. Ca semn al înaltului rost politic și social ei purtau bărbi lungi și caftane îmblănite din postav roșu sau fețe deschise. Unul își netezea barba cu un pieptene gros de fildeș, pe care-l purta totdeauna în buzunar, altul țăcănea boabele de chihlimbar ale mătăniilor ; al treilea sorbea zgomotos cafeaua neagră pe care i-o adusese un arnăut. Doi sau trei vorbeau între ei și rîdeau. Nici unul nu ședea drept ; toți se rezemau întinși pe masă, ori se tolăneau răsturnați în jețurile lor.

Un slujbaș citi, leneș și pe nas, pliroforia. Apoi Marele Vornic, un om buhăit de bunul trai, care pîn-acuma șezuse întors cu spatele, se rostogoli în jețul său și, răstindu-se grosolan și sumeț la cei șase panduri, care stăteau drepți ca bradul, gravi și nemișcați, le zise :

— Ce mai voiți ? Toate dovezile vă stau împotrivă. Boierul Glogoveanu își cunoaște mai bine moșia decît voi peticele voastre de pămînt. Are hrisoave, are mărturia unui vecin al vostru, Ghiță Răescu, și a doi preoți...

Pe cînd vorbea vornicul, Tudor Vladimirescu simți deodată că cineva îl trăgea ușor de mînecă, și, întorcîndu-se, zări, la spatele lui, un calemgiu care stătea la o masă, se strîmba și număra bani închipuiți, făcînd cu ochiul slugerului, ceea ce însemna :

— Plătește, prietene, plătește, și prealuminatul boier va vorbi într-alt fel.

Dar apoi binevoitorul calemgiu dădu din cap, cu dispreț, cînd vătaful de plai înaintă și zise :

— Acești oameni din Podeni au și ei hrisoave, mai vechi în parte decît ale boierului Glogoveanu. Divanul le-a avut spre știință. Moșiile lor le măsurai eu, și mărturia mea are doar mai multă greutate decît a lui Ghiță Răescu, căruia-i zice hoțul. L-am avut în slujbă, era o iscoadă și un bîrfitor și o rușine pentru cinstita tagmă a pandurilor. Iar cucernicii preoți, de care vorbiți, au încercat să mă mituiască acum cinci ani, și atunci i-am înjugat ca pe boi și i-am pus să care pietre.

Vornicul ridică mîna sa grasă, pe care scînteia un smaragd mare, și zise disprețuitor :

— Sîntem luminați.

La spatele lui Vladimirescu tînărul Urdăreanu mormăi :

— Ca beciul de licurici.

Un slujbaș citi hotărîrea : țăranii pierduseră.

Ei ascultară nemișcați, cu capetele ridicate, tăcuți ca țărîna, cu care erau obișnuiți să trăiască ; mîinile lor liniștite nu aveau nevoie de jocul mătăniilor, cu care boierii își potoleau nervii, căci mîinile țăranilor învățaseră liniștea de la două unelte, de la plug și de la pușcă.

Dar domnii de la masa divanului nu auzeau această tăcere și nu vedeau această liniște. Nici nu le sta în putință să deslușească slovele de pe frunțile grave, acel „Hic sunt leones", prevestitor de primejdii pe care-l scriau odinioară cartografii pe părțile pămîntului încă necercetate.

Ședința se sfîrșise.

Arnăuții de casă și feciorii boierilor alergaseră ca să aducă stăpînilor ișlicul, și le ajutară să se scoale și să treacă prin sală, sprijinindu-i de subsuori și vestindu-i cu grijă în apropierea ușii :

— E prag, Măria Ta ! ca nu cumva piciorul boieresc să se lovească de el.

Cu alai caftaniții trecură prin sală și coborîră scara, printre temenelile condicarilor, ale aprozilor și arnăuților și ale poporului grămădit aici ca să vadă mai de aproape pe cei mari.

În mijlocul mulțimii se afla Tudor Vladimirescu cu pandurii săi.

El amenință falnicul alai boieresc și zise tare, așa încît îl auziră cei dimprejur :

— Azi fu o judecată grecească. Va veni însă ziua cînd se va ține judecata oltenească !

Cînd Ion Urdăreanu fu să încalece, în curte, văzu că calului i se slăbise o potcoavă.

— Ce dracu ! zise tînărul unui alt pandur, numai azi de dimineață mă uitai la potcoave, și toate erau zdravene.

Aproape de el, un țigan, care spoia tingirile aprozilor, ridică capul creț și întrebă rînjind, dacă boierul avea nevoie de un faur ; cel mai bun din tot orașul era Soare, în țigănia Mitropoliei. Ion primi și fu dus de un dănciu la Soare.

Ţigănia Mitropoliei număra mai multe sute de suflete ; bordeiele de lut cu acoperişurile de stuf ieşite mişunau ca ciupercile pe coasta dealului bisericei în apropierea ruinei mari a caselor Dudeştilor.

Chiar la drum era locuinţa lui Soare, şi pe cînd fierarul ciocănea o potcoavă nouă, o tînără ţigancă veni cu pas legănat, torcînd din fus, şi se rezemă de un copac aproape de nicovală.

Soare n-o băgă în seamă şi Ion n-o vedea, pentru că era cu spatele spre curte. Nu întoarse capul decît cînd ţiganca începu să cînte. Ea, care aştepta această mişcare, îl privi atunci adînc cu ochii ei negri şi înfocaţi şi zise cu un glas dulce şi dezmierdător :

„Mititico, vino-ncoace !
Ba nu, neică, n-am ce face.
Mititico, vin la noi !
Ba nu, neică, nu te voi.
Mititică eşti la gură,
Dulce la căutătură,
Mititică eşti la stat
Şi cu haz la sărutat".

Ion rîse :

— Nu ştii alt cîntec ?

— Nu e frumos ?

— Dar prea îl auzi des. Nu e stradă în care să nu-ţi zbîrnîie la ureche.

— Nu l-or fi auzind toţi aşa de des ca mătălică.

— Atît mai bine pentru ei.

— Ca şi cînd ai crede ce zici, boierule.

— Asta nu e treaba ta. Tu aşa să crezi şi să-mi zici alte cîntece.

— Cum să nu, premilostive. Dar nu pot singură, trebuie să-mi ajute frate-meu din cobză. Şedem peste drum, — ea îşi întoarse capul într-acolo, şi garoafa roşie de la ureche dădu şi ea din cap de-a lungul obrajilor arămii ai fetei.

— Cum te cheamă ?

— Călina.

Astfel, după cîteva clipe cu vorbe şi priviri ademenitoare, mlădioasa Călina îl duse pe Ion, care tot rîdea, dincolo, în dărîmăturile Dudescului, unde îl primi Radovanca cu un adevărat puhoi de măguliri, după slugărnicescul obicei ai senzualei rase ţigăneşti.

Încetul cu încetul încîntarea stîrnită de frumuseţea lui la fiecare pas, timp de trei săptămîni, înfierbîntase sîngele tînărului. Pentru băiatul crescut la ţară era ceva nou să fie privit cu uimire şi cu surîsuri dornice, numai pentru că era chipeş : curăţenia lui sufletească moştenită de la părinţi se lupta cu greu împotriva deşertăciunei sale şi împotriva tînărului său temperament, cărora o mulţime de femei le întindeau curse.

Radovanca şi fata ei îl duseră în casă, şi cînd Ion Urdăreanu trecu pragul odăii, văzu pe Sofiana Pantas pe divanul roşu.

III

— Cine mai lipseşte ? întrebă stăpînul casei, spătarul Grigore Băleanu, pe boierii adunaţi în casele lui.

Era greu de ştiut, căci norii albăstrui de fum pluteau alene în camera cu tavanul jos şi erau mereu îngroşaţi şi măriţi de ciubuce şi de narghilele. În sfîrşit identitatea fiecăruia se putea hotărî : pe sofale şedeau turceşte sau lungiţi verii buni Alecu şi Mihai Filipescu, fraţii Gheorghe şi Dinicu Golescu, bătrînul ban Barbu Văcărescu, poetul cocoşat Niculae Văcărescu, Constantin Bălăceanu cu barba albă şi Grigore Ghica, un om mărunt cu barba roşcată, cu o înfăţişare aproape ursuză. Aceştia erau români.

Din greci erau de faţă fraţii Constantin şi Ion Samurcaş, Alecu Villaras, Iacovache Rizos, Rasty, inimosul doctor Christaris, care nu purta caftan, ci un surtuc închis cu găietane şi cizme, pentru că medicii îşi făceau vizitele călări, şi căpitanul gardei domneşti, Iordache Olimpianul, un om uscat şi grav, într-o uniformă bogată.

— Lipsesc doi, zise spătarul Băleanu, banul Grigore Brîncoveanu şi Gheorghe Leventis.

— Banul Grigore nu va zăbovi mult, zise unul din boieri, și nici Leventis, de l-or lăsa cucoanele.

Toți rîseră.

Numai Christaris zise cu mustrare :

— Azi ar trebui să se lase el de cucoane.

Se deschise ușa și, între doi arnăuți, care-l fereau cu smerenie de prag, intră bătrînul Brîncoveanu. El purta un caftan alb deasupra unei haine tot albe, și ținea mătănii lungi de opale pline de lumini dulci, care-i încolăceau mîna de mai multe ori.

— Tff-uh ! suflă el. Cine se ascunde după acești nori olimpieni ? Apoi într-o mișcare mîndră de arhiereu ridică încet brațele și-și scoase de pe cap uriașul işlic din cea mai fină hîrșie cenușie, iar unul din arnăuți îl primi închinîndu-se și ieși cu el, împreună cu tovarășul său.

— Tff-uh ! suflă banul înc-o dată, așezîndu-se pe divan.

— Așa-i, așa-i, oftă pîntecosul Mihăiță Filipescu.

— Ce-i așa ? strigă Constantin Samurcaș cu veselie, podagra, vremea sau lumea ?

— Bine ai întrebat, zise zîmbind cocoșatul Niculae Văcărescu :

„Lumea-n culme, veac șoldiu
Nu mi-e-n vrere să te știu".

— Halal, poete ! rîse vornicul.

Atunci ușa se deschise înc-o dată și toți strigară :

— În sfîrșit !

Intrase Leventis.

Cu vioiciune, el trecu de la unul la altul, dezvinovățindu-se și întinzînd boierilor vîrfurile degetelor sale îmbrăcate cu mănuși liliachii. El purta pantaloni croiți la Viena, o haină care-i cădea peste genunchi, ținută de un brîu cu paftale de aur împodobite cu capul lui Jupiter, și o iaca scurtă albaneză ; aceste două veșminte erau de culoare roșie închisă și cusute cu fir. Avea un guler înalt și o cravată de mătase albă. Și din această îmbrăcăminte modernă ieșeau toate mirodeniile seraiului.

Pe cînd ceilalți boieri mai glumeau cu tînărul secretar al consulatului rusesc, stăpînul casei cu căpitanul Iordăche trecură în odaia de alături, ca să cerceteze, dacă nu era

ascunsă acolo vreo iscoadă și ca să zăvorască ușile pe dinăuntru. Apoi se întoarseră în odaia adunării.

— Putem începe ? întrebă vornicul Samurcaș.

— Ai cuvîntul, preacinstite boierule, răspunse bătrînul Brîncoveanu.

— Atunci voi vorbi ca boierul Niculae, începu Samurcaș, închinîndu-se către poet :

— Lumea-n culme, veac șoldiu. Și de aceea ne-am adunat azi aici. Pentru că dorim să îndreptăm, dacă nu lumea întreagă, dar cel puțin patria noastră. De patrie vorbesc în numele grecilor, ca și în al boierilor, nu numai pentru că Principatele dunărene pot fi privite ca o nouă Eladă, ci pentru că ele sînt tot atît de vrednice ca viteaza Serbie să ajungă la neatîrnare.

La cuvintele „nouă Eladă", cîțiva români, și îndeosebi Grigore Ghica, se strîmbară. Dar amintirea neatîrnării Serbiei le plăcu.

Oratorul urmă pomenind pildele frumoase, pe care Carbonarii în Italia, Descamisados în Spania le dădeau popoarelor iubitoare de slobozenie, ridicîndu-se împotriva tiraniei și reacțiunii. Ochiul lui căută încuviințarea tînărului Leventis, cu îndoita lui însușire de grec și de rus ! Dacă Leventis împărtășea aceste păreri, Domnul de Pini îl împuternicise s-o facă. Și secretarul le sprijini, călduros, dar și cu oarecare nerăbdare din pricina retoricei meșteșugite a vornicului.

Și îndată Samurcaș, la un sfîrșit de propoziție, își lăsă glasul să răsune lung, el strigă în grabă :

— Boieri dumneavoastră, o veste neplăcută primită azi mi-a dovedit cît de mult trebuie să ne grăbim. Vodă are să dea o poruncă anume ca nimeni să nu mai aibă voie să poarte arme și să cumpere iarbă de pușcă fără pitac domnesc.

Aceasta îi puse pe gînduri. Deci Vodă avea vreo bănuială. El nu era eterist. El nu vroia decît să domnească și să facă parale, iar pentru asta n-avea nevoie de slobozenia Eladei și numai de robia Principatelor, al căror scaun domnesc era de cumpărat, fără greutate, de la Înalta Poartă, pentru cîteva milioane. Și dacă Vodă aflase într-adevăr de urzirea eteristă împotriva lui, cei bănuiți tre-

buiau să se aştepte să fie ridicaţi, chiar peste zece zile, de nişte Capugi-başi de la Ţarigrad. În închipuire, boierii şi vedeau groaznicele Edikule, închisoarea celor şapte turnuri, la Constantinopole, unde mai mulţi domni şi boieri îşi sfîrşiseră zilele în chinuri grele. Funia, sabia, surghiunul, sărăcia erau grabnicele urmări ale unui complot.

— De e aşa, jos cu Mormolocul ! zise vornicul Samurcaş cu asprime.

Mormolocul era porecla lui Vodă.

— Jos cu el ! El este o primejduire a Eteriei, întări Ion Samurcaş, vorbele fratelui său. De dînsul se pot izbi toate planurile noastre, căci el va împiedica înaintarea luminatului generalisim Alexandru Ipsilante.

— E robit ruşilor ! strigă Christaris cu dispreţ.

— Şi un hoţ neruşinat, zise Brîncoveanu, al cărui chip blajin şi demn se întunecase, acum trece hoţeşte lucruri prin vamă pe moşia Cîineni, pe care a furat-o nenorociţilor de ţărani. În fiecare zi de sărbătoare vinde boierii şi caftane la mezat. Dregătoriile cele mai înalte se dau unor băieţandri, pentru că se ştie că de noi, bătrînii, mai greu se scapă.

— Cine l-o fi învăţat ? întrebă scurt Grigore Ghica.

— Dumnezeu ştie ! strigă Leventis mînios.

— Jos cu el, zise Niculae Văcărescu, dar cum să facem asta ?

Această întrebare practică pricinui o lungă tăcere.

În sfîrşit, vornicul Samurcaş îşi ridică din nou glasul :

— Deoarece am rostit gîndul, e nevoie să-l chibzuim fără înconjur. Nu ne temem de faptă. De ce să ne fie frică de vorbe ?

Totuşi îi cuprindea o sfială ciudată să grăiască ceea ce cugetară. Apoi toate mijloacele erau prea primejdioase şi prea nesigure, şi greutatea cea mai mare era să se găsească omul, căruia să i se încredinţeze omorul. Căci interesele erau atît de încîlcite, încît domnea o obştească neîncredere în această ţară.

În sfîrşit, Constantin Samurcaş înfăţişă împrejurarea în cîteva cuvinte scurte :

— Mijlocul, să scăpăm de Mormoloc, se cade să fie grabnic şi să nu dea greş ; mîna care se va sluji de el

să fie credincioasă și învățată. Voinicul Căpitan Iordache să ia însărcinarea.

Toți priviră la ostașul care tăcuse pîn-acuma. Îl împresurară cu rugăciuni și mărturisiri de încredere.

Bărbatul, care acu optsprezece ani se luptase împreună cu haiducul Velcu Petrovici, pentru slobozenia Serbiei și mai tîrziu sub comanda generalului Kutuzov împotriva turcilor, zise întunecat :

— Știu să fac război. Nu știu să omor.

Atunci Constantin Samurcaș, pe care eteriștii îl porecliseră „Daimonul", își încordă darul vorbei și posti cuvinte de foc despre nimicirea tiranilor, arătă pildele strălucite din antichitate și sfîrși printr-o zugrăvire zguduitoare a înjosirei Greciei sub jugul turcesc. Pîn-aci el vorbise către toți cei de față, dar acum își întinse amîndouă mîinile către Iordache :

— Dac-ai vedea pe mama ta sugrumată de tîlhari și ar trebui să treci printr-o mocirlă, ca să ajungi lîngă ea și s-o scapi, ai face-o, nu-i așa ? Nu e Elada mama ta ? Nu e sugrumată ? Și tu zăbovești pînă treci mocirla ?

O lacrimă curgea pe obrazul smead și uscat al ostașului.

— Sînt gata, zise el.

Atunci hotărîră cu toții că Olimpianul avea să împuște pe Vodă, mîine la trecerea în divan.

După ce Iordache le făgădui aceasta, nu mai văzu, nici nu mai auzi ce se petrecea în jur ; toată simțirea lui se concentrase în groaznica-i hotărîre. Cu toate că urechea-i fu izbită dintr-o dată de glasuri vesele și de rîsete, cînd părăsi adunarea nu înțelese că această veselie venea de la conspiratori.

După ce boierii încărcaseră umerii lui Iordache cu răspunderea atentatului, ei răsuflară ușurați și se întoarseră la viața lor obișnuită de sibariți.

Se duseră la masă. Și cînd spătarul Băleanu primi o chemare pentru a doua zi, la o mare serbare la Curte, veselia mai crescu.

Numai Leventis rămăsese turburat ; își mușca mustăcioara castanie, și nasul lui mare și turtit la vîrf tremura nervos.

El părăsi curînd sindrofia, se urcă în trăsura care-l duse pînă la un loc ştiut de vizitiu, unde se coborî şi merse înainte prin întuneric. Ajunse la un zid înalt, care se înfăţişa ca o apărare a unei curţi boiereşti. Dar drumeţul înnoptat îi cunoştea rostul. Într-un colţ al împrejmuirii, care urma cotiturile unei vechi linii de hotar se afla o portiţă bătută în ţinte de fier. Leventis îi avea cheia.

Intră în grădina mare. În mijlocul ei se ridica o casă boierească, şi ea cu o portiţă tainică, la care Leventis avea cheia.

Ajunse astfel, fără să fi stîrnit vreo mişcare împrejurul lui, pe o scară întunecoasă pînă în mijlocul casei, la un iatac bogat în care atlazurile şi fireturile de pe divane şi covoarele pe podeală şi pe pereţi licăreau, în lumina roşie a unei candeli mari atîrnată în mijlocul tavanului. Aerul era numai mirodenii aproape înăbuşitoare.

Leventis îşi scoase mantaua şi taclitul, un turban lat, de mătase vărgată, se trînti pe sofa şi-şi vîrî capul într-o grămadă de perne albe. Pînza rece îi răcorea înfierbînţeala obrajilor. Ar fi vrut să doarmă, dar nu putu. Atunci bătu din mîini, şi o ţigancă bătrînă intră.

— Unde ţi-e stăpîna ? se răsti la ea.

— Zău, nu ştiu, arhonda.

— Cînd a plecat ? Cînd se întoarce ? N-a spus nimic ? Kir Evloghie mai e la moşie ? A lipsit ea mult zilele trecute ? Întrebările lui curgeau grăbite.

Bătrîna rînji şi răspunse în sfîrşit :

— Milostive, se vede că iară ai istericale. Nu pot să răspund deodată la atîtea întrebări.

El o blestemă şi aruncă cu pernele după ea.

Deodată o voce ascuţită şi poruncitoare strigă în odaia de alături :

— Ticăloaso, unde eşti ?

— Stăpîna-i, zise ţiganca, şi în acelaşi timp intră Sofiana Pantas.

— Ia uite, Kir Gheorghe ! strigă ea rîzînd, îşi aruncă mantaua de atlaz stînjeniu şi se arătă, trandafirie şi aurie de la cap pînă la picioare, într-o haină subţire de croială turcească, prin care i se zărea aproape trupul.

O ceartă aspră se aprinse între tînăr şi frumoasa femeie.

Bănuielile și învinovățirile ea i le primea în rîs și cu trufie, fără să tăgăduiască că legase o nouă dragoste și bucurîndu-se de mînia crescîndă a lui Leventis. Doar știa că nu era numai patima, care-l întorsese la dînsa.

Ea se răzbună rîzînd :

— Doamne sfinte, nu zic că ești bătrîn și urît. Dar pe lîngă dragoste faci prea multă politică. Nici o femeie nu se mulțumește cu atîta. La fiecare sărutat, strigi : Țaruchi ! și te aștepți să răspund cu același entuziasm : Paluchi ! Dar cuvintele sînt o pierdere de vreme la sărutat.

„Țaruchi", opincă și „paluchi", par — era lozinca eteriștilor cînd se întîlneau.

Leventis își strînse pumnul și șuieră :

— Vodă nu este părtaș al Eteriei. Așa-i. Dar să-i fii pe plac și în această privință, nu-i demn de o elină.

— Ticălosule, țipă ea, ce vrei să zici ?

Kir Gheorghe o izbise dinadins într-o parte simțitoare, Se zvonea că Sofiana ar fi o iscoadă a domnitorului, iar ca să-și îndeplinească această meserie cu folos era neapărată nevoie să nu fie bănuită. Se întîmpla de altfel pentru întîia dată ca Leventis să atingă această taină, pîn-acuma el se slujea numai de ea din cînd în cînd, povestind frumoasei Sofiana Pantas despre unele dorințe și porunci ale consulatului rusesc, care trebuiau să ajungă pînă la Vodă pe nesimțite. Dar de cînd aflase vestea despre măsurile luate de Vodă privitoare la purtarea armelor, tînărul eterist își adusese aminte cu frică de unele ceasuri, înfrigurate, cînd, îmbătat și aiurit de patima pentru Sofiana, ar fi putut să trădeze ceva despre complot. Nu era sigur de ceea ce se petrecuse atunci, căci o bănuia că i-ar fi dat o otravă amețitoare, după care se simțise bolnav mai multe zile ; iar doctorul Christaris, pe care-l chemase, nu-și putuse lămuri starea lui decît prin otrăvire. Slavă Domnului, teama era să i se sfîrșească, mîine, prin glonțul fără greș din mîna lui Iordache.

Azi venise ca să se răzbune împotriva Sofianei.

— Numai zeii știu care e mai ticălos din noi doi ! rînji el, nebănuind singur cît de drept grăia. Una numai vreau să ți-o spun : Excelența sa Consulul a aflat multe rele despre tine. Și-ți dau o dovadă de dragostea mea,

prevestindu-te. Excelența sa nu primește să se amestece cineva acolo unde nu-i fierbe oala. Excelența sa e fără milă, cînd e nemulțumit, — și amenință așa cîtva timp, fără să deslușească temeiul acestor amenințări, ci bizuindu-se numai pe spaima pe care o răspîndea numele Domnului de Pini și pe conștiința încurcată în zavistii primejdioase a frumoasei Sofiana Pantas.

Socoteala lui era dreaptă.

Sofiana, care voise să ia înapoi de la Leventis cheile tainicelor portițe ale casei, gonindu-l cu batjocură, căzu iarăși în brațele lui.

Căci Domnul de Pini era mai puternic decît Vodă.

IV

Un geamlîc care trecea prin grădină, făcea legătura între curtea domnească și divanul. De-a lungul acestui coridor erau înșirați ciohodari, iar la perdeaua dinaintea ușii, care ducea în sala de adunare, stătea straja, căpitanul gărzii domnești, Iordache Olimpianul.

Ciohodarii îl ascultau orbește, așa cum ascultă numai ostașii, care au încercat în războaie hărnicia căpeteniei lor. Cîtă vreme acești oameni păzeau geamlîcul dosnic, orice faptă săvîrșită acolo se putea tăinui, și conspiratorii cîștigau vreme s-o înfățișeze după plac.

Boierii inițiați în complot ședeau în divan în așteptare, și ascultînd cu încordare să audă pocnitura puștii lui Iordache. Unii scoteau din brîu ceasornice grele de aur și-și ziceau : Acuma Vodă intră în geamlîc. Și-l închipuiau așa cum se arătau domnitorii în lume, cu capul aplecat, neuitîndu-se nici la dreapta, nici la stînga, ca să nu vază nici jalbe, nici îngenuncheri, cu o mînă băgată în buzunarul din șalvari, zăngănind bani noi de aur, pe cînd cealaltă se juca cu mătăniile. Și-l închipuiau trecînd printre ciohodarii, care, la porunca căpitanului, îl salutau milităreste, înaintînd încet, căci Alexandru Șuțu era bo năvicios și ostenit, spre locul unde era să moară.

Dar oricît de încet ar fi umblat Vodă, el trebuia să ajungă odată la acest loc. Acuma era clipa. De obicei, domnitorul nu se lăsa să fie aşteptat.

Dar detunătura tot nu se auzise.

Acum ochii conspiratorilor erau aţintiţi la uşa din spatele scaunului domnesc.

Şi Alexandru Şuţu sosi la vreme şi azi.

Uşa se deschise şi el intră.

Ca niciodată, eteriştii săriră de pe jeţurile lor. Li se părea că zăresc o stafie. Dar fură treziţi din această aiurare prin puterea şi setea de bani cu care „stafia" se adînci în cercetarea noilor biruri.

Deci Iordache nu trăsese. Pentru ce ? Boierii stăteau pe ghimpi, şi încă pe ghimpi mult mai ascuţiţi decît înainte.

Iordache nu trăsese. În clipa cînd era să slobozească glonţul, bătrînul ostaş se ruşinase de arma sa şi, făcînd onorurile domnitorului bolnav, îl lăsă să treacă şi să trălască. Iar îndată ce Alexandru Şuţu intră în divan, căpitanul încredinţă postul său la perdeaua domnească unui bulucbaşa şi plecă. În curte încălecă şi se duse în goană la casele egumenului Ilarion, la Tudor Vladimirescu.

— Prietene, îi zise, ne-am războit împreună subt comanda lui Kutuzov.

— Ne-am războit, răspunse Tudor.

— Mi s-a făcut dor de mirosul ierbii de puşcă.

— Şi mie.

— Iar veliţii boieri miros a mosc şi a chihlimbar. Asta e curată otravă pentru noi.

— E otravă, întări Tudor, şi din ochii lui căprii săriră scîntei în cei verzi ai celuilalt.

— Tu eşti fiul Carpaţilor ; eu sînt de pe Olimp, urmă Iordache.

— Am crescut în vîntul de pe munţi, zise Tudor.

— Iar cei de la oraşe, urmă Kleftul, nici nu-şi dau seama de unde bate vîntul, cînd ies pe stradă.

— Şi mai puţin încă, zise pandurul încrurtat, cunosc semnele vijeliei.

— Parucicule ! strigă Iordache, știam la cine veneam ! Ei au vrut să mă tocmească pentru zavistiile lor. Dar am fugit la tine. Crede-mă, e vremea să ne întovărășim.

— E vremea.

— Să ne facem frați de cruce.

— Sînt gata.

— Ai postit ?

— Am postit.

— Vino cu mine în biserica Sf. Sava.

— Viu.

Se întoarseră împreună peste podul Dîmboviței la biserica Sf. Sava. Ea era așezată într-o curte mare, înconjurată de clădiri albe, cu pridvoare boltite și locuite de o lume pestriță. Acolo ședeau preotul, diaconii și cîntăreții și cîțiva bași-ciohodari din garda domnească. În vremea lui Ion Gheorghe Caragea, premergătorul lui Alexandru Șuțu, garda întreagă se încuibase în casele de la Sf. Sava, și numai cu greu fusese alungată, cînd se înființase, într-o aripă a mînăstirei, în locul școalei grecești, cea dintîi școală românească, la care transilvăneanul Gheorghe Lazăr era dascăl. Iar în unele colțuri ședeau bătrîni, care trăiau din mila bisericii.

Un băiet ținu caii călăreților, pe cînd un moșneag în caftan fistichiu spălăcit se sculă de pe piatra unui mormînt și se duse după cheia bisericii.

Vladimirescu și Iordache intrară în lăcașul domnului. Iar cînd fură singuri, în fața iconostasului, la care aprinseră două lumînări, Iordache zise :

— Parucicule, noi amîndoi avem aceeași dorință : să scăpăm neamul nostru de robie. Și, crede-mă, asta nu se poate decît printr-un singur mijloc. Nu prin aliați puternici, prin diplomație isteață sau prin zavistii și omoruri. Ci numai prin vitejie. O știu, de cînd am văzut pe sîrbi, scuturînd jugul turcesc fără ajutor străin.

— Așa-i.

— De aceea să ne întovărășim, frate, orice ar hotărî boierii cei mari. Numai noi doi avem sub comanda noastră ostași învățați, tu pe panduri, iar eu pe klefți și pe sulioți. Ei știu să tacă, să asculte și să moară. Alta nu vreau decît să pot aștepta în țara ta, pînă mi se deschide calea

spre Elada. Iar cîtă vreme voi rămîne aci, tu să te bizui pe mine.

— Şi tu pe mine.

Apoi chemară preotul, se spovediră, luară sfînta grijanie, rostiră jurămîntul eteriştilor, să trăiască şi să moară pentru patrie, şi se făcură fraţi de cruce, sorbind dintr-un pahar vin amestecat cu cîteva picături din sîngele lor.

Cînd ieşiră, adînc mişcaţi, din umbra plină de tămîie şi din tăcerea bisericii, la lumina soarelui, curtea se umpluse de mişcare. Tineri cu cărţile subsuoară roiau din şcoala lui Lazăr. Erau băieţi de la ţară, cu plete lungi, cărora eforia Sf. Sava le plătea învăţătura, copiii negustorilor cu anterie de mai multe feţe şi cu tichiuţe de postav pe cefele rase turceşte, şi boiernaşi cu iacale albaneze, cu surtuce şi pantaloni evropeneşti. Pe aceştia îi aşteptau arnăuţii de casă cu caii de călărie. Şi băieţandrii ieşeau din curte, mîndri ca nişte vornici sau spătari, cu o mînă în şold şi cu cealaltă ţinînd frîul de catifea cusut cu fir.

De pe pragul şcoalei, Lazăr se uita după şcolarii săi cu o privire lungă şi gînditoare, care înfrumuseţa şi lumina trăsăturilor greoaie ale chipului său. El era îmbrăcat nemţeşte, cu haine cam învechite. Oftînd îşi trecu mîna peste fruntea brăzdată prea de timpuriu de griji şi peste părul netezit, care îi cădea pînă la gulerul hainei.

Iar cînd văzu pe Vladimirescu, ochii lui se înveseliră, îi făcu semn şi strigă :

— Slugere Tudore, nu mă ocoli !

Se cunoscuseră în casa egumenului Ilarion. Tudor intră la Lazăr, care-i arătă, zîmbind duios, şcoala sa prea iubită. O încăpere scundă, de pe tavanul şi pereţii căreia se cojea văruiala, cu o sobă spartă şi cîteva bănci de brad rău ciopîrţite de şcolari.

— Odată se va dărîma chiar peste capetele voastre, zise Tudor, şi soba nu mai e bună de nimic.

— Cînd se va lăsa frigul prea mare, zise celălalt, mă bizui pe plîngerile fiilor de boieri, ca să mi se trimeată un sobar. Dar atunci poate nu voi avea lemne, sfîrşi el suspinînd.

— Păi, atunci ce faci ? mormăi Tudor.

— Ne vom încălzi cu focul sacru ! strigă deodată dascălul şi faţa lui istovită de friguri se înviora. Prietene,

prietene, cînd aprind în ochii copiilor mei o scînteie numai din acel foc, mi se încălzește inima, nu mă mai gîndesc la ceea ce este, ci la ce ar putea să fie, și la ce va fi, îndată ce acest nobil popor își va reaminti strămoșii săi.

— Care strămoși ?

Fața largă și palidă a lui Lazăr se lumină de mîndrie.

— Romanii, zise el din tot sufletul.

Slugerul Tudor nu se prea sinchisea de romani. Cărturar nu era, și apoi se născuse în Gorj, în satul Vladimir, în munții care făcuseră adăpostul băștinașilor la năvălirea romanilor, băștinașilor a căror vitejie stă scrisă pe un singur hrisov, pe Columna Traiană, se trăgea din acei daci cu chica de leu, ale căror neveste erau cuviincios învestmîntate cu ii încheiate la gît și cu mîneci lungi, și ale căror căpetenii se adunaseră ca să bea împreună otrava, cînd pricepură că romanii erau să-i robească.

Slugerul Tudor nu se prea sinchisea de romani, dar el cinstea nobila înflăcărare a fratelui de dincolo, doar știa prin Ilarion că teologul Lazăr fusese silit să-și părăsească parohia din Sibiu, pentru că ocîrmuitorii Transilvaniei priviseră cu supărare pe fiul de țăran valah din satul Avrig, cînd într-o predică ceruse aceleași drepturi pentru neamul său de care se bucurau și celelalte popoare ale Ardealului.

Și Tudor întrebă :

— Doar nu era vóie dincolo să pomenești pe romani !

Lazăr, a cărui fire totodată blajină și înfocată, își schimbă ușor simțirile, lăsă capul în jos, împreună mîinile și zise trist :

— Dincolo trebuie să rămînem robi, și urmă oftînd adînc : Multe rabdă omul, și lupta numai bine-i face. Dar disprețul otrăvește inimile. Pentru că și sufletul are nevoie de soare : iar soarele lui e dragostea. De aceea, puterea unui cuvînt de bunătate e mai mare decît puterea armelor sau a banilor. Aceasta dovedește firea aleasă a omenirii. În biblie stă scris : „la început era cuvîntul". La început se cade să fie totdeauna belșug de iubire. Florile nu ascultă de furtună, primăvara, ci de soare.

Tudor privi adînc pe visător și zise :

— Eşti un dascăl vrednic pentru tineretul nevinovat. Să-ţi ajute Dumnezeu. Dar pentru oamenii în toată firea, care nu vor să audă glasul dreptăţii, se găseşte alt dascăl. Acesta.

Şi lovi în sabine.

Lazăr întinse braţele amîndouă către pandur :

— O inimă caldă şi o spadă dreaptă, da, prietene, aceste două să stăpînească popoarele !

V

La dreapta şi la stînga porţii de intrare în curtea domnească ardea păcură în tingiri mari. Naltele flăcări galbene şi vinete luminau sosirea butcilor cu patru cai, care duceau pe boieri la sindrofia lui vodă.

Dărăpănarea şi murdăria din casă erau ascunse sub covoare şi de mulţimea slugilor şi a ciohodarilor bogat îmbrăcaţi, care mişunau pe scară şi la uşa sălii de bal.

În salonul de primire, unde Vodă nu sosise încă, domnea o mişcare veselă. Mai ales conspiratorilor le părea nostimă împrejurarea.

Rizos zise lui Rasty, după ce se închinaseră unul la altul, ducînd mîna de la gură la frunte, după obiceiul turcesc :

— Ce uimitor ! Crezîndu-ne fioroşii săi ucigaşi, sîntem credincioşii lui supuşi.

Rasty îşi netezi rîzînd barba neagră şi răspunse :

— De trăieşte încă, nu înseamnă că e nemuritor.

— Halal de logică ! zise celălalt, să-i fim deci credincioşi, pînă ne-o veni bine. Poate-l bate norocul, astă-seară la cărţi ca să-şi cîştige obolul, pe care bietul om se vede că n-a putut să şi-l agonisească pîn-acum, pentru barca lui Charon.

Gluma cu obolul trecu de la un iniţiat la altul şi îi înveseli pe toţi. Aceşti zeflemişti bizantini nu mai aveau simţul gravităţii ; ei luau totul în rîs ; chiar loviturile lor de stat. Trăiau în mijlocul otrăvirii, tăierii şi surghiunului ; dar cine nu era cel otrăvit, cel tăiat sau cel despuiat,

se juca cu aceste grozăvii ca scamatorul cu cuțitele. Cercul intereselor fiecăruia abia se-ntindea în afară de dînsul; ei nu știau ce înseamnă un interes obștesc, nu le sta în putință să se înflăcăreze pentru un gînd măreț și mai ales să păstreze această simțire mai multă vreme. Sub jugul turcesc se făcuseră robi.

Îndată ce sosirea consulului rusesc fu vestită, jos în curte prin strigăte și țipete, Vodă intră în sala de primire. Omul bolnăvicios înaintă încovoiat subt povara caftanului de catifea albastră îmblănită cu cacom ; barba lui rară, cu toată migăloasa îngrijire, nu avea acea bogăție mătăsoasă, la care rîvneau toți cei mai mari din Fanar.

Sprijinit de subsuori de doi dregători, Alexandru Șuțu începu să-și salute musafirii, desfășurînd acel meșteșug în treptarea bunăvoinței sale, pe care oamenii de stat îl socot deosebit de însemnat și de măreț.

Dar domnitorul aproape zbura prin sală, cînd domnul de Pini se arătă în prag, îmbrăcat în fracul său ce picura de aur. Și în tot timpul serii o coadă de boieri plecați se ținu scai de atotputernicul Elciu.

Și agentul austriac, cavalerul Fleischhakl de Hackenau, era foarte mult ținut în seamă, dar mai puțin curtenit.

Pe cînd consulul regal prusian, baronul de Kreuchely Schwerdtberg, ar fi fost aproape uitat de cei de față, dacă drăgălașa noră a lui Vodă nu s-ar fi apropiat de el. Domnița Catinca, născută Cantacuzino-Pașcani, îl cunoscuse pe Kreuchely la Iași, unde baronul fusese dascăl în casele domnitorului Kallimaki.

— O, scumpul meu prieten, zise domnița într-o nemțească desăvîrșită, simt o mare bucurie văzîndu-te pe d-ta în mijlocul atîtor fețe străine ! Era de curînd măritată cu beizadeaua Niculae și-și deschise îndată inima fostului său dascăl, la care învățase limba germană împreună cu fetele lui vodă Kallimaki. Își începu spovedania cu vorbele : Ai să mă iei drept copil, — în timp ce un zîmbet dureros îi alunecă pe buze și ochii ei frumoși se îndreptară întrebători spre consul. Acesta se înclină. Ea era de cincisprezece ani !

Indignată și totodată rușinată, ea îi vorbea de groaznicele femei din București, de intrigile și de dragostele lor încîlcite, de fudulia și de deșertăciunea lor, și că nu era

chip să pofteşti trei din ele, fără ca măcar două să fie duşmance de moarte.

Bunului Kreuchely i se făcu milă : cîte lucruri urîte şi josnice cunoscuse această inimă fragedă ! Şi el începu, ca pe vremuri, cînd era la Iaşi, să-i facă o mică prelegere... Pîn-atunci lumea nu ştia desfrînarea. Datina cuviinţei era atît de aspră, încît bărbaţii şi femeile nu şedeau împreună la masă. Boieroaicele erau harnice gospodine, de subt degetele lor ieşeau ţesăturile cele mai fine şi cele mai frumoase cusături. Ele erau mîndre de bucătăriile şi de pivniţele lor...

Astfel vorbea cavalerescul şi rusofobul Kreuchely, pînă ce o mişcare în odaia vecină, unde erau aşezate mesele de joc, stîrni băgarea de seamă a tuturor. Dintr-acolo se auzi un ţipăt înăbuşit, şi cei care izbutiră să se înghesuiască prin uşă văzură o ciudată privelişte.

La una din mese şedea Frusina Doamna, oacheşă, sulemenită, cu sprîncene groase. Din ochii ei ieşeau fulgere, pentru că tocmai atunci intrase o femeie strălucitoare, nu numai ca frumuseţe, ci fiindcă de la cap la picioare părea îmbrăcată numai în licăriri şi scînteieri. Ilicelul de catifea abia se zărea sub arabescuri de diamante şi de smaralde ; gîtul şi pieptul erau încărcate de roua sclipitoare. Pe părul negru ea purta un turban împletit din mărgăritare împrejurul unui fes mic acoperit cu diamante. Peste rochie un rîu luminos curgea pînă la poale. Şi mătăniile Sofianei Pantas, — căci ea era — erau din mărgăritare negre cît aluna.

Frusinei Doamna i se tăiase suflarea. Şi ea licărea ca o icoană, dar nu purta nici jumătate din nestematele care împodobeau pe nevasta Agăi.

— Mavros ! Mavros ! porunci ea cu vocea ascuţită a grecoiacelor din Fanar.

Un boier simandicos se sculă de la o altă masă şi se apropie de doamna întărîtată.

Aceasta-i şopti, dar mulţi o auziră :

— E o obrăznicie ! Pe asta n-o înghit ! Spune lui Vodă că n-o înghit !

Hatmanul Mavros, dragomanul consulatelor străine, era un curtean desăvîrşit. El pricepu îndată, alunecă

printre musafiri pînă-n sala unde Vodă ședea cu Pini pe divan, se închină și zise cu glas potolit :

— Măria ta, prealuminata Doamnă a avut o supărare mare. Kira Sofiana Pantas a îndrăznit să vie la curte atît de bogat împodobită. încît modestia Măriei sale a fost adînc jignită.

Vodă, ai cărui ochi înfrigurați se împăienjeniseră de dorință la numele Kirei Sofiana, se sili să nu zîmbească.

— Toane de femei, dragă Mavros, zise el. Ce crezi, să le luăm în seamă ?

— Mă tem, răspunse hatmanul, care izbuti să nu-și pierdă gravitatea, mă tem ca nervii înaltei Doamne să nu fie rău zdruncinați de această întîmplare.

— Spune-i dar Kirei Sofiana, hotărî Șuțu cu ifos, să cugete acasă, timp de trei săptămîni, asupra purtării sale.

Vodă știa că va fi silit mîine să trimită o ștafetă la Viena, ca să-i aducă pentru nevasta sa giuvaericale tot așa de frumoase sau chiar mai bogate decît cele ale nevestii lui Pantas. Ștafeta se putea duce și întoarce în trei săptămîni.

Mavros își îndeplini însărcinarea, ducînd poruncă lui Kir Evloghie. Agaua, un grec uscățiv cu un cap de erete, care la Constantinopole se ridicase de la vînzarea de papuci pînă la conducerea treburilor patriarhatului, se arăta foarte tulburat. În curînd nevasta lui, însoțită de el și de dibaciul Mavros, trecu prin mulțimea din capul scării. Acolo se afla Leventis.

Sofiana îi zise cu glas tare și amărît :

— Măriei sale Doamnei nu-i plac giuvaericalele mele și mă trimite acasă, Hatîr domnesc.

Frumoasa Pantas născocise această comedie, ca să slăbească bănuiala atotputerniciei sale, la curte.

Mulți o crezură. Leventis însă îi ghici rostul. De altfel, înșelarea nu era scornită pentru el.

Însă întîmplarea rămase un plăcut subiect de conversație, întrecînd chiar atentatul și gluma cu obolul. Toți vorbeau despre nestematele Kirei Sofiana și despre

nemaiauzitele stoarceri şi tîlhării ale lui Evloghie Pantas, care-şi cumpărase o casă şi o moşie după alta.

Serbarea la curte fusese pe placul tuturora.

La sfîrşitul sindrofiei, Vodă, ostenit şi clănţănind de friguri, părăsi sala, urmat de familia sa. Abia ascultă cicăleala soţiei, care-i povestea pe larg nerușinarea Kirei Pantas, se tîrî în iatac, se lăsă dezbrăcat şi căzu în pernele patului, simţindu-şi trupul ca de plumb.

Apoi îl cuprinse groaza, ca în fiecare noapte şi ca întotdeauna cînd era singur, îndată după ce fusese numit domn al Ţării Româneşti. Îl chinuia presimţirea că va fi omorît la Bucureşti. Lipsit de credinţă, dar plin de eresuri, el nu vedea decît semne rele şi slăbea văzînd cu ochii. Nervii îi erau atît de zdruncinaţi, încît plîngea şi ţipa adesea cînd se înfuria. Chinurile iadului nu puteau să fie mai mari decît chinurile vieţii domnitorului Alexandru Şuţu la Bucureşti.

Totuşi nu părăsea tronul ! Ba şi-l cumpărase chiar a doua oară. Acum nouăsprezece ani fusese domn, timp de cîteva luni, în Moldova şi apoi în Muntenia ; cheltuise milioane, după fuga premergătorului său Caragea, ca să-şi vadă din nou cu ochii visul tuturor fanarioţilor, domnia Principatelor dunărene, se vînduse cămătarilor, mituise, bîrfise, minţise, slujindu-se de toate uneltirile, care, timp de o sută de ani, deschideau drumul spre Bucureşti şi spre Iaşi, şi pornise în sfîrşit, însoţit de o şleahtă de ciocoi, spre ţara făgăduinţei.

— Cine iubeşte trandafirii, zise el, nu trebuie să se plîngă de ţepii lor.

Setea de bani şi trufia ţineau cumpăna groazei lui de moarte.

Astfel hotărîse soarta : neamul elin, creierul noroadelor pămînteşti, cum singur îşi zicea, fu silit să se contopească cu acel popor din Europa care întruchipa punctul mort în dezvoltarea omenirii, cu turcii. Pe mlaştina mentalităţii şi a ocîrmuirii otomane înţelepciunea greacă decăzută dădea naştere la cele mai pîrdalnice flori otrăvite. Sarea cu care omenirea se hrănise timp de secole îşi pierduse vlaga.

Neamul însă, silit să înghită această atravă pînă la drojdie, era neamul românesc. El gemea, de o sută de ani,

fără apărare, fără ajutor, pradă fiind acestei molimi ; iar vecinilor săi puternici nu le venea la socoteală să se însănătoşească.

Cu toate acestea boala străină nu pătrunsese pretutindeni.

Nu erau toţi suflete de robi în această ţară.

O află domnitorul a doua zi, în 20 octombrie.

El se trezi, ca de obicei, după un somn fără odihnă, între ceasurile două şi trei de dimineaţă, ceasul de care Napoleon zicea că este ceasul de încercare al bărbăţiei, căci atunci le vine cel mai greu trupului, ca şi duhului să-şi încordeze puterile. De aceea, clipa acestei deşteptări era, pentru Vodă, cel mai cumplit din toate chinurile sale. I se părea că, împreună cu somnul, îi piereau şi puterile şi voinţa şi toată căldura trupească şi sufletească. În locul lor îl înconjurau umbre uriaşe, prevestitoare de primejdii. Nu-l mustra cugetul. Fanarioţii sugrumaseră această activitate mintală cu sîrguinţă prin mijlocul sofismelor. Acolo însă unde sălăşluiesc conştiinţa lui Vodă, rămăsese un gol, care se umplea, între ceasurile două şi trei dimineaţă, cu o teamă şi o groază trupească nebună. Apoi urma o veşnicie fără somn în care orice sunet părea înfricoşat, chiar dacă era numai trosnitura uşoară a lemnăriei din odaie.

Cu atît mai mare era azi spaima lui Şuţu, cînd auzi, în tăcerea nopţii, că i se bătea în uşă.

Inima lui se opri.

Intrară atunci Missoglu, servitorul său cel mai credincios, şi Agaua Evloghie Pantas.

— Ce... ce... e, bîlbîi Vodă.

Pantas sărută plapuma, pe cînd Missoglu zise :

— Iertare, Ipsilotate, dar Agua a primit o veste pe care eram dator să ţi-o spun fără întîrziere.

Apoi zise Kir Evloghie că o ştafetă îi fusese trimisă de la cea mai apropiată poştie, vestindu-l că o ceată de sute de oameni se apropie de oraş.

Vodă aproape urlă :

— Ipsilantis ! Eteriştii !

— Ferit-a sfîntul, îl linişti Pantas, numai valahi proşti.

Spaima nebună a părintelui ţării se potoli.

— Karnaxi ! înjură el cu dispreț, ce îndrăznesc mișeii ?

— Sînt oameni de la Tîrgoviște, zise Pantas cam încurcat.

— Înarmați ? strigă Vodă din nou.

Ei îl liniștiră ; nu era înarmați.

Cu toate acestea lucrul era plicticos. Alexandru Șuțu trimisese slujitori și arnăuți la Tîrgoviște, pentru a pune stăpînire pe o moșie în apropierea orașului, subt cuvînt că ea n-ar avea stăpîn. El știa însă bine, că această moșie fusese dăruită tîrgoviștenilor pentru fapte vitejești în război, de foști domni pămînteni. El se înșelase numai, crezînd pe tîrgovișteni mai supuși.

Era deci nevoie să se pregătească de apărare împotriva lor.

De aceea, curtea domnească era păzită de o mulțime de arnăuți, cînd sosiră tîrgoviștenii la amiazi. Dar bărbații, erau numai o sută, intrară prin poartă cu pași hotărîți. Cel din capul lor ținea în mînă o prăjină, de vîrful căreia era aninată o jalbă ; pe capete purtau toți bucăți de rogojină, cărora le daseră foc și care fumegau, ceea ce însemna, după obiceiul turcesc, că nevoia mistuia pe jeluitori. Și strigară :

— Dreptate !

Uimită îi asculta mulțimea, care se strînsese pe străzi în jurul lor, și fusese oprită acuma la poartă.

Mulțumit îi auzi Tudor Vladimirescu, care se afla în curte, cu toți oltenii săi, unde putuse intra, fiind cunoscut ciohodarilor ca prieten al căpitanului Iordache.

Din nou puternicele glasuri bărbătești se ridicară :

— Dreptate ! și apoi înc-o dată :

— Dreptate.

Doi miniștri ieșiră pe treptele din fața palatului, ca să vorbească cu tîrgoveții.

Cel mai bătrîn însă dintre jeluitori înaintă și zise :

— Să vie Vodă !

Boierii îndîrjiți se întoarseră în casă la domnitor. După aceea se deschise o fereastră în catul de sus, la care se arătă Alexandru Șuțu galben și zgribulit, în blana sa.

Îndreptîndu-se spre dînsul, bătrînul tîrgoveț din Tîrgoviște grăi scurt și limpede, cum vorbește românul din popor, fără sfială și cu cuviință. El se apăra împotriva încălcării stăpînirii în drepturile orășenilor și ridică în sus sulul de pergament al daniei cu pecețile lui uriașe.

După ce isprăvi, unul din dregătorii de pe trepte îi zise batjocoritor :

— Vodă nu înțelege românește.

— Nu e vina mea, răspunse bătrînul cu glas tare, pe mine Dumnezeu m-a făcut român.

Curtenii rămaseră fără glas față de această purtare. Iar Vodă mai era și mînios, că nici unul dintre boierii chemați în grabă nu venise. Ei se dezvinovățiseră cu multe cuvinte supuse. Șuțu se trase înapoi de la fereastră și trimise vorbă tîrgoviștenilor că pricina lor va fi cercetată pe temeiul hrisoavelor, ei însă să se întoarcă acasă în liniște și să-și vadă de treburile lor ca niște oameni pașnici, pentru ca buna stare a orașului lor să nu fie tulburată.

Bătrînul de la Tîrgoviște răspunse că el va rămîne în București cu cinci tovarăși, pînă se va hotărî pricina lor. Ceilalți vor pleca.

Boierii erau mulțumiți că oamenii se potoliseră, cel puțin întru atît.

Cînd jeluitorii ieșiră din curtea domnească, un privitor din mulțime zise mirat :

— Doamne, ce mai gură au tîrgoviștenii ! Și le rămase tîrgoviștenilor această poreclă.

Tudor privind la pandurii săi, întrebă dintr-o dată :

— Unde e Ion Urdăreanu ? Doar plecă cu noi de-acasă ?

— L-o fi despărțit de noi îmbulzeala de pe stradă, zise Preda.

— Ce dracu, nu e copil ! și deoarece oamenii nu mai dădeau nici o deslușire, Tudor urmă amenințător : Ce-i cu flăcăul ăsta ? Aproape nu-l mai văd printre voi. Și cînd am poruncit să ne însoțească, se dezlipește de noi ?

În ziua de 20 octombrie spinii trandafirilor celor iubiți de Alexandru Șuțu îl înțepaseră adînc. Vodă rămăsese nemîngîiat de întîmplarea cu tîrgoveții obraznici și de lipsa boierilor. Scrîșnind din dinți el fu silit să întărească prin anafora făgăduielile divaniților.

Dar la miezul nopții Vodă ieși tiptil și cu port schimbat din curtea domnească și se duse la domnul de Pini. Și la Elciu el nu-și mai înfrînă nici mînia, nici dezamăgirea, ci-și dădu pe față toată setea lui de avere. Nici un cămătar nu s-ar fi putut văieta cu mai multă deznădejde pentru banii lui pierduți decît acest hospodar pentru moșia de la Tîrgoviște.

Pini îl asculta nemișcat, cu capul țeapăn. Și numai după ce domnitorul isprăvi ponegrirea fiecărui boier în parte și era gata să plîngă, îl întrebă cu asprime :

— La urma urmelor ce doriți, prințul meu ?

Ca de obicei ei vorbeau franțuzește, pentru că Pini, cu toate că era născut grec, se arăta muscal față de fanarioți, înfrîngînd astfel nervii lui neastîmpărați prin nimbul imperiului țărilor.

— Ce doresc ? gemu Vodă, — vreau moșia mea ! Ajutați-mă, Excelență, să-mi capăt moșia ! Iată, el scoase un sul de hîrtie din buzunar și tremurînd îl întinse consulului, iată actul pe care l-am făcut pentru întărirea dreptului meu. Dacă-l iscălesc toți boierii, mișeii de la Tîrgoviște nu se mai pot împotrivi. Excelență, porunciți boierilor să iscălească ! Sînt un om sărac ! Am datorii ! Îmi trebuie bani !

— Cu toții avem nevoie de bani, zise Pini rece.

Atunci Vodă, cu un hohot de plîns nervos, scoase dintr-un alt buzunar al caftanului său o cutie de baga, printr-ai cărei pereți cafenii se zărea licărirea aurului, era plină de galbeni. Vodă o puse pe masă și strigă, frîngîndu-și mîinile :

— Porunciți, Excelență, porunciți să se iscălească !

VI

— Cheamă-l pe Ion Urdăreanu, zise slugerul Tudor lui Preda, și adăugă, văzînd că pandurul era gata să plece : O fi acasă ?

— E acasă, fu răspunsul, pe care slugerul se vedea că nu-l așteptase, deoarece i se netezi aproape dunga dintre sprîncene.

Cînd Ion intră, îl găsi pe vătaful de plai plimbîndu-se prin odaie după obiceiul său. Multă vreme nu spuse nimic, semn că-l copleșeau gînduri grele, pe care vroia să se facă stăpîn pînă grăia.

Din cînd în cînd el arunca o ochire asupra lui Urdăreanu. Subt tavanul scund, tînărul părea și mai nalt și mai voinic, el privea atent și grav la căpitanul său. Și acesta văzu, cu mulțumire, că o roșeață se aprindea încet pe obrajii și pe fruntea flăcăului. Ion pricepea deci mustrările tăcute ca și îngăduiala neobișnuită a lui Tudor Vladimirescu.

În sfîrșit slugerul zise :

— Mîine în zori de zi ai să duci niște fîn la Băneasa. Iarba s-a împuținat. Să faci socoteala cu oamenii pentru pășunat, să plătești ciobanului pentru o lună de zile, să mîi acolo și să te întorci a doua zi.

— Poruncă, răspunse Ion.

— Vei spune oamenilor amănunțit cum stă pricina lor și toate politicalele pe care le-ai aflat la București, mai ales întîmplarea cu tîrgoviștenii.

Obrajii lui Ion se aprinseră mai tare.

— Căci eu nu te adusei în oraș ca să te faci ca ciocoii, ci ca să ți se facă scîrbă de ei.

— Am înțeles.

— Să te vedem.

— Poruncă.

Tînărul ieși cu sufletul ușurat. Era vesel nu numai că-l iertase Vladimirescu, ci pentru că, prin scurta lor convorbire, se regăsise pe sine însuși. Puternica gravitate a căpitanului de panduri răcorise sîngele înfierbîntat al lui Urdăreanu și îndreptase pe alte căi închipuirile sale turburate, virilitatea sa se ridicase sprijinită de virili-

tatea slugerului. Se simțea iarăși tare față cu ispitele orășenești, tocmai ca în seara sosirii, cînd gonise pe baba mijlocitoare.

Pe sală se întîlni cu egumenul și îi sărută mîna.

Ilarion întrebă rîzînd :

— Te-ai spovedit ? Și ți s-au iertat păcatele ?

— Mi s-au iertat, sfinte părinte, răspunse Ion cu o lumină caldă în ochi.

— Du-te și nu mai păcătui, zise egumenul, vorbind dintr-o dată cu preoțească măreție, — slugerul nu vede în tine numai un flăcău voinic, zdravăn la călărie și bun de alergătură, slugerul și țara au nevoie de bărbați de încredere. Du-te cu Dumnezeu.

Blagoslovind își ridică mîna.

Un fior de smerenie cuprinse pe Urdăreanu. Tudor și egumenul, prin cîteva cuvinte înțelepte, îl făcuseră părtaș la gîndurile lor, depărtîndu-l astfel mai bine de lumea pierzaniei, în care căzuse, ca prin orice asprime înjositoare.

Aceasta se datora mai ales lui Ilarion. El zise căpeteniei de panduri :

— Nu uita că flăcăii olteni prețuiesc cel puțin cît prețuiesc cîrlanii, pe care îi strici pedepsindu-i fără măsură. Căci cunoștea firea aspră a slugerului.

De aceea intră acuma voios la dînsul și zise :

— Armăsarul nostru oltenesc e îmblînzit și gata la slujbă. Bine ai dres-o.

Iar pe Tudor îl mîngîia această laudă.

— Bine mă sfătuișI, părinte, zise Vladimirescu, deschis și smerit.

— Eu ? Dar n-am fost decît ceea ce fusese odată flautul pentru un mare om de stat roman.

Lui Tudor îi plăcea să soarbă din învățătura lui Ilarion, pentru că era vie, pe cînd învățătura obișnuită a cărturarilor din București se mărginea după tipicul grecesc la gramatică și la retorică.

— Ia spune-mi, părinte, din acele istorii care știi că-mi plac mie, zise pandurul.

Și Ilarion, cunoscătorul de oameni, își desăvîrși izbînda, vorbind despre Caius Gracchus.

Dar Tudor mai trase din povestire și un alt adevăr decît acela, că-i șade bine unui bărbat să fie stăpîn pe mînia sa.

— Cîți ani sînt de atunci ? întrebă el.

— Aproape o mie nouă sute.

Apăsat zise Vladimirescu :

— O mie nouă sute. Acu o mie nouă sute de ani poporul se lupta la fel pentru drepturile sale. De o mie nouă sute de ani nu s-a învățat altceva decît istoria acestor lupte.

— Iată de ce, prietene, zise egumenul nimeni nu ajunge la vîrsta de o mie nouă sute de ani ! Fiecare om trebuie să învețe înțelepciunea de la cap. Iar pentru această învățătură nu ajung șaizeci sau șaptezeci de anișori.

Sprîncenele pandurului se încrețiră la această deznădăjduită încheiere.

— Atunci domnul Cristos degeaba a murit ? întrebă el încruntat.

Ilarion se și căia că dăduse drumul spiritului său voltairian față de Vladimirescu, întîi pentru că-l iubea și nu-i era în vrere să-l supere, și apoi pentru că nu e cuminte politicește, să răpești idealul său unui om gata la fapte, tăindu-i astfel puterile. Deci egumenul răspunse repede :

— N-a murit degeaba ! Chiar de se clatină înțelepciunea noastră, crucea se ridică neclintită. Aceasta s-o credem.

Dar îi păru bine că Pavel intră tocmai atunci spunînd că sosiseră boierii Alecu și Mihai Filipescu.

Ilarion îi găsi în sala lui de primire, aprinși și roșii de supărare.

Se întreceau țipînd și povestind, că primiseră de la Vodă o fițuică de anafora, ca s-o iscălească spre întărirea drepturilor domnitorului asupra moșiei de la Tîrgoviște. O respinseseră, și-l rugau acuma și pe egumen să facă la fel. O mulțime de boieri — arză-i focul ! — iscăliseră. Nu însă conspiratorii. Brîncoveanu și Băleanu erau turbați de mînie de această obrăznicie fără pereche a lui Vodă, și mitropolitul de asemenea.

Pomenirea mitropolitului iscă o ceartă între boieri şi gazdă, căci acesta îi privise cu ironie. Verii Filipeşti îl învinuiră apoi pe egumen, că e nedrept faţă de Dionisie Lupu. Mitropolitul era un adevărat patriot, care susţinea şcoala românească, trimitea tineri în străinătate pe cheltuiala lui şi înfiinţase o şcoală bună de cîntăreţi bisericeşti.

— După ce şi-a cumpărat scaunul după tipicul grecesc, se-ncăpăţînă Ilarion.

— Ce fel ? era oare să-l lase pe mîna unui caţaon ? strigă pîntecosul Filipescu.

Iar egumenul ţipa :

— Scopul nu sfinţeşte mijlocul !

Boierul Alecu îi ruga să nu uite de treburile de azi ; oricum mitropolitul nu iscălise nemaipomenita cerere a lui Vodă. Şi ei nu veniseră ca să se certe, ci dimpotrivă ca să se înţeleagă cu egumenul despre daravera aceasta nenorocită. Căci astfel de hoţii nu se mai puteau răbda.

Atunci Pavel veni să spună că un ceauş adusese o anaforă domnească spre iscălire.

— Dă-l afară ! porunci Ilarion.

Verii Filipeşti îmbrăţişară pe egumen, luîndu-şi rămas bun, ca să mai alerge la alţi oameni de omenie.

În butcă, boierul Mihai întrebă :

— Nu era nimerit să-i spunem şi aceasta : că ne ducem la Halva ?

Halva era porecla lui Pini.

— Nu era bine, răspunse Alecu, poreclit Vulpache de către prietenii săi, — prea mult îi ademeneşte pe popi pravoslavnicia muscălească.

— Ia lasă, că ăsta e voltairist.

— Dacă nu crede în Dumnezeu, crede în tămîie.

La Pini fură primiţi.

Consulul era foarte mirat de îndrăzneala acestor doi boieri, care îl rugau cu vorbe cuviincioase dar hotărîte, stăpînindu-şi vădit mînia, să nu se amestece în treburi naţionale şi interne, ca afacerea de la Tîrgovişte, ci să se ţie de cele stipulate în tratatele de la Cuciuc-Cainargi din anul 1774 şi de la Bucureşti din 1812, prin care Rusia se mulţumeşte cu ocrotirea drepturilor ţării.

Consulul nu-şi putu stăpîni rîsul, ceea ce sperie pe bieţii patrioţi. Şi după ce Pini îşi luă rămas bun de la ei, cu amabilitate, Alecu Filipescu zise mînios vărului său :

— Pare-mi-se că azi a fost vulpea-măgar.

Şi de astă dată isteţul boier nu se înşela. Chiar înainte de amurg două butci, însoţite de arnăuţi călări, goneau afară din oraşul Bucureşti, în două direcţii opuse. Într-una, zburînd spre miazăzi, şedea boierul Mihăiţă, surghiunit la Jilava ; în cealaltă, hodorogind spre miazănoapte, se afla boierul Alecu Filipescu, surghiunit la moşia lui, Mărgineni.

În pădurea de stejari de la Băneasa, pe care toamna caldă o prefăcuse într-o boltă de aur aşezată pe stîlpi negri, noduroşi, Ion Urdăreanu se întîlni nu numai cu pandurii, dar şi cu doisprezece mocani de dincolo. Aceştia erau bărbaţi spătoşi, încă tineri şi veseli ; ei nu jucau cărţi decît pe galbeni, şi la ei, la Săcele, unde locuiau, împreună cu ciangăii şi cu secuii, casele cele mai frumoase erau ale lor.

Ei veniseră pentru că aflaseră că păşunatul, care fusese întemeiat în aprilie, era să fie din nou urcat. Vroiau să meargă cu jalbă la consulatul cesaro-crăiesc.

Pandurii ascultau în tăcere pe mocanii care judecau samavolnica stoarcere de bani a lui vodă, pe cînd lăudau ocîrmuirea dreaptă a comunei Braşov, de care ţineau Săcelele. La ei acasă se înţelege că nu cruţau pe părinţii oraşului ; dar deoarece oamenii nu recunosc firea şi valoarea faptelor decît prin asemănare, judeţii Braşovului, pe lîngă hospodarii Munteniei, păreau adevăraţi sfinţi.

— Şi vă lăsaţi jefuiţi şi nu vă răsculaţi ? întrebă cel mai bătrîn, Andrei Trandaburu, vestit în toată ţara Bîrsei.

Pandurii priveau la cel mai mare dintre ai lor, Ion Oarca din Mehedinţi, şi acela răspunse cu faţa nemişcată :

— Boul are limba lungă, dar nu poate vorbi, întinzînd mocanului, ca să curme vorba, o felie aurie de mămăligă scoasă fierbinte din ceaun.

Pe cînd înaintau călări prin oraș, Trandaburu zise tovarășilor săi :

— Ați simțit, măi ? Cîinele care nu latră mușcă.

Domnul Udritzky, cancelarul consulatului austriac, un slujbaș bătrîn, care de ani de zile ținea acest loc însemnat la București, o duse greu cu mocanii și consulul cu stăpînirea, căreia arătase plîngerile lor. Trecură zile, și daravera nu se urni din loc, iar din Săcele soseau din ce în ce mai mulți crescători de oi. Excelența sa, domnul Fleischhakl trimitea rapoarte indignate către cabinetul vienez : Domnul de Pini sprijinea pe Vodă în chestia birului, dar el chemase cîțiva mocani la el și îi sfătuise să treacă în Basarabia ca să scape de „șicanele" din Valahia. Fleischhakl înainta și traducerea unui pamflet grecesc, lipit într-o dimineață pe nesimțite, pe ușa agenției cesaro-crăiești și prin care cineva, care nu era nici omul Vodă, nici al conspiratorilor, își vărsa focul.

— Vai, vai de noi ! strigă acest politician, stăpînitorii Valahiei își dau toată silința să nimicească legea creștinească. Aceasta o dovedește ridicarea vestitului ateist — era egumenul Ilarion — la scaunul episcopal al Argeșului. Vai, vai de noi ! Căci ei se silesc, sprijiniți fiind de Vodă și mai ales de consulul muscălesc, să întreiască toate dările. Născocitorul de frunte al acestor zavistii scîrboase este Samurcaș, iar consfătuirile lor tainice se fac la Gheorghe Cîrnu — ăsta era Leventis — împreună cu Gheorghe Filipescu, Grigore Băleanu și cei doi frați mișei Golești. Dar atît nu e de-ajuns ; acum se zvonește că mitropolitul va fi scos din scaun, pentru că s-a împotrivit nelegiuirii. Se vede că acești oameni nu citesc gazete, altfel ar ști ce se petrece acuma în Spania, la Neapole și în alte țări, și că drepturile popoarelor sporesc pretutindeni. E de mirare cum poate să crează consulul Pini că aceste fapte vor rămîne multă vreme necunoscute. Fără îndoială toate vor ajunge la auzul prea-dreptului și puternicului împărat Alexandru. Într-adevăr, Grecia e patria mea, dar am crescut aci în Valahia, aci trăiesc, aci am ajuns la slujbe și boierii, aci m-am și însurat cu o

valahă, și sînt adînc îndurerat cînd privesc nenorocirea patriei mele adoptive !

Primind acest pamflet, domnul de Hackenau chemă pe Udritzky și-l întrebă :

— Cine, dracu, e ăsta ? E împotriva lui Vodă, împotriva lui Pini, împotriva lui Ilarion și a lui Samurcaș, omul ăsta e împotriva tuturor.

Udritzky își frecă mîinile. Fericirea cea mai mîndră a acestui suflet de slujbaș era să deslușească înaltului său șef vreo pricină încurcată ; și pe temeiul observațiilor și studiilor sale îndelungate asupra „circumstanțelor din Valahia" el ghici ghicitoarea fără greutate ; autorul pamfletului nu se trăgea decît din tagma boierilor, care fuseseră „halea", adică înzestrați cu slujbe mari sub domnia lui Caragea, pe cînd acuma erau „paia" și nu puteau fura.

— Sînt primejdioși ? întrebă Hackenau.

— Țipă. Dar nu sînt eteriști, desluși Udritzky.

Deodată se auzi uruitul butcilor pe grinzile de lemn din gangul boltit al consulatului, și un fecior veni să vestească sosirea Sfinției sale Ilarion, noul-episcop al Argeșului, și a boierilor Brîncoveanu, Grigore Ghica, Văcărescu, Bălăceanu și Crețulescu.

— Patrioți și eteriști, zise Udritzky, așezîndu-i repede în rubrica lor.

Hackenau primi pe boieri. Ei îl rugară să închidă toate ușile, și Ilarion ceru ocrotirea consulului, atît pentru el cît și pentru cei care-l însoțeau, dacă s-ar întîmpla ca iscăliturile lor să fie falsificate pe anaforeaua tîrgoviștenilor.

După ce plecară boierii, Hackenau chemă din nou pe Udritzky și-i povesti cele petrecute.

— Și cu toate astea, zise el, veselul Ilarion nu datorește numirea lui atît de dorită la episcopia Argeșului decît lui Pini, care-l ocrotește. De ce dar nu-l urmărește în potlogăria de la Tîrgoviște ?

Udritzky își scărpină părul ușor pudrat cu nedespărțita lui pană de gîscă și zise după cîteva clipe de răzgîndire :

— Fiindcă oricît de ciudat ar părea s-o spui, tot e om de ispravă, excelență.

— Fugi de acolo, zise consulul.

— Pe cinste, Excelenţă, e om de ispravă, întâi cancelarul, nu pentru că ţinea să apere pe episcop împotriva unei bănuieli nedrepte, — firea lui protocolară nu se înălţa pînă la un punct de vedere ideal, — ci pentru că nu răbda îndoiala asupra desăvîrşirii cunoştinţelor sale psihologice.

VII

Într-o zi întunecoasă din decembrie, coana Zinca, soţia vornicului Samurcaş, apăsă cu piciorul pe o pîrghie, a cărei sîrmă trecea prin podeală la catul de jos şi punea în mişcare clopoţelul din odaia cafegiului.

Acesta se sculă îndată de pe divan şi dădu porunci ajutorilor săi, care şedeau tustrei jos pe rogojini. După cîteva clipe ei se-ndreptară în şir înspre odăile boierului. Cel dintîi purta o tavă de argint cu chisele de dulceaţă şi paharele cu apă rece ; al doilea ducea tava cu filigenele de cafea turcească ; al treilea ţinea între degete ciubucele lungi şi subţiri de lemn de cireş cu imamele de chihlimbar, de sidef, de jadă şi de cleştar. Cu coatele strînse uşor şi ţinînd mîinile încărcate cu palmele în sus, ciubucgiul purta cu grijă ciubucele, care fumegau, pentru că un cărbune aprins era aşezat în fiecare lulea. Iar cafegiul urma cu o cutie de argint de mare preţ, plină de caimac, cel mai bun tutun turcesc, ca să umple din nou lulele, şi cu un teanc de scrumiere de aramă.

Ajunşi în camera unde vornicul şedea cu musafirii săi pe divan, ciubucgiul întinse ciubucele boierilor, pe cînd cafegiul aruncă scrumierele în faţa lor pe covor cu o mişcare repede şi dibace. Apoi slugile ieşiră şi aşteptau să fie chemate cam după o jumătate de ceas, ca să aducă alţi cărbuni şi să umple din nou ciubucele. Dar, spre mirarea lor, trecură două ceasuri şi mai bine şi nu primiră nici o poruncă. Iar cînd se făcu vremea de cină, Nicoli, bucătarul, trimise pe cămărăşiţă la cucoana Zinca cu vestea dureroasă că se stricau bucatele.

— Domnia sa vornicul o fi ştiind, zise cocoana, de ce nu-i pasă de mîncări stricate. Aştept şi eu şi mă supun. Nicoli să se liniştească. Nu e vina lui de astă dată.

Într-adevăr vornicul ştia pentru ce nu era vreme azi nici de fumat, nici de mîncat, ba li se stinsese boierilor, împreună cu lulelele, chiar şi pofta de zeflemisire !

Căci adunarea, care de astă dată se alcătuia numai din greci, primise ştiri de mare însemnătate din Constantinopole, din Macedonia şi Peloponez.

Cele dintîi mai ales erau foarte proaste ; la Constantinopole eteriştii se purtau cu atîta nebăgare de seamă, uneltind comploturile spre răsturnarea imperiului turcesc cu atîta uşurinţă, încît le ghicise taina chiar tembela poliţie a osmanlîilor. Episcopii scriau, îngroziţi, că prigonirile şi începuseră, cu atît mai vîrtos, — şi aceasta era partea cea mai jalnică a răvaşului, — că doi greci, Asimakis şi Galatis, vînduseră eteria stăpînirei otomane. Galatis se răzbunase prin aceasta de moartea fratelui său, pe care comitetul executiv al eteriei fusese silit să-l osîndească pentru faptele lui samavolnice. Şi Kamarinos, un alt eterist, fu pedepsit cu aceeaşi osîndă de moarte, pentru că spunea în urma trimiterii sale la Petrograd la Capodistria, în gura mare şi pretutindeni, că grecii nu trebuiau să se bizuie pe ajutorul Rusiei.

Suspinînd, Constantin Samurcaş rosti cuvintele lui Sofocle :

— „Nu e coptură, care să roază mai adînc, decît un prieten necredincios".

Deci nu mai era cu putinţă să se aştepte pînă la 25 mai din anul 1825 cu izbucnirea războiului de slobozenie, cum se hotărîse la început. Din Basarabia, Alexandru Ipsilante, Arhiul, căpetenia mult iubită a eteriştilor, împingea la fapte. El se şi înţelesese cu Mihail Şuţu, hospodarul Moldovei.

Căpitanul Iordache şi căminarul Sava, cei doi ostaşi printre conspiratorii bucureşteni, erau îngrijoraţi. Căci Miloş al Serbiei, cu care din primăvară schimbaseră mai multe scrisori, le răspundea curtenilor, dar ocolind cererile lor. Iar marşul spre Constantinopole nu era de făcut fără ajutorul sîrbesc. Pe lîngă aceasta, cele dintîi planuri

de atac ale Arhiului păreau așa de ciudate, încît mult-încercații războinici le priveau cu dezamăgire, — Ipsilante voia să alerge prin Peloponez, la Țarigrad, să cucerească acolo „subt scutul unei nopți întunecoase" arsenalul și flota turcească și să prindă pe sultan. Iar armatele care erau să săvîrșească aceste isprăvi rămîneau învăluite în aceeași beznă ca orașul Țarigrad pentru că eteriștii nu aveau nici bani, nici soldați învățați nici arme, nici cai. Acuma însă nevoia îi silea la fapte.

Leventis vorbi cu multă siguranță de ajutorul Rusiei. Însuși Țarul spusese prințului Ipsilante la Petrograd : „Qu'une levée de boucliers se fasse en Grèce, et mes Cosaques courront a votre secours".

Christaris rosti, cu ochii aprinși, cuvintele spuse de Arhiu, cînd acesta primi înștiințarea despre starea primejdioasă a Eteriei la Constantinopole :

— Zarurile au căzut ! Cel care-și mai pierde vremea cu socoteli față de primejdia fraților săi e un mișel.

— Moarte sau libertate ! strigau cei mai tineri din adunare și Iordache împreună cu ei.

Christaris sări în sus :

— E vorba de Elada, de Elada ! Oare ați priceput pe deplin ce însemnează aceasta ? Nu e vorba de un neam de țărani, care caută să se ridice, sau de un ținut uriaș locuit de barbari și de sălbatici, nu, de creierul lumii, de lumina duhurilor, vorbim. Toată Europa vă va ajuta !

— Prietene, prietene, încercă stăpînul casei, melancolic și necredincios, să potolească pe acest entuziast, — ai o părere prea bună despre Europa. Ce-i pasă ei de o mînă de oameni în colțul ei cel mai răsăritean, o mînă de oameni fără bani și fără arme ?

Atunci celălalt strigă, cu un avînt plin de bucurie, ca și de lacrimi :

— Prietene, prietene ! Europa l-a citit pe Omer ! Bani n-avem, dar avem gînditori, arme n-avem, dar avem poeți ! Iată, lumea are nevoie de frumusețe și de poezie ! Și să ne rugăm astfel : Dă-ne, Doamne, idealul nostru de toate zilele ! Arată-mi poporul care nu ar birui cu lozinca aceasta !

Tînărul Aristias se aruncă la picioarele medicului. Un altul începu să cînte imnul de libertate al eteriștilor :

„Fili mu simpatriote !“ pe melodia Marseillezei, toți se îmbrățișară, cu ochii plini de lacrimi.

Constantin Samurcaș îi privea gînditor. În sfîrșit, lovi cu un ciubuc stins în scrumiera de lîngă picioarele lui și strigă poruncitor :

— La fapte, la fapte !

Toți se îndreptară spre el, voioși și ascultători.

— Poruncește ! Sfătuiește-ne ! strigă Christaris.

— Mormolocul trebuie să moară. Dar de astă dată fără greș. Atunci locul va fi liber pentru Ipsilante.

Toți fură de aceeași părere.

Și Christaris, a cărui față subțire cu ochii de proorocse făcu albă, zise repede înainte ca Samurcaș să fi putut vorbi :

— Aceasta să fie grija mea.

VIII

Din troienele de zăpadă, adunate de crivăț, nu se iveau decît bisericile și casele mai înalte boierești. Abia se vedeau acoperișurile caselor mai joase și ale bordeielor. Numai cei norocoși, cu poarta spre miazăzi, izbuteau să-și croiască o potecă. Ceilalți, cu ușile îndreptate spre miazănoapte, sau spre răsărit, nu putură fi dezgropați de vecini, decît după trei zile, cînd se potoli viscolul. Oamenii rîdeau muncind, căci rămîn copii, și le place cea dintîi zăpadă, oricît de năprasnică să fie.

De aceea erau și Bucureștii veseli sub pernele lor de fulgi înghețate. În locul podurilor hodorogite și al iezerilor fără fund din ulițele mici, vedeai străzi albe, neprihănite, prin care zburau sănii ușoare, înlocuind butcile greoaie.

Domnul de Kreuchely-Schwerdtberg, consulul regal prusian, nu împărtășea însă filozofia poporului bucureștean. Căci îi lipsea apa, și era încredințat, ceea ce îndeosebi îl durea, că aceasta se trăgea dintr-o lipsă de respect. De aceea scrisese hatmanului Mavros, înștiințîndu-l că, spre mirarea lui, sacalele și sacagiii puși la dispo-

ziția predecesorului său nu-i mai fuseseră trimiși, așa că el și cu toată casa lui erau nevoiți să se mulțumească cu zăpadă topită. Iar hatmanul răspunse că nu știa nimic despre datoria stăpînirii, să facă rost de sacale domnului consul prusian ; de altmintrelea îl vestea, că apa Dîmboviței se afla deocamdată pînă la un anumit grad în stare de condensație. Prusia, care-și vindeca încă rănile napoleoniene, n-avea o mare însemnătate politică ; de aceea reprezentantul ei putea să țipe după apă cît poftea, nu-l adăpa nimeni decît cu oțetul ironiei.

Dar fiica consulului, domnișoara Adelaida, ședea la domnița Catinca care o poftise, și încerca s-o înveselească. Căci fermecătoarea Catinca ajunsese pradă unei adînci melancolii. Cu toate astea, la început ea nu se destăinuia, ci zise că era îngrijorată de sănătatea socrului ei.

— E foarte bun cu mine, sărmanul, suspina ea, mă încarcă cu diamanticale pe care eu nu le prea iubesc. Nu e tocmai bine. Îl supără o fîntînea la braț.

— Doctorul Christaris a fost la măria sa, nu-i așa ? întrebă Adelaida.

— A fost. Ce om straniu ! L-am întîlnit, și cum mă privea mi s-a părut că ochii-i erau niște lumînări de Paște, strălucitori și liniștiți. O, cînd mă gîndesc la Paște ! se întrerupse ea, și cu toată silința ce-și dădea să se stăpînească, gura sa de copil tremura. Crezi d-ta că se va desprimăvăra vreodată ? Că se va sfîrși această iarnă năprasnică ? Că vom trăi să vedem Paștile ? Paștile la Paș-cani ! cu greu se opri să nu izbucnească într-un hohot de plîns, răsucind o batistă străvezie între degete, pînă o făcu frînghiuță.

— Iubită prințesă, o mîngîia tînăra alsaciană, și zăpada e trimeasă de Dumnezeu. De ce să ne temem ?

Zise aceste cuvinte cu atîta sinceritate și încredere, încît Catinca zîmbi recunoscătoare, în timp ce două lacrimi îi alunecară pe obraji.

— Fii binecuvîntată, Adelaida, strigă ea, pentru că vorbești cu credință de Dumnezeu ; e mult de cînd n-am mai auzit asta. Credința și nădejdea pare că nu sînt cunoscute aci. Numai frica. Frica de toate, de visuri, de priviri, de zgomote, de lucruri. Ieri a avut soacra-mea

istericale, pentru că la masă văzuse niște pete albe pe friptura de berbec, ceea ce e un semn rău. Iar dacă ar fi fost roșii, zicea ea, ar fi însemnat chiar omor ! și mica domniță își strîngea dinții ca să nu plîngă.

Iar Adelaidei îi venea să plîngă de mila tinerei moldovence atît de străină în mijlocul fanarioților.

— Spune-mi, strigă Catinca deodată nesocotind toate poruncile stăpînirii de sine curtenești, se poate să domnești peste un popor pe care nu-l iubești, de care zici în toate zilele că e ticălos și nemernic ?

Dar nu era dat bunei Adelaide să mîngîie o durere atît de înaltă ; domnița o simți și adăugă repede :

— Să-l întrebi pe tatăl d-tale și să-mi aduci răspunsul.

Pe cînd frica și groaza se încuibau tot mai mult la curtea domnească, căci starea lui Vodă se înrăutățea zi cu zi, cu toate că asta se tăinuia, pe cînd eteriștii își pregăteau răscoala în grabă înfrigurată, dobîndind tovarăși și ascultînd cu inima sărită veștile din Peloponez, din Elada și Arcadia, unde însăși natura se unea cu răzvrătirea duhurilor, zguduind vechea țărînă a zeilor și a oracolelor, înghițind stînci și azvîrlind dintr-o dată în sus izvoare clocotinde, pe cînd țărănimea română sleită era amenințată de stăpînire cu biruri noi peste puterile ei, ceea ce nu mișcă decît pe foarte puțini patrioți — Bucureștii petreceau cu atît mai bine, că se apropia Anul nou. Pilda o dădeau boierii cei fără griji și fără biruri, mîncînd, dănțuind și jucînd cărți, și tîrgoveții se luau după dînșii.

Bucureștii rămaseră credincioși renumelui de demult al unui oraș primejdios de vesel ce era, unde fanarioții și femeile îngreuiau mult datoria bărbaților de a fi cu suflet curat și supuși datoriei.

Nu era deci de mirare că Ion Urdăreanu, cu toate că se înapoiase de la Băneasa cu cele mai bune hotărîri, ședea în ajunul Anului nou, la masa Kirei Arista, bogasiereasa. Ea o plătise scump pe Radovanca, pînă ce tînărul să fie atras din nou în vîrtejul petrecerilor cu ajutorul farmecelor și băuturilor descîntate, care nu erau altceva decît otrăvuri ce-i amețeau nervii. Beția simțurilor sale era cu

atît mai nebună cu cît îi fusese mai străină pîn-acuma. Puterea tînără a omului crescut la țară se dădea fără oboseală la desfrînări care ar fi omorît pe coconașii de la oraș. Și cei în mijlocul cărora ajunsese el să-și petreacă zilele, îl învățaseră să se fălească de aceste isprăvi. „Religia și morala", așa filozofau acești domnișori din școala grecească, nu sînt la urma urmei decît povețe pentru igiena trupului. Deci, cîtă vreme sănătatea omului nu suferă de traiul pe care-l duce, el n-a păcătuit împotriva moralei și a religiei. Iar dacă sănătatea suferă, urmau ei, avem medici pentru asta ; și ei au nevoie să trăiască. Iar înșiși medicii — cu puține excepții — nu se împotriveau acestei argumentări, din care trăgeau mai mari foloase bănești decît din răspîndirea adevărurilor hipocratice despre „dietă", ai cărei propovăduitori strălucițí fuseseră strămoșii lor, acum două mii de ani și mai bine. Din acele înălțimi, unde ajunseseră așa de timpuriu, medicii greci decăzuseră acum pînă la șarlatanism, întrebuințînd mintoasa rațiune a neamului lor și pe acest tărîm, pentru a trage folos din vițiu cu istețime.

Ion Urdăreanu ședea la Kira Arista, cu toate că Sofiana Pantas îl rugase în genunchi să petreacă ajunul Anului nou în casa ei. În timp de trei luni el învățase să disprețuiască femeile în așa chip, încît le privea ca pe niște roabe. El le lăsa să se milogească pentru dragostea lui și-și alegea pe aceea care îi plăcea. Tovarășii lui de desfrîu îl lăudau, zicînd că îi răzbună împotriva femeilor cu toane. Dar în inima lor era numai pismă împotriva „mojicului de țăran valah".

Argintăria de pe masa Kirei Arista era tot atît de bogată ca a lui Vodă. Șase candelabre cu cîte douăsprezece lumînări împrăștiau o lumină strălucitoare ; coșulețele și cupele pline de cofeturi și de poame erau meșteșugit lucrate în vechiul stil italian ; mere de aur așezate printre frunze de argint împodobeau toartele. Vinurile curgeau din carafe de aur. Șirul bucatelor nu se mai sfîrșea.

Eustatie Simonidis, soțul Aristei, era bogasier, apoi mai ținea în arendă vămi bănoase, ca acele de graniță și mai ales vama pe exportul de porci înspre Austria, din care ieșea venitul doamnei. Ca acest venit să fie cu

spor, Vodă își cumpărase un firman de la Poartă cu porunca să se mărească vama pe porci, subt cuvînt că erau toți de trebuință pentru orașul București. Eustatie Simonidis plătea această arendă și se îmbogățea.

Chipul său, care fusese odată ascuțit, era azi gras, bosumflat, cu ochii sticloși ; nu trecu nici o jumătate de ceas și ținea de braț o femeie, care nu era a lui.

Iar Arista sorbea din ochii ei negri chipul mîndru cu părul de aur al lui Urdăreanu, care și azi rămînea treaz un timp îndelungat.

Rîsetele și țipetele se amestecau cu cîntecele lăutarilor. După cină, mesele fură împinse la părete, țiganii se așezară în mijlocul odăii și împrejurul lor, bărbații și femeile încheiară cununa horei.

Pe un colț de divan Urdăreanu își sorbea cafeaua turcească și privea la joc. Dar el nu mai cunoscu nici hora, nici chindia, nici bătuta. Aci la București mîndra lor liniște sau repezeala lor plutitoare și voinicescul avînt se preschimbară într-un vîrtej în care anteriele bărbaților și fustele femeilor zburau, capetele se bălăbăneau și carnea moale tremura pe trupuri. Iar în locul strigătelor vesele zise de vătaful horei ca să întărească ritmul, toți zbierau împreună un cîntec :

— Verde, verde sălcioară, dulce, dulce primăvară ! iar cui i se urîse cu gălăgia, trăgea cîte o femeie după sine în odaia de alături.

Deodată Urdăreanu trînti jos ceașca de cafea, care se sparse, pe cînd filigeaua de argint se rostogolea într-un colț.

— Ăsta nu-i joc ! strigă el în mijlocul larmei, ciocoi dumneavoastră ! și intrînd între doi domnișori, le încleștă brațele pe umeri, așa încît le păru că erau ferecați de trupul înalt al olteanului. El juca cu coatele strînse și capul nemișcat, ca un stîlp viu, dar îi sălta și-i tresărea fiecare mușchi pînă în vîrful degetelor de bucuria ritmului. Mai repede ! porunci țiganilor, ținînd însă cercul aproape pe loc, ceea ce era și mai obositor. Perechile se desprindeau gîfîind. Numai vecinii lui Ion nu puteau fugi din ghearele lui. Erau verzi la față, părea că Urdăreanu vroia să îi omoare jucînd, pe cînd el înjura pe ciocoi, pe greci

și pe țiitoarele lor. Căci acuma vinul i se urcase la cap. Cătă gîlceavă, și o și găsi. Patru ciocoi se repeziră la el, pe la spate ! Cheful se sfîrși în bătaie.

Cînd Ion Urdăreanu ieși din zăpușeala casei în noaptea geroasă, fu izbit de o lumină atît de vie, încît se clătină.

Atunci își aduse aminte de o zicătoare : în noaptea Anului nou se deschidea cîteodată cerul și cine era de față la această arătare, își vedea dorul împlinit. Dar asta se putea întîmpla numai celor cu inima curată. Ion rîse în batjocură, așa cum învățase s-o facă : se vede că inima-i era curată ca a unui prunc nou-născut !

Păcat că n-o știuse dinainte, căci din pripă nu avusese timp să-și grăiască dorințele și nu-i trecuse nimic prin gînd decît cîntecul :

— Verde, verde sălcioară ! dulce, dulce primăvară ! O fi fost și asta o prevestire : să-i fie viața ca un vis de primăvară !

Poticnindu-se, el se duce acasă, cîntînd cînd mai tare, cînd mai încet cîntecul săltăreț.

Tînărul nu-și putu închipui că „lumina din cer" nu fusese alta decît amețeala, care-i cuprinsese capul înfierbîntat, cînd ieșise la aer, căci aceasta nu i se întîmplase niciodată pînă atunci.

În ziua de Anul nou un soare cu dinți strălucea deasupra Bucureștilor, așa încît razele lui întăreau chiciura sclipitoare de pe copaci, de pe garduri și acoperișuri.

În liniștea sărbătorească a străzilor nu răsunau azi strigătele felurite ale precupeților, nici măcar glasul sacagiilor cu vestitul lor : „O-u !" modulat pe două tonuri.

Dar rubedenii întregi, în haine de sărbătoare, cu copii în cap ținînd sorcova, își făceau drum prin zăpada mare. Sorcova pregătită cu îngrijire de săptămîni de zile, se alcătuia dintr-o cracă de măr, una de păr și una de trandafir, așezate într-un urcior, în care apa era schimbată în fiecare zi : căldura încăperii, în care erau ținute, nu trebuia schimbată, ceea ce era ușor, deoarece ferestrele erau lipite împotriva năprasnicului ger. Crăcile începeau să dea muguri, ba înfloreau chiar cîteodată, căci romînca are mînă bună la flori.

Cei cu sorcova se încrucișau adesea în drum cu plugușorul. Pocniturile de bice cu vîrf de mătase, mugetul buhaiului și sunetul tălăngii străbătînd aerul rece și liniștit era adevăratul semn al acestei zile de sărbătoare.

Plugușorul umbla din curte în curte, și grăitorul zicea frumoasa colindă a sătenilor, care povestește de brazde negre de pămînt, de semănătură și de seceriș, de grîul „în pai ca trestia, în spic ca vrabia, în grăunț ca mărgăritărelul", de aria „în calea vîntului". Apoi ura boierului rod bun, asemenea frumoasei gospodine, de care vorbea cu o desăvîrșită gingășie, zugrăvind-o cum aleargă la cămară, spre a lua sita cea mai subțire cu mîinile ei poleite, și a face cozonaci flăcăilor, „cu papuci tot plescăind, din rochii vînt făcînd, din cercei tolocănind. Și face olac frumos, ca și fața lui Hristos, cu miere mi-l ungea, cu zahăr îl zăhărea, și cînd l-a pus pe masă, s-a luminat în casă". La sfîrșit zicea că ar sta tot mai mult urînd numai binele, dar îi trăgea dorul de casă, căci oricît de frumoase ar fi curțile boierești „cu șindrilă acoperite, cu var văruite, cu aur aurite", țăranului îi este mai dragă casa lui, chiar cînd nu e lipită decît cu bălegar. De altmintrelea, flăcăii trebuiau să meargă acasă, ca să nu rămîie fetele nesărutate.

Pentru cel care voia să audă și să asculte, sufletul țăranului român se oglindea întreg în colindă: adînca și sănătoasa lui dragoste pentru țarină și plug, simțul lui pentru tot ce e ales, cumpănirea sa cuminte care privea fără pismă la bogăția boierului și se fălea cu puținul ce era al lui, și veselia-i glumeață și cuviincioasă.

Stăpînitorii cuminți să asculte cîntecele poporului.

Dar cine le asculta la București?

E drept că se trimiteau daruri, prin slugi, țăranilor. Dar grecii nu înțelegeau colinda românească, și boierii nu o băgau de seamă.

Iar în curtea episcopului de Argeș Tudor Vladimirescu nu scăpă nici un cuvînt și privea cercetător pe toți flăcăii care intrau, pe zăpada tare și scîrțîitoare, cu plugușorul lor. Îi întreba din ce sat erau și cum o duceau. Dar deoarece ei nu-l cunoșteau, îi răspundeau fără să se plîngă, cu cîte o glumă, pentru că era sărbătoare. Tudor cunoștea firea lor, căci era și el de la țară și-i plăcea să-i vadă scumpi

la vorbă : cine are puterea să tacă, are şi puterea să făptuiască.

Cînd cel din urmă plug părăsi curtea, Ilarion se întorcea de la vizitele de Anul nou.

Plîngîndu-se de frig, ceru vin fierbinte şi era supărăcios, ceea ce nu i se întîmpla des.

După o vreme el intră repede la Tudor, — rangul şi veşmintele sale preoţeşti nu-i stînjeneau vioiciunea, — şi zise :

— Prietene, m-am gîndit şi răzgîndit şi am dat dracului diplomaţia. Unui om drept mai bine să-i spui curat adevărul.

Vladimirescu îşi ridică ochii de pe scrisoarea pe care o scria şi lăsă condeiul jos, arătînd astfel că era gata să asculte.

— Vin de la Pini, urmă episcopul, care mi-a spus că un oarecare Simonidis, bogasier, un porc de cîine, s-ar fi plîns lui azi că un locuitor al curţii mele i-a turburat, ieri seară, pacinica petrecere în casă, stingîndu-l în bătăi pe el şi pe musafirii lui, Dumnezeu să-l binecuvînteze, şi luîndu-i nevasta. N-ar fi nimic de m-ar fi acest Simonidis sudit rus şi preţuit de Pini pentru bogăţia lui, astfel încît i-e uşor să-l aţîţe pe consul împotriva altora.

Tudor întrebă încet :

— Şi cine era acest om din curtea d-tale ?

— De, cine să fi fost, zise, scurt, episcopul, vreun copil prostuţ care nu s-o fi gîndit la rău, dar pe care porcii de cîini l-au ispitit ca, apoi, să-l pîrască.

Vladimirescu bătu din palme şi un pandur se ivi în prag.

— Predo, zise vătaful de plai, adu-mi-l pe Ion Urdăreanu, şi pentru că Preda nu ieşi îndată, Tudor adaose : De astă dată să mi-l aduci fără zăbavă.

— Porunca boierului, răspunse pandurul şi plecă.

Episcopul ştia că dezlănţuise prin povestirea plîngerilor lui Pini, peste capul tînărului, furtuna ce se pregătea de mult împotriva lui Ion şi se făcuse mai ameninţătoare de azi de dimineaţă, de cînd toţi oltenii se înfiinţaseră pentru urările de Anul nou, afară de Urdăreanu. Dar era nevoie de o izbucnire, ca să se împiedice lucruri şi mai grave, adică neplăcerea atotputernicului rus. De altmin-

trelea, Ilarion povestise întîmplarea cu cea mai mare îngăduială, arătînd și dezvinovățirea pe lîngă greșeală, pentru că pe de o parte îi era drag și lui flăcăul cu pletele de aur, iar pe de alta, știa cît de mult ținea asprul vătaf de plai la fiul prietenului său Urdăreanu.

Acuma el se întreba, dacă era bine să rămîie acolo, la înfățișarea vinovatului.

Dar Tudor zise scurt :

— Să stai cu mine, părinte.

Acest vătaf de plai avea darul poruncii, și era de mirat cu cîtă firească supunere îl asculta Sfinția sa episcopul : îi simțea sfințenia sufletului.

În dimineața Anului nou tovarășii nu izbutiseră să trezească pe Ion Urdăreanu, cu toate că-l zguduiseră și-l stropiseră cu apă rece. Ion zăcea ca mort, doar că nu înțepenise.

Și acuma era greu să-l deștepte.

În sfîrșit el intră la Tudor.

Dar de astă dată, căpitanul de panduri nu-l mustră numai prin tăcere, ci se răsti la el năprasnic :

— Așa te ții de cuvînt ? Așa te lauzi ? Cîinele care ascultă de orice fluierat e o șarlă păcătoasă. Cum să zic pandurului care ascultă de ciocoi ? Ce căutai la ei ? Ciuma lor ? Rîia lor ? Oare crezi c-am să te las să duci afurisitele lor molimi printre oamenii mei ? Și o privire de dispreț trăzni de-a lungul trupului lui Ion Urdăreanu.

Într-adevăr înfățișarea tînărului numai mîndră nu era azi. Fața lui era galbenă, ochii erau stinși ; se ținea cu greu în picioare, și această priveliște îl mînia din ce în ce mai mult pe parucic.

Urdăreanu însă începu să-și ridice capul subt cuvintele biciuitoare ale lui Vladimirescu. Și cînd Tudor răcni din nou la el :

— Ce căutai la ciocoi ? Ion răspunse arătîndu-și dinții sclipitori printre buzele albe :

— Spetele lor, pe care le făcui piftie.

Vătaful de plai bătu cu pumnul în masă :

— Putoare, urlă el, ai început să putrezești d-a-n picioarele ; ai învățat să batjocorești, să rîzi unde nu e voie

să rîzi ! De rîsul lor se vor îneca ciocoii. Căci nimic nu mai e sfînt pentru ei, şi nimic înfricoşat. Ei rîd de durerea norodului, ca şi păcatul lor. Pentru că te-ai luat la bătaie cu cataonii crezi că faci mai mult ca ei ? Oare te-ai luptat cu ei în luptă dreaptă ? De unde ! vinul te făcu viteaz. Să-ţi fie ruşine ! Te credeam un bărbat stăpîn pe poftele lui, şi nu eşti decît o trestie în vînt. Ai jurat credinţă unui scop sfînt şi apoi l-ai pîngărit. Cîine ! Trădă...

Dar înainte ca vorba cea mai înspăimîntătoare să fie rostită de Tudor, episcopul ridică, cu o mişcare măreaţă, crucea, pe care o purta pe piept. Vladimirescu amuţi, iar preotul întorcîndu-se către Urdăreanu poruncitor îi arătă uşa.

Ion ieşi.

Cîtva timp se făcu tăcere. Cu o mînă apăsată pe piept, Tudor se rezema cu cealaltă de masă, şi răsufla din greu. În sfîrşit, el ridică capul şi aruncînd lui Ilarion o privire fulgerătoare de mînie zise :

— De n-ai fi preot...

Ilarion rosti liniştit :

— Dar sînt preot.

Iar cînd Tudor începu să se plimbe prin odaie cu mîinile la spate, episcopul înţelese că se putea din nou vorbi cu el. Şi întrebă :

— Oare n-ai fost şi tu tînăr odată ?

Celălalt se tot plimba, şi ochii lui întunecaţi păreau că privesc în depărtare. În sfîrşit zise :

— N-am fost. Căci durerea veche a neamului meu a tăiat pofta de rîs a tinereţelor mele.

Ilarion se gîndi : Un suflet de prooroc. Apoi zise :

— Din mîna lui D-zeu nu ies două frunze la fel, necum două suflete. Să fim îngăduitori cu făpturile Domnului.

Pandurul cugetă timp de un sfert de ceas despre cuvintele episcopului, cîntărindu-le şi străduindu-se să înţeleagă vrerea Domnului, care nu face două frunze la fel.

Apoi se aşeză la masă, îşi muie pana în călimară, zise către mintosul său prieten :

— Ai dreptate, şi se apucă de scris. Ilarion se sculă ca să plece.

— Sfinte părinte, îl opri Tudor, sînt răspunzător față de Urdăreanu, de feciorul său, nu-l mai pot lăsa pradă ispitelor afurisitului ăsta de oraș și-l trimet mîine de dimineață la Caracal, la Iancu Jianu.

— Bine, zise Ilarion. Dar adăugă el: Lupii s-au și arătat pînă-n mahalalele Bucureștilor. Îl dai în gheara fiarelor.

Atunci Tudor lovi cu pumnul în masă:

— Mai bine în a lupilor decît în a lelelor!

Ion se întoarse în camera sa, amărît rău. Ca toți cei de vîrsta lui, el știa prea bine ceea ce făcuse și mai ales ceea ce era vătămător sau de folos. Mînia și asprimea mustrărilor lui Tudor nu deșteptaseră conștiința tînărului, ci încăpățînarea lui, așa cum se întîmplă la firi puternice. Și el plecă a doua zi de dimineață cu inima împietrită. Vătaful de plai nu-l mai chemase, îi trimisese numai un răvaș cu poruncă să-l ducă pe boierul Iancu Jianu la Caracal, împreună cu Ioniță Bălănescu.

— Ține, Urdărene, zise credinciosul lui Tudor, punînd în sanie o blană uriașă de lup, slugerul zice că ipingeaua ta e ca o foaie de ceapă.

— E destul de călduroasă pentru mine, răspunse Ion scurt.

— O pune Bălănescu, dacă n-o vrei tu, zise Preda Iiniștit. Dumnezeu să vă păzească, și se întoarse în curte.

Caii porniră din nou.

Bălănescu zîmbi. El știa de ciocnirea între Tudor și Urdăreanu, și se bucura văzînd că parucicul arătase totuși lui Ion o părintească îngrijire.

Tînărul însă nu se mai uita la blană; sîngele lui cald disprețuia gerul, chiar pe cîmpie, unde viforul se juca cu întinsele pînze de zăpadă, pe care le ridica șuierînd împrejurul saniei, în șiruri nesfîrșite ce alergau fîlfîind pînă în zarea albă a depărtării.

Sania ușoară zbura spre Oltenia, pe drumul Olăcului, pe care poștele unde se schimbă caii erau așezate la o depărtare de două ceasuri una de alta. Calea însă abia se zărea acuma, dar nici rîurile cele fără poduri nu mai împiedicau înaintarea, căci zăceau nemișcate subt zalele lor

de gheață. Sate aproape nu se aflau, ele nu dăinuiau în Țara Românească : cînd le ardeau turcii, cînd le părăseau locuitorii fugind în țările vecine de povara dărilor. Îndeosebi județul Teleorman era pustiu, pentru că el se mărginea la miazăzi cu un vad al Dunării, prin care vrăjmașii treceau mereu. Totuși numirile străvechi ale căilor grăiau numai de belșug, drumul Oilor și drumul Sării duceau de la miazănoapte la miazăzi, și drumul Untului și drumul Cerii ducéau de la răsărit la apus. Județul Teleorman mai era tăiat tot de-a lungul de valul lui Traian, o legătură îndrăzneață între Dunăre și Carpați. Iar nepotrivirea acestor numiri vesele cu locurile pustiite se datorau turcilor și fanarioților, care sugeau necontenit țara atît de înzestrată de Dumnezeu.

La asfințit, pandurii se apropiau de satul Bălaci, jumătate drum între București și Caracal, pe moșia boierilor Bălăceni, cei nebuni de vitejie după vorba cîntecului bătrînesc de pe vremurile cînd nu erau fanarioți în țară. Căci în anul Domnului 1820 boierii cei mari nu mai erau viteji.

Cerul întreg era argintiu, numai în zare lucea o dungă porfirie, a cărei lumină creștea încetul cu încetul, pînă ce soarele se ivi deodată roșu aprins, în mijlocul ei, revărsînd raze trandafirii peste întinsele întinderi înzăpezite ; apoi pieri așa de repede, încît ai fi crezut că simți cum se învîrtește pămîntul. Iar prin crăpături nevăzute pîn-acum ale norilor ieșeau, sus de tot, învăpăieri rubinii.

— Mîine viscolește, zise Bălănescu.

Ei maseră la hanul poștei, ascultînd povești despre călătorii degerați, despre tîlhari și lupi. Cînd povesteau țiganii, li se rostogoleau ochii din cap și scoteau din gîtlej răcnete ca de fiară ; grecii povesteau cu glas ascuțit, cu mișcări repezi din mîini. Românii mai mult tăceau, de veacuri erau prieteni buni cu moartea.

În zori de zi pandurii plecară.

Ei zburau înainte, în mijlocul unui vîrtej alb, care creștea cu cît se apropiau de Olt. Din fericire crivățul sufla la spatele lor. Cîteodată însă li se părea că săniuța trasă de cei șapte cai sirepi ale căror picioare abia atingeau

pămîntul, era să fie ridicată în aer de o viscolire mai năprasnică.

Cînd se coborau, printr-o vîlcea spre Olt, auziră deodată la dreapta și la stînga urlete și lătrături sălbatice, și văzură năvălind spre ei de pe malurile împădurite, o droaie de jivine negre.

— Lupii ! strigă vizitiul. Trageți.

Ion și Bălănescu scoaseră pistoalele și traseră deodată cu amîndouă mîinile, în haita turbată, care clănțănea din dinți.

Atunci căzu unul din cei patru înaintași și sania se opri, pe cînd ceilalți cai se ridicau nechezînd, în două picioare.

— Am să tai streangul ! strigă Urdăreanu, sări din sanie la capul calului căzut și tăie curelele cu cîteva lovituri de cuțit. În această vreme, Bălănescu cu surugiul încercau amîndoi să stăpînească cei șase cai.

Iar focul încetînd, lupii înaintară din nou, și o lighioană îndrăzni să sară pe spinarea lui Bălănescu. Ion într-o clipă se repezi, apucă lupul de ceafă și-l azvîrli în sus cu atîta putere, încît dobitocul se înfundă, departe, în zăpadă, și s-ar fi răsturnat și tînărul, de nu l-ar fi ținut Bălănescu.

Cînd caii porniră din loc ca fulgerul, pandurul zise :

— A dat Dumnezeu și blana cea groasă c-am scăpat. Domnul să-ți răsplătească, Urdărene.

O lumină liliachie radia prin ninsoarea deasă, arătînd că soarele apune undeva. Acuma era vorba să ajungă la Caracal, pînă nu se întunecă.

Deodată Bălănescu zise :

— Mi se pare că ți-e frig, Urdărene.

— Nu mi-e frig, răspunse Ion.

După o vreme celălalt grăi din nou :

— Simt că te scutură frigul. Trebuie să fii rănit, de nu ți-e cald ca mie.

— Poate, zise tînărul.

Bălănescu scoase de sub picioarele lui șuba cea disprețuită a slugerului Tudor și, punînd-o repede pe umerii lui Ion, întrebă :

— Unde ești rănit ?

— La brațul stîng. Dracu știe cum m-au ajuns colții lupului.

Surugiul, de n-ar fi fost din partea locului, cu greu ar fi nimerit Caracalul pe timp de viscol. După ce trecură Bălacii, ei părăsiră drumul Olacului, care mergea înainte spre Slatina, și o luară spre miazăzi.

Aci în pustiu nu mai aflai nici poște, nici sate pentru a te îndrepta.

Pe înnoptate însă trecură printre garduri împletite, încununate cu perne înalte de nea.

— Caracalul, zise Bălănescu cu inima ușurată.

Orășelul era pitit în niște adînciturі ale șesului oltenesc.

Nici cîinii nu lătraseră cînd sania trecu, în amurg, pe uliți. Nu se vedea suflet de om. Tot ce viețuia se cotrocise, de asprimea gerului, în casele joase cu streașinile lor ieșite de țiglă sau de stuf, după rangul locuitorilor, dar deopotrivă de ferite, atît împotriva urgiei viscolelor, ca și împotriva arșiței văratice.

Străzile încîlcite cînd urcau la deal, cînd curgeau la vale.

Trecînd pe lîngă o împrejmuire, după care se ghiceau niște case mai înalte, cu cîte o văzătoare luminată în grosimea zidurilor, Bălănescu zise surugiului :

— Oare vei fi știind curtea boierului Iancu Jianu ?

Românul răspunse batjocoritor :

— Tocmai p-a boierului Iancu să n-o știu ? Mai degrabă n-oi fi știind-o pe namila asta de casă a lui frate-său, a boierului Amza. Și fluieră ascuțit ca vîntul ca să îndemne pe înaintași să urce dealul în zbor. Și tot în zbor cîrmi mai tîrziu prin niște porți deschise, strigînd :

— Boierul Iancu nu-și zăvorește porțile, că n-are de cine să se teamă ! Mai merse înainte cîteva clipe căci curtea, pesemne, era mare, apoi smuci hățurile și opri caii dintr-o dată, așa încît aburii ieșiți din trupurile lor înfierbîntate, zburau purtați de vînt, peste sanie.

Orbiți de acest nor călduț, ca și de întunericul crescînd, pandurii auziră scîrțîitul unei uși și apoi un glas care întrebă :

— Cine e acolo ?

Și Ion Urdăreanu strigă tare :

— Un sol trimes de slugerul Tudor Vladimirescu din București către boierul Iancu Jianu.

— Bine aţi venit ! Urcă repede în casă !

Dar Bălănescu strigă atunci :

— Iertăciune, boierule, tovarăşul meu e rănit.

O înjurătură de sus de pe prichivor se pierdu în vînt şi aproape în aceeaşi clipă glasul boierului Iancu se auzi lîngă sanie, mînios :

— V-a călcat cineva ?

— Nimeni. Lupii, răspunse Ion, încercînd să rîză cu buzele lui înţepenite. Apoi nu mai ştiu nimic, pînă se trezi într-un aer cald, culcat pe un divan. Într-o mişcare fulgerătoare mîna lui dreaptă apăsă o clipă pe brîu pînă simţi scrisoarea, şi încordîndu-şi voinţa ca să desluşească din cei doi sau trei bărbaţi de lîngă el, care era stăpînul casei, Ion întîmse răvaşul boierului Iancu.

Boierul Iancu purta straie olteneşti, albe, cusute cu negru, şi chipul său era de o măreaţă sălbăticie.

El se uită la hîrtia cenuşie plicuită în patru, pe care sta scris în slove cirilice, cu caligrafia deslušită : „Dumisale Pitarului Ion Jianu", rupse repede amîndouă peceţiile şi citi cuprinsul scurt al răvaşului : „Prietene Jianu, pune degrabă la cale treaba ştiută şi adună-ţi oamenii. Peste o lună de zile scoatem plugurile. Al d-tale gata ca un frate, Theodor".

Boierul ridică vijelios capul lui mîndru, strînse pumnul cu scrisoarea la piept şi zise din fundul inimii :

— În sfîrşit !

Apoi se întoarse spre Urdăreanu voios :

— Să-l vindecăm acum pe acest sol de ştiri bune. Alexe, cheamă pe mama Miroaia din casa fratelui meu. Spune-i că e vorba de o muşcătură de lup. Ia sania pandurilor. Zi Floarei în treacăt să vie sus cu un aşternut curat, şi eu le fac un vin fierbinte degeraţilor. Sînt om sărac şi n-am o sută de slugi, boieri dumneavoastră, şi ieşi rîzînd împreună cu Alexe, credinciosul său.

Din ochii lui osteniţi şi pîrliţi de vifor Urdăreanu îl urmărea.

— Bălănescule, zise el, pe acest om l-am slăvit ca pe un Dumnezeu în copilăria mea. Luni de zile numai pe el l-am visat zi şi noapte, şi pierzîndu-i-se glasul şopti :

„Aţi auzit de un Jian, de un hoţ de căpitan, îi e calul cam nebun, trece Oltul ca pe drum..."

În curînd sosiră, unul după altul, Floarea țiganca cu așternutul curat, boierul Iancu cu un vin negru, care fumega, și Alexe cu mama Miroaia.

Mama Miroaia era cămărășița din casa lui Amza Jianu, fratele cel mai mare al lui Iancu. Pe cînd celelalte slugi ale curților boierești erau țigănci roabe, cămărășița era de obicei o româncă, fie o rubedenie depărtată, fie dintr-o familie de dregători, de negustori sau de boiernași, care ținea de curtea boierului. Mama Miroaia avea toate însușirile slujbei sale : o fire tăcută și liniștită, ochi cărora nu le scăpa nimic, știința leacurilor și un suflet de mamă. Ea veni aducînd o sticlă cu unt de sunătoare rubiniu, care vindecă rănile, și una cu apă de flori, ca să răcorească ochii rănitului.

Oricît de pricepută însă era mama Miroaia în doftoricescul meșteșug, tot nu întrecea pe boierul Iancu. Dar azi el se întrecu pe sine însuși nu numai prin dibăcia mîinilor sale puternice și ușoare, dar și prin bunăvoința și veselia care străluceau din ochii lui verzi, așa încît Urdăreanu zîmbi din cînd în cînd cu toate durerile ce le îndura, cînd i se arse rana cu un fier roșu.

În sfîrșit, Jianu zise :

— Iacă de acuma nu te mai canonim. Mama Miroaia o să-ți cînte pînă vei adormi. Dumnezeu să-ți ajute, voinice. Și pe cînd dădu să iasă, luînd cu sine pe ceilalți bărbați, mama Miroaia se închină adînc înaintea lui, sărutîndu-i apoi mîneca spintecată.

— Iară mă faci moaște înainte de vreme. mămuco ! zise boierul rîzînd și părăsi odaia.

Atunci Urdăreanu întrebă :

— Îl iubești ?

Ușoară ca o pană, bătrînica se apropie de căpătîiul lui și zise :

— L-am purtat pe brațe ca și pe frații lui. Dar nici unul nu mi-e drag ca el, de care a tremurat țara întreagă.

— Nu, mamă Miroaio, numai cei răi au tremurat. Ceilalți l-au iubit așa cum îl iubești d-ta.

Adînc mișcată, ea mîngîie pletele aurite ale pandurului cu mîna-i mică și catifelată :

— Maică, maică, ești încă tînăr, dar judecata ți-e dreaptă.

— Spune-mi, povestește-mi de el ! se rugă Ion vijelios.

— Dar ți-a poruncit să dormi, încercă ea să-l potolească.

— Și ție să-mi cînți, se încăpățînă el, și începu ca aduneauri :

„Ați auzit de un Jian..."

— Taci, măiculiță, taci, șopti ea, de asta nu se mai pomenește de cînd conu Iancu s-a jurat că se lasă de haiducie.

— Dar eu nu tac, și zic cîntecul întreg, și e lung, și eu cînt prost, dacă nu-mi povestești.

Mama Miroaia, care știa multe și vorbea puține, care pe cît era de blajină, era și de gravă, astfel încît toți și chiar trufașul ei stăpîn, boierul Amza, se purtau față de ea cu sfială, rîse fericită :

— Mi-ai ghicit dragostea și o împărtășești, deci cheia inimii mele e în mîna ta, apoi redobîndindu-și obișnuita ei seriozitate : Dragul mamei, mi-ai cerut taine mari. Căci omul care nu vrea la fel cu toți, pate multe, și oricît s-ar zice că l-au iertat, el trăiește ca un osîndit. Oftînd, se stăpîni femeia o clipă, pe cînd Urdăreanu, numai din ochi, o ruga să vorbească înainte.

— Sînt trei ani, zise ea cu glasul pe jumătate, de cînd conu Iancu, vîndut fiind și prins de potera ocîrmuirei, era să fie spînzurat, la București. Atunci fata cea mai frumoasă din casa domnească, Sultana Gălășeasca, care-l iubea, îl scăpă, după datina străveche, cerîndu-l de bărbat. Și el, de mila fetei, făgădui să nu mai prigonească pe greci, pe care îi ura, părăsi codrul, și șade aici între boieri, ca cel mai sărac dintre toți, în casa aceasta mică, el de care se zvonea că ar fi avînd comori nesfîrșite. Dar comorile le împărți săracilor și nedreptățiților, în timp ce moșiile lui se prăpădiseră, neîngrijite. Neîngrijite, și suspină : Păcate mari, copile, păcate mari ! Apoi urmă : El se ține de cuvînt. Iar Vodă îl cinsti cu rangul de pitar, și fanarioții or fi răsuflînd. Dar numai el o fi știind, cum îl doare sufletul, cînd îi vine la ureche vreo veste despre împilările și mîrșăviile

de tot soiul, de care geme norodul. Atunci îi e dor de codru, de tovarășii lui și de puterea de haiduc, care, zău, maică, era mai mare ca a lui Vodă ! Atunci se-ncruntă și pleacă la vînătoare, și nu-l mai vedem cu zilele. Of ! Of ! Dar azi era schimbat. Dragul mamei, ce veste bună îi vei fi adus, că-l înseninași, cum de mult nu-l mai văzui ?

— Nici eu nu știu ce veste. M-a trimes slugerul Tudor Vladimirescu cu o scrisoare.

Fața bătrînei se lumină și mai bine :

— Pe slugerul Tudor îl cunosc și eu. E un om de omenie. Din gura lui numai adevăr și dreptate iese. Are parte biata țărișoară de două suflete mari, conu Iancu haiducul și slugerul Tudor-pandurul. Dumnezeu să-i ție. Și să te ție și pe tine, copile, ca să ajungi ca ei, tu care ai fericirea să-i cunoști de-aproape. Dar se opri deodată din avîntul ei sibilin și îi trecu lui Ion mîna pe fruntea aprinsă. Greșii că te ascultai, măiculiță. Iată din vorba mea nesfîrșită te-ai ostenit și ai dat în călduri, și nu mai fu chip să-i scoată un cuvînt.

Sultana ședea în iatac, pe divan și-și ținea capul rezemat pe mînă. Pusese deoparte cusătura migăloasă la care lucra, și zise prietenei sale Safta Poenaru :

— Îl auzii ieșind, de un ceas, pe pridvor, în viscol și în beznă. Ce veşti i-or fi adus străinii ?

Fata lăsă și ea lucrul din mînă, înălță capul ei mîndru, încununat cu păr castaniu și zise scurt :

— Ce să fie ? Altă mișelie.

Iar Sultana strigă chinuită :

— Safto, Safto, nu trebuia să leg pe omul acesta de mine.

— De nu erai tu, murea de moarte rușinoasă.

Sultana oftă, nedumerită. De obicei ea nu vorbea de tainele căsniciei sale. Dar astăzi de cînd cu sosirea musafirilor necunoscuți, o greutate mare îi apăsa sufletul. Nu se cuvenea firește să iasă din odaie, pînă n-o chema Iancu. Și el nici n-o chema, nici nu venea. Sultana îl auzea cum umblă fără răgaz, pe pridvorul din fața iatacului, și inima i se strîngea de gelozie ; era geloasă pe gîndurile soțului

ei, pe acea parte a sufletului lui care era încătușată și pe care o simțea cum se zbătea acuma împotriva lanțurilor ce-l împresurau.

Deodată, viforul se năpusti chiar în sală, amenințînd să scoată din țîțîni toate ușile casei.

Safta se sculă :

— Vine conu Iancu, zise ea, își adună lucrul și ieși.

Boierul Iancu intră ca însăși furtuna, își luă nevasta în brațe și o strînse la piept. Mirosea a ger.

Ea îl privea tăcută, cu ochi mari, căprui. Fața lui părea luminată, nările îi tremurau, în privire i se aprinsese un foc mare și sălbatic.

Dar după ce o legănase, ca pe un copil, îi dădu drumul rîzînd și începu să-i povestească despre oaspeți :

— Pe Urdăreanu l-am cunoscut de mic, la frate-meu Mihai. S-a făcut voinic ; l-a scăpat azi pe tovarășul său din ghearele lupilor, iar el fu rănit. Dar rîde și nu-i pasă : Urdărenii sînt de fel din Mehedinți, se trag din neamurile vechi cele bune, al căror sînge e mai curat decît al boierilor mari, pentru că nu s-au corcit nici cu țigani, nici cu greci. Apoi se opri. De ce nu răspunzi, Sultano ?

— Fiindcă deși vorbești, nu-mi spui nimic, Iancule.

Boierul se încruntă :

— Ce să-ți spun ?

Ea își ridică capul :

— Ce ți-o plăcea, stăpîne. Eu nu te întrebai.

Sultana știa cît de neplăcut îi era lui cuvîntul stăpîne, rostit de buzele ei, deoarece ea nu-l întrebuința decît cu o mîndrie rece, lăsîndu-l să înțeleagă că se purtase turcește. De obicei, el mormăia atunci : „Olteancă îndărătnică", și se potolea mai degrabă sau mai tîrziu, după împrejurări, căci sufletului său înalt i se părea înjositor să fie privit ca un tiran.

Azi însă o flacără nouă, necunoscută Sultanei, ieși din ochii lui verzi, flacără care, desigur, mistuia altădată pe cei ce se împotriveau haiducului Iancu Jianu.

Cu fața pierită ea dădu înapoi, pînă la perete, de care se lipi. Iar privirea ei de căprioară prigonită îl trezi pe Iancu. El își trecu mîna peste ochi, și zise cu glasul stins de silința făcută ca să se stăpînească :

— Doar nu ți-e frică de mine ?

Cu buza tremurătoare ea îngînă :

— N... nu mi-e frică. Dar iartă-mă că-ți întunecai o bucurie, și două lacrimi mari îi izvorîră din ochi.

Atunci, cu un strigăt înăbușit el o cuprinse în brațe și privind-o adînc :

— Mă cheamă Tudor Vladimirescu, zise el, îmi trimite vorbă să-mi adun tovarășii de altădată și să mă duc la el. Am chibzuit tot de astă-vară. Ce n-am putut face singur, în codru, vom face-o acuma împreună, el și cu mine, și cu mii de oameni, căci norodul întreg e cu noi. I-a întărit în sfîrșit suferința. Ei nu mai vor să fie robii robilor. Ne vor ajuta, pe Tudor și pe mine, să curățim țara de gunoiul cațaonilor.

Sultana tresări :

— Iancule, ai jurat !

— Am jurat să mă las de haiducie și să nu mai calc curțile grecilor. Dar n-am jurat să-mi las țara să se ducă la pieire rușinoasă. N-am jurat să împiedic pe oltenii să fie bărbați. De haiducie mă lăsai, dar nu de voinicie. Oare vrei tu, care mi-ai scăpat viața, să mă osîndești la moarte ? Căci aș muri, Sultano, să stau cu brațele încrucișate, pe cînd Tudor cu panduriii lui se luptă pentru neam !

Aplecîndu-și capul adînc pe pieptul lui, ea șopti :

— Dacă e păcat, să fie păcatul meu.

Gura lui de foc o apăsă pe a ei, înecînd-o aproape într-un sărut lung, și apoi îi zise :

— Puică de haiduc !

Atunci Sultana știu că pătimașa lui dragoste nu era a ei. Cuvintele „puică de haiduc", cu care n-o mîngîiase niciodată pîn-acuma, îi arătau limpede, care fusese iubirea lui cea dintîi și cea mai mare, cum o înăbușise și cu cîtă primăvăratecă putere se deșteptase : iubirea de slobozenie ! Sultana se stăpîni, ca să nu plîngă, căci lacrimile ei îl scoteau din fire. El era bun și drept, Dumnezeu îi sădise în suflet dorul de dreptate pentru toată țara lui. Pentru această însușire îl iubise Sultana.

A doua zi de dimineață boierul Iancu intră la Urdăreanu, și-l întrebă cum se află. .

Ion răspunse zîmbind :

— Lasă, boierule, lupul acela m-a vindecat. În Bucureşti îmi era capul cît o butie de greu. Acum mă simt uşurat. Cînd plecăm ?

Jianu rîse şi-l puse să-i arate rana.

— Elelei ! zise atunci, flăcăul ăsta parcă e făcut din lemn de stejar. Peste vreo trei zile se închide rana. Şi acuma, spune-mi de slugerul Tudor şi ce se petrece în blestemata vizuină de ciocoi a Bucureştilor, unde capetele flăcăilor cresc cît butiile.

Ion se roşi.

Bălănescu care se afla în odaie vorbi atunci de pricina care-l adusese pe Tudor la Bucureşti şi adăugă că nu era zi în care să nu afurisească pe boierii mari pentru risipa, pentru arghirofilia şi pentru moliciunea lor. În ajunul Anului nou zisese la masă :

— De-oi trăi, îmi fac douăsprezece perechi de opinci din pielea celor doisprezece divaniţi.

— Halal să-i fie ! zise Iancu. Dar din grai nu-ţi dădu nici o însărcinare pentru mine ?

— Îmi spuse la plecare : boierul Iancu ştie ce are de făcut. Vorbirăm de toate împreună. D-ta îl cunoşti, boierule. Slugerul e bogat la minte şi scump la vorbă.

După două zile Urdăreanu se întîlni, la masă, cu Sultana şi cu Safta Poenaru. Tînărul, care la Bucureşti era atît de îndrăzneţ cu toate femeile, fu cuprins de o mare sfială faţă de aceste boieroaice, care nu semănau întru nimic cu grecoaicele sau grecizatele din oraş. Sultana cu toate că fusese aleasă, pentru uimitoarea ei frumuseţe, ca fată domnească, şi trăise la curtea lui Vodă Caragea, îşi păstrase firea liniştită şi demnă. Safta, care era fără părinţi, şedea la moşie pe lîngă o bunică, părăsind-o numai ca să petreacă cîteva zile cu vreo rudă sau prietenă ; ea nu văzuse alt oraş decît Caracalul, nici măcar la Craiova nu fusese. În firea ei era acea mîndrie feciorească, pe care o slăvesc cîntecele româneşti.

La masă, pitarul ducea vorba. Femeile doar răspundeau.

În alte vremuri şi mai depărtate, înaintea venirii grecilor, bărbaţii şi femeile nici nu mîncau împreună. Multe din aceste vechi obiceiuri se păstraseră la ţară, şi lui Ur-

dăreanu i se părea că era iarăşi acasă, în singuratica curte de la Urdari.

Iancu Jianu era vesel, povestea întîmplări de vînătoare şi glumea cu Safta Poenaru. Urdăreanu o privea din cînd în cînd, dar nu îndrăznea să ridice ochii mai sus decît pînă la buzele ei. a căror frumuseţe îi rămase întipărită în inimă.

O săptămînă după sosirea lui Urdăreanu la Caracal, bărbaţii plecară. Viscolul se potolise, gerul se muiase. Două sănii cu cîte cinci cai aşteptau în curte. Într-una şedeau Bălănescu cu Alexe.

Sus pe pridvor, boierul Iancu şi Urdăreanu îşi luau rămas bun de la femei. Din gulerul de vulpe roşcată care-i împodobea scurteica de catifea albastră, chipul gingaş al Sultanei se ridică spre bărbatul ei. Ca să-şi ascundă mişcarea sufletească, ea făcea felurite întrebări şi chiar sub sărutările lui îi vorbea de praf de puşcă, de gloanţe, de blana pe care i-o dăduse de drum.

Iancu rîse :

— Lasă, dragă, Urdăreanu are o şubă în care încăpem amîndoi.

Tînărul stătea înaintea Saftei şi nu găsea să-i zică nici un cuvînt. Ea îşi strîngea la piept scurteica roşie îmblănită cu singeap, şi cu capul ridicat sorbea aerul rece, de care dusese lipsă atîtea zile, căci femeile în tot timpul viscolului nu ieşiseră din casă.

Boierul Iancu strigă :

— Hai să plecăm, Ioane, de nu petrecem noaptea cu lupii tăi, în loc să fim la Drăgăşani.

Ion se închină înaintea fetei.

— Rămîi sănătoasă, şopti el.

Ea îi întinse mîna.

— Dumnezeu să te păzească.

Boierii coborîră scara, şi în curînd săniile străbătură curtea largă şi strălucitor de albă şi zburară pe poartă în zăngănitul clopoţeilor pe cînd cîinii legaţi de lanţ lătrau de necaz că nu puteau să-şi urmeze stăpînul.

Safta cuprinse cu brațul pe prietena ei și zise :

— Zăpada miroase a micșunele, nu-i așa ? Iar tînăra femeie nu răspunse, șiroaie de mărgăritare străvezii îi curgeau din ochi pe obraji.

După aceea prietenele intrară în casă, se așezară la gura sobei și tăinuiră împreună, multă vreme. Sultana vorbi de Iancu cum nu vorbise niciodată. Povesti despre întîiele luni ale căsătoriei ei, care fuseseră și rai și iad. Rai, pentru că Iancu avea inima cea mai bună de pe pămînt, și iad, cînd Sultana vedea că sufletul lui era zbuciumat și chinuit.

— Iacă, așa sîntem noi femeile de la începutul căsătoriei, zicea Sultana, nu avem destulă minte, plîngem prea ușor, nu cunoaștem firea bărbaților, nici apucăturile lor. Cît de mult am încercat răbdarea dumisale ! Ea oftă adînc : Nu-l înțelegeam și mă temeam de el. Atunci el credea — și cu toate că ele erau singure, ea se aplecă spre urechea prietenei șoptind : Credea că-l iau drept un răufăcător și un păgîn. Se făcea alb ca ceara, pleca de acasă și fugea în pădure. Eu ședeam și plîngeam, pentru că nu știusem să-i spui ce simțeam. Dar într-o zi a dat Dumnezeu să vie slugerul Tudor la noi. Tu știi cît e de tăcut și de ursuz, și că nimeni nu l-a văzut rîzînd. Eu însă eram atît de nenorocită, încît uitai toată sfiala mea față de el, mă aruncai în brațele lui și-l rugai să mi-l aducă înapoi pe Iancu. El mă mîngîie pe păr și se duse. Spre seară veniră împreună, și Iancu îmi strigă de departe :

— Nu mă certa, ocara o și primii de la Tudor !

Focul cînta în sobă. Și după o tăcere, Sultana urmă, visătoare :

— Îmi povesti odată, cum ședea nemișcat pe un vîrf de munte și cum se lăsă un vultur nu departe de el. Auzise minunata foșnitură a penelor prin care șuiera aerul, și i se păru că aripile îi cuprind umerii.

La acel vultur mă gîndesc mereu, cînd mă strînge Iancu în brațe.

La asfințitul soarelui, în aceeași zi, Iancu intra în Drăgășani, orășelul dintre lunca Oltului și lungul șir de dealuri acoperite cu vii și trase la boierul Nicu Drăgan, întrebîndu-l dacă e bucuros de oaspeți.

Boierul, om pîntecos și cam în vîrstă, ieși singur în pridvor ca să-l primească.

Dar cînd intră, Iancu își dădu seama de o neliniște în casă, unde se auzeau alergături, șoapte și trîntituri de ușă.

— Mă tem că-ți facem supărare, zise Iancu, poate ai musafiri.

— De unde ? Nicidecum ! răspunse grabnic cuconul Nicu, sînt singur cu ai mei.

Deodată se auzi un țipăt de copil, ascuțit, de-ți străbătea în creier ca un șurub.

— Ei, zise Iancu, nu știam că ai copil mic în casă. Anul trecut cînd am fost la d-ta, n-aveai decît doi feciori mari.

— Nu e al meu, bată-l să-l bată ! strigă boierul. Și-o fi adus vreo țigancă obraznică danciul în casă. Du-te, Ghiță, de-i dă o palmă și spune-i că altă dată o aduc la scară !

Dar cu toate amenințările cuconului Nicu, țipetele se auziră încă timp de două ore în casă, cînd din dreapta, cînd din stînga, și la urma-urmei chiar din catul de jos, mai înăbușit, dar tot cu aceeași răutate și turbare. Cei din casă erau vădit plictisiți, boierul se silea să vorbească tare la masă și chemă doi lăutari cu dibla și cu cobza. Însă la cea mai mică tăcere urletele sfredeleau podeala.

Jianu și Urdăreanu se străduiau să nu rîdă, cu atît mai mult că vedeau nădușelile pe fruntea gazdei.

După-masă însă, cînd se culcară, aflară prin Alexe și Bălănescu taina ciudatei întîmplări.

La boierul Drăgan ședea o numeroasă familie de greci, care la numele lui Jianu, dușmanul fanarioților, fugiseră toți îngroziți, în cele mai depărtate încăperi ale casei. Gerul nu-i lăsa să plece noaptea. Un băiețel de șase ani îi trădase însă — o javră răsfățată de grecotei — zicea Bălănescu. El nu voise să se supuie părinților, urla, dădea din mîini și din picioare și fusese ridicat la urmă cu de-a sila, cu capul înfășurat într-un tartan, de două slugi, pe cînd mamă-sa îl ruga cu lacrămi :

— Țipă cel puțin românește, psihi-mu ! Zi : maika ! taika ! la drako.

Bărbații rîdeau cu poftă.

Cerul, a doua zi, era acoperit cu nori albi. Drumul călătorilor trecea prin păduri albe de ninsoare. Crăcile erau încovoiate sub perniţele grele de zăpadă care cădeau, cînd bătea vîntul, cu un sunet molatec şi înăbuşit în aşternutul de fulgi de sub stejari. Stufişurile păreau mănunchiuri de cleştar.

După o lungă tăcere, Jianu zise :

— Ajungem la Polovraci la apus de soare ; acolo îl găsim pe Dumitru Mereanu. Îl cunoşti ?

Pînă acum boierul nu-i spusese încă nimic tînărului tovarăş despre ţinta drumului lor. Îl primise bucuros în casa lui, însă în ce privea treaba ştiută se purtase cu el ostăşeşte, ca mai mare către mai mic, şi nu-i mărturisise nici scopul, nici firul călătoriei.

Urdăreanu răspunse repede :

— Cum să nu-l cunosc pe Mereanu, căpitane.

Jianu îl bătu pe genunchi :

— Poţi să-mi zici căpitan ; deşi nici generalii, nici împăraţii nu vor să ştie de rangul meu, eu la altul nu rîvnesc.

Urdăreanu era adînc mişcat de prietenia cu care îi vorbea boierul Iancu.

Acesta urmă :

— Mereanu fu cel mai bun dintre bulucbaşii mei, era viteaz şi ascultător. Se făcu haiduc, după ce tatăl său fusese bătut de moarte pentru o datorie, de boierul moşiei unde şedea. De trei ani el s-a lăsat de meserie şi stă la Polovraci cu nevasta.

— De trei ani ?... întrebă Ion.

— Aşa spusei, zise Iancu încruntînd sprîncenele, o dată cu mine. Dar nu tragem la Mereanu, urmă el, ci la mănăstire, la o fugă de cal de sat. Stareţul şi călugării îmi sînt prieteni, căci, deasupra mînăstirei, în cheia Olteţului...

— Îţi aveai ascunzătoarea într-o peşteră ! strigă Urdăreanu. Ce n-aş fi dat să fiu cu d-ta !

— Nu-mi trebuia atunci pui de om, cum erai tu. Nu-ţi închipui c-ai fi fost bun de haiducie. Haiducul trebuie să asculte orbeşte de căpitanul lui.

— Sînt pandur, zise Urdăreanu repede.

— Iac-aşa, zîmbi Iancu, şi vrei să-mi spui, că ce poate haiducul poate şi pandurul. Iar cînd Ion, care se înroşise,

vru să ceară iertare, schimbarea la față a lui Iancu îl făcu să amuțească. Ochii verzi ai Jianului se-nnegriseră, nările-i tremurau, și două dungi se adînciseră, subt mustață, la colțurile gurii. Poți să te faci ostaș, zise el pentru că-ți place lupta, pentru că-ți iubești țara, ca să scapi de biruri, sau ca să faci pradă și să capeți cinuri mari. Pentru haiducie însă trebuie scîrbă și deznădejde. Căci cine se hotărăște să trăiască în afară de legi, cu puțini tovarăși, acela trebuie să fi simțit cu trupul și cu sufletul slăbiciunea și minciuna acestor legi. Trebuie să fie însetat de dreptate. Și, închinîndu-i-se, trebuie să-i slujească pînă la moarte. Și mai bine să moară decît să-i fie necredincioasă. Asta e haiducia, Urdărene.

Tăcură multă vreme.

Clopoțeii sunau prin pădurea albă. Cerul alb părea că se lasă din ce în ce mai jos peste stejarii încărcați cu chiciură, cu bulgări uriași de vîsc verde în creștet. În curînd, poalele destrămate ale norilor lunecară aproape de pămînt, învîrtindu-se în hore tainice printre trunchiuri și ștergînd priveliștea. Alții s-ar fi rătăcit. Dar Jianu cunoștea această pădure, poreclită Cuibul Hoților.

După ce coborîră un piept atît de rîpos încît caii umblară mai mult șezînd pe picioarele dinapoi și cu cele dinainte înțepenite, boierul Iancu vorbi din nou :

— La Polovraci, la mănăstire, ai să vezi un altu dintre băieții mei, Sandu Gruia, pe care-l slobozi din ocna de la Telega, unde fusei închis și eu pe vremuri. Sandu se făcuse haiduc după ce arnăuții îi furaseră nevasta.

— Și s-a călugărit ?

— Încă nu. Îi poruncisem să aștepte, pînă-i voi da eu voie. E omul cel mai posomorît pe care-l știu și cel mai priceput la luptă.

— Și nu și-a găsit mîngîiere ?

— Se vede că nu, zise Jianu. Ei ! să-ți legi sufletul de o femeie în timpuri de nelegiuiri și de războaie, înseamnă comoară găsită, grijă nesfîrșită. Pune asta la cap, Urdărene !

Ion nu putea deslușî dacă boierul spusese asta numai pentru el sau și pentru sine însăși. Auzise zvonindu-se că Iancu Jianu s-ar fi făcut haiduc, pentru că un grec îi

răpise fata iubită, pe care n-o mai găsise, cu toate nemaipomenitele sforțări în căutarea ei, decît într-un sicriu, într-o mînăstire. Dar Urdăreanu nu îndrăzni să facă vreo întrebare.

Părăsiră pădurea ; cețele lăptoase se subțiaseră, căzură și se topiră, și privirea rătăcea peste o cîmpie albă, la marginea căreia se ridică o cetate de nori argintii cu umbre albastre. Iar sus de tot străluceau trandafirii subt razele asfințitului ; două creste, ca două insule plutitoare pe marea norilor. Erau vîrfurile Negovanului.

Cînd le văzu, Iancu sări în sus și strigă :

— Iată-le ! și privindu-le cu nesaț stătu drept în sanie.

Ion simțea toată puterea care izvora din acest om, îl simțea una cu firea, cu iuțeala greului, cu apusul de soare și cu sfințenia munților, care-i fuseseră adăpost ani de zile.

Mînăstirea Polovraci lîngă peretele Carpaților era atît de săracă, încît fanarioții nu găsiseră de cuviință s-o închine nici Patriarhului de la Țarigrad, nici Muntelui Atos, nici Sfîntului Mormînt la Ierusalim, după năravul lor, care avea de scop să umple mîini grecești cu bogății românești. Polovracii erau săraci și locuiți deci numai de călugări români. Dar cu toată lipsa de mijloace, călătorii fură primiți cu bunăvoință. Călugării curățiră în grabă scara de lemn încărcată de zăpadă înghețată care ducea sus în arhondaric și aprinseră un foc în vatra văruită.

Două lumînări de seu ardeau pe masă și luminau slab capetele bărbaților. Mereanu era un om mărunt și spătos, cu o mustață stufoasă, cu ochii înțelepți sub sprîncenele drepte. Sandu Gruia purta rasă călugărească, părea un sfînt de pe icoane, cu părul lung și barba mare ; iar ochii adînciți erau negrăit de jalnici.

— Îți place la mînăstire ? îl întrebă Jianu.

— E pace aci, fu răspunsul.

— Dar am nevoie de tine.

Și ciudatul sfînt zise :

— Poruncă, căpitane.

— Iar ţie cum îţi merge, Merene ? urmă Jianu, cum stai cu stăpînirea, de cînd te făcuşi sătean paşnic ?

— Cum să stau ? zise Mereanu rîzînd. Stăpînirea îmi ocoleşte curtea, cînd se rătăceşte pînă la Polovraci, în chip de pomojnici, bată-i să-i bată.

— Dar curţile celorlalţi le calcă, nu-i aşa ? zise Iancu mînios.

— Le calcă, boierule, afurisiţii ! strigă Mereanu, ţăranul plăteşte acelaşi bir de cinci, şase ori. Că doar nu ştie nimic de legi şi de pitace. Fiecare caţaon zice că e dregător al ocîrmuirei şi fură după plac. Din cele treizeci de daruri, sau cîte sînt pe an, se fac peste o sută, pînă ce ţăranul nu mai poate şi se gîndeşte : De ce să muncesc ? sau fuge peste munţi. Doar ştie că de căpătat dreptate, n-o capătă nicăieri. Oriunde te-ai duce, alta nu ţi se spune decît : Unde ţi-e ploconul ? puii, ouăle ? purcelul ? Nevasta şi copilaşii ţăranului de mult nu mai ştiu ce e carnea. Dar ocîrmuirea nu poate judeca dacă n-are în pîntece pui şi purcei fripţi. Şi apoi cine să alerge iarna pînă la zapciu ? Românul ştie cum îl primeşte acolo, cu bici şi înjurături.

Jianu se sculă în picioare, răsuflă din adînc şi zise :

— Oameni buni, luaţi seama la ce vă zic. Ţara asta, pentru care ne vom ridica, a ajuns la culmea ruşinei. O stăpînesc minciuna, înşelăciunea şi mituirea. Cîte trele sînt de neam din Fanar. De aceea, trebuie să scăpăm de greci şi de acei români, care s-au molipsit de la ei. Împotriva lor se scoală Tudor. Să ştiţi însă, şi iarăşi răsuflă din greu, că dacă şi noi haiducii şi pandurii vom fi slabi de înger şi nu izbutim nici de astă dată, atunci neamul nostru nu e făcut pentru un trai mai bun, ci să-l bată Dumnezeu şi să-l facă rob pe veci !

IX

La Bucureşti, în faţa curţii domneşti, stăteau oameni adunaţi privind la ferestrele catului de sus şi încercînd să afle de la vreun arnăut sau ciohodar domnesc amănunte asupra bolirii lui Vodă. Nu cumva din iubire : un bei din

Fanar nu încerca să deştepte acest soi de simţire în sufletele supuşilor săi. Curiozitatea şi înfricoşata plăcere a morţii aduseseră pe mahalagii, pe slugi şi pe ciocoi, care mişunau cu rubedeniile lor în casele boiereşti. Ca şi stăpînii lor, nu ştiau mai mare petrecere, decît să stea grămadă la taifas. Nici gerul, nici zăpada nu-i oprea. Cunoşteau pe toţi trecătorii, şi nu intra o butcă în curtea domnească, fără ca cei care şedeau într-însa, să nu treacă în poveşti.

— Aoleu ! zise unul, ia te uită ce mutră face caţaonul ! De moare Vodă, s-a mîntuit cu hoţiile lui.

— Azi se zicea la noi, spunea un arnăut, că Măria-sa a dormit rău, dar că acuma e bine.

— Aşa se zice de cîteva zile, răspunse altul cu dispreţ, dar s-a îngropat singur, de ieri, de cînd a numit căimăcămia !

— Pe cine a numit ? strigară mai mulţi.

Cel ştiutor zise :

— Pe Înalt preasfinţitul Mitropolit, pe Marele Ban Grigore Brîncoveanu şi pe boierii Grigore Ghica, Dinu Creţulescu şi Barbu Văcărescu.

Unii se arătau mulţumiţi :

— Halal să le fie. Sînt boieri vrednici, au inimă pentru norod.

— Dar ca să nu fie prea vrednici, urmă atotştiutorul, vorbind mai încet şi privind cu grijă împrejurul lui, şi ca să intre zîzanie între ei, muscalul cel puternic a pus şi pe alţi doi, care îi duşmănesc, pe Gheorghe Filipescu şi pe Iacovache Rizos.

— Doamne sfinte, se mirau ceilalţi, de unde le ştii toate ? Parcă stau cu dînşii la sfat.

— Nu degeaba au uşile găuri, mormăi un ţigan.

Un mahalagiu pîntecos zise deodată :

— Să vă spun ceva. Vodă a murit.

— Ţi-o fi dat-o înscris cu mîna lui, rîse atotştiutorul.

Pîntecosul se făcu că nu aude şi întrebă :

— Iese fum din coşurile curţii domneşti ?

— Iese, răspunseră mai mulţi.

— Ştiţi care e coşul odăii lui Vodă ?

— Cel scurt din mijlocul acoperişului.

— Ei ? şi face fum ?

Urmară cîteva clipe de uimită tăcere, apoi se încrucişară vorbele :

— Nu, nu face fum ! Zău nu face fum !

— Şi n-o să mai facă, zise pîntecosul. Şi aseară stăteam aci şi vedeam că coşul era stins. Am trecut azi de dimineaţă şi nu ieşea fum dintr-însul, şi acuma stau aici de un ceas, şi tot stins rămîne.

Această vorbă bine socotită se răspîndi prin mulţime, şi în curînd sute de ochi erau aţintiţi spre coş. Unii îşi închipuiau, de mult ce priveau, că văd un norulet alb ridicîndu-se de pe marginea coşului, şi se făceau prinsori :

— Acum face fum ! La apusul soarelui însă coşul rămăsese tot stins şi mulţimea se împrăştie cu oarecare mulţumire, făgăduindu-şi pentru a doua zi alte ceasuri de petrecere.

Cînd slugile se întoarseră acasă cu vestea morţii lui Vodă, boierii români ridicau umerii şi ziceau :

— Bine, să-l îngroape. Grecii însă din gaşca lui Vodă se suiră în butcile lor şi merseră în fugă la curte.

Acolo fură primiţi de slujitori turburaţi şi tăcuţi cu şoapte nehotărîte, cu feţele posomorîte. Din neamul şuţilor nu se arătă nimeni. Scara mare şi sala din catul de sus erau ticsite de lume. Într-un colţ cîţiva medici păreau foarte nemulţumiţi, pentru că fuseseră înştiinţaţi că Măria-sa poruncise să nu i se aducă decît medicul Domnului de Pini, doctorul Mesici.

— De mai poruncește Măria-sa, zise unul din învăţaţi cu răutate, atunci Christaris nu e decît un prost.

— Crezi într-adevăr că nebunul de eterist a ştiut aşa de bine să vie în ajutorul naturii ? răspunse un coleg cu o privire diavolească.

— Eu aş fi zis că e doctorul Depalte, pe care l-a adus doamna în aşa mare grabă de la Craiova.

— Prea stimate, doctorul Depalte, ticălosul ticăloşilor, are cel mai mare rang din ţară după Vodă, el e caimacamul Olteniei, dar numai cît trăieşte Mormolocul. N-ar avea deci nici un interes să vină, precum zici dumneata, în ajutorul naturii.

Astfel, în cuvinte meşteşugite şi totuşi pe înţelesul tuturora, secretul de stat al otrăvirii lui Vodă trecea din gură în gură.

— Ia să facem socoteala, şopti un grec unui alt grec, cît timp ar fi nevoie să mai rămîie Vodă în viaţă, politiceşte vorbind. Şi el şi nevastă-sa visează să lase scaunul moştenire urmaşilor lor.

— Ehei ! dinastia cailor verzi ! zise celălalt batjocoritor, căci şi el rîvnea la domnie şi căuta deci să nimicească dorinţele celorlalţi.

— Ce vrei să zici ? întrebă cel dintîi.

— Se vede că nu te-ai născut în Fanar, arhonda, fu răspunsul. Nu ştii zicătoarea : „La Chios găseşti mai degrabă un cal verde decît un om cuminte".

— Ba o ştiu.

— Atunci să ţi-o deslueşesc : cel dintîi dragoman al Porţii, un oarecare Panaiotache Nikusia, deşi era de fel din Chios, era un om foarte deştept, aşa că a ajuns la dragomanat, de care n-aveau parte pînă în 1669 decît evreii şi renegaţii, pentru că Coranul îi opreşte pe turci să înveţe limbi streine. Ajuns la dragomanat Nikusia i-a ridicat însemnătatea într-atît încît domnitorii Principatelor Dunărene în curînd nu s-au mai ales decît printre dragomani.

— Aferim, zise celălalt rîzînd pe furiş. Am să reamintesc istoria cailor verzi, ştii dumneata cui, consulului. Dar să ne facem socoteala. De ieri, doamna a trimis un lipcan la Ţarigrad cu treisprezece milioane de piaştri, ca să cumpere domnia pentru fiul ei.

— Karnacsi ! scrîşni pretendentul.

— Linişteşte-te, arhonda. Pe vremurile acestea de ger şi de viscol nici lipcanul cel mai ager nu se poate duce şi întoarce decît în zece zile. Moartea Mormolocului, cum îi zic cîinii de valahi, nu se poate ascunde zece zile. Excelenţa-sa Domnul de Pini a trimis şi el un curier la Poartă, şi scrisorile care le duce, după cum văd eu, şi ştii că în politică văd departe nu susţin pe îngîmfaţii Şuţeştii. Căci ce interes ar avea Poarta...

În acea clipă se deschise o uşă, şoaptele încetară şi privirile tuturora se îndreptară spre gangul care ducea la

odăile lui Vodă, de unde se apropia doctorul Mesici cu paşi măsuraţi. Pe cînd toţi îl înconjurau, el ridică mîna cu o mişcare liniştitoare şi zise :

— Măria-sa nu e bine. Vom vedea ce aduce noaptea.

Adunarea părea zdrobită de durere, dar în fundul sufletului îşi ziceau toţi :

— Afurisită comedie !

Iar pe faţa spînă a beizadelei Niculae nu se vedea nici măcar umbra unei dureri. Se plimba în iatacul său, pe cînd domniţa Catinca şedea pe divan cu ochii plînşi. Niciodată prinţul nu se arătase atît de vioi şi de vorbăreţ.

— Nu plînge, nu mai plînge, porumbiţa mea, zise el mereu, fără să-şi întrerupă mersul prin odaie.

— Nu se poate să nu ajung acum la domnie. Sultanul şi-a arătat mulţumirea către Babacă, trimiţîndu-i acum două săptămîni un armăsar minunat cu un tacîm de preţ. O mare dovadă de bunăvoinţă. Nineaca nu mi-a mărturisit cîte pungi a trimis ieri la Constantinopole, însă mi-a spus că va fi o punte de aur spre scaunul domnesc. Nu plînge, nu plînge, porumbiţa mea, vei fi Doamnă. A zis-o Nineaca. Pipernicit şi muieratic, el se umfla ca un curcan. Nici un neam nu e mai puternic în Fanar decît Şuţeştii. Ce sînt pe lîngă noi parveniţii ca Ipsilanţii, negustoraşii din Trapezunt, ai căror fii smintiţi se încumetă azi să facă răzvrătiri ! Şi Karageałele, hoţii de baştină din Ragusa ! Ce sînt intriganţii de Moruzeşti ! rîse, dar se bătu numaidecît cu palma peste gură, privind cu frică împrejurul său, rîsul nu se potrivea cu ceasul, şi repede prinţul începu din nou : Nu plînge, nu plînge, porumbiţa mea. Copila moldoveancă îşi frînse mîinile şi strigă :

— Eu nu plîng de dorul domniei, ci de mila tatălui tău, care a fost totdeauna bun cu mine !

— Aşa-i, aşa-i, îngînă beizadeaua, care pesemne nu putea să urmeze gîndurile soţiei sale. Babaca era foarte bun. Dar ne rămîne Nineaca. Nineaca mi-a spus că acuma nu e vremea pentru lacrimi, ci pentru fapte.

Şi într-adevăr Nineaca făptuia. În bibliotecă, cu uşile încuiate şi la lumina unei lumînări de seu, pe care uitase

s-o curețe, așa că mucul atîrna din flacără, ea căuta pe polițe ascunzătorile de care-i vorbise soțul ei înainte de moarte și în care el își păstra scrisorile și hrisoavele.

Scotea cărțile, le arunca pe jos și bătea în zid. Dăduse în sfîrșit de o mică ușă de tablă, în broasca căreia se potrivea cheia ce o avea de la Vodă. În tainiță zăceau hîrtiile grămadă. Ridicînd poala rochii, ea le strînse toate ca într-un șorț și cără povara spre masă, unde fumega lumînarea.

Doamna, azi, nu seamănă cu o icoană. Halatul ei vărgat era scoarță de murdărie. De subt tulpanul alb cîteva șuvițe încîlcite din părul ei negru îi atîrnau peste obrajii, care, lipsiți de suliman, păreau două pătlăgele vinete veștede. Dar cu toată oboseala ființei ei neîngrijite ochii domniței sclipeau isteți, băgători de seamă la cercetarea scrisorilor, căci era nevoie să se șteargă urma tainelor primejdioase pe care Vodă nu le mai putea păzi. Corespondența unui fanariot era alcătuită aproape numai din astfel de taine, căci era plină de zavistii, de defăimări și de înșelăciuni. De aceea se statornicise obiceiul distrugerii grabnice a hîrtiilor vînzătoare la moartea stăpînului casei. După ce doamna alesese documentele, păstrînd doar o duzină, le strînse pe celelalte iar în poală, le duse la sobă, se stîrci la gura ei și aruncă foile cu legăturile în foc.

Deodată însă sări speriată: cineva bătea în ușă, și glasul beizadelei se auzi plîngăcios:

— Nineaco! Nineaco! Unde ești?

Doamna se sculă gemînd, se tîrî pînă la ușă și deschise:

— Taci, zise ea și se apucă să-l certe că făcea zgomot, care putea să dea de gol că se găsește în bibliotecă. El însă îi întinse o scrisoare și zise aproape plîngînd:

— Citește ce mi-a dat Mavros. Nici vorbă că pornește de la ticăloșii de valahi sau de la smintiții de eteriști.

Doamna citi la lumînare scrisoarea care zicea: „Cel mai bun epitaf al lui Vodă e pricina cu tîrgoviștenii și mulțimea poslujnicilor și a scutelnicilor pe care și i-a însușit".

— Cum a ajuns foaia asta în mîinile tale? Cum a îndrăznit Mavros? gîngăvi doamna, și buzele îi tremură de mînie.

— Citeşte, Nineaco ! se văietă fiul său. nu vezi că mi-e trimeasă mie ?

— Cine a adus-o ?

— Un albanez care zicea că vine de la socru-meu de la Iaşi.

— S-au aftodisit mojicii, zise doamna. Vodă e prea îngăduitor. Ticăloşii ! Să le spui în faţă că Vodă a murit ! Cheamă-l numaidecît pe Mesici. Ai auzit ?

Dar nu numai răspunsul Porţii era singurul cuvînt pentru care moartea lui Vodă trebuia ţinută ascunsă : cu aducerea la cunoştinţa obştească a săvîrşirii din viaţă a domnitorului, veniturile domneşti încetau să mai fie plătite. De aceea ea fu tăinuită cinci zile, cu toate că bucureştenii veneau în fiecare zi în mai mare număr ca să se uite la coşul fără fum ! Forfota în norod, care aducea în inima oraşului toată drojdia lui, toţi hoţii care mişunau în curţile boiereşti dărăpănate de pe malurile Dîmboviţei, îngrijora pe negustorime şi pe boieri, şi mulţi cerură de la Agă o sporire a străjilor de noapte.

Slujbaşii fierbeau în cea mai mare nelinişte, căci nu ştiau care dintre ei era „halca" sau „paia" ; dar Domnul de Pini, singurul care ştia tot, tăcea ca de piatră.

Mişcarea eteriştilor însă creştea necontenit. Zilnic se făceau întruniri mai mici sau mai mari, în care Leventis ţinea locul de frunte între zaiafeturi şi jocuri, căci boierii nu vedeau în bolirea lui Vodă o pricină să nu petreacă. Leventis răspîndea ştiri însemnate. Mihai Şuţu, hospodarul Moldovei, venise în ajutorul Eteriei cu 130. 000 lei şi făgăduise încă 100.000 ; iar afară de acestea mai strînsese merinde din belşug. Alexandru Ipsilanti era la Chişinău şi aştepta ziua priincioasă ca să intre în Principatele Dunărene. Generalul Orloff comandantul, sub ordinele lui Wittgenstein, al avangardei armatei ruseşti pe Prut, era înţeles cu Ipsilanti şi gata să-l sprijinească. Toate aceste veşti minunate găseau crezămînt, nu numai pentru că Leventis era privit ca nepotul lui Capo d'Istria, dar şi pentru că era secretarul consulului rusesc la Bucureşti.

Deci împărăţia ţarului ocrotea şi ajuta pe greci.

Cel mai sîrguitor dintre propovăduitorii eterişti era doctorul Mihail Christaris. Ziua şi noaptea locuinţa lui era

ticsită de patrioți, mai ales de la 13 ianuarie, de cînd Christaris nu mai putea ieși pentru că era bolnav. El ședea în inima orașului, unde mișcarea era mai vie și unde zeci de biserici și hanuri mari erau așezate fără nici o regulă pe dealurile malului stîng al Dîmboviței, aci îngustînd ulițele, aci despărțite prin maidanuri întinse acoperite cu zăpadă. Hanurile Bucureștilor aveau mare farmec ; din afară păreau cetăți, iar pe dinăuntru curțile erau înconjurate de două rînduri de bolți deschise pe stîlpi ușori ; în mijloc se afla adeseori o biserică, ca la mînăstire. De obicei, hanul se ținea de o mînăstire, care trăgea mari foloase din închirierea beciurilor și prăvăliilor, ca și din a odăilor din față, la dreapta și la stînga porții. Doctorul Christaris locuia în hanul Sfîntului Ion, împotriva egumenului căruia se dăduse de curînd o hotărîre domnească, împiedicînd pe acest călugăr hrăpăreț să mai găurească zidurile dinspre podul cel mare prin facerea de prăvălii noi, ceea ce ar fi slăbit prea mult clădirea, spre primejdia trecătorilor. Sub poartă, în curte și pe pridvoare mișunau precupeți, țărani, breslași, călugări, boieri mai mici și slujbași, români, greci, arnăuți și țigani, mai ales că peste drum era așezat hanul Zlătari, unde stăteau zarafii.

Christaris putea deci să primească cîtă lume voia, fără a stîrni mirare. El ședea pe divan, învelit în blană și tremura de friguri. Chipul lui fin părea de ceară, iar ochii mari ardeau ca niște lumînări de Paști, cum zisese odată domnița Catinca.

Aristias, un tînăr actor, dascăl de franțuzește și scriitor, îl îngrijea ; era o deosebire izbitoare între vioiciunea lui și graba nervoasă cu care-și trecea mîna prin păr cînd vorbea, și între firea potolită a lui Christaris. Aristias primea musafirii în sală și îi ducea apoi, unul după altul, lîngă stăpînul casei.

Adunarea amicilor libertății, care trecea astfel pe lîngă patul doctorului, era straniu împestrițată ; începînd de la feciorii de negustori bogați și îngîmfați pînă la bragagiu și covrigar și la corcitura fără nume și fără neam. Iar de cîte ori Aristias încerca să alunge cîte un om prea zdrențăros, Christaris se supăra și zicea :

— Nu ne dă mîna să alegem. Alegerea e bună ; dar trebuie şi numărul. Sau : încrede-te în focul curat al ideilor mari. Lupta pentru bunul înalt al libertăţii va face eroi din mulţi, care, în viaţa strîmtă de toate zilele, poate ar fi rămas tîlhari.

De aceea şedeau, în aşteptarea preschimbării lor în eroi, cam mulţi tîlhari în bucătăria doctorului Christaris, primindu-şi tainul de la dînsul spre deznădăjduirea cămărăşiţei, care-şi frîngea mîinile, mai ales cînd stăpînul ei se apuca să-şi îmbrace cîţiva volintiri cu cheltuiala lui.

A treia zi de cînd se îmbolnăvise doctorul, veni căpitanul Iordache îndată după ce înseră şi ceru să-l vadă singur ; dar cînd dădu cu ochii de prietenul său, chemă înapoi pe Aristias, spunîndu-i să trimeată la nevasta lui Iordache şi să-i ceară vestitul ei leac împotriva frigurilor.

— Nu mă miră, mormăi el, că un medic nu ştie să se vindece pe el însuşi. Nevasta mea însă se pricepe la d-alde astea. Eu am friguri în toate zilele la Bucureşti.

— Spune-mi, prietene, spune-mi, zise Christaris repede cu obrajii aprinşi, slugerul Tudor a şi... ?

Dar vorba-i fu tăiată prin sosirea vornicului Samurcaş, pe care Aristias îl ducea cu grijă şi smerenie peste prag şi care din uşă strigă doctorului să nu se mişte. Apoi boierul se aşează la capătul celălalt al divanului, înconjurat de bogatele falduri ale caftanului său roş şi căptuşit cu cele mai scumpe blănuri, ridică işlicul de hîrşie sură de pe cap şi luă din mîna feciorului său ţeava narghilelei, pe care acesta i-o adusese pe o tavă de aur.

— Cumplită vreme pentru conspiraţie şi zaveră ! strigă el, apoi către Aristias : Bey-mu, vezi să nu vie nimeni să ne supere.

— Îţi mulţumesc, arhon vornice, pentru cinstea ce-mi faci ostenindu-te pîn-la mine, începu stăpînul casei.

Samurcaş, însă, după ce se aşeză turceşte şi bău de cîteva ori din narghileaua gîlgîitoare, nu mai era decît conspirator. El ridică mîna :

— Lasă, prietene, Eteria ştie cui trebuie să mulţumească aci în Valahia. De aceea, la treabă !

Christaris, pe care, după ce-l scuturase frigul, îl apucă acuma fierbinţeala, lepădă blana de pe umeri, se ridică în

capul oaselor şi cu buza aproape tremurătoare puse din nou întrebarea care-i sta pe suflet :

— Slugerul Tudor a şi plecat ?

— A plecat zise Iordache, de o jumătate de ceas.

Christaris scoase un strigăt de bucurie, pe cînd Samurcaş ridică capul cu mirare :

— A şi plecat ?

— N-avea de ce să zăbovească, zise Olimpianul, deoarece s-a ridicat piedica cea din urmă.

— S-a ridicat ? strigă din nou doctorul cu ochii lucitori.

— Fii pe pace, fii pe pace, îl linişti Samurcaş.

Chiar atunci intră repede şi fără veste Bim-başa Sava cu un străin după el.

— Iată-l ! Iată-l, în sfîrşit ! strigă chipeşul arnăut, iată-l pe Aristide Papa, pe care slăvitul nostru Arhiu îl trimite din Chişinău cu o scrisoare către Miloş Obrenovici, deschizîndu-ne astfel o cale sigură prin Serbia !

Eteriştii îl primiră pe Papa cu bucurie şi ascultară apoi cu evlavie scrisoarea, pe care solul o citi, după dorinţa Arhiului. Ea glăsuia astfel : „Înalta stăpînire mi-a dat porunca să vă înştiinţez pe Măria-voastră despre toate scopurile rele ale vrăjmaşului credinţei şi al patriei noastre. Poarta începe să ridice, în afară de trupele trimise împotriva lui Ali-paşa din Ianina şi în afară de cele din paşalîcurile Rumeliei, cete numeroase în Asia şi în celelalte provincii ca să năvălească în primăvară, cu toată puterea ei asupra Greciei şi a Serbiei, sperînd să ne afle nepregătiţi şi să ne nimicească. De aceea am dat ordine, din porunca înaltei stăpîniri, în Elada toată, în Moreea şi pînă la Dunăre, să izbucnească revoluţia la Constantinopole şi în Grecia întreagă la 15 noiembrie. Deci Măria-voastră să nu zăbovească şi îndată după primirea acestei scrisori şi pe cînd vrăjmaşul este încă nepregătit, să înarmaţi voinicii dvs. sîrbi şi să curăţaţi patria dvs. de barbari. La 20, cel mai tîrziu 25 noiembrie, o pornesc prin Moldova şi Valahia şi viu la iubiţii mei sîrbi cu o armată cu merinde. cu bani şi cu tot tacîmul de război, şi atunci vă voi spune din viu grai tot ce am de spus. Să încerce însă Măria-voastră să trimeaţă un corp de sîrbi spre Long şi

Drinovăț, ca să atragă băgarea de seamă a turcilor într-acolo, așa încît calea să-mi rămîie deschisă mie între Vidin și Adakale. Tratativele care s-au început la Constantinopole între Poartă și Rusia țintesc la izbucnirea unui război între aceste două puteri. De aceea s-o luăm noi înainte înspre țelul glorios, să ne încununăm capetele cu lauri, aruncîndu-ne pe neașteptate cu lozinca : „Libertate sau moarte" asupra vrăjmașului nebănuitor, și fără îndoială, izbînda va fi a noastră".

Christaris întinse mîna spre scrisoare, ca să sărute iscălitura Arhiului „Alexandru Ipsilantis". Și Sava făcu tot așa. Iordache ședea pe marginea divanului, cu mîinile încrucișate pe mînerul sabiei și cu capul lăsat pe ele. Chiar pe cînd se citea scrisoarea, vornicul Samurcaș scoase din buzunar un pieptene de fildeș, scurt și gros, cu care-și pieptăna încet barba mătăsoasă, după cum obicinuiau boierii.

Aristide Papa întrebă :

— Vă împăcați cu cuprinsul scrisorii ?

— Se-nțelege ? strigară deodată Christaris și Sava, ea este minunat de lămurită și de energică ! Și medicul adăugă :

— Și Înalta stăpînire de care vorbește slăvitul nostru Arhiu oare să fie... ?

— Capo d'Istria, șopti Papa, și unul care stă și mai sus.

— Dovada cea mai bună că așa este, zise Sava, ne-o dă pașaportul pe care chiar acuma mi-l scrise Leventis pentru Kir Aristide.

Iordache ridică capul și întrebă :

— Unde vrei să treci Dunărea, Papa ? Te-aș povățui s-o pornești după slugerul Tudor, care stă bine cu dregătorii turcești de la Adakale și Vidin. Du-te la Cerneți și așteaptă-l pe Vladimirescu, căci și dînsul vine acolo, după ce mai ocolește prin țară.

— Evrika ! Evrika ! strigă Christaris. Și spune-mi, prietene Iordache, pe ce drum merge Tudor ?

— Ieri slugerul a trimes înainte pe pandurii săi, și el a pornit azi cu douăzeci și cinci din arnăuții mei sub comanda lui Dimitrie Makedonski, pe la Pitești, către Ol-

tenia. Zice că poate să strîngă în cîteva săptămîni, sub steaguri, vreo opt mii de oameni.

— Știe Pini ? șopti Christaris.

Sava repede răspunse că da.

— Și prin ce mijloace își adună Vladimirescu valahii săi ? întrebă doctorul.

— Toate chemările și proclamațiile către norod le-a scris aicea împreună cu Ilarion.

— Te încrezi în el, Iordache ?

— Sîntem frați de cruce, zise oștașul.

— Atunci putem în sfîrșit să nădăjduim că calea spre Elada ne e deschisă ! strigă cu bucurie Christaris. Dar îndată îl apucă un leșin, se lăsă pe spate, închise ochii și încrucișă mîinile pe piept, răsuflînd din greu.

Bărbații îl priveau în tăcere. Ei știau doar cîtă recunoștință datora Eteria medicului. Fapta, cu care scepticismul lenevos al boierilor buni de gură nu s-ar fi împovărat niciodată și de care se scîrbise oștașul, o îndeplinise înfocatul visător ; înăbușind groaza lui de omor, el otrăvise fîntîneaua de la brațul lui Vodă Șuțu. Ca s-o săvîrșească și ca să se amețească, fusese nevoit să-și încordeze sufletul într-un veșnic extaz, însă la vestea morții lui Vodă nu-l mai ducea trupul.

Cînd eteriștii părăsiră hanul sfîntului Ion, Samurcaș pofti pe căpitanul Iordache să se suie cu el în trăsură.

— Îl cunoști bine pe Miloș Obrenovici ? întrebă vornicul.

— Îl cunosc bine, zise Olimpianul.

— E un mare diplomat ?

— Este, oftă Iordache.

— Mi se scrie din Țarigrad că acuma se află acolo o solie sîrbească care tratează aproape prietenește cu Poarta despre întărirea neatîrnării și a drepturilor Serbiei. Crezi d-ta că Miloș are să asculte de poruncile Arhiului ?

— Nu cred, oftă oștașul și mai adînc.

În dimineața de 19 ianuarie toate clopotele din cele două sute de biserici ale Bucureștilor sunau, vestind moartea domnitorului. Consulatele primiră înștiințarea oficială

a decesului şi poftirea la înmormîntare : „La princesse régnante de Valachie, & les princes & princesses ses filles, en annonçant le décès de S.A.S. le prince régnant de Valachie, arrive le 19 du courant, ont l'honneur de prier M...; de vouloir bien assister, avec sa suite, à la cérémonie des funérailles, qui auront lieu aujourd'hui vers les neuf heures du jour à la turque, de la cour princière á l'église de St. Spiridon, rue Podo-Beilique".

Pini, Hackenau şi Kreuchely se duseră la biserica Sfîntului Spiridon înaintea alaiului înmormîntării. Toate străzile erau ticsite de lume ; oamenii şedeau pe ziduri, pe garduri şi pe acoperişurile joase, aşa încît în unele locuri înguste uliţa părea făcută din trupuri omeneşti. La podul peste Dîmboviţa îngheţată, matca largă şi malurile erau negre de lume. Strada de căpetenie a Bucureştilor se numea Podul Beilicului, grinzile ei de lemn erau cele mai bune din oraş, căci pe aci treceau, venind de la Constantinopole, domnitorii şi paşii, aci trăgeau, la Beilic, trimişii Porţii şi slujbaşii, şi tot aci erau cele mai multe cafenele, prăvălii şi pivniţi.

Butcile consulilor trecură în goana cailor pe subt bolta largă şi scundă a clopotniţei, intrînd în curtea mînăstirii Sfîntului Spiridon, în mijlocul căreia se ridica biserica.

Azi toată curtea era acoperită cu paie aurii, pentru că prohodul era să se facă afară. La dreapta bisericii se ridicase un saivan, un fel de cort deschis în toate părţile, subt care era aşezată o masă acoperită cu catifea roşie, la capul ei se aflau, ca un fel de părete, trei pînze zugrăvite : cea din mijloc înfăţişa chipul răposatului domnitor, cea din dreapta pajurile Moldovei şi ale Valahiei, căci Alexandru Şuţu stăpînise ţările amîndouă timp de patru luni, în anul 1802 ; pe cea din stînga se vedeau copaci. Înaintea mesei, un covor turcesc era aşezat pentru Mitropolit.

Cînd consulii se coborîră din trăsuri, egumenul mănăstirii cu preoţii îi întîmpinară, ieşind din biserică. Valurile negre împodobeau potcapurile ; pe pieptul egumenului sclipea encolpionul, o icoană încercuită cu nestemate. În faţa preoţimii, care se închină, Elcii scoaseră

biocoarnele muiate în aur și-l urmară apoi pe egumen în pronaos, ca să vadă mormîntul pregătit pentru Vodă.

La dreapta intrării se ridicase o lespede de marmoră cenușie de pe pardoseala, sub care se adîncea groapa, unde se făcuse loc pentru hospodar. Mormîntul nu era încăpător, și doi voievozi zăceau în el, Scarlat Ghika, bunicul Frusinei doamna, ctitorul bisericii Sf. Spiridon, care smulsese domnia de la frate-său și apoi murise curînd pe tron, și Constantin Hangerli, acel vînzător vîndut, al cărui sfîrșit înspăimîntător fusese pregătit de zavistiile lui încurcate. Sultanul, nemaiavînd încredere în el, îi trimise într-o zi un capugi-bașa însoțit de un „arap groaznic", spune cronica. Iar cînd, la primire, hospodarul ședea cu capugiul pe divan, bînd cafele, acest arap se sculă deodată de pe scăunelul său, aruncă un șireang de gîtul lui Hangerli și-l trînti la pămînt ; dar Vodă fiind puternic se zbătu ; atunci capugiul îi trase două focuri, și arapul, genunchind pe el, îi rupse gîtul. Cînd intrară cihodarii, capugiul le zise : *„Dur bre ! Friman !"* și toți încremeniră. Căci firmanul sultanului era sfînt. Capugiul duse capul lui Hangerli la Constantinopole, pe cînd trupul domnitorului fu aruncat în curte, unde rămăsese mai multe zile, spre pilda tuturora.

Azi, osemintele acestor domnitori și un singur cap erau spălate și adunate într-un sac verde, și călugării le arătară consulilor.

Pini le privea vădit cu batjocură și un dispreț adînc, fără să-și dea osteneală să spuie vreun cuvînt. Ceremonia îl plictisea cumplit. Nimeni nu știa mai bine decît dînsul, că pofta de domnie a beizadelei Niculae nu se putea îndeplini. Mai puțin ca oricînd turcii aveau de gînd să întemeieze o „dinastie a cailor verzi", căci se luminaseră pe deplin despre firea trădătoare și revoluționară a dragomanilor lor. Deocamdată Șuțeștii nu mai erau buni de domnie. Deci un diplomat iscusit nu avea nevoie să-și risipească, în atare împrejurări, vremea, sănătatea și curtenia pentru o „quantité négligeable".

Hackenau tușea și-și legăna trupul de pe un picior pe celălalt, pentru că-l răzbise gerul, și pentru că mutra supărăcioasă a trufașului său coleg îi neliniștea nervii ;

nu se știa niciodată ce ascundea, și erai nevoit să rabzi multe din partea Domnului Pini, acum cînd Maiestatea-sa împăratul Francisc I încheiase Sfînta Alianță cu țarul și amîndoi stăpînitorii se perindau de la un congres la altul, de la Troppau la Laibach :

Sentimentalul Kreuchely suspina și băga bine de seamă la toate ce vedea, ca să le scrie pe urmă mai marelui său, baronul de Miltitz, ambasadorul regal prusian la Constantinopole. Privind osemintele lui Ghica și ale lui Hangerli, el suspina, gîndindu-se la puterea trecătoare și pieritoare, și suspina privind supărarea Domnului de Pini, gîndindu-se la situația politică a Prusiei, căreia, după cum zisese Pozzo di Borgo, Rusia îi poruncea ce rol trebuia să joace.

Deodată un sunet se auzi de departe, străbătînd aerul rece și liniștit, urmat de altul mai tare, mai larg, mai adînc : era troparea care vestea sosirea alaiului de înmormîntare.

Kreuchely ascultă mirat și apoi zise :

— Ce-i asta ?

Udriţchi, care sta lîngă el răspunse :

— Ce să fie ? Behăiturile pe nas ale cîntăreților.

— Tocmai că nu sînt, zise consulul prusian, care-și dădea socoteala că secretarul agenției austriace îi vorbea cu familiaritate, numai pentru că știa că Kreuchely nu primea nici o leafă de la guvernul său. Astăzi cîntecul sună altfel, mai limpede.

— Fugi d-acolo, domnule agent ! Sînt urlete turcești, ca de obicei. Udriţchi nu avea pricepere destulă, nici destul spirit de observație ca să fi putut să-și schimbe părerea după modificările unui fapt.

Ca toți cei lipsiți de cultură desăvîrșită, ținea cu încăpățînare la anume porecle tradiționale. Într-adevăr muzica bisericească românească ajunsese să fie, sub înrîurirea preoțimii din Fanar, numai „urlete turcești". Dar Kreuchely, o fire artistică, avea dreptate : azi se auzea un cîntec neobișnuit. Vocile băieților, limpezi și mlădioase ca viorile, ridicau evlavia largă a melodiei, cu intervalele ei enharmonice, asupra isonului ținut de vocile bărbaților, care răsuna ca freamătul vîntului în codrii de brazi. Aceasta era rodul, numai după un an de la înte-

meiere, al școalei celei noi de cîntăreți, înființată de Dionisie Lupu, mitropolitul.

Acuma începură să sune clopotele de la Sfîntul Spiridon, unind și glasul lor de aramă cu jalnica cîntare. Șirul lung de arnăuți, de ciohodari, de breslași și de slujbași, care mergea înaintea sicriului, rămase afară de zidurile mînăstirii, pe cînd o mie de preoți trecură pe subt bolta clopotniței în curte, înconjurînd apoi cortul ca o cunună uriașă sclipitoare și bogată în fel de fel de fețe.

Mitropolitul, cu mitra scînteietoare în cap și îmbrăcat în odăjdii aurite, cu podoabă de icoane rotunde prinse în mărgăritare, pătrunse subt saivan. Corul, condus de dascălul ieromonahul Macarie, intră în curte, după el slujbașii curții, care purtau pe o pernă de catifea roșie însemnele domniei, iar înainte de toate cuca dată de sultan drept coroană hospodarilor. Ea era o căciulă înaltă în formă piramidală, de catifea galbenă, cu un chenar de pînză de argint, în care erau înfipte jur-împrejur pene de struț albe. Aceeași căciulă o purta mai marele ienicerilor la Constantinopole, iar hospodarii țineau de tagma ienicerilor.

La urmă sosi purtat pe umerii boierilor veliți, subt un uranisc roșu, între cele două tuiuri, înalte și grele steaguri turcești cu coadă de cal, sicriul deschis al răposatului hospodar.

Cîtă vreme trăia, piticul Alexandru Șuțu nu arătase niciodată atît de falnic. În liniștea morții chiar Mormolocul era măreț.

După sicriu veneau vreo sută de boieri, care azi purtau în loc de işlic, cușma veche de samur, mai strîmtă și înaltă, cu un fel de cută verticală la mijloc și cu postav roșu în vîrf, în semn de boierie mare.

Mai toți erau greci, pentru că românii, afară de cîțiva, nu găsiseră de cuviință să fie de față.

Cu toate că erau îmbrăcați cu trei și patru blănuri, una peste alta și cu cizme îmblănite, boierii neobișnuiți să stea afară pe ger înghețau. Și aceste chinuri trupești, împreună cu teama că prin moartea Mormolocului erau să piardă dregătoriile lor, adică prilejul să fure, le făcea o înfățișare adînc mîhnită. Neamul lui Vodă, prea zdrobit de durere, nu venise la înmormîntare.

Prohodul nu se mai sfîrșea. Și Pini zise lui Leventis :

— Nu mi-e bine. Spune să tragă trăsura.

Își luă rămas bun de la colegii săi și plecă. Boierii se uitară după el turburați.

Hackenau tușea și, cumpănind însemnarea politică a indispoziției lui Pini, zise lui Udriţchi :

— Partons.

Și boierii degerați îi priviră și pe dînșii cu turburare. Acuma consulul fără leafă al Prusiei nu voia să rămîie singur, deoarece plecaseră înalții lui colegi, și se depărta și el.

Pe cînd se întorceau cîteșitrei acasă, auziră de pe dealul Mitropoliei douăzeci de tunuri, clopotele Sfîntului Spiridon și izbucnirea sălbaticii larme a materhanelei, a muzicii militare domnești după tipicul turcesc, cu tobe, surle și clopoței. Și toate astea nu încetară pînă nu fu acoperită groapa hospodarului.

Prin așa fel de vuiet orașul fu vestit de înmormîntarea lui Vodă. Iar norodul românesc, liniștit și grav, privea în tăcere și alaiul intrării domnitorilor de la Fanar, ca și alaiul îngropării lor, pentru că știa că bărbații străini, care se primeneau pe tron cu repezeala fulgerului, erau mai toți niște cămătari.

Leventis era la picioarele Sofianei Pantas.

Ea ședea ghemuită într-un colț al divanului, cu coatele pe genunchi și cu pumnii sub bărbie. Ochii ei sticleau cu viclenie.

— De aș ști ce ai, frumoaso ! se tînguia tînărul. Oare să fie cu putință că moartea Mormolocului, a acestui pitic bătrîn și urîcios...

Rîsul ei răutăcios îi tăie cuvîntul.

— Vită încălțată ! strigă ea — căci grecoaicele știau să înjure arnăuțește. Nu vezi că mă plictisești ! Alta nu știi decît să faci curte ?

— Nu e mult de cînd m-ai certat pentru că vorbeam prea mult despre politică.

— Taci, măgarule ! Azi vreau să aflu noutăți.

Leventis se sculă oftînd :

— Cum vrei, stăpînă, se așează pe marginea divanului, luă dintr-o tăviță de argint niște mătănii de chihlimbar și lăsă să alunece, una după alta, boabele cu vinele aurii printre degetele sale jucăușe. Totodată începu să istorisească, și pe cînd părea că se gîndește numai la ce spunea și la jocul cu mărgăritarele, lua bine seama anume ce noutate aștepta să audă frumoasa femeie. El se apucă de povestiri de dragoste din protipendadă.

Dar Sofiana se strîmbă și zise :

— Aș, fleacuri.

Și el urmă, aproape fără întrerupere :

— Poarta, după ultimele știri, se află într-o încurcătură, căci sulioții, muntenii din Epir, s-au unit cu Alipașa de la Ianina, care acuma bate toate oștile trimise împotriva lui. Asta e o împrejurare minunată pentru noi.

— Țaruchi-paluchi ! zise ea, batjocorindu-l.

— Țaruchi-paluchi, așa-i, zise el și apoi privind-o drept în ochi : Ai vrea să te faci împărăteasa Bizanțului ?

— Haha ! zise ea, cum te faci asta ?

— Prin frumusețe. Oare nu ai stăpînit prin ea, de două ori pîn-acuma, această țară românească ?

Cu aceste cuvinte Leventis pomenea stăpînirea pe care ea o pusese pe răposatul Vodă și una de mai înainte, cînd Sofiana nu era încă nevasta lui Pantas, ci a unui alt grec și robise pe bătrînul și cumplitul general Kutusov. Asta se întîmplase zece ani în urmă, în timpul războiului rusoturc, pe cînd Kutusov, comandirul cel mare, își avea cartierul general la București, Sofiana n-avea atunci mai mult de patrusprezece ani, dar, îndemnată de mama ei, purtarea ei fusese astfel, încît ajunsese chiar pentru acele vremuri de destrăbălare o piatră a smintelei, și mai multe soții de generali, poftite de Kutusov, părăsiseră casa lui ca să nu fie martore la desfrînările tinerei grecoaice.

— Aș, îi zise Pantasina cu dispreț, lăsîndu-se pe perne, mă lipsesc de astfel de domnii.

— Chiar dacă împăratul Bizanțului ar fi tînăr și un erou, de o fire aleasă și cu nuri ?

— Dar cată că nu e împărat, aci ți s-a înfundat, dragul meu ! Nu vă tot lăudați. O să se poticnească rebelia aceea ce vreți s-o faceți de trăncănelile voastre.

— Ah, Sofiano, ce deșteaptă ești ! strigă Leventis, apropiindu-se de dînsa.

Ea sări în sus cu o înjurătură turcească :

— Să nu mă atingi !

„Ehei, se gîndi Leventis, tare trebuie să fie îndrăgostită zmeoaica. Dar de cine ?“ Apoi zise tare, supunîndu-se iarăși toanelor ei și schimbînd vorba pentru a doua oară :

— Ai rîde ascultînd acuma certurile boierilor la Divan. Ai auzi pe așa-zișii patrioți care sporogoesc despre domnitori valahi și fac cu ochiul Austriei, și pe piniștii, care știu că mîntuirea numai la țarul Rusiei este...

Ea bătu din palme, și țiganca cea bătrînă se ivi în ușă.

— Gafițo, porunci Pantasina, du-te pe uliță și află de ce au dat bucureștenii în sperietură, căci domnul secretar nu știe.

Leventis zîmbi a rîde :

— Ce să fi speriat pe bucureșteni ? întrebă el cu simplitate prefăcută.

Sofia l-ar fi pălmuit cu drag. Dar pentru că ținea să afle ceva prin el, își stăpînea firea ei fără frîu și zise :

— De ce ne jucăm de-a ascunselea ? Știi prea bine că politica n-are taine pentru mine.

— Așa cum n-are pentru mine inima ta, răspunse el. Iată, frumoaso, pentru ce sîntem făcuți unul pentru altul și avem nevoie unul de altul, și pentru ce te iubesc la nebunie. El rîse batjocoritor. Am să-ți dovedesc toată mărinimia mea. Ascultă. Bucureștenii s-au speriat de vestea că la Pitești s-ar fi ivit o ceată de treizeci și șase de arnăuți sub comanda unui oarecare sluger Tudor Vladimirescu.

— Arnăuți ? întrerupse ea.

— Arnăuți, deși la început boierii din divan țineau morțiș că sînt tîlhari, arnăuți cu cai buni și bine înarmați, dar care s-au purtat în mod pașnic și s-au îndreptat spre Vîlcea. Ispravnicilor li s-a dat poruncă să-i supravegheze. După ce au trecut Oltul, s-au întîlnit cu vechilul Gorjului, care ducea bani la zărăfia județului, l-a prins, dar nu s-au atins de banii lui și au plecat înainte la poalele munților.

— Și nu erau decît arnăuți ? întrebă Sofiana iarăși.

— Şi panduri, zise el cu un surîs. Iar noi am primit tam-nisam o ciudată proclamaţie a acelui sluger Tudor, care se vede că vrea să-şi scape ţara de nu ştiu cine şi de nu ştiu ce.

— Să fie oare pandurii care au fost aci în Bucureşti cu Vladimirescu ?

— Desigur. De ce întrebi ?

Dar ea nu răspunse. Cu mîinile după cap, răsturnată pe perne, închipuirea ei plutea visătoare într-o mare de plăceri, buzele ei erau deschise pe jumătate, şi sub tulpanul cusut cu fir sînul ei plin umfla scurteica de catifea.

Leventis privea mai cu batjocură, mai cu admiraţie frumoasa fiinţă, care nu căuta să-şi ascundă mişcările simţurilor, şi se mira cum de urmărea încă nebunatica ei îndrăgostire pentru olteanul cel cu părul de aur.

Ea zise deodată rece :

— V-aţi făcut socoteala fără aceşti panduri ; domnia-voastră diplomaţi nu cunoaşteţi decît două soiuri de oameni : mişeii şi derbedeii. Pandurii însă sînt bărbaţi. Ei nu vor umbla pe drumul croit de dumneavoastră, ci pe al lor.

Şi într-adevăr, boierii în curînd se îngrijorară mult de drumul apucat de panduri. Cine era acel Tudor Vladimirescu ? Un fiu de moşnean din satul Vladimir în judeţul Gorj, care se ridicase prin vitejia sa. Atît şi nimic mai mult. Şi acela cuteza să facă proclamaţii şi să le răspîndească în toată ţara ? Proclamaţii nemaipomenite, prin care chema norodul, în numele lui Dumnezeu, să se scoale împotriva celor mari : „Multă sănătate, fraţilor locuitori ai Ţării româneşti, veri din ce neam veţi fi !

Nici o pravilă nu opreşte de a întîmpina răul cu rău. Şarpele, cînd îţi iese înainte, dă-i cu ciomagul şi-l omoară ; căci de mai multe ori te primejduieşte de muşcătura lui. Dar pe balaurii, care ne înghit de vii, pe căpeteniile noastre, atît cele bisericeşti cît şi cele politiceşti, pînă cînd să-i suferim a ne suge sîngele din noi ? Dacă răul nu este primit de Dumnezeu, stricătorii şi făcătorii de rău bun lucru fac înaintea lui Dumnezeu ? Că bun este Dumnezeu, şi ca să ne asemănăm poruncilor lui, trebuie

să facem bine, iar aceasta nu se poate săvîrşi pînă nu vom goni răul.

Pînă nu vine iarna, primăvara nu se face. A vrut Dumnezeu să facă lumină, şi s-a făcut ; dar mai întîi a lipsit întunericul.

Vechilul lui Dumnezeu, prea puternicul nostru împărat, voieşte ca noi, ca nişte credincioşi ai lui să trăim bine ; dar nu ne lasă răul, ce ni-l pun peste cap căpeteniile noastre. Veniţi dar, fraţilor, cu toţii, cu răul să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine ; şi să se aleagă din căpeteniile noastre, care pot fi buni, aceia sînt ai noştri, şi cu ei dimpreună vom lucra binele ; ca să fie şi lor bine, precum ne sînt făgăduiţi.

Nu vă leneviţi ; ci siliţi de veniţi în grabă cu toţii care aveţi arme, cu arme, iar care nu veţi avea arme, cu furci de fier şi cu lănci, să vă faceţi degrab să veniţi unde veţi auzi că se află adunarea cea orînduită pentru binele şi folosul a toată ţara ; şi ceea ce vă vor povăţui mai marii adunării, aceea să urmaţi ; şi unde vă vor chema ei, acolo să mergeţi ; că ne ajunge, fraţilor, atîta vreme de cînd lacrimile noastre nu s-au mai uscat."

Şi mai straşnic glăsuia sfîrşitul : „Şi iarăşi să ştiţi că nimeni dintre noi nu e slobod, la vremea aceasta a adunării obştii folositoare, ca să se atingă măcar de un grăunte de binele sau de casa vreunui locuitor ; decît numai binele şi averile rău agonisite ale tiranilor boieri să se jefuiască ; însă ale cărora nu vor urma nouă, precum sînteţi făgăduiţi, numai acelora să se ia pentru folosul de obşte. Iscălit : Theodor, 1821, Genarie".

Cuvîntul despre prădăciune rostit în proclamaţie era un fitil aprins aruncat pe iarbă de puşcă : ura celor dosădiţi împotriva împilărilor izbucni în flăcări. Şi fiecare răzvrătit, care-şi luase furca drept armă, se simţea, deci, îndrituit să judece dreptul de stăpînire al celorlalţi.

Mai departe, vestea că unii boieri trecuseră de partea norodului stîrni o mare turburare. Iar toţi alergară la Pini, arătîndu-i indignarea lor. Ceea ce făcu pe domnul de Hackenau să scrie batjocoritor principelui Meternich că, deoarece consulul rusesc era vădit puterea cea mai mare în Ţările Dunărene, se cuvenea ca agenţii străini să

fie acreditaţi pe lîngă el, iar nu pe lîngă hospodari. Adăugă mai departe :

— Mulţi cred că domnul de Pini ar fi împins la răscoală pe sus-numitul Todoro, care cu două zile înaintea morţii lui Vodă a fost la consulatul rusesc, pentru ca folosindu-se de împrejurări, să răspîndească neorînduiala şi spaima în ţară, iar apoi să potolească rebeliunea după plac, fălindu-se faţă de Valahia cu această nouă ispravă spre binele ei ; sau — ceea ce este tot atît de probabil şi a fost aşteptat aci de toţi oamenii cu mintea prevăzătoare, — ca să găsească un prilej bun pentru Rusia, protectoarea principatelor, să le ocupe milităreşte, spre a restabili ordinea. Se zice aci că ceea ce se petrece în mare la Neapole, s-ar putea înjgheba în mic la Valahia cu mai puţină trudă, subt cuvîntul unei păziri vrednice de laudă. De alaltăieri boierii s-au adunat la sfat de mai multe ori, şi în acelaşi timp se ţin întruniri şi la Pini. În sfîrşit, Heckenau ceruse deslusiri oficiale asupra întîmplărilor din Oltenia, ca să înştiinţeze autorităţile de la vamă, pentru că se temea să nu se întindă răscoala şi printre românii ardeleni, cu care stăpînii lor nu sînt tocmai miloşi. Despre urmarea acestei cereri scria la Viena : „Boierii căimăcămiei au comunicat nota mea consulului rusesc, care a binevoit să-mi încuviinţeze cererea, dar a sfătuit totodată să mi se dea un răspuns nehotărît pe care îl aştept. Mitropolitul, Grigore Ghika şi Brîncoveanu însă mi-au destăinuit toate întîmplările".

X

Un stol de nori profirii plutea în cerul de seară, stins dar încă luminos, deasupra Tîrgu-Jiului, cînd Tudor Vladimirescu, în ziua de vineri 21 ianuarie, intră în oraş cu tovarăşii săi. Drumul de la Bucureşti pînă-n Gorj, cu tot gerul şi cu toată zăpada, îl făcuseră în patru zile. Astfel călăreau pandurii. Astfel un gînd mare, un dor fierbinte îl purta pe Tudor. Tăcut, el străbătuse ţara sa, subt a cărei învelitoare iernatică zăceau fără glas, nevoia şi lipsa :

cîmpii, peste care de ani nu mai trecea plugul, drumuri mai brăzdate ca ogoarele, sate răzlețe, cu bordeie în loc de case, căci birurile erau puse chiar pe coșurile locuințelor.

Iar Tudor auzea în tăcerea pămîntului furtuna care trebuia să vie, furtuna născută din dorul mîntuirii.

El era dintre cei chemați, cărora le e dat să simtă zvîcnirea inimii unui întreg popor și să citească în sufletul lui. Era din neamul mîntuitorilor la care dragostea de oameni e o putere dinamică, ce izbucnește în fapte.

Spulberînd zăpada, mica ceată trecu în trap prin tîrg și se opri pe un maidan, împrejurul căruia erau așezate, împrejmuite de ziduri, isprăvnicia și cîteva locuințe boierești. Tudor Vladimirescu descălică la poarta sameșului, serdarul Vasile Moangă. În mijlocul curții se ridica o casă mare albă, cu un acoperiș țuguiat, ale cărui strășini se rezimau, de jur-împrejurul clădirii, pe stîlpii cerdacului. Puternicele ziduri erau netede, pînă la pălimar, tăiate numai ici-colea prin niște văzători înguste. Ușa de intrare se afla după colțul din dreapta, în fața unei scări lăuntrice care ducea sus pe pridvor.

Cînd Tudor Vladimirescu ajunse în capul scării, îl aștepta acolo stăpîna casei, o bătrînă vioaie și înaltă, cu ochii surîzători, a căror negreală era izbitoare subt părul ei alb.

— Ce bine-mi pare, slugere ! strigă ea, serdarul nu e acasă, dar ce bucurie pe el, cînd va veni !

Vătaful de plai se închină spre a-i săruta mîna, ea însă luîndu-i capul în mîinile amîndouă, zise :

— Lasă-mă să te sărut ca pe fiul meu. Bine veniși !

— Îți mulțumesc, cucoană Bălașă, te rog spune-mi unde e serdarul, pentru că trebuie să-i vorbesc numaidecît.

— Trimit după el, maică.

— Trimit eu pe oamenii mei, hotărî Tudor, unde e ?

— La isprăvnicie.

— Să chemăm și pe ispravnicii amîndoi.

— Numai Dinicu Oteteleșeanu e în Tîrgu-Jiu. Căminarul Iorgu Văcărescu a plecat la Brădiceni, la cumnatu-său.

— Ei, să fie Oteteleșeanu, Predo ! strigă Tudor și pandurul, care aștepta în întuneric pe scară, urcă repede.

— Du-te cu patru arnăuți și cheamă pe boierii amîndoi.

Cucoana Bălașa ieșise în pridvor, pătrunzînd cu ochii amurgul, care se lăsase roșcat și vînăt peste acoperișurile înzăpezite și copacii albi de chiciură.

— Cîți călăreți au venit cu tine, maică ? întrebă ea. Maidanul parcă e ticsit de oameni și de cai.

— Treizeci și șase, fu răspunsul, le dai voie să odihnească aci în curte ?

Cucoana Bălașa porunci unui servitor să deschidă grelele porți țintuite ale curții, să ajute pandurilor să-și aprindă focurile și să le dea vin, pîine și brînză.

Tudor mulțumi, zise că nu va putea să se oprească mult și trimise oamenilor săi vorbă să-și hrănească caii, să cerceteze potcoavele și să fie gata de drum.

— Intră în casă să te odihnești, maică, zise cucoana Bălașa.

— Aștept aci pe boieri.

— Vii de la București ? Ai porunci de la stăpînire ?

— Am.

— Să dea Dumnezeu să fie spre binele norodului, oftă bătrîna. Serdarul își pierde firea, cînd se pun biruri noi. Maică precistă, n-o fi nimeni cu inimă la București ?

— Nu e.

Furtunosul sînge oltenesc se urcă în obrajii bătrînei, ea apucă brațul lui Vladimirescu și, scuturîndu-l, strigă :

— Și tu ? Ce faci ? Unde ți-e inima, Tudore ?

El își puse mîna pe a ei :

— Lasă, mamă, lasă, e la locul ei.

Aceasta o liniști.

— Domnul Dumnezeu să te blagoslovească, fiule, zise ea. Auzi ! vine trăsura boierilor. Mă duc să văd de ale casei. Avem pește proaspăt din Jiu la masă, e zi de post.

Înnoptase ; o slugă înfipse o masala într-un belciug în zid. Serdarul Vasile Moangă și clucerul Dinicu Otetelișeanu se urcau pe scări. Ispravnicul era mai tînăr, Moangă avea o barbă colilie și ochii albaștri strălucitori. Cu un strigăt de bucurie îl luă în brațe pe Tudor, pe cînd Otetelișeanu întrebă repede :

— Cu ce oaste venișI, arhon slugere ?

— Arhon ispravnic, răspunse vătaful de plai, așezînd cureaua de care-i atîrna sabia — o purta peste o tătarcă,

o manta cu mîneci strîmte —, domnia-ta vii cu mine la Brădiceni, unde se află căminarul Văcărescu. Am să vorbesc la amîndoi, împreună.

— Din a cui poruncă ? răspunse celălalt, încreţind fruntea înaltă şi pleşuvă subt işlic.

— Din porunca lui Vodă.

— S-o vedem.

— La Brădiceni. Într-un ceas să fii gata de plecare, arhonda. Patru arnăuţi te vor aştepta în curte, la dumneata.

Vorba scurtă a vătafului de plai îl supără pe ispravnic, dar nici nu-i mirosea a bine, şi pricepuse că dăduse de o cursă : treizeci şi şase de panduri şi de arnăuţi făceau strajă între el şi isprăvnicie. Deci nu se împotrivi.

Moangă şi Tudor intrară în casă şi se închiseră într-o încăpere cu pereţii acoperiţi de cărţi. De obicei, îndată ce picioru-i trecea pragul, stăpînul se lumina la faţă şi vorbea de comorile minţii, pe care le aduna aci cu o evlavioasă dragoste. Dar azi simţea că Tudor Vladimirescu nu venise la sindrofie. Căpetenia pandurilor umbla prin odaie ca purtat de vijelie şi tăcu multă vreme, după ce gazda întrebase :

— Ce ai de gînd să faci cu ispravnicul ? În sfîrşit, îşi deschise tătarca, scoase o hîrtie şi o întinse serdarului.

Acesta citi : „Către tot norodul românesc din Bucureşti şi din celelalte oraşe şi sate ale Ţării Româneşti". Atunci mîinile lui bătrîne începură să tremure, şi cînd ajunse pînă la iscălitura proclamaţiei „Theodor", ochii lui erau plini de lacrimi. Îşi făcu crucea şi sărută hîrtia.

— Să-ţi ajute Dumnezeu ! zise el.

— Amin, răspunse Vladimirescu, apoi făcu un pas către Moangă şi bătu cu sabia în podeală : Dar să ne ajutaţi şi voi.

Moangă îi întinse mîna :

— Sînt al tău. Porunceşte.

Desăvîrşita încredere a lui Moangă potoli furtuna din sufletul pandurului, umplîndu-l cu o bucurie neobişnuită, şi el îşi deschise bătrînului inima lui bogată.

— Tată, cu cît mi-o sta prin putinţă nu se va atinge nimeni nici măcar de un fir de păr al acestui norod, şi ţara nu va fi prădată. Nu vreau să chem oştire străină, nici să

dobîndesc moşii. Nici război nu vreau. Vreau dreptate. Şi pentru că un singur glas nu capătă ascultare, voi vorbi prin mii de glasuri. Aceasta am scris-o şi sultanului printr-un arz-magzar. E cel dintîi arz iscălit în numele poporului. Căci pîn-acuma numai boierii s-au plîns de Vodă, sau unii de alţii. Dedesubtul jalbei mele însă stă scris : „tot norodul Ţării Româneşti !" El tăcu şi ochii lui căprui priviră departe, ca ochii unui proroc. I se păru lui Moangă că erau chiar umezi, dar el nu îndrăzni să creadă una ca asta de acest om, care nici nu rîsese, nici nu se înduioşase vreodată. Totuşi, astăzi, Moangă nu se înşelase.

— Şi ai trimis arzul ? Pe ce cale ? întrebă bătrînul încet.

— Îl voi trimite peste puţine zile la Vidin, lui Derviş-paşa, care-l va porni apoi la Ţarigrad.

— Şi ce ceri în jalbă ?

— Ţi-am spus, dreptate cer ! strigă Tudor. Cer Porţii să trimeată un om credincios, de legea ei, care să cerceteze ţara şi să spuie sultanului adevărul. Poarta nu vrea ca ţinuturile dunărene, care-i sînt chelar, să fie jefuite. Şi îndată ce va pricepe cît de repede merge ţara spre pieire, n-are să-mi fie greu să-i dau o mînă de ajutor pentru izgonirea caprelor rîioase.

— Deci, Vodă a murit ? strigă Moangă.

— A murit.

— Dar ce te faci cu grecii, pînă vine împuternicitul sultanului ? S-au răsculat şi eteriştii.

— Eteriştii, zise vătaful de plai încruntat, să treacă Dunărea şi să scape ţara lor, oriunde s-ar afla ea. Pandurii mei sînt mai şoimani ca eteriştii. Cînd m-oi duce eu cu oltenii mei la Bucureşti, vom fi noi stăpîni acolo, iar nu eteriştii.

— Te duci la Bucureşti ? întrebă Moangă, al cărui suflet înfocat se zbătea între teamă şi bucurie. Ai pe cine să te bizui ? În vremuri ca cele prin care trecem, multe se pot schimba. Ştii cum stau lucrurile între ruşi şi turci. Mereu auzim că oştirea ţarului stă gata la graniţa Basarabiei. Bucureştii sînt aşezaţi pe şes, fără apărare.

— Nu te teme, zise Tudor, sînt aci tocmai ca să-mi pregătesc un loc de apărare şi de întărire la nevoie. Am să aşez străjeri la Cozia, Horezu şi Tismana, şi am să umplu

mînăstirile de zaherele. Ispravnicii îmi vor iscăli poruncile trebuincioase pentru strîngerea lor grabnică.

— Crezi tu că te vor asculta ?

— Îi voi sili. Şi să mi-ajuţi şi d-ta. Vino cu mine, tată.

— Eu să viu cu tine ? grăi Moangă încet, cred că te pot urma numai cu inima, trupul îmi e bătrîn. Şi cui aş încredinţa casieria mea ? El oftă din adînc. E plină, plină de tot. Sînt în ea mai bine de o sută de mii de lei.

Atunci Tudor ridică pumnii, parc-ar fi vrut să bată pe cineva.

— O sută de mii de lei ! strigă el, storşi de pe spinarea bietului norod, acuma în toiul iernii, cînd nu se vinde şi nu se cîştigă nimic ! Apoi, stăpînindu-se : Fie, zise el, rămîi aci şi păzeşte comoara care, cu vrerea lui Dumnezeu, va fi înapoiată acelor de la care a fost răpită.

— Va fi cum zici, arhon sluger.

Vladimirescu dădu din cap. Îşi scoase ceasornicul.

— Sînt grăbit, zise el, trebuie să-l prind pe Văcărescu la Brădiceni. Pe ispravnicii amîndoi îi iau cu mine la Tismana. De acolo vom trimite proclamaţiile la Tîrgu-Jiu. Pînă sosesc, să taci, boierule.

Ochii mari albaştri ai lui Moangă priviră la căpitanul de panduri luminoşi şi cu jind.

— Fapta ţi-e vitează, fiul meu. Poate o plăteşti cu viaţa.

— În faţa Domnului n-are preţ viaţa omului, ci fapta sa, zise Tudor Vladimirescu. De mult mă îmbrăcai cu cămaşa morţii.

La lumina cîtorva felinare pandurii şi arnăuţii îşi potcoveau caii, şi cînd sosi ispravnicul, slugerul şi oamenii săi porniră la drum.

Oteteleşeanu era îngrijat şi supărat. Nu-şi putea deslui întîmplarea. Cei patru arnăuţi trimişi de acest Tudor Vladimirescu nu-l părăsiseră, astfel încît abia a putut să-şi ia rămas bun de la soţie şi copii, darmite să fi înştiinţat pe prieteni de cele petrecute. Felurite gînduri îl frămîntau. Olteniі erau învăţaţi cu năvăliri de turci şi de tîlhari. Dar ce tîlc avea sosirea acestui vătaf de plai din Mehedinţi, cu o ceată înarmată şi o poruncă de la Bucureşti, care te

scoate la drum în toiul nopții de iarnă! Se părea că și Moangă, bătrînul cărturar, era înțeles cu ursuzul parucic. Comedie nebună! Iar mocofanii călăreau, parc-ar fi fost ziua nămiaza mare și i-ar fi luminat drumul zăpada.

Abia după trei ceasuri poposiră la o cîrciumă și maseră acolo. Vladimirescu puse străji împrejurul casei. Cîrciuma era a unui stolnic Viișoreanu, care fusese căpitan de panduri în cel din urmă rezbel împotriva turcilor, și Oteteleșeanu își puse întrebarea dacă cumva Rusia căuta iarăși cătane?

A doua zi, sîmbătă dimineața, era moină și ceață. Ei alergau ca vîntul spre Brădiceni, unde Oteteleșeanu trăgea nădejde să afle ce se cerea de la dînsul și de la tovarășii lui. Dar căminarul Văcărescu, al doilea ispravnic, nu mai era la gazda lui, și spre marea neliniște a boierului Dinicu, după o oprire scurtă, tăcuta călătorie merse înainte.

După-amiazi goneau prin satul mînăstirii Tismana, la poalele munților.

Ceața se risipise și, pentru că fusese umedă, la ieșirea satului valea șerpuită cu codrii ei părea fermecată sub podoaba chiciurei. Sclipirea tăcută, care cuprindea pămîntul ca și copacii pînă sus în vîrfurile lor, umplea pădurea cu o tainică veselie. În tăcerea iernatică nu se auzea decît glasul Tismanei, care frîngea ici și colea zalele ei de gheață. Valea adăpostită mirosea a mușchi, a pămînt udat și a frunze uscate, ale căror mormane le dezgropase copitele capilor subt zăpadă.

Pădurea se lumină și, la stînga călăreților, se ridică pe o treaptă lată a muntelui, lipită de un părete de stîncă, mînăstirea Tismana cu cele patru turnuri ale ei înălțate deasupra acoperișurilor înzăpezite. Dedesubtul unui colț al zidurilor țîșnea un izvor numai spumă și sărea peste stînci în prăpastie, lovindu-se cam la vreo cincizeci de metri de un prag al pietrei și despărțindu-se apoi în trei săritori albe și străvezii. Acesta era pîrîul care îndemnase pe sfîntul Nicodim să sălășluiască în această vale adăpostită, deschisă numai spre miazăzi și înconjurată de trei părți de munți, care, azi, ridicau coamele lor albe către cerul albastru ca peruzeaua.

Dar albastrul se preschimbă repede în multe feţe minunate, pentru că ziua de iarnă era încă scurtă ; el se stinse pe cer, şi se lăsă în fundul văii, pe cînd partea de sus a coastelor împădurite începu să se aprindă, ca trandafirii, ca rubinii şi la urmă ca o pălălaie roşie şi galbenă ; dar trecu şi focul acesta, şi pe cer străluci o lumină verde văpsind mînăstirea în aceeaşi culoare, şi în văzduhul verde, după horbota de cleştar a pădurii, se înălţa, sclipitor, craiul nou.

Învăluiţi în această lumină stranie, călăreţii urcară pînă la porţile Tismanei.

Pandurii şi arnăuţii descălecară în curte, pe cînd Tudor şi Oteteleşeanu, care era ca înţepenit de ger, intrară la egumen.

Stareţul, un grec uscăţiv, cunoştea şi pe ispravnicul de Gorj şi pe vătaful de plai din Mehedinţi. El începu să ureze bun sosit pe greceşte celui dintîi, dar Vladimirescu îi tăie vorba pe româneşte :

— Porunceşte, părinte, să ni se dea adăpost, mie, ispravnicului şi celor treizeci şi şase de oameni cu caii lor.

Egumenul ridică capul :

— Cine vorbeşe aci ? întrebă el.

— Căpetenia adunării norodului, zise Tudor.

— Adunarea norodului ! îngînă stareţul nedumerit şi atît de mirat de cuvîntul necunoscut, încît uită supărarea pricinuită de purtarea acestui mic slujbaş şi privi întrebător pe ispravnic. Acesta însă gemea de oboseală, îşi apucă capul cu mîinile şi se lăsă pe o laviţă lîngă uşă.

Grecul bănuia o primejdie. Cu paşi lungi se duse la uşă şi o deschise, ca să strige pe călugării săi, dar se dădu înapoi, căci pe sală stăteau, înalţi şi nemişcaţi, doi panduri cu puşca la umăr.

Tudor Vladimirescu pregătise demult răscoala în inima oltenilor. Nu prin legăminte sau prin scris, ci prin cuvinte scurte şi înţelepte ce le semănă în sufletele foştilor săi tovarăşi de arme, pe cînd colinda ţara ca inginer hotarnic sau ca vătaf de plai. Iar cuvintele rodiseră în brazdele adînci trase în inima poporului mai mult de nevoia sufletească decît de cea trupească, mai ales în a ţăranilor şi a

boiernaşilor, rămaşi sănătoşi la minte, pentru că trăiau departe de oraş. Pe ţărani şi pe boiernaşi îi lega şi prietenia, de cînd fuseseră cu toţii panduri în anul 1806. În vremea aceea primejdia grozavelor năvăliri ale lui Pazvantoglu, paşaua răzvrătită de la Vidin, îi silise pe fanarioţi, cu toate că ei desfiinţaseră vechea oştire, să strîngă o miliţie nouă...

Acum pandurii nu mai erau o oaste regulată, ci erau întrebuinţaţi ca grăniceri sau călăraşi în judeţe.

Nimic însă nu leagă om de om ca slujba ostăşească. Rolul ei lăuntric şi sufletesc este strunirea şi oţelirea voinţei pînă la jertfă de sine pentru binele celorlalţi.

Iar pe boieri şireţii fanarioţi îi depărtau de această şcoală a voinţei, şi înlocuiseră armele în mîinile lor prin narghilele, mătănii şi pitace de slujbe mari. De aceea boierii nu mai erau buni de nimic, dacă nu mai ştiau să deosebească răul de bine şi cinstea de ruşine. Aproape nici o fire bărbătească n-o poate duce cu mărirea ; tămîia o ameţeşte. Bizantinismul e cea mai prielnică politică de distrugere a asupritorilor faţă de asupriţi, ea nimiceşte sufletele.

Nici Tudor Vladimirescu, nici Iancu Jianu nu se puteau naşte în Bucureşti. Aceste două întruchipări ale neamului românesc, mîndrul moşnean şi boierul însetat de dreptate, nu se puteau înfiripa decît în aerul curat al cîmpiilor, al codrilor şi al munţilor. Numai lor le era dat să cheme poporul în luptă ; pentru că numai în ei se încredea poporul. Ei îi dovediseră curăţenia lor sufletească prin aceea că unul rămăsese cinstit în toate slujbele sale, iar celălalt, care ar fi putut să trăiască în belşug şi petreceri pe moşiile lui, dusese, ani de zile, o viaţă de ocară împotrivindu-se mişeliilor grecilor.

Pandurii se adunară la chemarea acestor doi oameni. Ei se îndreptară în pîlcuri mici şi mari spre Cloşani.

Ca la o zi de drum de acest colţ apusean al Carpaţilor din Mehedinţi, Iancu Jianu tăbăra în pădure la apus de soare. Haiducii ascultau cu rîvnă de cuvîntul fostului lor căpitan.

— Ştim, stăpîne, ştim cum îţi place ! strigau ei cu ochii strălucitori de bucurie, cînd el dădea vreo poruncă, zicîndu-le pe nume.

În curînd zăpada fu rînită și ridicată jur-împrejurul locului de popas, lemne și surcele adunate și șase focuri mari aprinse ; caii fură legați de copaci, cu fînul adus în desagi dinaintea lor, puștile așezate în snopi, și oamenii începură să gătească cina.

Deodată un fluierat prelung și ascuțit, pe care oamenii îl simțiră pînă-n măduva oaselor și care neliniști caii, străbătu codrul.

— Alexe, Toadere, Gruio, porunci Jianu, și cei trei haiduci apucară flintele lor și alergară întru întîmpinarea aceluia care fluierase.

Larma fusese dată de o strajă. Bărbații toți își luară armele, și aruncară crăci uscate peste foc, luminînd astfel locul ca ziua. Fluieratul nu se mai auzi, deci primejdia nu era mare, și cam după un sfert de ceas, din ceața albicioasă a pădurii înzăpezite ieșiră zece oameni și patru cai. În fruntea lor veneau doi tineri, cu zeghe. Își scoaseră căciulile, și cel mai puțin înalt sări peste focul care-l mai despărțea de Iancu Jianu și zise :

— Să trăiești, coane Iancule. Pe mine mă trimete banul Dumitrache Bibescu din Craiova, și-i întinse o scrisoare.

Înainte s-o deschidă, căpitanul privi la tînăr cu ochii lui pătrunzători și știutori de oameni — acesta avea un chip grav, ca tăiat cu dalta, și ochii verzi luminoși subt sprîncene negre stufoase și îmbinate. Era spătos, cu încheieturi subțiri.

— Nu cumva ești un Jian ? întrebă căpitanul.

— Sînt Dumitru, fiul lui Jianu și nepotul postelnicului Hagi Stan Jianu.

— I-am cunoscut, zise boierul Iancu. Jienii din Dolj sînt numeroși, tot ca noi Jienii din Romanați. Dar se zice că nu ne înrudim.

— Mi-ar părea rău, răspunse Dumitru.

Boierul Iancu zîmbi a rîde, rupînd pecetea verde a scrisorii. Banul Dumitrache scrie : „Precum pe vremuri te-am crescut pe tine că pe copilul meu, așa crescut-am și pe Dumitru Jianu, rămas fără părinți. Adeseori firea lui vijelioasă, inima lui bună mi te reaminteau pe tine. Ți-l trimet, căci cred că poți să-l pui la muncă. Cu inima toată sînt cu voi la treaba știută. Domnul să ne ajute. Cu părintescul liubov Dumitrache Bibescu".

Apoi boierul Iancu își îndreptă privirea spre celălalt tînăr, care aștepta, tăcut, să-i vie rîndul. Era înalt și subțire, mîna lui frumoasă apăsa pe pistoalele săpate cu sidef, ochii lui negri catifelați se întîlniră liniștiți cu cei ai marelui Jianu.

— Și tu cine ești ? întrebă Jianu.

— Mă cheamă Ene Enescu și sînt de neam din Pitești. Tatăl meu a fost căpitan de panduri. Dar e bolnav. Mi-a dat armele lui și m-a trimes la slugerul Tudor.

— De cîți ani ești ?

— Împlinesc optsprezece ani la Paști.

— Și tu ? zise boierul Iancu, întorcîndu-se spre cel care purta un nume cu el.

— Eu împlinesc nouăsprezece ani la douăzeci și cinci martie.

— Știți voi pentru ce s-a ridicat slugerul Tudor ?

— Pentru dreptate, răspunseră amîndoi ca într-un glas.

— Unde v-ați întîlnit ? urmă căpitanul.

— Pe drum, în Mehedinți, zise Dumitru. Ne așteptam să dăm de urma dumitale sau a slugerului în Baia-de-Aramă, dar în pădure ne întîlnirăm cu niște țărani fugari de la Șiiac, moșia serdarului Dinu Bălteanu ; în lipsa serdarului conacul fusese călcat de tîlhari și țăranii ne spuseră că ai săi se află în mare nevoie. Atunci ne abăturăm pînă acolo.

— Ei, și ?

— Și iată, boierule, ți-aducem șase din mișeii ceia. Și să ne ierți, că nu știm ce să facem cu ei. Patru ne scăpară la Șiiac. Și încruntînd sprîncenele, răcni : Veniți încoace ticăloșilor.

Șase tîlhari fioroși se apropiară. Cinci aveau mîinile legate la spate ; al șaselea avea fața suptă de durere și brațul drept înfășurat într-o cîrpă însîngerată. Erau arnăuți. Așa se numeau toți cei care nu purtau portul țărănesc, ci erau îmbrăcați turcește sau bulgărește.

— Enescu îi tăie mîna, zise Dumitru Jianu.

— Așa te vitejești ? îl întrebă Jianu.

— De e nevoie, fu răspunsul.

Căpitanul se întoarse apoi către tîlhari. Aveau chipuri de păsări de pradă cu capetele legate cu cealmale pînă

peste sprîncene, niște lepădături ieșite din destrăbălarea imperiului turcesc și care treceau Dunărea ca lăcustele.

Ei se uitau cu spaimă la boierul Iancu, pentru că știau că el era acel Jian ale cărui fapte le povesteau cîntecele oltenești.

În tăcerea adîncă, ce domnea în tabără, glasul lui Iancu se ridica aspru și tăios :

— Ascultați, mișeilor, știați, precum știe Oltenia toată, că pandurii string oameni, dar în loc să veniți la oștiri, ați jefuit femei și copii în casele lor. Pentru asta vă voi pecetlui ca să vă cunoască cei ce vă întîlnesc. Ce a pățit unul din voi, veți păți cu toții. Oamenii mei vă vor tăia mîna dreaptă, și apoi vă vor duce la Tîrgu-Jiu la pușcărie.

Hoții gemură, unul începu a se boci. Dar haiducii îi goniră îndată în pădure.

Urdăreanu se-ncruntase și-și mușca buzele. Ochii verzi ai lui Dumitru Jianu scînteiau sălbatec. Enescu se făcu galben ca ceara.

— La masă ! zise căpitanul, și să-mi povestiți ce fu la Șiiac.

Alexe așezase masa într-un trunchi adăpostit, înjghebat din doi copaci uriași, prăbușiți unul peste altul. El așternuse plăpămi și chiar o față de masă albă peste un covor gros de cetină. Două focuri bine potrivite încălzeau această sofragerie.

— Ei ? v-am cerut să-mi spuneți întîmplarea, zise Iancu înc-o dată cu oarecare asprime, pentru a scutura pe tineri din tulburarea lor.

Enescu însă tot păstra tăcere. Atunci Dumitru Jianu povesti cum rubedenia lui Dinu Bălteanu se închisese în culă, de două săptămîni, ca să se ferească de hoți. Cula Băltenilor era din cele mai întărite din Mehedinți, avea opt stînjeni în înălțime și zidurile ei erau atît de groase, încît un om putea dormi în tihnă pe pervazul ferestrelor. Hoții nu puteau pătrunde într-însa, locuitorii însă nu puteau ieși, căci după apusul de soare năvălitorii trăgeau de la marginea pădurii focuri de pușcă pe poartă. Satul ca și conacul fuseseră prădate.

— Pe doi din fugari care erau mai de treabă, urmă Dumitru Jianu, îi luai cu noi, așa încît eram șase cu slujitorii noștri. Un surîs sfiicios alunecă peste chipul hotărît

al flăcăului, dîndu-i un farmec deosebit. Atunci Enescu și cu mine ne gîndirăm la același lucru. Pe cînd eram copii, ne jucam de-a haiducii, îmbrăcîndu-ne în verdeață de sus pînă jos, și mulți se speriau, cînd ne prefăceam în tufișuri vii și mișcătoare. Așa făcurăm și de data asta ; și la începutul nopții ne apropiarăm de hoții care începuseră să tragă focuri. Apoi le căzurăm în spinare. Luă o bucată de pîine pentru a ascunde roșeața care i se urcase în obraji. Și Enescu se înroșise. Le era rușine să vorbească de faptele lor față cu vestitul Iancu Jianu.

— Avalim, zise boierul, bine făcurăți.

Sfiala lor crescu, iar Urdăreanu suspină :

— Mare noroc pe voi.

Iancu Jianu vedea azi că deznădejdea lui din zilele negre de altădată, cînd i se păru că haiducia lui e un lucru zădarnic și fără folos, nu era întemeiată, și că tot ce făurește focul sfînt nu se stinge, și privea cu drag pe ucenicii de lîngă el.

— Cînd ai venit la banul Dumitrache ? întrebă el pe Dumitru.

— După ciuma lui Caragea. Atunci îmi muriseră în aceeași zi tatăl, mama și sora mea Sultana.

Iancu Jianu dădu din cap, apoi se învîrti dintr-odată pe buturuga pe care ședea către focul la dreapta lui, își rezemă cotul pe genunchi și capul pe mînă, ochii verzi se întunecară, și împrejurul buzelor i se adînciră cutele săpate altădată de mînie și de scîrbă. Dus pe gînduri și afundat în noianul amintirii, el începu să tăinuiască cu flacăra, vechea și credincioasa lui prietenă. După ciuma cea mare el haiducise încă un an de zile, și săvîrșise, în infricoșata tovărășie cu mólima, nenumărate răzbunări, ale căror icoane i se arătau acuma.

Urdăreanu și Dumitru, așezați în colțul trunchiurilor prăvălite, nu mai îndrăzneau să vorbească cu glas tare. Ion însă privea cu milă pe cel nou sosit și întrebă încet :

— Îți muriră părinții amîndoi și o soră în aceeași zi ?

Sprîncenele tînărului tresăriră de durere ; apoi începu să povestească, așa cum se povestește noaptea în pădure lîngă foc, încet, gînditor, ascultîndu-și sufletul său însuși, în fermecata tăcere a codrului.

— Ședeam la masă, pe pridvor, zise Dumitru, un pridvor în care pătrundeau crăcile unui măr bătrîn. Feciorul urcă scara, aducînd ciorbalîcul, dar capul lui abia ajunsese la înălțimea podelei, că se înfundă fulgerător. Cineva strigă îngrozit : „L-a apucat !" și cum mă întorceam, tata și mama căzură de pe scaune, și numaidecît și Sultana. Slugile fugiră ca nebune, și numai Dobrina, doica mea, stătea lîngă mine frîngîndu-și mîinile. Iar ceata mîrșavă a cioclilor, care stăteau la pîndă la poarta curții, năvăli ca o haită de lupi flămînzi în casa care le era deschisă acuma pentru prădăciune. Erau tîlharii cei mai nerușinați. Groaza ciumei deschisese închisorile toate. Oamenii din oraș erau mulțumiți că era cineva gata să îngroape morții. Dumitru își încleștă pumnul și scrîșni : Să-i îngroape ! Doamne sfinte ! Au tras trupurile cu cîngile, iar cozile negre ale sorei mele alunecau după ea ca doi șerpi. Sub mărul din curte i-a îngropat pe toți, își înfipse el dinții în pumn.

Ion îi puse mîna pe genunchi ca să-l mai potolească.

— Pe mine, urmă Dumitru răsuflînd din greu, mă duseră la ordie.

— Cum, și pe tine ?

Tînărul Jianu dădu din cap.

— Mi-a spus Dobrina, care se ținuse de mine ca un cîine credincios, dar nu putuse să-mi ajute, că zăcui acolo timp de șase săptămîni pe niște paie murdare. Ciuma și cioclii domneau singuri pe Craiova pustie. Zăcui în nesimțire, pînă ce avusei un vis. Visai trei femei, care stăteau împrejurul meu. Una zise cu asprime : „Luați-l să vie cu noi". A doua i se împotrivi cu blîndețe : „Lasă pe bietul băiat". Și a treia se aplecă spre mine cu bunătate, luîndu-mă de mînă. O fi fost însăși viața, căci mă deșteptai și văzui tavanul de grinzi al ordiei. Apoi simții ceva umed curgîndu-mi pe coasta stîngă, pusei mîna la subsuoară și o scoase plină de puroi. Mă scuturai de scîrbă, strigînd : Ce-i asta ? — și chiar acuma arătă mișcarea făcută atunci. Apoi văzui pe Dobrina care striga plîngînd : „Boierașule, boierașul mamei, te-ai deșteptat !" și vru să-mi ajute să mă scol. Dar mi-era trupul tot o rană, țipam, apucîndu-mi, de durere, cînd piciorul, cînd umărul.

— Credeam că ciuma... încercă Ion să oprească povestirea care-l durea.

— Nu era ciuma, zise Dumitru, ci cangile cioclilor.

Urdăreanu înăbuşi o înjurătură ; voinicul mai degrabă îndură durerea decît descrierea ei.

— Cioclii încercaseră de mai multe ori să mă ia, şi dacă Dobrina nu s-ar fi rugat mereu de ei să mă mai lase, mă şi îngropau mort sau viu, puţin le păsa. Dobrina mă aduse iar în casa părintească jefuită şi arsă de cioclii. Din averea părinţilor atît mi-a rămas — scoase din sîn o batistă de pînză de in subţire, cusută cu ceabace —, era a mamei, şi Dobrina o păstrase într-o strachină cu usturoi, ca să nu mai fie molipsitoare.

— Cum îngăduie Dumnezeu atîta grozăvie ? întrebă Ion încruntîndu-se.

— De-aş fi Dumnezeu ţi-aş spune.

Ion primi dăscălescu răspuns în tăcere ; deşi tovarăşul lui era mai tînăr, trecuse prin mai multe încercări decît dînsul.

Deodată, căpitanul se întoarse şi strigă :

— Ei, băieţi, au amuţit viorile ? Nu mai ştie nimeni să cînte ?

Dumitru se sculă, sări peste masă, alergă lîngă focul unde-i şedea sluga şi înapoindu-se cu o scripcă începu să zică de Iancu Jianu.

Haiducul rîdea mulţumit. I se mai cîntase faptele sale. Pe cînd grecii şi unii din boieri îl făceau hoţ şi tîlhar, cîntecul popular îi împletise cununa nemuririi, pe care nici o putere pămîntească n-o dăruieşte mai cu rost decît el. Tot ce se ridică pe aripile ritmului, îşi deschide porţile inimilor.

La auzul glasului mlădios şi plin al tînărului Jianu, haiducii se strînseră unul după altul, şi în curînd Alexe îl însoţea cu cobza.

Cu cuvinte puţine dar măiestrite cîntecul înfăţişa pe viteazul cel mai iubit de popor, pe „Jianu cu numele mare", care-şi hrăneşte răzbunarea ani îndelungaţi şi care, la întrebarea : „Iancule, ce-ai tîrguit ?" răspunde :

„Dat-am aur şi argint
Pe vreo cinci oca de plumb,

Să duc la băieți în crîng.
Că-s băieții făr-de minte,
Risipesc gloanțe cam multe".

„Voinicul cu gînduri multe", îi mai zicea cîntecul, și-l arăta rezemat de un butoi, așa adîncit în cugetările sale, încît proștii credeau că e mahmur de vin ; el însă le zice cu dispreț :

„Dar nici vinul n-am gustat ;
De le fac, de nu le fac,
Pe lume tot eu le trag",

și adăugă cu mîndrie :

„De le zic, de nu le zic,
Tot am nume de voinic".

Vodă îl îndemnă să se lase de haiducie, căci îi va da slujbe mari. Dar Jianu răspunse :

„Tu cu boieria ta,
Eu cu haiducia mea.
Decît slugă la ciocoi,
Mai bine cioban la oi
Cu capul pe mușuroi".

Iancu Jianu, cu capul ridicat, sorbea din toată puterea miresmele pădurii iernatice.

— Glasul tău e frumos, zise el.

— E frumos cîntecul, răspunse tînărul cu ochii strălucitori.

— Și dumneata, căpitane, ai o voce frumoasă și știi cîntece multe ! se rugă Urdăreanu.

Iancu luă cobza din mîinile lui Alexe și cîntă de codru „frate cu românul" :

— „Sub poale de codru verde
Mititel foc mi se vede,
Mititel și potolit,
Tot de voinici ocolit.

Nu știu zece ori cincisprezece
Că mi se frige un berbece,
Un berbece berbecel
Sugător și mititel.
Sub umbră de păducel,
Voinicii mănîncă miel
Și beau vin din burdușel,
Cîntînd și grăind astfel :
Codrule, codre-nfrunzit,
Codre frumos înverzit,
Ține-mă-n tine ferit
Cu frunză acoperit,
Codrule, i-avea păcat·
De m-ai da acum legat,
Că nimic nu ți-am stricat,
Nu mă știu de vinovat,
Că-n tine de cînd intrai,
Numai o cracă tăiai.
Armele de-mi atîrnai,
Și la umbra-ți m-așezai
Le-aș fi pus toate și jos,
Dar pămîntu-i umedos
Și fierul e ruginos
Își pierde lustrul frumos".

— Mai zi, boierule ! strigară toți.

Și cum i se lățise sufletul, zise un cîntec, de care toți credeau că-l făcuse chiar el, la Caracal acasă, cînd îl copleșea dorul de haiducie :

— „Închina-m-aș și n-am cui
Păsurile ca să-mi spui.
Închina-m-aș brazilor,
Brazilor și fagilor ;
Dar sînt fagii depărtați,
Brazii în muche ridicați.
Închina-m-aș ulmilor,
Ulmilor, stejarilor,
Că sînt ulmii mai stufoși
Și stejarii mai umbroși.
Ulmu-mi-este verișor,

Iar stejarul frățior.
Că la vreme și la zor
Mult mi-a fost dăruitor.
Mi-a dat ulmul roate mici
Și măciuci pe la voinici,
Iar stejarul mi-a tot dat
Fus de moară, stîlp de vad
Și vreo patruzeci de pari,
Pentru spete de tîlhari!"

Tinerii rîdeau; erau voioși și gată de luptă. Ene Enescu singur tăcea. El șezuse nemișcat, cu capul rezemat de un trunchi și aproape tresări cînd îl strigă boierul Iancu:

— Enescule, nu știi să cînți?

— Ascultam.

— Dar vreau să te aud pe tine, zise căpitanul, n-aș cere asta lui Urdăreanu. Să te ferească Dumnezeu de cîntarea lui. Știe numai să fluiere voinicește și să comănduiască, de-l auzi de la Craiova pînă la Tîrgu-Jiu. Dar tu, desigur, știi să cînți.

Enescu zîmbi, luă cobza din mîna slugei sale și zise cu glas întunecat:

— „Frunzuliță de pe baltă,
Nu mă mai blestema, tată.
Că m-ai blestemat odată
De-am zăcut o vară toată
Și iarnă pe jumătate,
Cu armele nefrecate,
Nefrecate, nespălate.
Lasă-mă ca să mă duc,
Cărăruia să-mi apuc,
Cărăruia codrului,
Tot în voia domnului,
Că de n-oi fi-n haiducie
Tot ți-oi semăna eu ție".

Fața i se întunecase ca o noapte fără lună. Cînd isprăvi cînteoul, căpitanul zise:

— Și tu ești bun de codru verde.

Apoi cîntară Alexe şi Mitică, feciorul lui Jianu cel tînăr, amîndoi cîntăreţi de seamă. Cobza zbîrnîia şi sunetele viorii pluteau prin aerul răcoros al nopţii. După cîntecele haiduceşti, veni rîndul doinelor. Aşa e rînduiala, noaptea, la foc. Cu cît sîngele se linişteşte şi tăcerea codrului se adînceşte, cu cît stelele sclipesc mai mari printre ramuri, cu cît sufletul se avîntă mai departe pe cărări tainice, cu atît mai evlavioasă ajunge mirarea omului faţă de cerul, de pămîntul şi de el însuşi.

În sfîrşit tăcură şi viorile, doar la unul din focuri se mai tînguia un fluier zicînd „cum şi-a pierdut ciobanul oile", cu sunete prelungite şi întorsături de privighetori. La urmă tăcu şi fluierul.

Nu se mai auzea decît mai aproape sau mai depărtat trosneala iernatică a copacilor sunînd ca o lovitură de topor care cădea cînd pe un lemn moale, cînd pe unul tare.

Şi focurile pîrîiau, şi pînă unde ajungea cearcănul lor de lumină se vedea că începu să ningă : fulgii mari cădeau drept prin aerul liniştit.

XI

Pe malul Motrului boierul Iancu Jianu cutreieră cu ceata sa de călăreţi larga cîmpie a Padeşului. Biruind norii argintii şi grei de zăpadă, soarele apunea şi deodată străluciră în fundul văii rotunde vîrfurile albe ale Pietrelor Cloşanilor.

Mergeau cîte doi, unii după alţii, printre sălcii şi anini, şi în curînd înaintaşii zăriră la douăzeci de paşi un pandur cu flinta la umăr. Era cea dintăi strajă a slugerului Tudor.

Iancu Jianu se numi ; pandurul îi îndreptă, şi după un sfert de ceas ajunseră la tabăra lui Tudor Vladimirescu.

Pandurii n-aveau corturi. Pentru că oştirea aceasta nu era a vreunei stăpîniri, ci o adunare de bărbaţi, care se ridicaseră de bună voie, şi fără simbrie. Era o ceată aleasă de vreo şase sute de olteni, toţi din Gorj sau Mehedinţi, vînători de urşi şi de capre negre, învăţaţi să înnopteze fără adăpost. Sarica îi ferea de ger şi de ploaie. Erau

tăcuți, pentru că știau ce vroiau, și mulțumiți de străşnicia căpitanului lor.

Scurt timp după sosirea lui Iancu Jianu pandurii se sculară la bătaia tobelor de lîngă focurile unde își găteau de mîncare, și se strînseră împrejurul lui Tudor Vladimirescu, care stătea pe o movilă în lumina roșie a apusului.

— Fraților, zise el, acuma ne sosi și boierul Iancu Jianu cu trei feciori de boieri și cu o sută de oameni. Cine ține cu noi, fie boier mic sau mare, fie moșnean, haiduc sau clăcaș, prieten ne este. De avutul lui să nu vă atingeți ! Cine ne stă împotrivă, fie el țăran, boier mic sau mare, milă nu va afla. Pentru dreptate vă ridicai de pe la vetrele voastre. Și iarăși să știți de o vrea Dumnezeu, voi întemeia și păzi dreptatea. Birurile omoară pe oameni. De azi înainte să știți că nu mai aveți a plăti 150 pînă la 200 piaștri de lude, ci veți plăti 5 piaștri, ca pe vremuri, cînd mai aveam domni de legea noastră.

Oamenilor le crescu inima. Cine oare pîn-acum se gîndise la nevoile lor ? Glasurile lor se ridicau într-un freamăt scurt și puternic de bucurie ; apoi tăcură, văzînd că slugerul mai avea multe de spus.

— Cu ajutorul Domnului, urmă Tudor Vladimirescu, și birurile care pe nedrept vi s-au luat vi se vor înapoia, voi șterge jefuitorii de pe pămînt. Căci din neghină nu se face orz ; ca să scape de ea, plugarul trebuie s-o smulgă cu rădăcină. Avuțiile asupritorilor vor fi împărțite între voi. Iar în locul acelora pe care trebuie să-i nimicim ca să stîrpim răul e nevoie să se ridice altă boierime din rîndurile celor care se luptă pentru norod. Căci boierii nu se scoboară cu hîrzobul din cer. Cucerite au fost boieriile toate. Și voi le puteți cuceri. Așa să ne ajute Dumnezeu.

Acest Tudor, ca toți reformatorii, purta în sine credința mîntuitoare a copilului, aceea care singură mișcă adînc poporul în veci însetat și flămînd de dreptate sfîntă, în a cărei împărăție el crede neclintit. De aci îi vine puterea să înfăptuiască propășirea binelui cu toată vremelnica decădere a celor de sus.

La Padeș, în noaptea aceea, pandurii nu dormiră. Tudor Vladimirescu îi făcuse să-și vadă visul cu ochii.

— De ani de zile slugerul nu s-a gîndit decît la binele nostru — zicea, lîngă foc, Pavel Chiriţescu către tovarăşii săi —, de aceea l-au duşmănit cei mari. Cînd nu mai avea unde să se ascundă, venea la mine, la Topeşti, peste munte, de la Tismana. Odată era atît de muncit de gînduri grele, încît s-a plimbat multă vreme, încruntat, în curte, ţinînd la spate puşca încărcată cu mîinile amîndouă. Ofta mult şi din greu, pînă îndrăznii să-l întreb : „Ce ai, boierule ?“ După un sfert de ceas abia îmi răspunse : „Trăi-voi oare să scap ţara de liftele străine ?“ Nu vru să spuie mai mult şi nu mai grăi un cuvînt pînă a doua zi. Dis-de-dimineaţă se furişă în pădure. Eu, după el de departe ; se scălda în pîrîu. Atunci văzui minunea minunilor : slugerul Tudor are de la umărul stîng peste pieptul tot pîn-n şira spinării o vargă roşie de lăţimea şi înfăţişarea unei săbii, semn că l-a chemat Dumnezeu ca să fie mare şi tare !

— De la Dumnezeu e, să ştiţi ! zise Ion Teleman.

Ion Oarcă, Gheorghe Cuţui, Vasile Crăpatu, Barbu Urleanu, Ion Frunte-Lată, care aveau multă trecere printre panduri, erau de aceeaşi părere.

— Să vă spui eu şi alt semn de la Dumnezeu, ca să-l cunoaşteţi pe sluger de căpetenia noastră, zise Gheorghe Cuţui, care era înalt şi uscăţiv, cu nas încovoiat, cu ochii de şoim şi cu un surîs blînd sub mustaţă. Slugerul Tudor are inima pentru norod. Şi barba cea mai lungă, caftanul cel mai larg, şi cuca cea mai înaltă nu fac cît o inimă bună.

— Avalim, nene Gheorghe, ziseşi vorbă sfîntă, se auzi glasul răsunător al uriaşului Frunte-Lată, apoi îşi întoarse încet capul puternic, cu pletele castanii, de la un tovarăş la altul, şi grăi : Ce ziceţi, măi, nu e oare drept să poarte cuca şi caftanul domnesc cel cu inima largă şi cu mintea înaltă ?

Dintr-un glas răspunseră :

— Să te audă Dumnezeu.

Tudor Vladimirescu chemă pe cei trei tineri boieri, căci la sosirea lor numai Iancu Jianu văzuse pe sluger.

Cînd pandurul Preda le aduse porunca de la sluger, Urdăreanu se schimbă la faţă. Apoi plecă în grabă înaintea celorlalţi.

Pandurii priveau cu bunăvoinţă pe tinerii trecînd printre ei.

Ion Mehedinţeanul se cunoştea bine cu mulţi dintre ei.

— Coane Ioniţă, ziceau ei, ne cheamă slugerul Tudor la o frumoasă vînătoare.

Şi Ion răspundea :

— Să dea Dumnezeu să ne iasă ciute multe înainte.

— E boier de treabă, ziceau alţii, voinic şi vesel şi mîndru de ţi-e drag să-l priveşti. Şi mumă-sa, cucoana Sanda de la Urdari, e frumoasă. Unde o vezi, parcă te înveseleşte soarele. Din curtea ei nu iese nimeni nemîngîiat. Halal să le fie ! Aşa boieri înţelegem şi noi. Nu sînt ciocoi. Cum să fie ? Sînt de neam vechi şi de o lege cu noi.

Căci norodul, trăind în legătură strînsă cu firea, are ca dînsa, care brodeşte prin cernerea înceată, adînc înrădăcinat în sufletul său simţul aristocratic. Cîntecele populare zic de crai, de împăraţi şi de domniţe ; norodului i-e dor de desăvîrşire ; omul în toată floarea lui sufletească şi trupească, omul ales şi cu stema-n frunte este drag ochilor şi scump inimii sale. De aceea numai silit se împotriveşte boierimii, numai atunci cînd aceasta e decăzută şi nu-şi mai îndeplineşte menirea de ocîrmuire şi ocrotire a celor mici.

Urdăreanu străbătu tabăra, parc-ar fi alergat la nimicirea duşmanilor.

Iancu Jianu, văzîndu-l, zise către Tudor Vladimirescu :

— Iată un flăcău de treabă. S-a purtat bine.

Atunci slugerul făcu doi paşi spre el şi-l îmbrăţişă, iar tînărului, de bucurie, i se opri o clipă răsuflarea.

Apoi sosi Ene Enescu şi întinse scrisoarea tatălui său căpeteniei pandurilor.

— Rău îmi pare că mi-e prietenul Radu bolnav, zise Vladimirescu. Şi s-a însurat iarăşi ? De cînd ?

— De un an, răspunse feciorul.

Tudor citi în scrisoare :

— A luat pe fiica bietului Titescu, căruia cataonii îi furaseră moşia ! şi întinzînd mîna lui Ene : Bine venişi. Tatăl tău se bătea ca un zmeu, deşi îi ziceau visător în timp de pace.

— N-o fi sărit ţandăra departe de buştean, zise conu Iancu rîzînd, iar ăsta e din neamul Jienilor de la Craiova.

— E oare feciorul lui Ion Jianu ? strigă Tudor cu o neobişnuită vioiciune ; cătă îndelung la Dumitru, şi în

sfîrşit zise : Mamei tale i se zicea „Buna" la Craiova. Tatăl tău îmi fu prieten. Aveai şi o... şi se opri deodată, ceea ce nu i se întîmplă des, căci graiul lui era graiul ţăranilor români, care vorbesc cu chibzuială, aşa încît nu le lipsesc niciodată cuvintele potrivite. Dar nici acum nu-i lipseau slugerului Tudor cuvintele, ci vreo uşă se deschisese către amintirile lui, pe care o închise apoi cu mîna lui de fier.

Însă dădu ca lozincă pentru noapte : Dolj.

-

Înaintea pandurilor, pe cerul albicios din februarie, filfîia steagul albastru, care fusese zugrăvit pentru Tudor Vladimirescu în mănăstirea Antim din Bucureşti. La mijloc era întruchipată Sfînta Treime, la dreapta şi la stînga sfîntul Teodor şi sfîntul Gheorghe, şi dedesubt un vultur ţinînd o cruce înconjurată de o ramură de măslin, şi cu litere de aur era scris : „Tot norodul românesc pe tine te proslăvesc. Troiţă de-o fiinţă, trimite-mi ajutorinţă, puterea ta cea mare şi-n braţul tău cel tare nădejde de dreptate acuma să am eu parte. 1821. Ghenarie".

Dreptatea, cel mai frumos cuvînt din graiul omenesc, cea mai înaltă gîndire a minţii omeneşti, dreptatea era lozinca acestei răscoale.

„Trăiască dreptatea !" strigau ţăranii în satele prin care trecea mîndrul alai panduresc, de la munte spre cîmpie, şi strigau mai înflăcărat cu cît satele erau mai sărace şi mai puţine, căci toată partea dinspre cîmp a Mehedinţilor era a boierilor. Acolo săteanul robotea pentru trei stăpîni, care trăiau pe urma lui în belşug, în trîndăvie şi fără să plătească biruri : pentru Poartă, pentru greci şi pentru boieri. Iar acuma venea Tudor Vladimirescu şi le spunea că aveau dreptul să muncească şi pentru ei înşişi.

— Trăiască domnul Tudor ! se auzi deodată un glas puternic dintr-o nouă ceată de ţărani, care se alipise de adunarea norodului, şi sute de panduri strigară apoi aceleaşi vorbe.

Cuvîntul „Domn" trecu ca un fior de gheaţă peste inima lui Tudor Vladimirescu. El şedea călare, nemişcat şi încruntat. Dar de atunci fu nevoit să-l audă adeseori. Pandurii fruntaşi ca Oarcă, Cuţui, Frunte-Lată, Urleanu,

care demult doreau domnia pentru căpetenia lor, dar nu îndrăzniseră s-o spuie, de acum înainte îi ziceau domn cînd vorbeau de el.

Stăpînirea însă, în multe pitace către slujitorii din judeţe, îl arăta pe Tudor ca „tîlhar" şi „apostat", dînd poruncă isprăvnicilor din Oltenia să strîngă pandurii ca să înăbuşească răscoala.

În urma cărora, slugerul, coborîndu-se către Cernovoşani, un sat într-o vale largă, se întîlni cu optzeci de oameni, în cap cu Păun Nicolicescu, cunoscut lui, care-i înmînă o scrisoare a clucerului Ralet, ispravnicul Mehedinţilor.

El citi răvaşul, îl băgă în sîn şi strigă :

— Căpitane Oarcă ! şi arătînd pe Nicolicescu : Puneţi mîna pe el şi luaţi-l la bătaie ! Şi răcni celor optzeci de oameni : Vă ziceţi panduri şi ţineţi cu ciocoii ! Întrebaţi-i pe ăştia de ce merg cu mine !

Sărind apoi de pe cal, el intră în cîrciuma la care se opriseră şi strigă lui Preda să-i aducă cerneală şi hîrtie.

Pandurul purta călimara la brîu, iar hîrtia în coburi, învelită în pînză curată, după obiceiul ţărănesc.

Tudor se aşeză la masă şi scrise cu mînie şi cu foc răspunsul către clucerul Constantin Ralet. Gîndurile de atîtea ori trăite îi curgeau din pană fără întrerupere :

„Arhon Clucer !

Pînă acuma numai prin auzire ştiam că dumneata strigi către toţi cum că eu aş fi ieşit la hoţie, ca să prad lumea, şi nu credeam ; pentru că eu mă ştiu că nu sînt hoţ ; iară astăzi, în Cernovoşani, găsii şi în scris, sub iscălitura dumitale, la mîna unui hoţ, anume Păun Nicolicescu, căruia îi dai voie să mă prinză dimpreună cu toţi cei ce se află cu mine, ori viu sau mort. Din aceasta te cunosc că eşti om procopsit, şi mă mir de unde ai dumneata voie ca să omori Raiaoa împăratului ? Şi pentru ce ? Au pesemne nu vă ajunge că i-aţi trădat şi i-aţi despuiat, pînă cînd au rămas ticăloşii ţărani mai goi decît morţii cei din mormînturi ? Şi acum se vede că aveţi poftă ca să-i omoriţi ? Numai să ştii că nici Dumnezeu, nici preaputernica Împărăţie nu vă va îngădui ; eu însă nici nu sînt hoţ, nici am fost vreodată, nici voi fi ; ci sînt atît eu cît şi cei împreună cu mine ieşiţi pentru mare folos obştesc, şi

al celor mari și al celor mici ; și spre mai bună pliroforie, vei ceti dumneata aceste două copii."

Acestea erau chemarea către popor și jalba către sultan. Apoi Vladimirescu îl sfătuia pe clucer să se unească cu adunarea norodului ca un „adevărat patriot", și îl povățuia cum trebuia să se poarte pentru a liniști sufletele la Cerneți, reședința lui isprăvnicească, și să lămurească locuitorilor scopul și felul răscoalei pandurilor. La sfîrșit tot focul i se aprinse din nou : „Și iarăși zic, păzește-te bine, să nu dai norodului vreo pricină de împotrivire de arme ; că atunci bine să știi că nici în găurile șerpilor nu vei scăpa ; pentru că norodul cel ars și fript de către dumneavoastră este amărît și înfocat asupră-vă ; și numai pricină caută".

Pe cînd așternea subt iscălitura lui „Teodor" o parafă dreaptă și hotărîtă, ușa se deschise ca împinsă de vijelia a sute de glasuri care se ridicau afară, și uriașul Fruntelată intră strigînd :

— Stăpîne, oamenii de la Cerneți s-au unit cu noi !

— Cu atît mai bine pentru ei, răspunse Vladimirescu.

Strigătele oamenilor răsunau ca tunetul prin văzduh și cînd căpetenia pandurilor ieși în prag, toate sufletele i se închinară cu dragoste, pentru înfricoșarea înfățișării sale, căci simțeau că încărcase pe umerii săi toată grija norodului.

Printre văile colnicelor, acoperite cu stejari, pe care Tudor le cutreiera de la răsărit la apus, se aflau mînăstirile Strehaia și Motru, pe care el le alesese ca să le întărească. Stăpînirea avusese același gînd și trimisese șaptezeci de arnăuți la una din ele și patruzeci la cealaltă.

Strehaia însă își deschisese porțile, căci unul dintre străjerii ei zise :

— Măi băieți, să nu fim proști. Slugerul Tudor alta nu vrea decît să ne scape de biruri. De ce să ne lăsăm să ne omoare de dragul ciocoilor, pe cînd ei, ca lipitorile, ne sug sîngele ?

La Motru treaba nu merse așa de ușor. Noul ispravnic al Mehedinților, căminarul Ștefan Bibescu, și stolnicul Viișoreanu se întăriseră acolo cu un pîlc de panduri.

Mănăstirea bine apărată era așezată pe coama lată a unui deal ; la poalele acestuia curgea Motrul care la o

bătaie de pușcă dădea în Jiu. Apele însă zăceau înghețate între malul drept, alb de zăpadă, și cel stîng, negru împădurit. Cerul era cenușiu și greu de fulgi gata să cadă.

La amiază, călărețiii avangărzii se urcau spre mînăstire.

Atunci focuri trosniră din meterezele clopotniței, un fruntaș căzu peste cap de pe șea și rămînîndu-i piciorul în scară, fu tîrît de calul speriat și lăsă o urmă de sînge pe zăpadă.

Pandurii își apucară puștile și traseră fără comandă. Dar gloanțele nu loveau decît zidurile și se întorceau de pe poarta ferecată și țintuită.

Un trimis al slugerului sosi atunci în goana calului. Părul său bălan zbura în vînt și vocea lui tună :

— Ce faceți ? Domnul Tudor vrea să știe !

— Ne apărăm ! răcni Frunte-Lată. Mișeii din mănăstire ne-au primit cu gloanțe !

— Dar n-aveți poruncă să trageți !

— Ce dracu ! vrei să ne cureți ca pe niște vrăbii ?

Ion Urdăreanu ajunsese acuma la front ; în aceeași clipă trosniră iarăși focuri din metereze.

Frunte-Lată înjură groaznic. Ion însă chiuia de bucurie. Era botezul lui de foc, pofta de luptă îi curgea prin vine cu fiori reci și calzi, trăgea prin nări mirosul acru al prafului de pușcă, și cînd pandurii traseră și ei a doua oară peste capul lui, el apucă flinta.

Frunte-Lată însă răcni la el :

— Du-te și spune slugerului de ce dăm !

Urdăreanu se supuse supărat și goni la vale spre sat, unde se afla Tudor.

Comandirul pandurilor se înfurie :

— Atîta știu ciocoii, să tragă asupra norodului !

— La mănăstire ! să intrăm cu sila ! strigară toți împrejurul lui.

— Tăcere ! tună el. Nu mișcați ! Și dădu porunci repezi și bine chibzuite.

Pe coasta din fața clopotniței, despărțită de mînăstire prin vîlceaua adîncă a unui izvor, pandurii erau să sape șanțuri. Unii se așezară în sat și pe creasta dealului, iar avangarda, care mai pierduse doi oameni, fu chemată înapoi.

Pandurii erau adinc amărîți împotriva boierilor care trăseseră fără să stea de vorbă, și aprinși de mînie pentru că n-aveau voie să năvălească asupra mînăstirii. Frunte-Lată tuli de vale cu oamenii săi ca o furtună. Ene Enescu fusese trimis să-l cheme, căci Tudor văzuse că Ion Urdăreanu era ca înfrigurat de pofta de luptă, ceea ce poate l-ar fi îndemnat la neascultare. El zise către Frunte-Lată :

— Nu putem lua mînăstirea cu iureș, pentru că n-avem tunuri ; o vom închide cu strășnicie, și prin foamete vom lua-o.

Uriașul, care acum văzuse moartea a trei panduri, care mirosise praful de pușcă și auzise șuieratul gloanțelor, smuci calul său din loc cu o înjurătură și goni năuc prin sat.

Vladimirescu atunci zise celorlalți :

— Și eu m-aș bate, dar pe cîmpie lucie. Nu e sîngele norodului făcut să stropească ziduri de mînăstire.

Aceste cuvinte trecură de la om la om și-i mai liniștiră ; începeau a înțelege pe căpitanul lor.

Oamenii săpau șanțul de-a curmezișul coastei ; ei lucrau înfuriați, zvîrlind în sus bulgării de pămînt, singura lor armă împotriva gloanțelor care tot mai zburau din văzăturile clopotniței. La apus de soare șanțul era gata, și din lucrători mai căzură șapte inși.

Pandurii erau nebuni de mînie. Voiau să arză mînăstirea. Dar toți căpitanii străjuiau la postul lor ; porunciră surlașilor să sune și vestiră tuturor că slugerul primise din București o știre de mare însemnătate, pe care voia s-o împărtășească norodului.

Se coborîră atunci cu toții spre sat, turburați și nerăbdători, dar mulțumiți că căpetenia lor îi chema la sfat. Ei înconjurau cîrciuma, din care Tudor Vladimirescu își făcuse cancelaria.

El ieși în pridvor și zise :

— Fraților, să nu ascultați numai ce grăiesc eu, dar și ce grăiește stăpînirea, ca să nu fie zis că v-am amăgit eu pe voi. Judecați și hotărîți. Apoi le citi la cele din urmă raze albe ale zilei, cu glas de aramă, răsunător, cartea Divanului, care glăsuia astfel :

„Cu mare mirare luarăm în știre de urmările ce ai început a face, cugetînd însoțire de mai mulți, și împărțind

cuvinte către locuitori ca să sară cu toţii spre izbăvirea răului, şi să iasă din întuneric la lumină. Acest fel de urmări, că nu au sfîrşituri bune, este ştiut şi din istorie şi din pilde ce se văd pre toată ziua.

Vedem că prin cuvintele ce prin nejudecată ai alcătuit către locuitori, propovăduieşti că pentru folosul obştei şi binele ţării te-ai pornit într-această faptă şi voieşti a arăta cum că nu eşti tîlhar sau voitor de rău, ci îndemnător binelui şi săvîrşitor izbăvirii obştei din ispita răutăţilor. Dar care dintre locuitori îţi va da crezămînt ? Şi-n ce temei răzămînd se va însoţi cugetărilor ce ai, de vreme ce cu toţii cunosc şi înţeleg cîtă însărcinare, cîte cheltuieli şi cîte pagube se pricinuiesc satelor într-acest fel de netrebnicie ? Deci te sfătuim părinteşte şi ca nişte adevăraţi patrioţi, îţi poruncim să te păzeşti de asemenea fapte păgubitoare ţării, aducătoare de sminteală liniştei locuitorilor şi pricinuitoare de mare nevoie asupră-ţi : şi te încredinţăm cu jurămînt că de te vei supune povăţuirilor şi poruncilor noastre, şi lăsîndu-ţi armele te vei scula şi vei veni, fără tăgăduire vei scăpa de orice urgie, căci cu toţii vom fi mijlocitori către domnul ţării, ca să-ţi treacă cu vederea urmarea ce ai cugetat. De nu-ţi vei lua seama cu dinadinsul şi nu te vei supune acestor părinteşti povăţuiri ce cu iubire de omenire îţi dăm, atunci să fii încredinţat că după ce nu vei găsi scăpare, apoi şi osînda morţii îţi va fi grozavă şi cumplită. Către aceasta te sfătuim şi îţi poruncim ca îndată ce vei primi această scrisoare a noastră, în soroc de două ceasuri să-ţi iei seama bine şi către cel ce-ţi va trimite scrisoarea să dai răspuns în scris curat că de va fi făcut o coprindere de supunere şi prin vrednice dovezi ca să poată fi crezute să înceteze numaidecît pornirea ce este căzută asupră-ţi şi te aşteptăm aici precum mai sus pe larg ţi se arată ; iar de nu ţi se vor precurma relele cugetări, hotărăşte-te singur morţii şi fii încredinţat că nu vei găsi scăpare. Cetească cu mare luare-aminte aceste scrise, supune-te povăţuirilor ce privesc binele-ţi şi fii sănătos."

Urmau iscăliturile mitropolitului, a doi episcopi şi a doisprezece boieri divaniţi.

După ce citi, slugerul Tudor grăi :

— Fraților, de vă este tot asta părerea, plec chiar acuma la București.

Oarcă și Frunte-Lată săriră lîngă el și-l apucară fiecare de un braț :

— Ești al nostru ! nu te lăsăm !

— Și noi sîntem ai tăi ! strigă Gheorghe Cuțui.

— Mai bine pierim cu toții decît să mai trăim cum am trăit de la o vreme încoace ! zise Barbu Urleanu.

— Așa e ! Așa e ! strigară cu toții.

Tudor Vladimirescu răsuflă din adînc, apoi zise :

— Fie. Voi scrie deci stăpînirii că venim cu toții la București.

— Trăiască Domnul Tudor ! se ridicară din nou glasurile, ca o vijelie.

Slugerul intră în casă și dictă unui scriitor din mulțimea slujbașilor mici care urmaseră pandurii și pe care Tudor îl întrebuința la cancelarie : „Cinstiți boieri ! Prin cinstita către dvs. de la 30 ale trecutului ghenarie la 3 ale următorului, cu toată plecăciunea am primit ; și cele poruncite am văzut ; dar știut fie dvs. că eu din mica mea copilărie am slujit cu mare credință stăpînirii și patriei mele ; precum și acum, și în toată viața mea, sînt hotărît a sluji, și a mă jertfi pentru binele patriei mele ; și eu de capul meu nicidecum n-am plecat, fără ca tot norodul cel amărît și dosădit al acestei ticăloase țări, atît cei de loc, cît și cei străini, văzînd că stăpînirea, subt care sînt încredințați de către preaputernica împărăție, stăpînitoarea noastră, — a cărei mărire Domnul Dumnezeu, să o întărească în veci, — i-a adus în cea mai desăvîrșită prăpădenie și nemaiputînd suferi arzimea focului care le-a pus peste capete, cu toții într-un gînd s-au unit, și au hotărît ca să se scoale, cu mici cu mari, și să se adune la orașul cel de căpetenie al țării, și acolo stînd să ceară împărătească milă. Și știindu-mă norodul pre mine, dintr-alte vremi, că sînt un adevărat fiu al patriei mele, cu silnicie m-a luat a le fi și la această vreme chivernisitor pentru binele și folosul tuturor.

Dar eu cum am văzut preacinstita poruncă a dvs., supus fiind, m-am ridicat pe loc ca să plec ; iară Adunarea norodului, nu numai că nu m-a lăsat, ci încă subt mare pază m-a pus.

Ziceți dvs. că din ridicarea mea se supără odihna locuitorilor ; dar ei, după ce le-am citit într-un auz preacinstita poruncă a dvs., cu un glas răspunseră : că aceasta nu este nimica pe lîngă tiraniile cele cumplite care le pătimesc de la dregători. Acestea i-au adus la deznădăjduire, încît sînt bucuroși mai bine să piară cu toții, decît să mai fie vii."

Apoi Tudor mai povestea în cîteva cuvinte scurte cele petrecute pînă la sosirea Adunării la Motru, și scîrba mare a pandurilor care, ridicîndu-se pentru dreptate, fuseseră întîmpinați cu arme de moarte.

În șanț ardeau două focuri, la care străjuiau șase panduri. Ei găsiseră merinde în sat, mămăligă și pește sărat. De cînd plecaseră dis-de-dimineață de la Strehaia, nici nu poposiseră, nici nu se hrăniseră ; acuma mîncau în tăcere. Cînd însă plosca cu țuică trecu din mînă în mînă, atunci veni vorba despre cei căzuți, despre văduvele și copiii lor și despre ceea ce e scris omului.

Unul zise :

— Toate le află omul, afară de rostul vieții și al morții.

Altul, care privise lung în foc, începu a cînta jalnic, pe cînd aținta flacăra cu un par :

„Nu mai plînge, Măriuță,
Vezi de Ion și de căsuță
Și de bietele copile,
C-am ajuns în bune zile.
Să nu plîngeți moartea mea,
Că-i la țară piază rea.
Uite, mergem să arăm,
Țelina să despicăm.
Noi avem să semănăm,
Voi aveți să ne urmați,
Însutit să secerați.
Nu plîngeți, nu vă-ntristați,
Domnul Tudor e cu noi,
Dumnezeu fie cu voi."

Într-adevăr, oamenii aceștia nu știau, cum nu știa nici omenirea toată, pentru ce trăiau și pentru ce mureau,

dar din tăria şi din simplitatea lor ei trăgeau învăţătura cum trebuiau să trăiască şi să moară.

— Ce cîntaţi ? strigă un pandur de lîngă celălalt foc.

— Barbu Viga a brodit un cîntec, fu răspunsul.

— Şi noi ştim unul nou.

— S-auzim.

Al doilea cîntec glăsuia :

„A dat bunul Dumnezeu
Să umble şi plugul meu !
Să trag brazda dracului
La uşa bogatului.
O brăzduţă d-ale sfinte,
Să ţie ciocolul minte,
Să-i arunc un semănat
Cu sînge negru udat,
Semănat de poteraşi
Să răsaie românaşi,
Mi-am vîndut şi cămăşioara,
Ca să-mi cumpăr săbioara.
Pluguleţul meu nebun,
Cum te prefăcuşi în tun !
Vezi aşa mai poţi ara,
Să mai scapi de angara."

— Bun cîntec, îl lăudară ceilalţi.

— Şi eu mai ştiu unul ! strigă Barbu Viga, poetul, şi cu pumnul întins spre mînăstire cînta :

„Frunză verde usturoi,
Tu n-ai lege, măi ciocoi !
De te-aş prinde în război,
Cu măciuci ca să te moi,
Să te moi, să te jupoi :
Că cu pielea de ciocoi
Am să-mi fac opinca mea,
Ca domnul lui Caragea
Ce-şi făcu o malotea,
Îmblănită de păgîn
Tot cu piele de român."

— Halal să vă fie, zise deodată un glas în întuneric.

— Cine e ? strigară pandurii sărind în sus.

— Dunăre, fu răspunsul.

Era lozinca. Iancu Jianu venea cu schimbul străjilor.

Pe cînd cei dintîi se-ntorceau în sat, trecînd cu greu prin troienele de omăt, Barbu Viga zise căpitanului de haiduci :

— Să fie de iertare, boierule, dar cum stau lucrurile cu cartea aceea de la stăpînire ? În toamna trecută eram și eu la București împreună cu slugerul, și el ședea la episcopul Ilarion, și avea prietenie cu mulți boieri mari, la care se ducea mereu. Apoi azi cum de au iscălit ei acea carte și-l amenință cu moartea ? Oare nu mai țin cu noi ?

Iancu Jianu nu răspunse, însă după un răstimp înjură o înjurătură așa de grozavă încît i se făcu lui Barbu Viga părul măciucă și el nu mai îndrăzni să întrebe nimic.

A șaptea noapte, o vijelie cumplită suflă de la munte, iar a doua zi, priveliștea toată, afară de cerul albastru, era albă, neprihănită. Albe erau colnicele și pădurile și mînăstirea, de la creștetul turnurilor pînă la temelia zidurilor, părea înfășurată în cearceafuri uriașe ; căci zăpada era moale și se lipea de toate colțurile și de toate adînciturile.

Cei dinăuntrul mînăstirii văzură că nu mai era scăpare pentru ei ; li se isprăveau merindele. Boierii scoaseră un steag alb pe clopotniță și deschiseră mica portiță pătrată din poarta ferecată, prin care un om nu putea ieși decît plecat în două. Dar troianul din fața ei nu se străpunse decît după mai multe ceasuri de muncă. Pe urmă numai ispravnicii de Mehedinți trimiseră slugerului Tudor două ulcioare pline de galbeni cerînd îngăduire să plece nevătămați către Craiova.

El îi chemă la dînsul, îi primi în cancelarie fără să-i poftească să stea jos, și se răsti la ei :

— De ce trageți asupra norodului ? Ce rău v-a făcut ?

Turburați și speriați de purtarea fioroasă a pandurului, ei gîngăviră :

— Ce eram să facem ? Dacă vii și d-ta cu oștire ?

— Aflat-ați oare că această oștire s-a purtat tîlhărește ? Că pe neașteptate ar fi prădat sate și jefuit oameni ?

N-ați putut afla, că nu s-a făcut. D-voastră însă mi-ați ucis unsprezece panduri. D-voastră sînteți cei netrebnici, care vărsați sîngele neamului vostru.

Viișoreanu strigă aproape lăcrămînd :

— Dar ce vrei la urma urmei ? Ce e cu răsmerița asta ? De ce turburi pacea, arhon sluger, și apoi te miri că ne împotrivim ?

Cu capul pe piept ca buhaiul cînd se repede la dușman, Tudor făcu un pas înainte, și boierii se dădură înapoi.

— Pacea cui ? zise el. Pacea lupilor sătui care s-au îngrășat pe urma turmei fără cioban ? Tocmai pe aceea o vom turbura. Le voi arăta lor că turmele nu sînt de ei. La Strehaia am și închis pe unii din ei, trimiși să se împotrivească norodului. Știu ce se unelțește împotriva mea la București, știu de poruncile date spre ieftinirea cărnii și a pîinii și spre scutirea de bir a pandurilor, de care nici dracu nu s-a sinchisit pîn-acuma, știu că sînt amenințați de afurisenie cei ce mă vor urma pe mine. Toate astea însă nu sînt decît cîrpeli, care nu pot întregi haina ruptă ! Dar ce mai stau eu de vorbă cu voi ! răcni el deodată, bătînd din picior, vorbele mele tot nu le înțelegeți !

Boierii priviră unul la altul, ei nu știau decît un singur fel cum trebuiau înțelese plîngerile și învinuirile, și Viișoreanu zise cu glas pe jumătate, dar ademenitor :

— Crede-mă, arhon sluger, ți-am fi trimis și mai mult, dar nu avem decît atît. Dar dacă ne dai drumul la Craiova, îți făgăduim că de acolo...

Tudor Vladimirescu îi tăie vorba cu o înjurătură și luînd urcioarele pline de aur de pe masă, le trînti la picioarele ispravnicilor, de se fărîmară și galbenii săriră zăngănind și rostogolindu-se în toate părțile.

— Ridicați-i ! strigă slugerul, ridicați-i și duceți-vă naibii, că de nu, vă strîng de gît ! Să nu rămîie nici un galben pe jos, ați înțeles ? În genunchi, ciocoilor !

Și boierii erau nevoiți să se tîrască după bani prin toate colțurile ; cu spinarea încovoiată sub caftanele lor îmblănite păreau doi urși prinși în cușcă.

Un tînăr care intră tocmai își făcu cruce strigînd :

— Doamne sfinte, ce e asta ?

— Serdare Djuvara, zise Tudor către el, pe aceşti boieri îi vei duce astăzi la Craiova.

Cînd Ştefan Bibescu şi Viişoreanu se văzură în sfîrşit în sanie, pe drumul Craiovei, ei chemară pe serdarul Djuvara, căpitanul celor o sută cincizeci de oameni care îi însoţeau.

— Pentru Dumnezeu, arhon, da' ce ai de gînd să faci cu noi ?

— Ceea ce mi-a poruncit slugerul Tudor. Vă duc pîn-acasă la Craiova.

— Eşti oare şi d-ta de partea lui ?

— Nu sînt. Pe mine m-a trimis la Motru banul Dumitrache Bibescu, pe care stăpînirea l-a numit hatmanul pandurilor din Oltenia, pentru... pentru a afla ce face slugerul. Cînd am auzit că vă păzea cu străşnicie, nu m-am lăsat de el, pînă ce nu v-a dat slobozenie.

— Îţi mulţumim din inimă, dragă Djuvara ! Cînd ai intrat, am simţit că ne vei scăpa de acest tîlhar !

Serdarul zîmbi a rîde, se gîndea că le-ar fi venit greu ispravnicilor să-l vadă intrînd în cancelarie, deoarece, atunci, ei erau cu spatele la uşă, în genunchi pe jos, gemînd şi căutînd galbenii lor, pe care „tîlharul" nu-i primise. El le scurtă mulţumirile întorcîndu-se la capătul pîlcului său. După care boierii începură să-l categorisească :

— Sîntem vînduţi. Toţi aceşti mişei sînt dintr-o apă. Se ştie că Djuvara e omul banului Bibescu ; iar banul ocroteşte pe toţi tîlharii din ţară. N-a fost el, pe vremuri, trup şi suflet cu haiducul Iancu Jianu, care e şi el acuma în pricopsita Adunare a norodului !

— Ajută-ne, Doamne ! gemu boierul Ştefan.

— Şi iacă, acest popor, urmă Viişoreanu în deducţiunile sale logice, care se strînge laolaltă cu miile, se înarmează şi cucereşte toate cetăţile ţării, acest popor zice că e slab şi asuprit. Parcă răscoala n-ar fi tocmai dovada cea mai bună că stăpînirea a lăsat-o pe prostime să se îmbogăţească şi să se încreadă prea mult în sine. Calul flămînd nu se zbate în hăţuri.

Boierul Ştefan însă nu avea poftă de politică.

— De ne duce teferi la Craiova derbedeul de Djuvara,

zise el, îmi iau nevasta și fug la Vidin. Derviș-pașa mi-e prieten. Iar turcii desigur vor trece în curînd Dunărea, ca să se isprăvească nemaipomenita comedie.

— Ar trebui să cheme pe nemți.

— Despre mine, chemați și pe dracu. Eu trec Dunărea.

Domnul Tudor ocupa gura Motrului, luînd în stăpînire și cele două tunuri dăruite pe vremuri, împreună cu cărți bogate și argintărie multă, de Constantin Vodă Brîncoveanu, ctitorul mînăstirii ; iar pe urmă, trecînd Jiul el ajunse, după un drum de un ceas și jumătate, la mînăstirea Țînțăreni. Aceasta era așezată pe o ridicătură de pămînt rotundă, înconjurată de păduri din trei părți, pe cînd mocirle și bălțoace se întindeau într-o parte pînă la rîu, unde era țigănia. Și această mînăstire bogată era întemeiată de Brîncoveanu ; azi era plină de călugări greci, care însă nu îndrăzniră să se împotrivească lui Tudor, cuceritorul Motrului.

Tabăra fu așezată, la o bătaie de pușcă de mînăstire, pe un luminiș unde se ținea tîrg o dată pe săptămînă. Și chiar a doua zi de dimineață străjile vestiră reîntoarcerea serdarului Iamandi Djuvara, cu o ceată mai mare.

Vladimirescu primi știrea cu liniște și porunci pandurilor de la Padeș să iasă în linie de rezbel în fața taberii. Îndată sosiră și craiovenii și traseră cîteva focuri de pistoale.

Atunci răsună vocea puternică a lui Frunte-Lată :

— Te-am văzut, nene Haldene ! În mine vrei să dai ?

Și Oarcă strigă :

— Ei, Niculae Țivig, ori ți-ai pierdut mințile ? Doar nu sîntem creștini cu toții ?

Atunci îi recunoscură și ceilalți : un căpitan ieși înaintea frontului și chemîndu-și oamenii și arătînd cu sabia oastea lui Tudor :

— Nu sînt dușmani ! Pentru dreptate s-au ridicat, iar nu ca să uciză. Să ne înfrățim cu ei !

— Acesta e boierul Hergot de la Tarniță, zise Oarcă rîzînd mulțumit. Cetele amîndouă se uniră, cum se unește Jiul cu Motrul, după toate legile firii, și căpitanul craio-

venilor, serdarul Djuvara, se apropie de Tudor şi-l salută. Apoi îi ceru o convorbire între patru ochi, şi spuse lui Vladimirescu că comănduirea pandurilor olteneşti fusese luată banului Dumitrache Bibescu şi dată vornicului Niculae Văcărescu de la Bucureşti. Acesta poruncise lui Djuvara să lovească Adunarea norodului cu o oştire mai mare. Şi cîrc serdarul Olteniei, Ion Solomon, împreună cu stolnicul Dinu Bălteanu primiseră ordinul să meargă degrabă spre Ţîntăreni. Pentru asta Solomon fusese chemat de la Dunăre, unde nimicise o ceată de hoţi răzvrătiţi şi primise, drept mulţumire, o blană scumpă şi 500 de taleri. Oştirea stăpînirii urma a-şi ridica tabăra la Coţofeni, pe Jiu, cam la trei ceasuri de Ţîntăreni. În Craiova domnea cea mai mare turburare. Nu te puteai încrede în nimeni. Nimeni nu se dădea pe faţă şi nu mărturisea cu cine ţine.

Tudor Vladimirescu îl asculta în tăcere. Apoi zise :

— Şi d-ta cu cine ţii, arhon serdar ? Drept răspuns, tînărul îl rugă :

— Lasă-mă să-ţi jur credinţă !

Volintirii soseau aproape fără întrerupere. Adunarea norodului număra ca la 3 000 de oameni, dar Domnul Tudor îşi aduse aminte cu jind de zilele de la Padeş, cînd ei erau numai 600, dar 600 de vînători de urşi şi de capre, 600 de fii ai munţilor ! Deşi era straşnic la alegerea oamenilor, deşi respingea cu asprime pe toţi care îi păreau fără căpătîi, totuşi ascultarea nu mai era aceeaşi. În tabără acuma era gîlceavă şi harţă, pandurii şi arnăuţii se încăierau şi era chiar să se facă moarte de om la Ţîntăreni.

Printre grămăticii lui Vladimirescu era şi tînărul boier Dumitrache Protopopescu de la Severin, care fusese prins şi jefuit la Tîmpa. El se ruga acum de sluger, jumătate îndrăzneţ şi jumătate plîngăcios, să i se dea măcar haine, spunîndu-i că nu mai putea să şază în cancelarie, cum o făcuse la Motru, îmbrăcat numai cu cămaşa şi cu o manta pe care i-o împrumutase Urdăreanu.

Tudor însărcinase pe unii din căpitanii săi să poruncească căpeteniilor arnăuţilor să înapoieze lui Protopopescu calul şi straiele, oprind numai armele.

După aceasta un gospodar chemă pe tînăr şi-l îndemnă să-i arate pe cei care-l prădaseră.

Protopopescu se uită la chipurile sălbatice ale bărbaţilor care stăteau jur-împrejurul focului şi rîdeau de el, şi, mînios, întinse degetul spre unul înalt şi strigă :

— Ăsta e ! Ăsta mi-a furat roibul, cu şa turcească de la Vidin, cu arşele numai fir şi două sute şi patruzeci de lei !

Arnăutul ca fulgerul scoase iataganul şi se aruncă asupra nesocotitului boier. Acesta sări în partea căpitanilor, îmbrăţişă pe bairactar şi-l rugă :

— Nu mă lăsa că mă taie !

Atunci se adunară şi ceilalţi gospodari împrejurul Protopopescului, ocrotindu-l, iar bairactarul îşi scoase şi el iataganul, se apropie de arnăutul înfuriat şi răcni :

— Stai ! or te fac bucăţi !

Domnul Tudor, auzind cele petrecute, chemă iarăşi pe tînărul boier şi-i zise posomorît :

— Lasă mişeii la naiba !

— Dar mie îmi trebuie haine ! strigă Dumitru Protopopescu tremurînd de mînie, de frig şi de turburare. Dacă aci nu-mi pot dobîndi dreptatea, dă-mi cel puţin un răvaş de drum şi un cal, ca să merg acasă să mă îmbrac din nou.

Tudor îngădui cererea, şi flăcăul plecă pe deşelate, îmbrăcat numai cu gheba lui Urdăreanu.

Însă cuvintele rostite de el : „Aci nu-mi pot dobîndi dreptatea !" ardeau în inima lui Tudor. Se ridicase pentru a înzestra ţara întreagă cu darul dreptăţii, şi iacă, nici sub ochii lui, în tabăra lui, un singur om nu-şi putea căpăta dreptul său !... Şi el îşi jura sieşi că va fi de acu înainte un judecător fără milă pentru ostaşii săi, chiar dacă s-ar prăpădi el cu toată oştirea sa.

Între Bucureşti, Craiova şi tabăra răsculaţilor lipcanii alergau mereu. Boierii îl înştiinţară pe Tudor Vladimirescu că domnia ţării fusese încredinţată de Poartă lui Scarlat Vodă Calimah şi îl întrebau cum va putea da ochi cu luminatul Domn el care împinge la vărsare de sînge între fraţi ?

Tudor Vladimirescu răspunse printr-un ultimatum în trei puncte : cerea stîrpirea catahrisisului, despăgubirea locuitorilor jefuiți, încredințarea cu jurămînt că viața lui și a căpitanilor săi să fie chezășuită, și plata pandurilor.

Boierii răspunseră înfuriați că ei erau tocmai pe cale, ca adevărați patrioți, să facă dreptate în țară și să stîrpească catahrisisul, dar că Tudor Vladimirescu le împiedicase munca prin urmările sale nelegiuite. Îi făgăduiau însă că vor aștepta sosirea caimacamilor noului domn, înainte să mai ia vreo hotărîre împotrivă-i, dacă, la rîndul său, Tudor îi încredința că nu se va mișca din loc și că nu va ademeni mai mulți volintiri prin amăgitoarele sale propovăduiri. Și, înainte de toate, îl sfătuia să nu cuteze să se creadă mai mult decît firea îl clădise să fie.

Erau obișnuitele argumente și palavre ale unei autorități ajunse la putreziciune, care nu poate pricepe că i-a sunat ceasul și că piere, pentru că dreptul etic stă mai sus decît cel feodal, care este îndreptățit numai cît timp un rang înalt înseamnă gînduri înalte, simțiri și purtări înalte.

Cînd slugerul arătă lui Iancu Jianu cea din urmă scrisoare, haiducul rîse cu batjocură :

— Așa e, nu cumva să te crezi boier, căci numai ei au dreptul fățărniciei și al mișeliei ! Să nu te crezi boier, căci atunci cu toții am pierde orice nădejde în viitorul țării !

— Trebuie scurtați de o palmă, zise pandurul încruntat.

— Așa înțeleg și eu, se liniști Iancu Jianu.

Tudor Vladimirescu se așeză la masă și scrise vornicului Văcărescu o scrisoare măiestrită, o scrise cu dragoste a unui prieten al poporului și cu înțelepciunea unui om de stat, cuprinzînd dintr-o privire largă neamul întreg, înțelegînd legea firească a deosebirilor între păturile sociale, dar și legăturile între ele, care trebuie întărite prin bunăvoință și dreptate :

„Cinstita scrisoare a d-tale cu multă plecăciune am primit, din care alta nu înțeleg, fără decît văd că toate pornirile cele vrășmășești ale maimarilor noștri care le-au

pornit asupra Patriei le grămădești asupra-mi, ca și cînd eu aș fi făcut, sau aș face vreun rău Patriei mele ; ci pesemne dumneata pe norod, cu al cărui sînge s-a hrănit și s-a poleit tot neamul boieresc, îl socotești nimic și numai pe jefuitori îi numești patrioți, măcar că eu nici asupra acestei tagme nu sînt voitor de rău, ci încă mai vîrtos le voiesc întregirea și întărirea privilegiilor. Apoi de ce, fără de nici un cuvînt al dreptății mă catigorisiți ?' Și cum nu socotiți că pre mine mă categorisește numai tagma jefuitorilor, iar pe jefuitori îi categorisesc toate neamurile ? Văd dar că alta nu este fără numai Dumnezeu a împietrit inimile maimarilor noștri, după cum oarecînd pre ale egiptenilor. Dar cum nu socotiți dumneavoastră, că Patria se cheamă norodul, iar nu jefuitorii ? Și cer ca să mi-arăți dumneata ce împotrivire arăt eu împotriva norodului ? Că eu alta nu sînt decît numai un om luat de către tot norodul al țării, cel amărît și dosădit din pricina jefuitorilor, ca să le fie chivernisitor în treaba cererii dreptăților. Iară tagma jefuitorilor, căci nu le place una ca asta, a ridicat arme de moarte asupra patriei și a ticălosului norod. O ! ce mare jale ! Dar dacă este tagma jefuitorilor dreaptă și norodul vinovat, cum nu trimeteți dumneavoastră și pe la învecinatele neamuri, ca să vedeți pe cine categorisesc ? Pre norod ? Sau dumneavoastră ? Și cu cine voiesc a ține ? Cu dumneavoastră, sau cu norodul ? Căci aceasta s-au vestit în toate laturile. Prea bine știu pe d-ta că ești foarte înțelept și născut din neam slăvit și iubitor de patrie, ce cu înțelepciune multe orînduieli bune au făcut patriei. Socotească de către înțelepciunea d-tale și aceasta : că norocul războiului este numai în mîna lui Dumnezeu atotțiitorul, și nu se știe cui îl va da ; și măcar va birui tagma jefuitorilor, dar tot nu poate fi norocită, că va să-i hulească toată lumea, iar de nu va putea birui, unde va scăpa dinaintea norodului ? Și de voiești d-ta binele patriei, precum au vroit părinții d-tale, trebuința este ca să ne întîlnim negreșit ; însă de vei binevoi, să am cinstitul d-tale răspuns, unde și cum, fiindcă norodul nu cere altceva decît numai o dreptate ce poate fi folositoare și tagmei boierești și cum zic, ori în ce chip vei pofti d-ta, să am cinstitul răspuns. Theodor".

Dar această rugăciune fierbinte a unui suflet mare și drept nu fu ascultată. În adevăr Niculae Văcărescu era înțelept, plin de duh și de o fire aleasă, însă nici el nu pricepea că cei mari stăteau pe umerii celor mici. El nu răspunse de loc „apostatului" și se întoarse la București, șase zile după ce sosise la Craiova, pentru că divanul numise caimacam al Olteniei în locul său pe vornicul Constantin Samurcaș. Aceasta era o lovitură bine chibzuită de Daimon. Eteriștii din București, ale căror planuri boierii români nu le știau decît pe jumătate, nu aveau de gînd să stînjenească pe Vladimirescu, ci să-l întrebuințeze în ajutorul lui Ipsilanti. De aceea, Samurcaș căpătase de la divan o împuternicire, care-l însărcină, ca pe un boier cunoscut și cu vază mare în Oltenia, unde fusese ciamacam de mai multe ori, să potolească răscoala după cum va chibzui el că e bine, fără să mai ceară încuviințarea ocîrmuirii. Și boierii nădăjduiau ca el să aibă multă trecere la slugerul Tudor, fiindu-i prieten și proteguitor.

Și într-adevăr un schimb de scrisori dese începu îndată între Samurcaș și Vladimirescu, iar solul lor credincios era Hagi Prodan, căpetenia sîrbilor. Pe atunci Olimpianul Iordache sosise la Coțofeni cu ceata lui. Și într-o noapte, Domnul Tudor chemă doi dintre căpitanii săi și porni cu ei, în taină și-n tăcere, spre miazăzi, pînă le porunci, cam după un ceas și jumătate, să-l aștepte într-o casă de țăran, pe cînd el o lua înainte cît îl lăsa de repede zăpada care se topea, pe drumurile jumătate desfundate și jumătate înghețate.

Olimpianul făcu aceeași cale spre miazănoapte, și cei doi frați de cruce se-ntîlniră la jumătate drum, într-o cîrciumă părăsită din pădure. Dar nu se puteau înțelege, cum se-nțelegeau cu o lună înainte.

— Am auzit că i-ai pus să-ți zică Domn ? întrebă Iordache bănuitor.

— Nu e adevărat, răspunse Vladimirescu, pe față nu îndrăznește nimeni să-mi zică Domn. Ce vor fi zicînd după ce-mi întorc spatele, nu pot împiedica, cum nici Vodă nu putea împiedica să-l poreclească Mormoloc.

Kleftul simți toată mîndria acestui răspuns, înțelese că fostul său vătaf de plai de la Cloșani era azi un om a cărui putere militară și politică se sprijinea pe patru mî-

năstiri întărite, și a cărui putere morală era clădită pe dragostea și încrederea întregului norod al Olteniei.

Vladimirescu însă fără preget îi povesti despre cele întîmplate la Adunarea norodului, și Olimpianul îi spuse zăpăceala care domnea la București și la Craiova, de unde boierii, ca întotdeauna în timp de primejdie, fugeau pîlcuri, în goana mare. Iar Tudor se hotărî atunci să trimită o divizie de bulgari și de sîrbi sub Makedonski și Hagi Prodan ca să silească pe fugari să se întoarcă înapoi.

În mijlocul convorbirii lor Iordache întrebă :

— Și te-ai dat turcilor ?

— Nu e nimic schimbat între turci și Țara Românească, fu răspunsul.

De n-ar fi fost întunericul atît de adînc — felinarele aduse de el luminau abia un colț al bordeiului — Domnul Tudor ar fi văzut cum se îngălbenea fața lui Iordache ; văzu însă cum îi tremurau mîinile cînd întinse la lumină o hîrtie arătînd cu degetul unele rînduri scrise pe ea. Era o copie după arzmagzarul pe care Tudor îl trimisese Înaltei Porți și acele rînduri grăiau :

„În astfel de stare vrednică de jale aflîndu-se tot poporul și nelăsîndu-i nici un fel de mijloc ca să arate preaputernicei împărății jafurile, chinurile, despoierile și desăvîrșitele dezmoșteniri ce suferă de acești tîlhari, și să ceară milă și ușurare, ne-am văzut siliți de cea desăvîrșită deznădăjduire, mai întîi a ne ridica împotriva acestor tîlhari și despuietori, și în urmă, ca niște credincioși supuși ai împărăției, să cerem împărătească milă. Pentru care cu lacrimi ne rugăm să ni se trimită un împărătesc cercetător, însă nici grec, nici de religia noastră, ci chiar din sînul preaputernicei împărății, ca să cerceteze și de față să vază adîncile rane ale țării și desăvîrșita noastră despuiere și călcare a drepturilor ei. După care, încredințîndu-se prea puternica împărăție, să ridice deasupră-ne aceste lipitori ce ne-au supt tot sîngele din noi, și să lase în toată îndeplinirea lor vechile și adevăratele drepturi ale țării. Noi, mulțumiți am plătit totdeauna, plătim, și niciodată nu vom tăgădui de a plăti datoria noastră de tribut către Înalta Poartă, încredințați fiind că nu vom fi lipsiți de vechile drepturi ale țării, la care domnii greci, dimpreună cu ticăloșii noștri de boieri s-au arătat totdeauna surzi,

și în loc de a ne oblădui cu dreptate, ca niște părinți, ne despoaie și ne pradă mult mai rău decît niște tîlhari, atît partea bisericească, cît și politicească. Și după ce se îngrașe și se umflă din sîngele nostru, le înlesnește și drumul domnilor, și se uită la dînșii cum fug din București, ziua nămează mare, pe podul Mogoșoaiei, în împărății străine.

— De ce-mi arăți asta ? întrebă Tudor Vladimirescu. Știu ce am scris. Oare nu e adevărat ?

Lui căpitan Iordache, care era mai totdeauna chinuit de friguri, îi clănțăneau dinții de mînie, căci înțelese acuma că căpetenia pandurilor nu putea fi socotit drept eterist supus și ascultător. Olteanu era acuma de capul lui, avea o ținută politică bine hotărîtă, și nu se sfia să-și calce cuvîntul pentru nevoile cauzei sale. Iordache îl privea ca pe un trădător față de Eterie.

El zise cu buzele tremurătoare :

— Nu e nici o minciună în arzul tău. Însă tu îi chemi pe turci în ajutor, pe turci împotriva grecilor ! Iar jurămîntul nostru zice : „Jur că voi privi totdeauna pe turci, dușmanii noștri, cu ură și cu dispreț".

— Dușmanii voștri, bine zici, întări Tudor.

— Dar ai jurat cu mine ! strigă celălalt mînios și amărît.

— Pentru voi, nu pentru mine, zise Vladimirescu liniștit. Țara noastră, pe care ați jurat s-o scăpați, e dincolo de Dunăre, mai departe chiar, peste mare. Ea e schingiuită sub jugul turcesc, și bine faceți cînd voiți să-l scuturați ; eu vă voi ajuta cu drag, dar nu pe pămîntul meu strămoșesc. Cum Elada e a ta, așa și Țara Românească e a mea. Și țara mea e încărcată de lanțuri rușinoase, dar nu sînt făurite de turci ; acestora le plătim daruri care întrec adeseori puterile noastre, însă din măduva noastră sug alții, mai răi, fanarioții și boierii. Așa-i ?

Iordache oftă :

— Așa-i.

— Care atunci îmi este datoria ? Să curăț țara mea de ciuma care o bîntuie. Iar pentru asta ne trebuie liniște la hotare, trebuie să nu ne calce oștiri străine. Deci cu turcii sînt nevoit să țin pace. De s-o ridica poporul meu

și veți avea nevoie de el, eu, frate, îmi voi ține jurămîntul de la biserica Sfîntu Sava.

Kleftul ședea pe o buturugă, pintenii-i zăngăneau, căci tremura de la cap pînă la picioare. Nu putea nici să scoată de minciună pe pandur, nici să-i împărtășească vederile, ci simțea cu jind și cu ciudă, cîtă putere și greutate căpătau cuvintele și hotărîrile lui, pentru că erau rostite pe pămîntul țării sale.

— Ești prea mintos, scrîșni el.

— Așa trebuie să fie acela care cutează să ducă mii de oameni, zise Tudor Vladimirescu cu asprime. Și nici de astă dată Iordache nu găsi răspuns, doar știa prin cîte groaznice primejdii trecuse și mai trece Eteria, din pricina lipsei de cumințenie a căpeteniilor ei. Grijile îi apăsau greu pe suflet.

Urdăreanu și Enescu care însoțiseră pe Domnul Tudor auziră la două noaptea semnalul cuvenit prin care-i vestea de întoarcerea sa. Erau culcați în paiele grajdului, lîngă caii lor, de unde săriră în sus și ieșiră în grabă.

Căpetenia pandurilor îi primea în tăcere, și în tăcere porniră tustrei. Cîteodată după aceste întîlniri, el trimitea pe unul sau pe altul dintre ei la Motru sau la Strehaia cu porunci și scrisori ; azi însă nu le dădea nici o altă însărcinare, ceea ce îl umplea de părere de rău pe Urdăreanu, pentru că zgribulea, și i-ar fi fost mai dragă o mișcare repede decît trapul mic, în care urmau pe Tudor căzut pe gînduri.

— Ce dracu s-a făcut cu zăpada ? zise Ion către Enescu, nu trecem decît prin mocirle.

— A plouat, răspunse tovarășul.

— Aș, cînd ?

— Pe cînd dormeai.

Urdăreanu tăcu ; îi era necaz că dormise fiind de pază, pe cînd Enescu era treaz. Acesta de altmintrelea avea darul să-l supere. Ion nu putea să uite că la Motru Tudor alesese pe tovarășul său mai tînăr, ca să cheme înapoi avangarda din luptă. Și pe lîngă aceasta flăcăul de la Pitești cu liniștea și cu tăcerea-i îndurerată avea atîta trecere printre panduri, încît era aproape tot atît de iubit ca și Făt-Frumos, care mai era și înrudit cu cei mai mulți dintre fruntași. Iar trecerea lui Enescu se datora unei întîmplări la Țîn-

țăreni : într-o zi de dezghet unii din olteni zăriseră într-o mlaștină un lucru, despre care se făcuseră multe presupuneri : nu era un butuc de lemn ; unii credeau că e o butcă răsturnată, alții că e un sipet, urme lăsate de bejenarii rătăciți pe noapte și pe ceață. Enescu zise deodată :

— Nu e nici butcă, nici sipet, și o porni înspre balta jumătate înghețată. Oamenii îl chemară înapoi în zadar ; el alerga ușor pe pojghița primejdioasă și strigă, cînd fu aproape de mogîldeața neagră : E un tun ! Astfel Tudor Vladimirescu căpătase cel mai mare dintre tunurile sale. După ce fu scos din baltă, se dovedi că era un tun de tuci, luat de ruși de la turci în războiul din 1806—1812, și părăsit apoi de biruitori în mlaștină, pentru că le era prea greu să-l ducă mai departe. Domnul Tudor se bucură că-l găsi ; însă lui Enescu îi zise :

— Nu se cuvine căpitanilor mei să-și pună viața în primejdie fără poruncă. Ai înțeles ? Și tînărul răspunse :

— Credeam că face tunul cît fac și eu. Dar am înțeles. Toate acestea plăcură pandurilor. Urdăreanu nu vroia să-și dea seama că i se strecurase în suflet o oarecare gelozie împotriva celui mai tînăr dintre căpitani, dar nu se legă nici prieteșug între ei.

Acuma călăreau iar în tăcere unul după altul.

Deodată norii se despărțiră și luna străluci printre copacii desfrunziți și jilavi, așa că ramurile lor se vedeau pe cer ca o rețea neagră, încărcată cu mărgele argintii. Dar cu toată înfățișarea lor iernatică, păreau schimbate, fiecare cracă se rotunjise de urcarea puternică a sevei, iar unele și înmuguriseră.

— Ia vezi, au înflorit sălciile ! strigă Urdăreanu ; uitîndu-și necazul și rupînd o crăculiță udă, o vîrî rîzînd în ochii tovarășului său.

Enescu întoarse capul fără o vorbă.

— Omule ! se poate să nu-ți pară bine ?

— Ce să-mi pară bine ?

— Că vine primăvara ! și trăgînd pe nas mirosul florilor, zise : De ce se sperie calul tău, Ene ? Or vei fi dormind tu acuma ?

Dar căpitanul scump la vorbă nu mai dete nici un răspuns, și după ce Urdăreanu mai mormăi ceva despre

ursuzlîcul tovarăşului său, tăcu şi el, visînd cu ochii deschişi un vis îmbătător de primăvară, cu simţurile furate de lumina lunei şi de miresmele mugurilor. Gîndul lui îndreptat spre mamă era dovada că i se lecuise inima prin şcoala aspră şi curată a datoriilor bărbăteşti ; se lecuise şi se limpezise atît de bine încît un alt dor îndrăznea să înflorească, însă numai încetul cu încetul. În tot timpul campaniei de iarnă a pandurilor, acest dor rămăsese ascuns în sufletul său, mulţimea întîmplărilor zilnice şi îndatoririlor noi stinseseră tot ce nu era în legătură cu slujba ostăşească. Acuma însă primăvara deşteptase tinereţile în inima sa, şi chipul Saftei Poenaru îl urmărea pretutindeni. I se părea c-o vede mai bine acuma decît la Caracal, unde abia îndrăznise să privească în ochii ei căprui ; el vedea buzele ei, îi auzea glasul şi rîsul ei scurt, îşi aducea aminte de fiecare vorbă ce-i spusese dînsa. Iar cînd la despărţirea lor ea-i zisese :

— Dumnezeu să te păzească, numai atunci el privi drept în ochii ei, şi atunci se păru că deodată dintre nori se uita soarele înapoi. Cînd se gîndea la asta, lumina îl cuprindea din nou, şi el se lăsa răpit şi fermecat de dor. El care era vioi şi harnic, nu-şi mai recunoştea firea, atît de pierdut se simţea în năluciri dulci şi atît de bucuros de fiecare clipă în care nu era nevoit să muncească, ci putea trăi în vis.

În ultima duminică a lunii februarie, mulţumire şi bucurie domneau în tabără. Domnul Tudor îşi plătise oamenii pentru întîia oară. Numai cei de aproape lui Vladimirescu şi Hagi Prodan, care-i adusese de la Craiova de la Samurcaş Daimonul, ştiau de unde veneau banii.

Pînă acuma nici un pandur nu ceruse simbrie, fiecare îşi luase merindele de acasă pentru două-trei săptămîni, de cîteva zile însă se simţea lipsa, şi deoarece Tudor nu îngăduia nici un fel de jaf, plata banilor îmbucura şi îndatora pe toţi.

Numai căpitanii respinseră leafa. Ghiţă Cuţui îşi încrucişase mîinile la spate şi zise cu mustrare :

— Ţi-am cerut eu oare ceva ?

Ceea ce-i înveseli inima Domnului Tudor.

Ziua însă nu se isprăvi așa de frumos cum începuse.

Spre seară o căruță trasă de cai istoviți aduse în tabără niște fugari din care unul, boierul Ciupagea, nu mai avea nimic pe trup decît cămașa. El se văieta, înjura și făcea la cruci neîncetat. O ceată de șaptezeci de arnăuți îi călcase, și pe alți boieri, jefuindu-i. Această ceată se rupsese din pîlcul însărcinat să oprească din drum pe boierii fugiți de la Craiova și se apucase de prădăciuni.

Domnul Tudor înjura strașnic și poruncind să se dea haine lui Ciupagea întoarse spatele fugarilor și plecă spre mînăstire, unde chemase sfatul de război.

Tînărul Dumitru Jianu auzise porunca lui Vladimirescu.

— Haine ? zise el, ați nimerit-o bine. Protopopescu s-a întors de la Turnu-Severin. Uite-l cum se umflă în pene. Și mantaua lui Urdăreanu a adus-o înapoi, și avem s-o dăm boierului Ciupagea.

Protopopescu venea călare. Șaua și căpăstrul calului erau de catifea cusute cu fir, de pe umeri îi atîrna o manta roșie îmblănită, nouă nouță, desfăcută în față, așa încît i se vedea dulama de postav negru cu cheltuieli grele de mătase, pe cap purta o căciuliță de astrahan rotundă ca aceea a pandurilor, dar cu mult mai înaltă ; din brîul de șal persan ieșeau două pistoale și un cuțit, iar flinta lungă atîrna pe spatele călărețului simandicos.

Ciupagea, cum îl zări, îi strigă :

— Dumitrache, băiete ! Slavă domnului că dau ochi cu tine ! Ai fi crezut tu la Crăciun, cînd petreceam împreună la nunta surorei tale, că o să ne întîlnim vreodată în halul ăsta ?

Protopopescu care se întorsese la Țințăreni, fără să-și dea bine seama de ceea ce se petrecea în sufletul lui, se simți deodată tare și mare, și luînd sub ocrotirea sa pe fugar, îl duse în una din cancelariile așezate în prăvălioarele tîrgului. Acolo Ciupagea încercă să se dezghețe la cărbunii unui mangal. Și cu cît se încălzea mai bine, cu atît înjura și se văieta mai rău, așa încît Protopopescu nu mai putu să zică și el ceva. Chemînd într-ajutor pe toți sfinții, Ciupagea blestema pe nemernicii care făptuiseră asupra sa fapte așa de nemaipomenite :

— Sînt mai răi ca turcii. Cu turcii te mai puteai înțelege. De aflai că vin, mă închideam în culă, aveam me-

rinde pentru mai multe săptămîni, apă bună în puț, și de pe foișor se înțelegea vătaful meu cu ei : „Ce doriți ? Vă dă boierul tot ce e drept". Ei cereau unt, miere și păsări. Eu trimiteam poruncă în sat să li se dea din belșug, și după cîteva zile plecau unde îi tăia capul. Or fi ars și prădat și alte locuri, la mine niciodată. Și erau păgîni. Dar ăștia, ticăloșii, strigă nebunește : Zavera ! pentru credință și fac toate drăciile. Zavera îți prădează casa, îți rupe și hainele și cămașa de pe tine, toate pentru credință ! Să nu-mi spui că nu erau panduri, ci arnăuți. Erau și ei din această blestemată Adunare a norodului ! Adunare de tîlhari ! Și hoțul de Tudor este cel mai afurisit dintre...

Protopopescu îi închise gura cu mîinile amîndouă și șopti :

— Taci, nene, pentru Dumnezeu. Nu ești aci în cula d-tale. Aci e slugerul atotputernic.

— Aci e slugerul atotputernic, mormăi Ciupagea înciudat. Cine e ăst sluger ? Un vătaf de plai, un țărănoi, și vorbiți de el ca de Dumnezeu ! S-a dat lumea peste cap. Și cum de-ai venit tu aici, Dumitrache ? Sfinte doamne, nu știu, unde-mi stau mințile ! N-am înțeles încă, cum te afli tu aici.

— Iată cum, începu Protopopescu, întinzîndu-și mîinile asupra flăcărilor albăstrui ale cărbunilor din mangal, precum zici d-ta, nene, lumea s-a dat peste cap. Iată cum : acu' cîteva săptămîni m-a trimis clucerul Ralet, ispravnicul de Mehedinți, la București, ca să aduc pe cei trei sute de panduri, care-și făceau slujba acolo, împreună cu căpitanii lor, Crăiniceanu, Dumitrache, Colțan și Niculae Boloboacă. Voia să-i trimită împotriva lui Tudor, care se ivise la Tîrgu-Jiu. Abia ajunsesem la Cernăuți, și văd pe ispravnic suindu-se în trăsură, gata să fugă la Craiova.

— Dar noi ce facem ? întrebai eu.

— Cum știți, zise el.

Atunci m-am înțeles cu căpitanii să ieșim înaintea lui Tudor, fie la Tîmna, fie la Strehaia.

— Erai al dracului ? strigă Ciupagea uimit.

Protopopescu rîdea, arătîndu-și dinții albi și lucitori, ceea ce-l făcea să semene cu un lup :

— Oi fi fost al dracului, nene, urmă el — la Tîmna am înnoptat la Manolache Fiotu. A doua zi de dimineață ne-am pomenit cu o mulțime de arnăuți și de panduri, care ne strigau să ieșim căci au firman. Am ieșit cu alți cîțiva și le-am spus : Fugiți că dăm ! Dar pandurii noștri începură să le zică pe nume, căci aveau frați și rude printre ei, apoi m-a ochit pe mine cu flinta lor, întrebîndu-mă cît aveam de gînd să țiu cu ciocoii ? Ce era să fac ? Rebeliștii ne-au legat și ne-au jefuit ca pe d-ta. Am sosit la Strehaia, la slugerul Tudor, în cămașă ca d-ta.

— Doamne Dumnezeule ! gemea Ciupagea.

— Tudor mă făcu grămătic. Căci scrie o groază de proclamații și de porunci. Dar eu tot în cămașă am rămas. Doar că mă împrumutase Ion Urdăreanu cu mantaua pe care o ai pe d-ta. Atunci mi-am cerut voie și m-am dus să mă îmbrac din nou.

— Și cum te-a lăsat mama să te întorci aci ?

— A plîns, dar ce să facă. Acuma nu e liniște nicăieri. S-au obrăznicit țăranii. Alaltăieri era să mă omoare unul, fiindcă îl găsisem mutîndu-și gardul lui în via mea. Cînd l-am întrebat ce face, mi-a răspuns că nu mai sînt ciocoi în țară, și a sărit cu sapa asupră-mi. Eu atunci am tras cu pistolul în el, dar nu l-am nimerit. El în schimb m-a lovit la mîna dreaptă și voia să dea înc-o dată, cînd l-a împușcat frate-meu în picior, de-mi lungi zilele. Atunci mi-am zis : mai bine cu ei decît împotriva lor. Căci stăpînirea e neputincioasă. Pandurii toți țin cu Tudor.

Ciupagea nu mai avea glas, îl scuturau frigurile și gemea.

Tînărul Protopopescu însă avea multe de scris în urma sfatului ostășesc. Înainte de toate, pitacele de numire ale ispravnicilor în cele cinci județe ale Olteniei : în județul Dolj slugerul Solomon, în Romanați Iamandi Djuvara, în Mehedinți vistierul Crăiniceanu, în Gorj Moangă și în Vîlcea polcovnicul Ghelmegeanu.

Căci Tudor Vladimirescu era acuma stăpîn pe Oltenia. Divanul nu mai avea nici bani, nici oștire. Vistieria țării la moartea lui Vodă era goală. Azi, cînd toată țara era răsculată, nu se mai putea ridica nici bir, iar cea din urmă sumă mai însemnată adunată cu greu de divaniți după

cererea boierului Şamurcaş — o sută şi şaptezeci de mii de lei — fusese trimisă de la Craiova slugerului Tudor ! În tabăra de la Ţînţăreni se găteau toţi de plecare. Drumul spre Bucureşti era deschis.

XII

La Beneşti, pe Olteţ, în curtea Oteteleşenilor, în casele lor întărite, se adăpostiseră de primejdiile ce bîntuiau ţara opt familii boiereşti. Ele aşteptau răspuns la scrisoarea trimisă printr-un nepot al gazdei, prin care întrebau pe vornicul Samurcaş dacă puteau să rămîie la Beneşti sau dacă le sfătuia să fugă peste hotare, aşa cum o şi făcuseră alţi boieri.

După patru zile, Iordache Oteteleşanu intră în iatacul în care şedeau cucoanele toate, ca să le înştiinţeze de răspunsul vornicului. Locul de căpetenie în mijlocul femeilor îl ţinea bătrîna, cucoana Anica Poenăreasa ; chiar în împrejurări de griji şi de spaimă, se vedea atîrnat de braţul ei stîng un ghem de argint săpat, din care ieşea un fir lung de ibrişin. Ea lucra din el, cu mîini frumoase încă, cele mai minunate bibiluri înflorite. Îmbrăcată cu rasa călugărească, de cînd îi muriseră soţul şi feciorul, purta deasupra un anteriu de mătase neagră, ca să nu mîhnească pe copiii ce-i rămăseseră.

Boierul Iordache îi sărută mîna şi citi răvaşul scurt primit de la Craiova : Samurcaş le spunea să nu se teamă de Tudor, care nici nu omora, nici nu jefuia, dar să se ferească de o ceată de şaptezeci de tîlhari care se rupseseră din oştirea lui.

Cucoanelor li se ridica o piatră de pe inimă. Casa putea fi apărată împotriva unei cete de tîlhari, boierii şi porniseră să se întărească asemenea unei cetăţi, sub conducerea fiului cucoanei Anica, Petrache.

— A adus nepotu-tău răspunsul ? întrebă cucoana Anica.

— Nu. Samurcaş mi l-a trimis printr-o ştafetă. Nepotu-meu vine mai tîrziu.

Una din fete zise atunci pe şoptite :

— Poate s-a dus la Tudor.

Stăpînul casei se întoarse către aceea care vorbise şi întîlni privirea ochilor căprui ai Saftei Poenaru.

— Şi de ce mă rog, zise el mirat, nu l-am trimis către Tudor ?

— N-am zis că l-ai trimis d-ta, răspunse fata, am zis că poate s-a dus la oştire.

— De unde, doamne, ai scornit asta ! strigară unele din femei.

Boierul Iordache îşi mîngîia barba.

— La oştire ? zise el apăsat, tare mă tem că d-alde astea le-ai învăţat tu de la nenea Iancu Jianu.

Safta se întoarse cu vioiciune către cucoana Anica :

— Bunico, n-a fost şi tata căpitan de panduri ?

Dar stăpînul casei zise :

— Era altfel p-atunci. Pandurii se luptau împotriva turcilor împreună cu oştirea împărătească muscălească.

O slugă intră în această clipă şi rugă pe boierul Iordache să poftească în pridvor, unde boierul Petrache voia să-i ceară un sfat.

Oteteleşanul fu mulţumit de întrerupere. Nu că luase în seamă cuvintele unei fete, dar parcă-i venea mai bine să curme vorba printr-o glumă. Ieşi zicînd :

— Ţine-te gata, panduroaico, că acuma vin dă te chem şi pe tine la sfat.

Pe cînd cucoanele vorbeau îngrijorate de scrisoarea vornicului şi de păsul lor, cucoana Anica luă pe Safta de mînă şi ieşi din odaie.

— Am greşit poate, zise fata, iartă-mă, mamă.

Bătrîna se îndreptă în tăcere spre sfintele icoane din iatacul ei.

— Roagă-te pentru ţară ! zise ea.

Nu, nici unul din boieri nu se gîndea să meargă la Tudor. Dar cu toţii întăreau casa din răsputeri. Ferestrele fură închise cu zidărie pînă la jumătatea înălţimii lor ; pridvorul de asemenea fu prefăcut în cetate, zidindu-se printre stîlpi pînă la înălţimea omului, iar în curte intrarea beciului, subt pridvor, fu adăpostită cu un zid de trei colţuri cu văzători. Fu întărită şi clopotniţa bisericii,

care se afla la o lovitură de pușcă de casele boierești. Unul din boieri, cu două slugi lîngă el, stătea strajă toată ziua. Ceilalți, treizeci și doi cu totul, duceau în întunericul casei zăvorîte, bătută de vînturile reci de martie, cu toată căldura, cu tot belșugul ce se găsea într-însa, o viață de nesiguranță și de așteptare plină de grijă.

Într-o zi se întoarse și nepotul boierului Iordache, cu știrea că vornicul Samurcaș o pornise spre București și că răspunsese, întrebat fiind înc-o dată ce să facă familiile de la Benești :

— Ce fac și eu, adică să fugă.

Atunci în grabă mare și noaptea toată se pregătiră de plecare. Toți, afară numai de cei mai tineri de douăzeci de ani, aveau obiceiul acestor pregătiri. Fiecare alegea și strîngea ce avea mai scump. O parte din bani și din giuvaericale fură îngropate în tainițe. Hainele și blănurile fură închise în lăzi mari, așezate la spatele butcilor. Pentru a scoate în curte o caleașcă nouă, zidul din fața beciului fu dărîmat în parte.

Învălmășeala se mai mări prin moartea unui boier bătrîn, care fusese bolnav și pe care-l îngropă Petrache Poenaru, în timp ce Iordache Oteteleșanu se căznea să așeze cucoanele în butci.

Dar șirul de trăsuri se pusese abia în mișcare, că se și opri, căci butca cea dintîi se întoarse, și boierii care călăreau înainte strigară în gura mare, că toată lumea să fugă înapoi în curte. Cucoanele nu aflară adevărul, decît odată ajunse în casă : o ceată de călăreți se cobora de pe dealuri de dincolo de Olteț, apropiindu-se de curte. Desigur, tîlharii de care vorbise Samurcaș !

Era o simțire stranie pentru fugari, să intre din nou în încăperile calde încă, de care se credeau despărțiți pentru un timp îndelungat și nehotărît.

— Iacă-ne iarăși în bolniță, mormăi Safta.

Bătrîna cămărășiță însă suspina :

— Slavă domnului, acum îmi pot ascunde și dulceața ! Niciodată nu fierseșem atîtea portocale ca iarna trecută.

Iar Safta se puse pe rîs cu atîta poftă, încît Nicu Bălan, un tînăr care în grabă mare dusese pe cucoane în casă, îi zise mirat :

— Doamne sfinte, cum poți să rîzi acuma ?

— Şi oare de ce nu ? Crezi tu că fiindcă n-am norocul să trag ca tine cu puşca, trebuie să mă jelesc ?

La auzul acestor cuvinte, care sunară ca o lovitură de bici, şi alte două fete începură să chicotească, pe cînd stăpîna casei se văieta :

— Doamne, doamne, cum se poate să vă ţineţi de copilării ?

Safta Poenaru ridică capul cu mîndrie, intră într-o odaie şi se răsti la prietenele ei, care o urmaseră :

— Ştiţi că nu pot suferi cînd chicotiţi. Să rîdeţi pe faţă dar să nu chicotiţi prosteşte !

— Vai, Safto dragă, era prea nostim, zise una din fete împăciuitor.

— Nicu Bălan a rămas ca scris pe perete de batjocura ta. Parcă nu ştii tu că el moare după tine !

Safta îşi trînti scurteica într-un colţ, şi bătînd din picior strigă :

— Să nu-mi vii cu de-alde astea, Irino ! N-are voie fiece paiaţă să se îndrăgostească de mine !

— Parcă e el de vină ! răspunse Irina.

— Atunci să tacă cel puţin şi să moară, zise Safta mînioasă.

Dar abia rostite, aceste cuvinte îi sunară ei însăşi la ureche ca nişte lovituri de ciocan pe aramă, ca glasul ursitei, fără însă să le mai fi legat cu paiaţa care-i stîrnise mînia.

Tăcerea prietenei o sperie însă mai mult pe Irina decît asprimea ei, şi se simţi uşurată, cînd soră-sa, blînda Zoe, îşi legă braţele de gîtul Saftei şi zise :

— Iartă-ne. N-am vrut să te supărăm.

Safta însă, fără să răspundă la mîngîiere, zise :

— Mă duc la bunica.

În curînd, toate femeile s-adunară împrejurul bunicii. Căci ea era şi blajină şi neînduplecată, ajunsese să privească de sus viaţa omenească, dar îşi păstrase mila şi priceperea pentru cei care se mai luptau cu soarta. Cei care sufereau veneau la dînsa, dar ea ştia să îngrădească izbucnirile de durere, şi astfel tămăduia jalea şi deznădejdea. N-ar fi îndrăznit nimeni să-şi slobozească istericalele în faţa cucoanei Anica Poenăreasa. Deci femeile închise la Beneşti aşteptau tăcute şi hotărîte.

Nicu Bălan le spusese că poarta fusese închisă, după ce Petrache Poenaru, căruia azi îi venise rîndul, se repezise cu două slugi înarmate peste drum la biserică, ca să se închidă în clopotniță ; ceilalți boieri se așezară cu puștile în curte pe lîngă uluci, pe cînd stăpînul casei se urcase în foișor, de unde se vedea ce se petrecea în fața bisericii.

Prin ferestrele pe jumătate zidite nu pătrundea aproape nici un sunet de afară. Pe la amiază boierii cerură pîine și vin, și toate femeile s-ar fi repezit bucuros, pentru a scăpa de neliniște ; cucoana Anica însă nu lăsă decît pe stăpîna casei să vadă de mîncare. Și după puține clipe se dovedi că porunca fusese bine chibzuită, căci se auziră pocnituri de pușcă, poarta se deschise, și boierii intrară și se puseră la metereze. Căci tîlharii, însoțiți de derbedeii din sat, înconjurau acuma casa și trăgeau focuri din pistoalele lor.

Boierii strigară : Foc ! și chiar înăuntrul casei aerul se cutremură de detunăturile flintelor de pe la văzători.

În iatac se auziră cîteva țipete, și cucoana Anica ieși în tindă, ca să afle ce se petrece. Întrebînd pe unul din trăgaci, el îi răspunse cu un rîs sălbatec :

— Evrika ! pe doi din pungași i-am culcat la pămînt și ceilalți au luat-o la fugă ! Se vede că au intrat hoțomanii în grajd, au gonit caii în curte și au încercat să-i prindă. Atunci am tras în ei.

— Ce știi de Petrache ? întrebă cucoana Anica.

— El trebuia să-i oprească din clopotniță.

În aceeași clipă fratele Oteteleșanului venind din pridvor povesti că Petrache Poenaru se predase tîlharilor și că striga mereu din clopotniță lui Iordache să facă asemenea sau cel puțin să-i trimită familia. Petrache recunoscuse printre tîlhari pe un oarecare ceauș Ivancea, un tînăr sîrb de la Cernăuți, finul cucoanei Anicăi, și se înțelesese cu el că dacă boierii lasă puștile din mînă, nu li se va face nici un rău. Dar, adăogă povestitorul, Petrache trebuia să-i fi vestit mai degrabă, înainte de uciderea arnăuților.

— Petrache e mai copil decît copiii, zise bătrîna, e semn rău că s-a despărțit Ivancea de Tudor, și tovarășii săi or fi și mai stricați decît dînsul. Dar fiindcă a ținut pe vremuri de casa mea, mă voi duce eu să vorbesc cu ei.

Boierii încercară toți să i se opună, ea însă nu-și pierdu nici liniștea, nici cumpătul ; de altmintrelea nimeni nu știa un mijloc mai bun de împăcare, decît să lase pe nașă să deștepte conștiința finului.

Cînd însă cucoana Anica porunci să i se deschidă ușa, Safta se repezi la ea și zise rugător :

— Mamă !

Bătrîna îi mîngîie duios fruntea :

— Drumul acesta nu e pentru tine. Ca să fie de folos, trebuie să merg singură.

Mîndră, îmbrăcată în anteriul ei de atlaz negru, cucoana Anica trecu prin curtea pustie acum de orice vietate ; numai subt teiul mare unde, vara, se-nvîrtea hora zăceau două trupuri fără mișcare. Cucoana Anica nu privi în partea aceea ; făcînd mereu semnul crucii, ea ajunse pînă la poarta boltită, subt foișor, unde o aștepta stăpînul casei.

— Unde e Ivancea ? întrebă cucoana bătrînă.

— Vrei să mergi chiar d-ta ?... începu el. Acum vorbii cu el.

— Deschide portița, zise cucoana Anica ; apoi ieși și strigă : Ivancea ! cu vocea liniștită a femeii învățate din copilărie să fie ascultată și să poruncească fără asprime.

Căpitanul se înființă înaintea ei, înalt și mlădios, cu capul subțire și înțelept al sîrbilor, dar cu sprîncenele încruntate.

— Gospodar Ivancea, zise înc-o dată cucoana Anica, apăsînd de astă dată cu mustrare pe titlul sîrbesc, care însemnează stăpîn sau căpitan, cum ai putut să ne faci nouă una ca asta ?

Nici o osîndire din gura unui bărbat nu atinge și lovește pe bărbat ca o astfel de întrebare din gura unei femei, care-l izbește în părțile cele mai slabe ca și în cele mai bune ale sufletului său : în deșertăciunea lui și în însușirea de a preamări o femeie curată ; o însușire ce nu-i lipsește nici omului sălbatec, fiind una din cele mai firești ale bărbatului.

Tînărul răzvrătit primi cu ochii plecați de la nașă-sa ceea ce boierii nu îndrăzniră să-i zică. Ea era înzestrată cu acel farmec, pe care vîrsta chiar nu-l poate micșora. Cînd era de opt ani, Ivancea, sfiicios și înfricoșat, era

îndrăgostit de naşa sa. Dragostea trecuse, înfricoşarea însă rămăsese.

— Nu ştiam că sînteţi aici, mormăi sîrbul.

— Dar ştiai ce faci cînd l-ai lăsat pe slugerul Tudor ?

— Şi dumneavoastră fugiţi de dînsul, încercă să se răstească Ivancea.

— Nu fugim de el, ci de cei care au ajuns ca tine, răspunse, îndurerată, cucoana Anica.

— Cum am ajuns ? întrebă tînărul încruntat. Şi deodată cucoana bătrînă îl privi în tăcere, el încercă să se apere. Am părăsit Adunarea norodului nu din pricina Domnului Tudor, ci pentru că nu mă puteam înţelege cu Pavel Macedonski.

Ochii cucoanei Anicăi se luminară deodată şi cu bucurie aproape strigă :

— Ai zis Domnul Tudor ! L-au făcut domn ?

— L-au făcut, stăpînă.

— Slavă ţie, doamne ! Slavă şi mărire ţie ! în fericirea ei se apropie de gospodar şi punîndu-i mîna pe umăr grăi : Ivancea, dacă ţii cu Domnul Tudor, ce-ţi pasă de căpitanii săi — pe el să-l urmezi. Nu rătăci prin ţară după capul tău, nu te face tîlhar, ci rămîi oştean. Ce căutai la noi ? Nu cred să fi vrut să ne faci vreun rău. Răspunde, ce vrei ? Şi de se poate se va face.

Tînărul îşi muşca buza, privea în jos şi răsufla din greu. Vădit era pentru el o durere, că se înfăţişase înaintea acestei doamne mari ca căpitanul unei cete de tîlhari, şi smerenia cu care nobila sa naşă vorbea de Domnul Tudor îi arăta scopul marelui oltean sub o altă înfăţişare. Şi simţi dorul să aibă şi el partea sa din această slavă.

— Spune boierilor, zise el, să ne lase să scoatem morţii din curte, fără să tragă în noi, şi vom ţine pace şi noi.

— Bine, Ivancea, încheie cucoana Anica şi intră în curte.

I se păru nimerit să nu ceară deocamdată mai mult de la tînărul zavergiu. Şi boierii fură de părerea el şi îi mulţumiră cu sărutări de mînă.

Arnăuții însă nu se astîmpărau. Dădură de pivnițele unui văr al Oteteleșanului, care erau la celălalt cap al satului, și vinul îi făcuse să-și piardă mințile cu desăvîrșire. Nu mai ascultau de Ivancea.

E ușor să aținți sufletele omenești, anevoie însă să le potolești ; căci pentru aținare ajunge fierberea unei firi puternice, pentru potolire trebuie harul domnului. Iar Ivancea nu era decît un flăcău fudul și pizmaș, care se certase cu mai marele său. Urmările mîniei sale îl copleșeau acuma.

Chiuind și slobozind focuri de pușcă, arnăuții îmbătați străbătură satul, și cînd se ciocniră lîngă biserică cu căpitanul lor, care cu cîțiva oameni îngropa morții, izbucniră în blesteme cumplite, cerînd să se ardă curtea și să se tragă boierii în țeapă. Nici unul nu se sinchisea de poruncile lui Ivancea, care-și simți adînc neputința. Căci nu era nici lege, nici cauză mare în numele căreia el ar fi putut trezi conștiințele lor. Deodată însă o împrejurare îi veni în ajutor : printre toate amenințările groaznice, una din ele lovi în femeile boierilor.

Atunci tînărul ceauș sări asupra celui care o rostise, îl apucă de brațe și răcni la el :

— Milko, de ce te-ai dus tu cu haiducii în țara sîrbească ? Pentru că turcii ți-au răpit și batjocorit nevasta, și fiindcă era nebună și cu limba tăiată, cînd ai izbutit s-o scoți din ghearele păgînilor. Atunci ai jurat că te răzbuni pe siluitorii de muieri și ai legat de gîtul copilului o salbă de degete de turci ! Și acuma vrei să te socoți și tu în rîndul siluitorilor ? Vrei să fii mai cîine decît cîinii ? Te omor cu mîna mea pe tine și pe toți cei ce te vor urma ! Și pornirea tînărului era atît de puternică și de adevărată, încît Milko își reveni în fire, iar ceilalți arnăuți tăcură încremeniți, dînd desăvîrșită crezare amenințării gospodarului că-i va răpune pe toți. Căci Ivancea, prin compătimirea sa pentru cei năpăstuiți, se ridicase deasupra lui însuși, luînd apărarea unei cauze, pe care toți bărbații pe vremurile acelea de nelegiuire o știau și o resimțeau adînc, doar nu era unul a cărui soție sau rudă să nu fi fost amenințată sau chiar lovită de o nenorocire ca aceea a nevestei lui Milko. Acestea erau grozăviile care

împingeau la răzvrătire pe cei mai harnici din raialele Porții.

— N-am zis nimic, n-am zis nimic, gospodare, gîngăvi Milko îngălbenind.

Ivancea îi dădu drumul. Deocamdată femeile de la Benești erau la adăpost.

Atîta însă și nu mai mult. Arnăuții cerură să li se predea curtea, și Petrache Poenaru începu din nou să strige boierului Iordache să-și lase armele.

În timpul acela o slugă se suise în foișor, unde Otetelișanu era de strajă, și-i zise că un țăran, Stan Chirilă, care avea să-i spună ceva grabnic, îl ruga să fie la uluci.

Boierul se coborî în curte, pe scara îngustă, cu pași greoi.

Printre parii de stejari ai îngrădirii Stan Chirilă îi șopti :

— Boierule, nu lăsa pe cuconu Petrache să te momească. Nu știe ce zice. Nu te preda acuma cînd e pe înnoptate. Arnăuții sînt beți morți și vor să omoare pe toți boierii. Dumneata, boierule, și fratele d-tale, nu mi-ați făcut decît bine, să nu crezi că țiu eu cu mișeii. Vai, am dat de mare nevoie. Ne bate Dumnezeu pentru păcatele noastre.

— Îmi pare bine. Stane, răspunse Otetelișanu, că nu ești și tu păcătos ca ceilalți ; am să te rog ceva. Să te duci cu o hîrtie la Țîțăreni și s-o dai Domnului Tudor.

— O să fie greu, oftă țăranul.

— Te cinstesc eu.

— Ferit-a Dumnezeu ! strigă Stan, dă-mi hîrtia, boierule.

Nu trecu un ceas și Stan era pe drum spre Țîțăreni. Tîlharii însă pătrunseseră în curte, prin grajduri, și trăgeau acuma cu tot șartul asupra casei. Dar gloanțele de plumb nu puteau pătrunde prin grosimea zidurilor, și nici de pîrjol nu se temeau boierii, căci sub acoperiș păzeau slugile cu ciubere pline cu apă ; de altmintrelea camerile erau toate boltite. Boierii trăgeau iarăși prin metereze, ferindu-se însă de astă dată să ucidă și mărginindu-se numai să rănească.

Cu toate acestea nădejdea crescuse în sufletele celor din casă, de cînd se aflase că Oteteleşanul scrisese lui Vladimirescu şi-i ceruse ajutor.

În amurgul serii încetaseră şi împuşcăturile, iar cei închişi în casă, obosiţi de truda zilei, se culcară. Doar pe pridvor stătea strajă unul din boieri cu două slugi.

Şi Safta Poenaru era trează, deşi poruncise Irinei şi Zoei să adoarmă, ca să nu fie obosite a doua zi şi bune de nici o treabă; şi fetele se supuseră voinţei puternice a prietenei lor, şi în curînd se odihneau liniştite pe pernele albe. Iar Safta şedea nemişcată, dar cu ochii deschişi şi cuprinsă de mirare, pentru că-n inima ei domnea o bucurie care-i ştersese din suflet, prin minune, toate întîmplările zilei. Crezuse la început că acea bucurie senină era datorită vestei că va sosi marele căpitan al pandurilor, prietenul tatălui ei, Domnul care răsărise chiar din inima ţării ; pe urmă îşi dăduse seama că un alt chip îi lumina sufletul, şi ca să se încerce pe sine însăşi, îşi zicea :

— Poate nu-şi aduce slugerul pe toţi căpitanii săi, şi cînd i se stinse atunci lumina din suflet, înţelese că ea izvorîse din nişte plete ca de beteală. Şi zăcea nemişcată, ameţită de acea destăinuire.

A doua zi de dimineaţă boierii sculaţi din somn aflară că focurile pe care le auzeau erau salve de bucurie, căci Hagi Prodan, unul din căpitanii lui Tudor Vladimirescu sosise cu sîrbii săi la Beneşti.

— L-a trimis Tudor ? întrebară boierii.

Nu, căci Hagi Prodan se ducea tocmai la Adunarea norodului. Boierii oftau deznădăjduiţi :

— Ce fel de hoţoman o fi şi ăla !

Cucoana Anica însă îl cunoştea şi pe acest Hagi Prodan Grigorovici, căci în Cerneţi, unde se afla moşia ei, şedeau mulţi negustori şi haiduci sîrbi goniţi peste Dunăre de strașnica stăpînire a lui Miloş Vodă. Prodan era haiduc ; prigonit de şase ani, rătăcise prin Austria şi Basarabia şi de acolo trecuse în Ţările dunărene, după ce stîrnise cea dintîi răscoală sîrbească împotriva turcilor, care însă se păru prea timpurie isteţului Miloş.

Boierii hotărîră să trimită iar pe cucoana Anica să se încredințeze dacă acest Prodan era cel pe care-l cunoștea, și dacă într-adevăr ținea cu Tudor. De era așa, li se părea nimerit să se predeie, legîndu-l cu jurămînt, că viața lor nu va fi primejduită. Căci casa cu greu putea fi apărată împotriva unui asalt mai lung.

Cucoana Anica plecă. Întîlni chiar la poartă pe ceaușul Ivancea.

— Precum vezi, coniță, zise el, eu nu mă ascund de oamenii lui Tudor. Am primit pe gospodarul Prodan cu bucurie.

Ea îi surîse cu bunătate :

— Du-mă la dînsul, băiete, și puse mîna pe brațul lui.

Ivancea se înroși pînă la rădăcina părului, și cu multă grijă o ajută pe nașa sa, care trecea cu greu prin făgașele pline de noroi ale drumului.

Boierul Iordache cu frate-său îi priveau prin meterezele foișorului.

— Ciudat, zise stăpînul casei dînd din cap, bătrîna ar ști să îmblînzească și pe lupii flămînzi. Ce putere o fi avînd ?

— Și ce aspră poate să fie, urmă Iordache. Ai văzut cum s-a supărat pe fiul ei Petrache, pentru că s-a predat numaidecît pandurilor. Mișu, feciorul ei care a murit, era de alt soi. Îi semăna ei.

— Era oltean, din cap pînă-n picioare !

Cucoana Anica se întoarse și de astă dată cu știri destul de bune. Hagi Prodan se legase cu jurămînt așa cum doriseră boierii, să le păzească viața, le cerea însă, în schimb armele.

Aceasta scorni o furtună în casele de la Benești, și gura cea mai mare o făcea Nicu Bălan, deși nu pusese mîna pe o flintă. Și nu tăcu, pînă ce boierul Iordache îl întrebă dacă își ia el asupra sa apărarea curții. Boierii hotărîră să primească propunerea lui Hagi Prodan și să-l poftească pe el și pe căpitanii săi la masă.

— Oamenii aceștia, zise Otetelișanu, pun mult preț pe sarea și pe pîinea pe care o împărțim cu ei, și deoarece mijloacele noastre nu ne îngăduie să facem dușmani din ei, să încercăm să ni-i facem prieteni. Viața noastră a tuturora e în mîna lor.

La venirea lui Prodan, boierii îi ieșiră înainte pînă la poartă.

Dar niciodată nu prînziră la masa primitoare de la Beneşti meseni mai rău potriviți. Cucoanele așezate toate una lîngă alta tăceau mîlc. Oteteleșenii amîndoi încercau să vorbească cu Hagi Prodan, care la rîndul său se silea să fie prietenos, pe cînd cei patru căpitani ai săi erau încruntați și dușmănoși. La sfîrșitul mesei se păru însă că vinul le dezlega gura și începură să vorbească repede și încet între ei.

Vecinul lor, nepotul gazdei, îngălbeni deodată și sculîndu-se se îndreptă către unchiul său și-i zise pe franțuzește :

— Știu sîrbește ; am înțeles că cei patru nemernici de la capul mesei plănuiesc ca să ne jefuiască și să ne omoare, pentru c-am împușcat doi arnăuți și am rănit alții, zic ei, a căror căutare are să le pricinuiască lor cheltuieli.

Oteteleșanu ridică masa în grabă și poftind pe bărbați într-o altă încăpere îi spuse lui Hagi Prodan că vorbele gospodarilor săi fuseseră auzite și pricepute. Grigorovici se scîrbi rău, dar boierii cunoscuseră după felul cum își înfrunta el oamenii și felul cum ei îi răspundeau, că și acest sîrb, deși era vădit mai cinstit ca arnăuții săi, abia putea să ție în frîu ceata sălbăticită.

Unul din boieri mormăi :

— Al dracului Miloș. Știe ce face, cînd împiedică pe patrioții ăștia să se-ntoarcă peste Dunăre acasă.

Și cînd gospodarii care băuseră mult la masă cereau cu ochi fulgerători o despăgubire pentru cei morți și cei răniți, nevrînd cu nici un chip să înțeleagă că boierii erau siliți să se apere, Oteteleșanu le zise :

— Luați, în numele lui Dumnezeu, tot ce doriți din sipetele noastre, dar apărați-ne de oamenii voștri.

— Da, da, făceau gospodarii rîzînd.

Hagi Prodan, care tăcuse multă vreme, adînc supărat de întorsătura lucrurilor, se răsti deodată la ei :

— Să știți însă de la mine, că cine se va uita numai la o femeie, îl împușc cu mîna mea !

— Bine, bine, stăpîne, mormăiră gospodarii.

— Şi pe boierul acesta, urmă Prodan, arătînd pe Petrache Poenaru, cu tot neamul lui nu e voie să-l jefuiţi, pentru că s-a predat de ieri ceaşului Ivancea.

Gospodarii binevoiră a primi şi aceasta. Apoi începură, călăuziţi de boieri, să scormonească prin casă, din care ieşiră în sfîrşit încărcaţi de pradă şi mulţumind batjocoritor.

Frica şi groaza domneau acum în curtea de la Beneşti. Toţi vedeau că diplomaţia şi vorba cuminte nu mai erau de nici un folos. Arme nu mai aveau. Oare cînd era să sosească Tudor Vladimirescu ?

Şi iarăşi curtea se umplu de oameni ; erau arnăuţi şi ţărani, conduşi de alţi doi căpitani, şi strigau boierului Iordache, care ieşise în pridvor, că acuma le venise lor rîndul să intre în casă !

— Cheamă-l înapoi pe Prodan, porunci Oteteleşanu unei slugi, care ieşind pe din dos se repezi la grajduri şi se întoarse în curînd cu Grigorovici, pe cînd boierul Iordache împreună cu Petrache Poenaru ţinuseră pe oameni de vorbă.

— Intraţi în casă şi zăvoriţi uşile, zise Prodan care ştia că nu mai era de făcut altceva.

Oteteleşanu ascultă îndată ; Poenaru însă, ca totdeauna fără minte, rămase pe pridvor. Unul din căpitani sări pe scară ; de mult pusese ochii pe caucul cusut cu fir înfăşurat de un prea frumos şal persan, ce-l purta boierul.

— Dă-mi-l ! strigă arnăutul întinzînd braţul.

— N-ai voie să-mi iei nimic, răspunse Poenaru, m-am predat ieri lui Ivancea.

— Nu-mi pasă. Ai dracului să fiţi şi tu şi Ivancea ! şi trăgînd iataganul, pe cînd Petrache încerca să-l oprească îl izbi pe umăr.

În aceeaşi clipă Ivancea se ivi pe pridvor, trase pe feciorul naşei sale pe scară în jos, şi-l duse în sat în locuinţa sa.

Atîta şi nu mai mult putu să facă tînărul ceauş pentru cucoana Anica.

Arnăuţii sparseră uşile casei. În sală stăteau boierii toţi fără arme cu Hagi Prodan în faţa lor. El se aruncă

înaintea năvălitorilor, dar într-o clipă fu lovit, rănit și dispăru în învălmășeală.

O ceată turbată, umplînd casa de un miros greu de vin, se răspîndi în cele cinci încăperi mari împrejurul tindei ; pe cînd cei care nu mai aveau loc să intre, aruncau cu cărămizi în ferestre și dădeau foc grajdurilor.

Casa părea a fi prada iadului, pe care oamenii se pricep atît de bine să-l înfiripeze pe pămînt.

Femeile încremenite se-ngrămădiseră toate într-un colț. Tîlharii ajunseră și în odaia lor. Rupseră scoarțele de pe divane, scoaseră icoanele de argint din pereți, cu înjurături și cu țipete, dar nu se uitară la femei. Trecură prin camera aceasta ca o vedenie îngrozitoare și intrară în cealaltă.

Acolo însă ai fi zis că căutau să se despăgubească de înfrînarea impusă, căci unul din ei urla :

— Pe el, măi ! faceți-l piftie ! Și se auzi glasul boierului Iordache care încerca să se apere.

Safta strigă atunci :

— Haideți, fetelor ! și repede ca gîndul alergă cu Irina și cu Zoe în mijlocul bărbaților, care voiau să-și verse asupra lui Oteteleșanu setea lor de omor stăpînită multă vreme.

Fetele se aruncară înaintea boierului, călăuzite de instinctul femeiesc, a cărui tărie e tocmai făcută din desăvîrșita deosebire sufletească și trupească de cel bărbătesc, și apărîndu-l cu brațele lor strigară :

— Nu-l omorîți, nu-l omorîți ! N-are arme, nu v-a făcut nimic. Doar sînteți ostași iar nu ucigași. Nu-l omorîți, nu vedeți că nu are arme !

Safta găsise cuvinte pe care prietenele ei le îngînau după dînsa, stăpînite de tăria și de vitejia ei.

Tîlhărimea uimită își aminti porunca lui Prodan și a lui Ivancea, singura poruncă pe care aceștia îndrăzniseră s-o dea cu convingere ; arnăutul Milko, care era printre ei, se gîndi la nevasta sa schingiuită și la salba de degete de păgîni care atîrna de gîtul copilului său ; își băgă iataganul în teacă și se răsti către ceilalți :

— Hai să mergem înainte ! că nu mai rămîne nimic pentru noi !

Boierul Iordache scăpase. Adînc mișcat strîngea în brațe pe Zoe care plîngea cu hohote.

Safta însă cu ochii strălucitori și cu obrajii aprinși părea că ascultă ceva în depărtare și strigă deodată :

— Vine ! vine !

— Cine vine ? întrebă Oteteleșanu.

Ea însă revenindu-și în fire, nu răspunse îndată, dar, în sfîrșit, zise cu hotărîre :

— Afară poruncește cineva cu totul altfel decît tîlharii.

În aceeași clipă o slugă intră strigînd :

— E un om afară trimis de Domnul Tudor !

Iar cînd boierul Iordache ieși pe sală, tîlharii se înghesuiau spre ușă, între două rînduri de panduri, și în mijlocul sălii stătea tînărul căpitan Ene Enescu.

— Sînt trimis de slugerul Tudor Vladimirescu căruia i-ați scris, zise el. El se află la Oteteliș și vine pe dată la Benești. Sub ocrotirea mea nu mai aveți de ce vă teme. Glasul lui liniștit și adînc sună pașnic ca un clopot după larma sălbatică care umpluse casa pîn-acuma.

Neașteptata scăpare de moarte aproape îi tăiase puterile lui Oteteleșanu ; se rezemă de perete și îngînă :

— Îți mulțumesc.

Și Safta stătea pe prag, încremenită. Ea privea la trimisul lui Tudor cu o dezamăgire dureroasă, căutînd parcă să-l prefacă într-un altul prin tăria dorului ei : el însă rămînea tot același, înalt, subțire, întunecat și negru la ochi și la păr.

Locuitorii toți ai casei se strîngeau acuma în sală. Păreau ca ieșiți din sicriu, și cei mai mulți nu mai erau îmbrăcați decît în zdrențe, căci blănurile și căciulile lor, anteriile de postav, și de mătase, cingătorile, mătăniile, inelele, ceasornicele și lanțurile fuseseră smulse de pe ei, mai toți oftau și gemeau. Nicu Bălan tremura ca varga, susținut de două slugi.

Cucoana Anica veni în tindă cu femeile, din îmbrăcămintea cărora nu lipsea nimic, pentru că tîlharii le cruțaseră. Palide și tăcute ele ieșiră pe pridvor împreună cu bărbații sub paza lui Enescu și a doisprezece panduri.

În curte mai mișunau arnăuți și săteni ; la dreapta ardeau parcă grajdurile, și fumul și dogoreala se abăteau

spre casă. Enescu strigă de pe pridvor, că cine s-ar atinge de boieri ar fi împuşcat îndată, şi pandurii strigau la fel pe cînd însoţeau pe boieri prin mulţimea în fierbere. Nu se auzi nici o detunătură, nici măcar o înjurătură, şi Ene Enescu îi duse nevătămaţi la cealaltă casă boierească din sat, unde-şi avea cuartierul Hagi Prodan.

Sîrbul era rănit la mînă şi purta braţul legat. Cînd zări jalnica ceată a boierilor, izbucni în blesteme împotriva mişeilor care prădaseră Beneştii.

Iordache Oteteleşanu însă îl privi rece şi şopti fratelui său :

— Ce folos. Mai bine nu ne predam lui.

Ajunşi în casă, bărbaţii şi femeile şedeau şi zăceau tăcuţi şi frînţi de oboseală, care cu capul ascuns prin pernele sofalelor sau în mîini, care cu ochii pierduţi în zare. Într-o odăiţă mică se afla şi Petrache Poenaru istovit de pierderea de sînge din rana de la umăr. Ivancea îl oblojise ; la aceasta se pricepeau mai toţi haiducii şi ostaşii de pe timpurile acelea.

Cucoana Anica se aşează la căpătîiul fiului ei, dar buzele îi rămăseseră mute şi aspre. Safta privi înfocarea apusului pe fereastră. Îşi simţea sufletul luminat din nou de acea nădejde, care îi dăduse atîta putere în mijlocul grozăviilor zilelor trecute. Auzise pe Ene Enescu spunînd lui Prodan că slugerul Tudor îl urma. Aşteptarea îi ascuţea simţurile, aşa încît cu mult înainte să prindă ceilalţi de veste, ea zise cucoanei Anicăi :

— Auzi, bunico ? Auzi trîmbiţele ?

După zece minute Domnul Tudor intră călare pe poartă, urmat de toţi pandurii cîţi încăpură în curte. Caii dădeau din cap, legănîndu-şi şi încovoindu-şi gîturile cu coame lungi, zăbalele şi armele zăngăneau, iar pandurii stăteau călări, nemişcaţi, drepţi ca bradul. La spatele lor strălucea asfinţitul, încondeind cu aur roşu capetele şi umerii bărbaţilor şi luminînd în plin cele patru bolţi albe ale pridvorului, unde boierii şi cucoanele cele mai în vîrstă de la Beneşti stăteau printre stîlpi, arătînd ca o adunare de stafii ziua nămiaza mare.

— Pentru Dumnezeu, arhon slugere, strigă boierul Iordache, scapă-ne viaţa ! că sîntem în mîinile dumitale !

— Viaţa vă este scăpată, răspunse Vladimirescu, dar îmi pare rău de ceea ce aţi păţit.

— Apoi noi ce să ne facem ? Să mergem cu dumneata?

— Cu mine nu puteţi merge, că eu sînt cu oştirea, iar dumneavoastră cu neamurile dumneavoastră.

— Atunci să ne ducem la Craiova ?

— Nu vă sfătuiesc, acolo ar putea veni alţii mai răi. Mai nemerit e să mergeţi la Horez, unde Adunarea trimite cîţiva paznici şi unde veţi avea odihnă bună.

Boierii trebuiau să se mulţumească şi cu atîta. Sfatul slugerului era o dovadă că el însuşi socotea tot ţinutul nesigur în afară de mînăstirile întărite, şi că se aştepta chiar la intrarea turcilor, care erau mai răi decît arnăuţii, pentru că erau mai numeroşi.

— Fie, arhon sluger, oftă Oteteleşanu, fie cum ai hotărît.

— Vă dau, boierilor, dacă-l primiţi, pe ceaşul Ivancea cu unsprezece oameni, ca să vă ducă şi să vă păzească pînă la Horez. Am auzit că de dînsul n-aveţi să vă plîngeţi.

Domnul Tudor dădea astfel tînărului, pentru care se rugase Prodan, un semn de încredere, care-l despărţea totuşi de oştire. Deşi nu prea le venea bine boierilor, să dea ei prilej unei asemenea măsuri disciplinare, şi deşi ar fi primit ca pază mai cu drag cîţiva panduri olteni, nu îndrăzniră să se împotrivească Domnului Tudor în faţa tuturora. Şi vădit nu-i era pe plac lui Vladimirescu să stea de vorbă cu ei în taină, cînd i s-ar fi putut spune multe, căci rămînea călare în faţa pridvorului şi chemînd pe grămăticul său îl puse să scrie o poruncă care împuternicea pe boieri să-şi facă rost de şase care cu boi, — butcile lor ardeau cu grajdurile — îl chemă pe Ivancea şi-i dădu 200 lei bani de drum.

Văzînd însă că Tudor Vladimirescu se gătea de plecare, Oteteleşanu îndrăzni să-i zică :

— Să ştii, arhon sluger, că pivniţa acestor case, a cărei intrare e spre grădină, e plină de arnăuţi care s-au pus pe băutură. Ivancea, cu toată bunăvoinţa ce-ar avea-o nu va putea să-i stăpînească, după ce vei pleca, şi adăugă încet aplecîndu-se peste pridvor, şi noi nu mai avem arme.

Chipul lui Tudor se întunecă și mai tare, și porunci lui Ivancea să gonească pe toți arnăuții din pivniță, să împuște pe cei care s-ar împotrivi și să trimită pe ceilalți subt paza pandurilor la Oteteliș. Domnul Tudor rămase călare tot timpul cît ținu îndeplinirea poruncii sale, dar nu mai ridica ochii spre pridvor, așa că nimeni nu mai cuteza să-i vorbească.

Cea din urmă radiere a apusului mai înroșea cerul, dar oamenii din curtea de la Benești nu simțeau strălucita ei solie de pace, pentru că erau frămîntați de gînduri grele. Două suflete numai se bucurau de sărbătoreasca și tăcuta lumină, două suflete numai trăiau cu duhul în jocul sclipitor al aerului, în care tremura colb de dur; aceștia erau Safta Poenaru, care deschisese încet fereastra înspre curte, și tocmai în fața ei, la stînga călăreților olteni, Ion Urdăreanu. Ea îl aștepta din ajun, ceas după ceas, iar cînd pandurii intrară în curte în rînduri de cîte patru, pe poarta larg deschisă, Safta îi cerceta unul cîte unul, pînă recunoscu pe cel mai mîndru, chiar subt boltă, unde pletele lui aurite prindeau razele soarelui. Atunci încordîndu-și voința, ea dori din tot sufletul ca Ion să se oprească subt fereastra ei, cînd trupele își închideau frontul în curte, și știa că acest gînd era să-l atragă tocmai acolo. El însă nu zărise icoana gingașă sus la fereastră, fata înaltă în scurteica de catifea roșie, încununată cu coadele ei castanii, decît după ce aripa lui de călăreți se mișcase înspre ea. El nu știa că Safta Poenaru era la Benești cu boierii care ceruseră ajutor slugerului Tudor, și fiorul cald care-l străfulgeră, cînd o văzu, era să pricinuiască învălmășeală printre călărime, căci calul său, neînvățat să-și simtă stăpînul neliniștit, nici să fie smucit, se ridică sforăind în două picioare. Ion îl potoli repede și apoi se adînci cu evlavie în privelișteа dinaintea lui, sorbind cu însetare fericirea acestei întîlniri neașteptate și uitînd chiar teama ce o avea de fata cea iubită; doar știa că bucuria aceasta nu putea să fie decît puține clipe și că Safta i-o îngăduia, căci nu se mișca, sus acolo, în strălucirea profirie a apusului, și mai știa și ea că privirea lui, cu toate că genele fetei erau aplecate, va avea puterea să atragă ochii ei. Și într-adevăr ea le ridică încet, și cei doi tineri sărbătoriră ceasul cel mai sfînt

al vieții lor. Își destăinuiră ceea ce erau unul pentru altul, nici prin cuvinte, nici prin semne, ci numai prin lumina ce prin ochii lor se răsfrîngea de la unul la altul, o lumină tăcută și dumnezeiască la fel ca acea de pe zare.

Trîmbițele sunară. Amîndoi se deșteptară deodată din visul lor însorit, iar cînd Ion Urdăreanu pricepu că trebuia să plece dînd chiar el semnalul pandurilor săi, i se făcu noapte înaintea ochilor ; apoi strigă comanda :

— Stupai ! cu un glas puternic și mînios ca trîmbița judecății.

Călăreții întoarseră caii, rîndurile oltenilor în zeghe albe se legănară încoace și încolo și ieșiră pe poartă, luînd drumul spre Oteteliș, cealaltă moșie a Oteteleșenilor, unde Tudor Vladimirescu hotărîse să petreacă noaptea.

Din focul apusului nu mai rămăsese pe cer decît un jar stins arămiu și cenușă vînătă, dar pălălăia galbenă și roșie, care ieșea din grajdurile de la Benești, se înălța mare la spatele călărimii.

Era noapte tîrziu, cînd trupele ajunseră la odihnă, la Oteteliș.

Îndată după sosire, Domnul Tudor chemă pe toți căpitanii români, ca și pe cei care-l așteptaseră la Oteteliș, în casa mare a curții boierești.

Acolo el se plimbă multă vreme în tăcere, în sus și în jos. Nu se auzea decît zăngănitul pintenilor pe covoarele moi ; dintr-o dată se opri și ridicînd ochii săi amenințători zise :

— Arnăuții au făcut grozăvii la Benești. Au închis pe boieri și i-au prădat. Au chinuit două slugi și au despicat icoanele din biserică.

Cei mai mulți dintre căpitani își făceau cruce.

— Să aveți mare grijă, urmă Domnul Tudor, ca pandurii să nu se amestece cu arnăuții pînă mîine de dimineață, să-și așeze focurile departe unii de alții. Și să spuneți oamenilor voștri că nu e voie să jefuiască pe săteni, ci să plătească tot ce se ia. Și iarăși tăcu ; dar cei care-l cunoșteau bine știau că aceasta era numai prevestirea unei furtuni, care abia a doua zi era să izbuc-

nească. Toți însă își dădeau seama de primejdia pildei rele date de arnăuți, și grija lor crescu, cînd văzură printre panduri o oarecare fierbere : cei buni, ce e drept, erau supărați de purtarea veneticilor, cei slabi și cei răi însă pizmuiau prada arnăuților, ale căror chiote și rîsete se auzeau de departe.

Cei mai tineri dintre căpitani nu se adunară la masă, în bucătăria scundă și încăpătoare, decît după miezul nopții. Își găteau singuri de mîncare, căci erau flămînzi. Unul din ei văzu că Ion Urdăreanu lipsește.

— Rămîne nemîncat dacă nu vine, zise el.

— Nu știu ce avea azi, zise altul, nici nu auzea cînd îi vorbeai. Și acu un ceas zbiera printre oamenii săi, de credeai că le zboară capetele.

— Știu de ce, zise Dumitru Jianu, a găsit un pandur trîntit pe un covor cumpărat de la un arnăut care-l furase la Benești.

— Ei, și ce păcat dacă l-a cumpărat ? zise dînd din umeri tînărul Protopopescu de la Severin.

— N-o fi păcat, dar e o mîrșăvie, răspunse Dumitru cu asprime.

— Ia duceți-vă unul de-l căutați pe Urdăreanu ! strigă cel ce vorbise întîi, un băiat pașnic, care vroia să împiedice o ceartă între Dumitru și Protopopescu.

— Duceți-vă că rămîne nemîncat.

Enescu ridică încet înaltul său trup de pe o buturugă și zise :

— Mă duc eu.

În curte ardeau ca la douăzeci de focuri într-un cerc larg împrejurul conacului ; zidăria albă, cerdacul cu stîlpii lui erau scăldați în lumina roșie a flăcărilor, care luminau pînă-n fund și roata caselor mai mici ale gospodăriei.

Cu un ceas înainte, Enescu, trimis să patruleze străjile se întorsese la ceata sa, care tăbăra lîngă aceea a lui Urdăreanu ; pandurii îi povestiră atunci pe șoptite ceea ce se petrecuse lîngă focul vecin, adăugînd că căpitanul Urdăreanu, alb ca varul, intrase apoi în casele din dosul focului.

Enescu intră deci și el, în tinda casei, și apoi în fund într-o încăpere scundă luminată numai de jocul flăcărilor care pîrîiau în soba albă.

Urdăreanu era culcat pe pardoseală, cu fața pe brațele încrucișate și, gemînd înăbușit, își învîrtea trupul ca pe jăratic.

— Urdărene, zise Enescu.

Celălalt se ridică în capul oaselor :

— Ce vrei ? zise el răgușit cu sprîncenele încruntate și cu ochii aprinși.

— Vino la masă, răspunse Enescu.

Urdăreanu sări de tot în sus.

— Nu-mi trebuie mîncare, strigă, el, și mai puțin am trebuință de tine.

— Ce ți-am făcut ? întrebă Enescu liniștit.

— Îmi ții calea. Nu știu ce faci, dar unde vreau să merg eu, te trimite pe tine.

— Nu fi nedrept, urmă Enescu aproape rugător, nu mă duc nicăieri fără poruncă și nu m-am milogit la nimeni ca să fiu trimis. Dar dacă bănuiam azi, ceea ce știu acuma, atunci...

Urdăreanu îl întrerupse amenințător :

— Ce știi acuma ?

— Am văzut icoana din fereastra de la Benești, zise celălalt, cu glas pe jumătate ca și cînd s-ar fi atins de ceva sfînt, cu acea sfială pe care tinerii cu suflet ales o simt pentru tot ce privește dragostea.

Urdăreanu, în fața acestei neașteptate priceperi a chinului care-l îndura, înțelese nedreptatea mîniei sale : el tăcu și se întoarse amețit spre divan unde căzu.

Enescu rămase nemișcat ca o strajă.

După o vreme, Ion ridică capul pe care-l ascunsese în mîini și întrebă :

— De ce mai stai aici ? Nu mă duc la masă. Du-te, și pentru că Enescu nu se mișca, se răsti la el : Vreau să fiu singur, trebuie să fiu singur !

Celălalt se apropie de el și-l privi adînc cu atîta înduioșare și pricepere, încît tot necazul și toată pizma olteanului pieri pe loc. Ion îl apucă de brat pe noul său prieten, întocmai ca unul care dîndu-se la fund se agață de vreo bîrnă :

— Asta e viața ? strigă el. Sînt săptămîni de cînd trăiesc cu același vis, azi l-am văzut aievea, cîțiva pași numai mă despărțeau de ea. Și nu puteam să-i vorbesc,

nu puteam să mă apropii, glasul de care-mi era atîta dor, nu puteam să-l aud. Am fost silit să plec, să părăsesc locul unde puteam fi fericit cel puțin privind-o. Și acuma iată-mă aici. Pînă la Benești nu-e nici o fugă de cal. Sînt în toată firea, calul îmi stă afară, mi-aș da viața ca să merg. Și nu pot, nu pot. Trebuie să stau locului, ca ferecat în lanțuri ! Căci mîine în zori de zi plecăm ! Și ea rămîne acolo, în toiul primejdiilor, înconjurată de tîlhari și „ocrotită" de boierii aceia mai mult morți de frică. Și eu care aș avea puterea s-o ocrotesc, într-adevăr, nu pot ! Sări în sus încleștîndu-și pumnii. E o nerozie, o nebunie, un chin, precum numai necuratul ar fi putut să-l chibzuiască, dacă ar fi el stăpîn pe pămînt ! Și apăsînd mîinile amîndouă pe umerii lui Enescu : spune-mi, cum pot să trăiesc așa ?

— Cum trăiesc și eu.

Fiecare cuvînt rostit încet suna ca glasul îndepărtat al unui clopot și cădea greu ca plumbul pe inima tînără care cu toată sălbăteca ei frămîntare, nu putea să nu simtă durerea celuilalt. Urdăreanu privi pe tovarășul său cu o mai mare băgare de seamă. Enescu stătea cu capul plecat, focul îi lumina fruntea înaltă, albă și mîndră, sub care se iveau furtunoase negrele-i sprîncene.

Și cînd Ion îl întrebă :

— Și tu ? Și tu ? Un fior îi trecu prin trup și un geamăt înăbușit scăpă din buzele lui mute. Urdăreanu afla atît și nimic mai mult de jalea care căzuse ca o brumă peste sufletul lui Enescu. Dar puterea dovedită prin această tăcere îl cîștigă cu desăvîrșire. Ești mai tare ca mine, zise el — învață-mă cum să rabd.

— Ai să rabzi, pentru că e greu să rabzi. Așa-i obiceiul voinicului, zise Enescu. Acest adevăr aspru, rostit de unul care se afla în toiul luptei, îl ademenea pe Ion.

Apoi Enescu îl culcă, ca o mamă, pe divan, îl acoperi, căci Urdăreanu tremura acuma, istovit de patimă, și se așeză lîngă el, pînă cînd Ion adormi.

Atunci se aruncă și Enescu pe celălalt divan. Dar somnul nu se lipea de el, căci durerea care-l înțelepțise înainte de vreme se trezise în toată tăria ei aprinsă din nou de mila sa pentru Urdăreanu și-și arăta fețele cele mai tainice. I se înfățișa tot anul trecut : era tocmai un an,

de cînd singuratica casă părintească, unde trăia el cu tată-său, căci mama sa murise la naşterea lui, se înveseli de soarele fericirii. Era tocmai un an de cînd Alecu Titescu chemase pe Radu Enescu, fostul său tovarăş de luptă, la patul său de moarte. Mişelia fanarioţilor furase lui Titescu nu numai averea şi moşia, dar şi femeia. De atunci trăia ca un pustnic, bolnav la suflet şi la minte. Ar fi şi murit în singurătate, de n-ar fi fost fiica sa Liliana. Grija ei îl îndemnase să cheme pe vechiul lui tovarăş.

— Prietene, zise el cu ochii rugători şi cu un zîmbet amar pe buze, dacă în lumea asta rea, inima ta a rămas bună ca pe vremuri, fie-ţi milă de copila mea. Scapă-i mica avere, care mi-a rămas, şi găseşte-i un bărbat. Nu vreau să se călugărească fetica mea. Vreau să aibă parte de viaţă, şi bolnavul începu să plîngă.

— Ce vîrstă are fata ? întrebă Enescu cu blîndeţe.

— Douăzeci de ani. Ce vrei, la sărăcie şi în pustnicie nu vin peţitorii.

— Dă-mi-o mie de soţie, zise Radu Enescu. Iar cînd o văzu, mila i se schimbă în dragoste. Se cunună cu ea lîngă patul tovarăşului său de luptă, şi Alecu Titescu muri binecuvîntîndu-l. Ene află printr-un răvaş ştirea căsătoriei părintelui său, cu două zile înainte de sosirea perechei la Piteşti, şi primi vestea neaşteptată cu aceeaşi supunere pe care o arătase şi Liliana faţă de dorinţele tatălui ei.

Boierul Radu şi feciorul său, care se asemănau mult la fire, trăiseră unul lîngă altul în tihnă şi fără vorbă multă. Acum însă, la întoarcere, tatăl îmbrăţişă pe Ene cu atîta vioiciune şi vădită dragoste, încît tînărul tresări.

— Ajută mamei să se dea jos din sanie şi sărută-i mîna, zise părintele.

De atunci traiul în casa singuratică părea fermecat. Boierul întineri, iar Ene privea la mama sa vitregă ca la o minune. Nu cunoştea femei. Dorul de frumuseţe şi de poezie de care avea nevoie i se înfăţişase în copilărie prin poveştile doicei lui ; mai tîrziu acel dor se urzise din frumuseţea codrilor şi a poienilor, din taina lunii şi a stelelor, din lucirea depărtată a piscurilor înzăpezite, de pe care coborau mugind apele verzi ale Argeşului, din

dor de primăvară și din amurgul zilelor de iarnă. Din toate acestea își țesuse un vis de înduioșare nemărginită și de adîncă melancolie. Astăzi acel vis se întrupase, primise chip și făptură. Făptura era mică și chipul rumen, cu sprîncene negre deasupra ochilor castanii catifelați și cu o frunte albă luminoasă subt părul bălai, iar gîtul era mlădios, de te gîndeai la un ghiocel privindu-l. Fiecare zi o făcea mai frumoasă. Plînsese mult după părintele ei, dar tinerețea, dorul de fericire și de veselie, pe care nu le cunoscuse în pustnicia de la Titești, își cereau dreptul lor. Trăise pînă acum cu grija tatălui ei amărît, se trudise zile întregi în luncile Argeșului. Într-o seară Liliana începu să iubească. Astăzi o urmau privirile soțului ca să-i citească în ochi dorințele și să i le îndeplinească. Iar în ochii fiului ei vitreg, pe care îl întîlnea mai rar, era poate ceva mai adînc, pentru că era mai sfios. În sufletul Lilianei se deștepta totodată și femeia și mama ; toată casa părea luminată de firea ei caldă. Simțea bucuria răspîndirii de fericire, a cuceririi inimilor din juru-i. Însă Liliana nu învățase nici de la mama, nici de la vreo prietenă, nici de la nevoile vieții acea măsură în purtare care e ca și o pravilă femeiască. Ajunsese la douăzeci de ani, o vîrstă înaintată pentru vederile de atunci, păstrînd curățenia sufletească a copiilor, ca și toată tăria nestăpînită și nemeșteșugită a simțurilor lor. De aceea crezu de datoria ei să îngrijească și mai mult de Ene, cînd acesta începu să se sălbăticească de tot și să hoinărească zile întregi în luncile Argeșului. Într-o seară Liliana era singură în tinda lungă a casei, unde, de la sosirea ei, ardeau iarăși, în două firide, candele lîngă icoane, ea le umplea cu untdelemn și le împodobea cu brînduțe și ghiocei. Fiul ei vitreg intră cu pușca pe umeri, cu cizmele pline de noroi.

— Ene, strigă ea mustrător, punînd în firidă cana cu untdelemn și împreunînd mîinile, unde ai fost ?

— În pădure.

— De atîta timp ! A trecut săptămîna jumătate de cînd ai plecat.

— E primăvară.

— Dar a plouat și a bătut vîntul. Spune, te-a supărat cineva ? Te duci oare din pricina mea ?

El vru să răspundă, dar întrebarea ei părea că-i tăiase glasul ; dădu din cap numai şi încercă să surîdă. Ea însă urmă repede :

— Vezi, trebuie să ai încredere în mine. Te rog din suflet să nu gîndeşti că vreau să mă bag între tine şi tatăl tău. Aş vrea să fiu o mamă pentru tine, şi adăugă cu sfială, să-mi zici mamă, Ene. El plecă capul şi şopti :

— Voi încerca, şi intră în odaia lui. Acolo aruncă minteanul. Răsuflă din greu, zvîcnirile inimii şi le simţea în urechi. Stătuse înaintea ei şi plecase ca un copil îndărătnic ; o ştia ; dar numai aşa se apărase împotriva farmecului ei, pe care-l resimţi acum altfel decît îl îngăduia împrejurările şi legea. Urmă pentru Ene o luptă îndelungată, pe care o duse singur. Chinul îi crescu în aşa chip, că de multe ori dorea să se îmbolnăvească, şi să-şi piardă simţirea, ca să scape de el. Dar era sănătos şi plin de putere, şi făcut să sufere voinicește. Nu fu scutit de nimic. Ci trebui să rabde tot farmecul îmbătător al primăverii, cu cîntecele nesfîrşite de privighetori, care nici ziua nu tăceau şi-i rupeau inima acum ca niciodată ; apoi puterea verii, cu zilele-i calde şi cu îmbălsămatele-i nopţi de lună, a căror tainică frumuseţe sperja somnul ce l-ar fi putut scăpa de gînd şi de dor. Firea nu mai era pentru Ene, ca pe vremuri, o prietenă împăciuitoare, povestitoare de basme, ci ajunsese să fie un rai pierdut, o privelişte dureroasă a sărbătoririi dragostei, la care trebuia să renunţe. Numai furtuna îl uşura, pentru că-i ascundea gingăşia pămîntului. Toamna tîrziu, cînd începu să viforeze, Ene era mereu pe afară, căci acuma visul pe care nu-l putea trăi, şedea acasă, la gura sobei, sau aluneca în umbra vînătă a tindei albe, unde leventica şi busuiocul grămădite, vara, împrejurul candelelor, umpleau şi acuma toată casa de miresme. Tînărul hotărî atunci să-i ceară lui tată-său să-l trimită la Bucureşti la şcoala teologului şi inginerului Gheorghe Lazăr. Trecură însă multe zile, pînă-şi încordă voinţa s-o facă, puterile-i erau sleite, şi se părea că orice cuvînt trebuia să dezvăluiască taina durerii sale, chiar dacă vorbea de altceva. Tocmai atunci se îmbolnăvi boierul Radu, şi fiul nu putea să-l lase ; trebuia el să vadă de casă şi de curte. Ene trăia o viaţă înfrigurată ; nu mai dormea şi nu mai mînca. Orele de masă, cînd era singur

cu mumă-sa vitregă, erau pentru dînsul chinul cel mai cumplit ; nu deschidea gura decît să răspundă întrebărilor Lilianei, şi după o săptămînă nici ea nu mai vorbea, speriată de tăcerea lui încruntată. Într-o zi însă, cum se sculau de la masă, tînăra femeie, ştiind că nu rămînea o clipă mai mult cu dînsa, îl urmă în tindă şi-i zise rugător :

— Ene ! El se opri. Ene, zise ea, ori te îmbolnăveşti şi tu ? N-ai mîncat nimic astăzi, nici pîinea măcar, pe care ai fărămiţat-o numai. El răsuflă din greu şi răspunse :

— Nu te gîndi la mine, apoi adăugă, încercînd să îndulcească asprimea cuvintelor sale : Ai destulă grijă cu tata. Liliana nu-şi pierdu răbdarea.

— Tocmai de aceea m-am făcut mai sperioasă ca mai înainte. Ar trebui să-ţi fie milă de mine. Celor din curte ştii să le zici vorbe bune, toţi te laudă, şi tata e mulţumit de tine. Eu ce ţi-am făcut ?

— Nimic, zise el, muşcîndu-şi buzele care îi tremurau.

— Atunci de ce nu-mi vorbeşti cu bine şi nu-mi zici mamă, cum te-am rugat să-mi zici ? El o privi, şi din ochii lui ieşiră flăcări negre, care o învăluiră.

— Să te fereşti de mine, căci eu nu-ţi pot zice mamă, grăi înăbuşit.

Ea se uită la el încremenită, apoi fugi de-a lungul tindei, şi el privea după ea, cu nările tremurătoare, cu buzele deschise pe jumătate, gata să o prindă furtunos în braţe, dacă s-ar fi întors spre el. Dar ea nu se întoarse ; Ene era singur, căută să se răzeme de zid şi căzu jos. Inima i se strînsese atît de straşnic, încît rămase mai bine de un sfert de oră fără simţire. Nimeni nu trecu prin tinda albă şi tihnită, unde numai flăcările candelelor lîngă icoane păreau a trăi o viaţă tainică, cu licărirea lor care se legăna, se preschimba, se afunda în sticlele roşii şi se ridica acuma, cînd se lasă întunericul, mai lucitoare, mai galbene. Ene îşi reveni în fire. Tremura de frig. Se duse în odaia lui. I se păru că se tîrăşte subt dărămăturile grele ale unui zid prăbuşit. Singur îşi sfărîmase inima, copilăreşte, voinicește, cu o sinceritate cinstită şi plină de cruzime. Iar după ce clipa primejdiei trecu, nu-şi pierdu stăpînirea de sine, ci îl găsi viteaz şi neclintit. Nu-i

mai rămase nici o putere față de viață, doar atîta voință ca să deschidă cu mîini obosite cutia cu pistoalele de pe sipet. Atunci cineva bătu la ușă și Costin, vătaful, intră zicînd :

— Conașule, te cheamă boierul. A primit o scrisoare de la slugerul Tudor ! și ochii îi scînteiară, căci fusese și el pandur.

Ene se duse la tatăl său. Boierul Radu ședea în pat și ținea o hîrtie cenușie în mîna stîngă, ceea dreaptă zăcea înfășurată și nemișcată pe plapomă. Îi ardeau obrajii, și ochii îi sclipeau așa cum nu-i văzuse Ene niciodată, nici atunci cînd boierul Radu privea la gingașa sa soție ; căci nu era căutătură galeșă a dragostei, care, chiar cînd surîde, e aproape dureroasă, pentru că dragostea se tot teme de despărțire și de moarte ; era o căutătură însorită, fără șovăială, și liniștită, căutătura avîntului pentru o datorie care slobozește eul de toate chinurile sale.

— Ene, zise boierul Radu, slugerul Tudor cheamă norodul la arme...

—.Și tu mă trimiți pe mine în locul d-tale, tată, îi tăie vorba tînărul, cu inima sărită.

— Domnul să te binecuvînteze, fiul meu ! strigă boierul Radu, întinzînd mîna pe care Ene i-o sărută. Așază-te lîngă mine pe pat, urmă părintele, dar nu te atinge de picior. Sînt olog. Dar o fi știind domnul, pentru ce mi-a trimis boala aceasta chiar acuma. Am luat-o de peste Dunăre cînd ne băteam cu turcii. Dar nu e nimica, slugerul va fi mulțumit, îi trimit pe unul mai zdravăn decît mine. El deslușì fiului său gîndul măreț al lui Tudor Vladimirescu și-l sfătui apoi cu duh și cu rost asupra drumului de urmat, asupra îmbrăcămintei și întreg tacîmului de război ; uitase durerile sale, se înveseli, ca și cum ar fi fost el pe plecare, și trimise pe Costin, care era să însoțească pe tînărul său stăpîn, să-i aducă înaintea patului, zeghe, arme, șei, ca să le cerceteze. A doua zi de dimineață Ene era gata de drum. Pe Liliana n-o mai văzuse, pentru că amîndoi se feriseră să se întîlnească. Dar cînd fiul intră la tatăl său, ca să-și ia rămas bun, Liliana era lîngă dînsul. Boierul Radu dădu lui Ene o scrisoare către sluger, pe care o dictase nevestei sale și apoi o iscălise cu greu cu mîna stîngă, și zise :

— De acuma, fiul meu, numai rugăciunile mele te vor urma. Iar tu să nu ieşi din cuvîntul slugerului Tudor, căci el este duhul şi voinţa norodului, trezite de Dumnezeu în ceasul de amărăciune.

— N-o să-mi vie greu, tată, să mor pentru el, zise Ene încet, ridicînd ochii pe care îi ţinuse plecaţi. Întîlni privirea Lilianei, plină de grijă sufletească şi de bunătate, de rugăciuni şi de sfaturi blînde. Între ei se iscă în tăcere o luptă scurtă pe viaţă, pe dragoste şi pe moarte. Dragostea însă fu mai tare, ea găsi cuvîntul care birui moartea şi dădu preţ vieţii. Liliana zise :

— Mulţi vor muri pentru ţară, Ene, dacă e să fie război. Mai bine însă e să trăieşti pentru ea, căci multe greutăţi sînt de învins, şi numai sufletele curate le pot învinge. Boierul se uită la tînăra lui soţie, uimit şi fericit :

— Ai vorbit cum vorbea mama mea ! strigă el. Binecuvîntează-l pe dînsul, care nu şi-a cunoscut mama. Iar către fiul său : Îngenunchează. Ene îngenunche. El găsi putere şi pentru asta. Liliana făcu semnul crucii pe capul lui plecat şi punîndu-i mîna pe frunte îl sărută între ochi, liniştit, uşor, cum se sărută o icoană. Acesta era talismanul cu care Ene Enescu plecase la drum. Şi cuvintele ieşite din sufletul chinuit al Lilianei, prin care-i dovedea că ştia ceea ce se petrece în inima lui, cuvintele prin care-i ceruse să-şi păstreze viaţa, el le spuse lui Ion Urdăreanu, cînd îl văzu sleit de putere precum fusese el însuşi.

La revărsatul zorilor, cei doi tineri, împrieteniţi acum, ieşiră în curte, în sunetul trîmbiţelor şi al tobelor. Larma războinică înviora pe amîndoi, atît pe Urdăreanu, care se deşteptase frînt de oboseală dintr-un somn ca de plumb, ca şi pe Enescu, care nu închisese ochii şi care sorbea frigul dimineţii prin buzele sale fierbinţi. Îşi strînseră mîna şi fiecare se îndreptă spre ceata sa.

Domnul Tudor poruncise oştirii să se aşeze în ordinea de luptă, astfel că sîrbii, bulgarii şi arnăuţii erau înconjuraţi de panduri.

Pe cînd se înşirau pe cîmpie, un nor mare, la marginea zării, se aprinse ca jarul ; părea un lac de sînge între malurile negre-vinete. Apoi lacul începu să strălucească, şi pămîntul prinse feţe ca şi mulţimea de călăreţi şi de pedestraşi, şi ceata de oameni care venea dinspre curte. Trei

panduri purtînd prăjini lungi mergeau înaintea lui Tudor, însoțit de cîțiva căpitani ; în vîrful uneia din prăjini sclipeau sub cele dintîi raze ale soarelui, icoanele poleite furate la Benești ; pe celelalte se vedeau, palide și însîngerate, capetele celor doi arnăuți care jefuiseră biserica. Groaznicul alai trecu de-a lungul frontului, și un pristav striga :

— Cine face ca ei, ca ei să pățească ! Nu ne sculărăm să jefuim, ci pentru dreptate !

Atunci tînărul Protopopescu de la Severin, șopti vecinului său, boierul Ciupagea :

— Asta nu mai e glumă, nene. Așa tam-nesam, fără judecată să-ți taie capul ! Pare-mi-se că se clatină și al meu.

— Bine zici, tinere, scrîșni Ciupagea, aruncînd o căutătură mînioasă spre Tudor Vladimirescu, n-avem ce căuta în adunătura asta de tîlhari. Mă scutură frigurile de scîrbă.

Și cînd oștirea porni spre Slatina, Ciupagea, Protopopescu și alți zece boieri o părăsiră pe furiș și plecară în lume după pradă, „căci — zise Ciupagea — acuma ne veni rîndul nouă să jefuim, destul ne jefuiră alții pe noi".

—

După plecarea Domnului Tudor, boierii de la Benești se întoarseră în casele lui Iordache Oteteleșanu și maseră acolo. Din paturile lor nu rămăseseră decît mormane de lînă din saltelele tăiate de prădători, care furaseră pînza ; erau mulțumiți însă să găsească măcar atîta ca să se încălzească. Lipsiți de blănuri, suferiseră toți cumplit de umezeala rece. Nicu Bălan aiura, gemea și striga așa de tare, încît femeile îl auziră pînă în a treia odaie. Safta asculta cu dispreț, iar cînd cineva plîngea pe tînăr, ea zise :

— Mai mare belea cu cei slabi de înger. Să vezi că din pricina lui nu putem pleca la Horez.

— Nu fi rea, Safto, zise Irina, dacă s-o îmbolnăvi, doar nu e el de vină.

— Dar cine altul, mă rog ? răspunse Safta. Nevoiașii sînt ursuzi, trag a rău.

Numai cucoana Anica, care știa cît face puterea voinței, își dădea seama cît adevăr era în cuvintele copilăros de aspre ale Saftei, totuși zise :

— Fii mai blîndă, fata mea.

Însă nu era loc pentru blîndeţe în sufletul Saftei, o cuprindea furtuna, întunericul se lupta cu lumina în inima ei ; cînd se răzvrătea împotriva ursitei, care nu-i hărăzise decît o sclipire de bucurie, cînd trăia iarăşi fericirea acestei clipe, simţindu-se ca îmbrăcată în zale de lumină, fermecată şi plină de putere.

Safta, a doua zi, fu cea dintîi în curte, la ştirea că sosise o ştafetă cu o scrisoare a Domnului Tudor. Apoi o urmară toate cucoanele şi se adunară împrejurul celor patru panduri, veniţi de la Oteteliş, întrebîndu-i, îngrijorate, ce avea de gînd să facă cu ele Tudor Vladimirescu. Iar boierul Iordache primi scrisoarea, care începea cu cuvintele mîndre şi nemeşteşugite :

„Cuviincioasă închinăciune ! Fraţilor ! cu toate că nu sînt din sînge de evghenist dar tot simt durerile celor evghenişti, căci cum am aflat de primejdia în care sînteţi mi-am lăsat drumul şi am pornit spre a întîmpina răul. Nenorocirea însă mi-a stat împotrivă, că n-am putut ajunge la vreme".

Aci cititorul scrisorii fu oprit de ţipetele înfricoşate ale femeilor. Boierii se întoarseră spre ele, dînd ajutor celor care leşinaseră, ca şi celor care plîngeau şi tremurau. Safta se rezemase, cu ochii închişi de teiul cel mare din mijlocul curţii. Nu departe de ea zăceau pe pămînt două capete omeneşti tăiate.

— Pentru Dumnezeu, ce-i asta ? întrebă îngrozit boierul Iordache pe Vasile Ghelmegeanu, cel mai mare dintre panduri.

Acesta, spătos şi întunecat, îl privea acum nedumerit. Din sacul ce-l ţinea în mînă, el aruncase cele două capete la picioarele cucoanelor.

— Am vrut să liniştesc pe femei, bombăni el, şi să le arăt cum a pedepsit Domnul Tudor pe cei care au îndrăznit să jefuiască Beneştii. A scris-o şi Domnia lui pe hîrtia sa.

Oteteleşanu era cît p-aci să izbucnească într-un rîs nervos, însă privind la hîrtie citi înainte :

„Dar ca să cunoaşteţi Domnia-voastră că cugetul meu n-a fost, nici este a se urma, unele ca acestea, iată pe cei ce au fost pricina i-am tăiat pe amîndoi, şi le trimit capetele spre încredinţare, pe care să porunciţi a le pune la răspîntie spre pildă şi a altora. Iată, se trimit Domniilor-

voastre și lucrurile ce s-au găsit la acești tîlhari, precum argintul unei sfinte icoane și din hainele cucoanelor Domniilor-voastre. Să aveți bună nădejde în Dumnezeu că în scurtă vreme vă veți despăgubi și de cele ce v-au jefuit și sînt al Domniilor-voastre frate și slugă, ***Teodoru.***

Scris din satul Oteteliș 1821, martie 3".

Cucoanele intrară în casă, capetele tăiate fură puse iarăși în sac și băgate în pivniță. Pandurul Vasile zise către boierul Iordache :

— Sînt tăiate de azi. De vrei să se păstreze, scoate pielea de pe ele și umple-le cu paie.

Oteteleșanu se înfioră și-și ascunse ochii cu mîna ; îl înecа greața.

Ostașul privi pe boier de sub sprîncenele lui stufoase, își săltă zeghea lui albă cu umărul drept și se întoarse ca să plece. Nu simțea compătimire pentru suferințele boierești.

Oteteleșanu îi puse mîna pe umăr :

— Stai, frate, stai. Fie-ți milă de noi. Vezi bine, noi tremurăm pentru nevestele noastre. Avem și unul rău bolnav în casă. Ceaușul Ivancea ne-a lăsat.

— Cum se poate ? strigă Vasile.

— Cu ce eram să-l țiu ? I-am dat drumul azi de dimineață, și i-am dat în scris că noi de bună voie l-am lăsat să plece.

Pandurul începu să înjure, și pe urmă făgădui să se roage de Domnul Tudor să-l lase pe dînsul, Vasile Ghelmegeanu, să-i ducă pe boieri la Horez, și pentru asta plecă spre Slatina cu nepotul Oteteleșanului.

Dar trecu o săptămînă pînă ce veni răspunsul de la Adunarea norodului, o săptămînă plină de groază și de suferință cumplită. Zilnic treceau arnăuți și panduri, dar deoarece nu se știa niciodată dacă erau oameni buni, care se duceau la Tudor Vladimirescu, sau dacă erau prădători, care ocoleau strășnicia lui, boierii fugiră în pădure, petrecînd chiar noaptea acolo, se culcau pe frunze uscate de stejari așternute pe zăpadă și se acopereau tot cu ele. Erau înfometați căci pivnițele și cămările erau goale, le rămăsese numai puțin mălai, fasole și varză acră. Boierul

Iordache se hotărî atunci să aşeze la poartă capetele tăiate ale pandurilor, şi îndată ce le văzură preoţii de la Beneşti, se înfiinţară cu mutre făţarnice, urmaţi apoi de vătafii moşiei, aducînd făină, zarzavaturi, vin şi rachiu, toate furate din cămările boiereşti.

În sfîrşit, nepotul Oteteleşanului se întoarse cu trei panduri, dar fără Vasile Ghelmegeanu.

La ştirea aceasta o nădejde lumină deodată sufletul Saftei, nădejdea că Ion Urdăreanu ar fi unul din cei trimişi.

În curînd însă îşi dădu seama că se înşelase, dar putinţa unei întîlniri nu-i mai ieşi din minte. Aşteptarea ei se făcu din ce în ce mai pătimaşă, mai dureroasă după fiecare dezamăgire şi mai răzvrătită împotriva ursitei, care uşor ar fi putut să-i îndeplinească dorinţele. De ce nu se zăreau pletele ca de beteală printre mulţimea panduri-lor care le ieşeau în cale în fiecare zi ? Şi de cîte ori cel care se apropia nu era Ion, inima Saftei se strîngea îngheţată.

Dar celelalte fete şi femei se mirau de puterea şi de vitejia ei. Ele nu ştiau că chinurile ei sufleteşti întreceau cu mult cele trupeşti, încît pe acestea Safta aproape nu le mai simţea. În drumul spre Horez, pe care-l apucară în sfîrşit, ea le era o pildă de răbdare voinicească.

Fraţii Oteteleşanu şi nepotul lor mergeau înainte călări. Căpătaseră caii cu multă greutate de la săteni. Cucoanele mai în vîrstă, bătrînii şi Nicu Bălan, care zăcea ca pe moarte, erau îngrămădiţi în care cu boi. Bărbaţii mai tineri, femeile tinere şi fetele mergeau pe jos, în noroi şi în zăpadă ; încălţămintea subţire a cucoanelor se ferfeniţă numaidecît, ciorapii se zdrenţuiră, şi picioarele rănite în-sîngerau drumurile. Cum răbdară ce răbdară, nici ele n-ar fi putut să spună. Puterea dinamică a nevoiei, dăscăliţa cea aspră, care arată trupului omenesc, ceea ce ar putea totdeauna, dacă ar şti să voiască şi să nu piardă stăpînirea de sine, îi silea la isprăvi, care le păreau nemaipomenite. Ba, mai mult, învinsese la urmă chiar slăbiciunea lui Nicu Bălan.

Aceasta se întîmplă într-un sat unde aveau să tocmească alte care cu boi. Aci se iscă o ceartă cu ţăranii, care, făcîndu-şi ţuica, se îmbătaseră şi nu vroiau să dea boie-

rilor nici care nici boi. Boierul Iordache se hotărî atunci s-o ia înainte, împreună cu trei panduri, spre Horez, de unde nu mai erau prea departe, şi să trimită de acolo trăsuri mînăstireşti. Şi mare-i fu mirarea, cînd la sosirea băjenarilor, chiar în seara aceea, îl văzu pe Nicu Bălan păşind vitejeşte înaintea căruţelor.

Boierul Iordache îşi făcu cruce şi întrebă ce se întîmplase. I se povesti atunci că ţăranii îmbătaţi bătuseră măr pe toţi boierii, chiar şi pe Nicu Bălan, care, după aceasta, înviase din morţi.

Oteteleşanu îşi mîngîie barba şi zise :

— Iată un leac de minuni făcător, şi ieftin, doar că te cam arde.

Bărbaţii glumiseră pînă seara tîrziu de întîmplarea hazlie.

Astăzi, în sfîrşit, li se uşurase oarecum inima, pentru că se ştiau la adăpostul puternicelor ziduri ale Horezului, cea mai mare, cea mai bogată şi cea mai frumoasă mînăstire a Olteniei. Domnul Tudor le dăduse următoarea scrisoare către egumenul ei :

„Fiindcă acest sfînt locaş cum şi alte asemenea sînt făcute de neamul norodului românesc, ca pe la vremi să se adăpostească şi să se ocrotească familiile cele cinstite, apărîndu-se a nu pătimi vreun rău de aceea vin acolo cele mai jos arătate familii boiereşti. Şi sosind aci să le cultivarisiţi cu toate cele trebuincioase, hrana domniilor-lor şi a oamenilor a nu cerca vreo lipsă. Şi de urmare şi primirea domniilor-lor să avem răspuns cu întoarcerea oamenilor mei. Dar nu care cumva să te arăţi cu vreo împotrivire, c-apoi să nu-ţi pară rău. Şi să am răspunsul Cuviosiei Tale de primire şi urmare negreşit.

Theodoru"

1821, martie 8

Egumenul de la Horez, grecul Hrisant, om, chipeş şi simandicos, în viaţa lui nu primise astfel de scrisoare. El nu ştia decît una : mînăstirea era făcută să-i dea lui venituri domneşti. Ctitorul ei, Constantin Brîncoveanu, hotărî să nu plătească alte dări, decît treizeci de ocale de

cearâ pe an patriarhului de la Ţarigrad ; călugării greci se băteau deci pentru egumenatul mînăstirii „slobode", unde puteau să tragă atîţia bani pentru punga lor.

Şi acuma acest sluger Tudor scria că sfîntul locaş fusese ridicat de „neamul norodului românesc", pentru un alt scop ! Ar fi rîs egumenul Hrisant, de n-ar fi ştiut că acel sluger era în capul cîtorva mii de hoţomani, care se potriveau la gînd cu el, şi despre ale căror fapte îngrozitoare egumenul de la Tismana i se jeluise printr-un răvaş. Hrisant înfuriat şi scrîşnind din dinţi trebui să înghită şi ameninţarea cu care sfîrşea hîrtia : „Dar nu care cumva să te arăţi cu vreo împotrivire, c-apoi să nu-ţi pară rău".

Către boieri zise :

— După cum îmi scrie acest ipochimen, s-ar zice că el a fost orînduit să mă înveţe pe mine cum să primesc pe musafiri cu vază.

Boierii oftară. Acest ipochimen era o fiinţă înfricoşată, care dăduse peste cap toate noţiunile lor sociale şi politice, şi nici nu le lăsase vreme să se răzgîndească.

Dar le era dat în sfîrşit să se odihnească cîteva zile la Horez. Şi toţi se bucurau de acest răgaz, afară de Safta Poenaru. Cucoana Anica o privea îngrijorată. Pe cît fusese ea de voinică şi gata să sară în ajutorul tuturor în tot timpul drumului spre Horez, cu atît era acum lipsită de voinţă şi străină împrejurărilor. Toată ziua şedea ghemuită pe divan, privind pe fereastră la pădurea înnegurată ; dar se răstea la cei care o întrebau dacă era bolnavă. Cucoana Anica însă nu-i punea întrebări.

Veni duminica. Clopotele chemau la slujbă. Cucoana Anica spusese celorlalte femei să meargă înainte. Rămăsese singură cu Safta, care nu se mişcase, şi îi zise blînd :

— Nu vii la biserică ?

— N-am ce căta acolo, răspunse fata încruntîndu-se.

— Ai de căutat răbdare şi smerenie.

— Numai cei slabi se smeresc.

— Înaintea puterii Domnului sîntem toţi slabi.

— Ce putere să fie asta, care nu face decît rău ?

— Oamenii fac rău, şi apoi se plîng că-i chinuieşte Dumnezeu.

— Da ce îi lasă să facă rău ?

— Asta o vei afla, poate, cînd îi vei privi faţa în faţă, iar înainte nu.

— Aş vrea atunci să mor îndată.

Bătrîna o întrebă încet şi duios :

— Numai de dorul adevărului ?

Safta întoarse capul cu ciudă, dar se îmbujoră toată.

Aşa cum nu s-ar fi gîndit cucoana Anica să deschidă cu sila un boboc de floare, aşa ea n-ar fi voit să deschidă silnic inima nepoatei sale. Dar voia să-şi ajute copila ei, lovită, în timpuri atît de grele, de durerea dragostei, ca firea ei pătimaşă să nu fie covîrşită de povara suferinţei. Mintoasa bunică ghicise de mult către cine se îndrepta gîndul şi dorul Saftei. Ştia că Ion Urdăreanu fusese la Iancu Jianu, şi urechea ei învăţată prindea schimbarea glasului, de cîte ori Safta vorbea de dînsul, după întoarcerea ei de la Caracal. La Beneşti cucoana Anica, care păstra totdeauna linişte destulă ca să ia seama la toate împrejurările, fu izbită de chipul falnic al căpitanului de lîngă aripa dreaptă a călărimii olteneşti ; şi deşi nu putea vedea, de pe pridvor, fereastra la care sta Safta, privirile pierdute ale pandurului, şi, mai tîrziu, fericirea şi avîntul Saftei, fuseseră semne destul de deslușite pentru cucoana Anica.

Clopotele nu mai sunau, şi bătrîna aştepta ca şi sufletul nepoatei ei să se liniştească întrucîtva, pînă începu din nou :

— Să nu te temi de moarte — dar nici de viaţă să nu te temi. Pentru noi, femeile, viaţa şi iubirea sînt una şi aceeaşi, dar iubirea se înfăţişează fiecăruia subt alte chipuri. Ori în ce fel ni s-ar înfăţişa însă, fie că ne împlinesc visurile, fie că ne cere să ne luptăm şi să ne jertfim, sîntem datoare să-i slujim cu evlavie şi cu credinţă.

— Să-i slujim prin jertfă ? strigă Safta amărîtă şi neîncrezătoare.

— Da, căci aceea e iubirea cea mai mare, care atîrnă numai de sufletul celui iubit. Vezi, se poate întîmpla, ca bărbatul pe care-l iubeşti să aibă o datorie mare de îndeplinit, o datorie către ţară, care-l depărtează de vatra lui. Crezi tu, că dragostea nu mai are atunci nici o datorie către el ? Tocmai atunci, Safto, dragostea femeii trebuie

să-l înconjoare și să-l ocrotească cu gînduri binecuvîntătoare, ca trebuie să fie mîndră de voinicia lui, și bărbăția lui trebuie să-i fie mai scumpă decît fericirea ei. Lacrimile picurau de sub genele Saftei. Apoi fata luă mîna cucoanei Anicăi și plînse lung.

XIII

Cînd Tudor Vladimirescu intră în Slatina, clopotele sunau din cele unsprezece biserici ale orașului. Cinci sau șase boieri care rămăseseră locului le ieșiră pandurilor înainte, și serdarul Constantin Vulturescu rugă pe Tudor să-i facă cinstea să tragă în gazdă la dînsul.

De-a lungul drumurilor tinoase, care se adînceau în ținutul deluros al tîrgușorului, se grămădeau lipscanii, cum li se zicea pe atunci negustorilor, care-și aduceau marfa de la Lipsca, cizmarii și croitorii, cojocarii și tăbăcarii vestiți ai Slatinei. Iar sus de tot, pe maluri, femeile priveau peste uluci, cu ochii mari, cuminți și plini de foc, pe căpitanii, ai căror cai erau stropiți de noroi pînă la urechi.

— Care din ei să fie Tudorin, soro, cel ce vrea să ne scape de birurile grele ? întrebă una din ele pe o vecină, alintînd drept recunoștință pe fiorosul cap al Adunării poporului.

— Acela cu obrajii rumeni, cu dunga neagră între sprîncene, răspunse cealaltă.

— Sfinte Doamne, de ce o fi așa posomorît ?

— Se gîndește la cochinți și cum să curețe țara de ei, o învăța vecina. Vezi bine, — dar se opri deodată și își făcu semnul crucei.

— Ce ai, soro ? întrebă aceea care vorbise întîi, la cine te uiți așa ?

Vecina șopti :

— La boierul acela înalt și subțire, cu plete negre, care vine pe partea noastră a drumului, călare pe un roib. El e ! Iancu Jianu !

Acuma își făcu cruce și cealaltă :

— De unde-l cunoşti ?

— Cum să nu-l cunosc ! A venit aci la Slatina, acum şase sau şapte ani, înaintea ciumei celei mari de pe vremea lui Caragea. Veni călare nebuneşte, căci gonea după răpitorii fetei pe care o iubea. Acolo sus, în colţ, în faţa casei lui Costică Popescu, dădu de arnăutul pe care-l bănuia şi-l omorî pe loc, ziua nămiaza mare, pe stradă, îl văzui cum te văd pe ţine, căci stăteam aci lîngă uluci. Of ! ce om furtunos !

— Aşa se cade să fie bărbaţii, soro, zise olteanca cu ochii scînteietori, de-ar fi mulţi ca Iancu Jianu, ne-ar scăpa curînd de ciocoi şi de cochinţi.

— Aşa zic şi eu, soro.

Iar bărbaţii grăiau între ei :

— Mîndri sînt românaşii noştri ! Şi tăcuţi şi înfricoşaţi. Sînt bine struniţi. Ia vezi cum ascultă de comandă !

Călăreţii se opriseră, rîndurile se încîlciseră, dar îndată ce răsună din pîlc în pîlc comanda rusească : Stupai ! ei se înşirară din nou şi înaintară în bună orînduială.

— Altă regulă decît la turci, zise un cojocar bătrîn. La aştia auzi mai întîi de departe tobele şi clopoţeii lor, apoi îi vezi venind urlînd şi rînjind ; de zăresc o femeie, o înjură şi o scuipă. Unii au cîte o pisică pe spinare, alţii o maimuţă, de ai zice că merg la bîlci.

— Şi peste turbanele lor fîlfîie sute de steaguri, zise altul, de pierde un bairactar brîul, rupe steagul şi face brîu din el.

— L-aţi văzut pe cel care ţinea steagul albastru al Domnului Tudor ? întrebă un al treilea, părea un arhanghel cu plete lungi bălaie.

Două zile după intrarea în Slatina a Adunării norodului, sosi cu pandurii săi şi cîrc-serdarul Ion Solomon, pe care Domnul Tudor îl numise ispravnic în judeţul Dolj, şi cu dînsul căpitanul Iordache. Îndemnaţi de un răvaş al lui Tudor Vladimirescu, ei se înfrăţiseră la Craiova.

Sfatul ostăşesc se ţinu în casele serdarului Vulturescu. Boierii şi căpitanii fuseseră de faţă pînă acum la multe consfătuiri, dar nu auziseră la nici una o vorbă mai curată şi mai cuprinzătoare. Tudor Vladimirescu nu-şi pierdu timpul cu palavre răsunătoare, pentru că nu se gîndea la sine, ci numai la scopul care îi era sfînt.

Îndată ce toți fură adunați, slugerul începu :

— Solii, pe care i-am trimes a doua oară cu căpitanul Oarcă către Divan la București s-au întors ieri seară. Făcusem stăpînirei cinci cereri : domnii străini să fie înlocuiți prin domni pămînteni — căpitanul Iordache își încleștă mîna pe sabie, — să se înființeze o oștire pămînteană de cel puțin douăsprezece mii de oameni ; să se hotărască dările printr-o adunare a norodului, pe șapte ani ; trei ani să fie fără biruri, ca să se poată întrema poporul, și pandurilor mei să se plătească cinci sute de mii de lei.

Serdarul Vulturescu ridică capul său cu trăsături subțiri, și ochi săi frumoși scînteiară :

— Așa putem să scăpăm țara ! strigă el.

— Divanul, urmă Domnul Tudor, mi-a respins toate cererile. Însă le cunoaștem acuma, și nu poate zice că lucrez în taină. Să ne sfătuim deci, cum să îndeplinim voința adunării. Întîi să auzim ce au de zis căpitanii, și întorcîndu-se către Solomon :

— Arhon ispravnice, ai cuvîntul. Cum stau lucrurile la Craiova ?

— Craiova e pustie, fu răspunsul, porțile curților boierești sînt închise, mișcarea și negoțul s-au oprit, prostimea e speriată, și fără sfat, cu atît mai mult cu cît Agapitarul Hîrșu, — știi cît e de rău și de lacom, — o prigonește și o asuprește, folosindu-se de obștească nevoie, ca să se îmbogățească.

— Atîță el poporul împotriva mea ?

— Împotriva ta și împotriva acelor care țin cu tine.

Vestea era amară pentru căpetenia Adunării norodului. Era stăpîn pe cele cinci județe dincolo de Olt, încă în capitala Olteniei marea sa încercare rămăsese fără răsunet. Boierii Craiovei, ca și cei de la București, nepricepuți și cu sufletul întinat de ură, se fereau de dînsul, întrebuințînd față de el același mijloc de protestare, pe care-l întrebuințau de obicei față de domnitorii din Fanar, cînd politica acestora nu le era pe plac și voiau să le ia scaunul sau viața : prin fuga lor opreau traiul orașelor și al tîrgurilor, ceea ce supăra rău pe turci, căci astfel secau izvoarele bănetului. Nemulțumiții nu se gîndeau niciodată cît costă pe popor faptele lor !

După o scurtă tăcere, Domnul Tudor zise întunecat :

— Arhon ispravnic, îți las Craiova pe seama ta. Apăr-o cu pandurii tăi împotriva dușmanilor veniți din afară ca și împotriva vrajbelor dinlăuntrul ei. Îți dau o scrisoare către Aga. Luă o foaie de hîrtie de pe masa mare de nuc la care ședeau sfetnicii, muie pana de gîscă în călimară, scrise, întinse foaia boierului Solomon și zise :

— Citește tare.

Cu slove frumoase și citețe era scris :

„Către tine, Arhon Pitar Hîrșu, Aga al Craiovei.

Aflat-am că tu și cu ai tăi unelțești zavistii împotriva mea. Dacă de acu peste trei ceasuri nu te-i aridica tu și cu ai tăi și să părăsești Craiova, dat-am poruncă oamenilor mei să-ți taie capul.

Theodoru."

Solomon plicui hîrtia.

— Am înțeles, zise el.

Acest om voinic de vreo treizeci de ani era ostaș de la vîrsta de patrusprezece. Turcii uciseseră pe fratele său, și ca să-l răzbune, băiatul se dusese la generalul Isaioff, care se afla atunci în țară cu rușii ce se războiau cu turcii, și intră în tagma pandurilor subt conducerea lui Tudor Vladimirescu. Iubea meseria armelor cu tot sufletul și-l înțelegea pe sluger. Iar însărcinarea dată îi mulțumea mîndria lui de boier.

Tudor Vladimirescu, cerîndu-i să citească în gura mare scrisoarea amenințătoare către agaua Hîrșu, mai urmărea și scopul să aducă aminte căpitanilor străini asprimea stăpînirii sale, căci azi, la sfat, în afară de Hagi Prodan și de Pavel Macedonski mai ședeau doi arnăuți sosiți împreună cu Iordache Olimpianul, prietenul și simpatriotul său Ion Farmache, pe care eteriștii, în vorba lor de taină, îl porecleau „oțel", un uriaș de o frumusețe sălbatică, căpitan de haiduci și ucigător de turci, trupul lui era ciuruit de gloanțe și ciopîrțit de săbii, așa încît nu mai putea încăleca singur, dar odată călare bîntuia printre dușmani ca furtuna ; cel de al doilea era groaznicul Cîrjaliu, un bulgar,

de ani îndelungați căpitan de tîlhari, de cînd jurase să se răzbune pe turci, care îi răpiseră nevasta. Faptele lui erau în gura tuturor de-a lungul Dunării și în Oltenia, deopotrivă cu acelea ale haiducilor lui Iancu Jianu.

Tudor se întoarse acum către Olimpianul și-i zise :

— Ai cuvîntul, căpitane Iordache.

Kleftul ridică ochii săi obosiți de friguri și privi îngrijat și trist pe fratele său de cruce, în care nu mai avea încredere.

— Am știri, rele din Serbia, zise el. Îți aduci aminte de Aristide Papa, care trebuia să aducă o scrisoare a Arhiului către Miloș Vodă Obrenovici și pe care ți-l trimisesem la Cerneți, de unde era să treacă Dunărea, cu scrisorile date de tine către pașale. A fost prins la Adakale.

— De Abdurahman-pașa ? întrebă Tudor.

— De Abdurahman-pașa, răspunse Iordache. Credinciosul Aristide a putut să fugă pînă la Dunăre și s-a aruncat în apă. Dar întîmplarea aceasta a deșteptat mare îndoială la Țarigrad. După porunca sultanului, Calimaki, de curînd numit Vodă în Țara Românească, a cerut lui Miloș să cheme înapoi pe toți sîrbii din oștirea ta. Miloș simte că Poarta îl bănuiește și nu mai vrea de loc să se alipească de eteriști.

Hagi Prodan se amestecă atunci în vorbă, vijelios :

— Miloș Obrenovici e Caligula, Neron și Ivan cel Cumplit într-o singură ființă ! Așa îmi scria mai deunăzi din Basarabia vrednicul de laudă Mladen Milenovici pe care l-a surghiunit !

— Miloș Obrenovici, zise Tudor Vladimirescu privind pătrunzător cînd pe Hagi Prodan, cînd pe Iordache, cu ochii săi limpezi și aproape cruzi în strășnicia lor. Miloș Obrenovici e un ocîrmuitor înțelept. El și-a dezrobit țara și acuma vrea să-i dea și pace.

Iordache se mînie în tăcere. Vedea din ce în ce mai deslușit că Vladimirescu nu vrea binele Eteriei. Și Prodan știa, că deși Domnul Tudor se încredea în el, nu iertase arnăuților din oștirea lui faptele de la Benești. De frica pildei rele dată de străini, asprimea lui întrecea orice margine.

Cu cîteva zile înainte, în drumul spre Slatina, săvîrşise o nouă faptă înfiorătoare. Un negustor se plînsese slugerului că ostaşii-i deshămaseră calul şi-l lăsaseră în drum cu căruţa încărcată cu mărfuri. Şi Domnul Tudor, în faţa oştirii, ucisese cu mîna lui pe pandurul la care se găsise calul. Iordache se gîndea la acea pedeapsă şi la cele două capete tăiate la Beneşti.

În acea clipă se deschise uşa, şi un pandur vesti sosirea unui negustor de la Bucureşti, care aducea ştiri însemnate. Domnul Tudor îl chemă pe dată.

Omul povesti :

— Alexandru Ipsilanti e pe drum spre Bucureşti.

Iordache sări în sus.

Pumnul lui Tudor căzu greu pe masă :

— Ce caută Ipsilanti la Bucureşti ? Locul lui nu e acolo, zise el mînios.

Toţi tăcură.

Vladimirescu gîndea la fel despre eterişti ca şi Miloş Obrenovici : nu voia ca ţara lui să fie nici locuinţa grecilor, nici cîmp de război. Era însă mai uşor pentru domnitorul sîrbilor să se păzească de trecerea primejdioasă a oştirilor străine, pentru că el era recunoscut ca Domn nu numai de întregul său popor dar şi de turci ; printre sîrbi nu erau eterişti, şi între ei şi Arhiul era Dunărea măreaţă şi cîmpiile întinse ale Moldovei şi Munteniei.

Dimpotrivă, Tudor Vladimirescu se afla în împrejurările cele mai grele şi mai încurcate. Cei şase mii de panduri erau singurul său sprijin, erau ce e drept, chiar măduva ţării, dar îi slăbea ceas cu ceas şi zi cu zi atingerea cu arnăuţii ; iar acestora slugerul nu le putea da drumul, căci atunci ei ar fi cutreierat ţara omorînd şi jefuind, cu foc şi pîrjol, ceea ce l-ar fi silit pe Tudor să-şi risipească oltenii în pîlcuri mici în goană după tîlhari, în loc să şi-i strîngă pentru o răscoală măreaţă ; tagma boierească adînc decăzută, pe care ar fi voit s-o ridice, îi punea numai piedici în cale. Scaunele Ţărilor Dunărene erau încă în mîinile fanarioţilor. Iar fanarioţii se foloseau de acest Peru al grecilor, cum se zicea principatelor, ca de un tezaur pentru Eterie. Mînia marilor puteri putea izbucni în fiecare clipă, căci de zeci de ani Turcia şi Rusia nu

visau decît tulburări în Moldova și Muntenia ca să se războiască din pricina lor !

— Spune-mi tot ce știi despre Ipsilanti, zise către negustor căpetenia pandurilor.

Negustorul zise :

— Binefăcătorul meu, negustorul Manole Gugiú, a primit o scrisoare lungă de la bancherul Andrei Pavli din Iași și mi-a dat-o să ți-o aduc.

Tudor Vladimirescu citi hîrtia din ochi, și pe urmă o citi din gură, apăsat și cu luare-aminte :

— „Ipsilanti a sosit la Iași cu oștirea în ziua de 23 februarie. M-au închis chiar în casa mea, și m-au silit să plătesc casei eteriste trei sute de mii de lei. Arnăuții lui Mihai Vodă Șuțu au trecut la Ipsilanti. În oraș a fost mare vîlvă și neliniște. Vodă și Ipsilanti s-au întîlnit la postelnicul Rizos, și abia intraseră, că a venit o ștafetă de la Galați cu știrea cum că Caravia, căpitanul arnăuților gălățeni, ucisese, cu ajutorul marinarilor din Cefalonia, ale căror vase erau în port, garnizoana turcească, optzeci de oameni cu căpitanul lor. Vodă și postelnicul s-au speriat. Postelnicul ieși în grabă din odaie spre a păzi viața garnizoanei turcești din Iași. În zadar însă. Arnăuții erau dezlănțuiți și au ucis áci patruzeci de turci. Arnăuții de casă, slugile, negustorii mici, băieții de prăvălie, toți grecii din oraș s-au răsculat împotriva stăpînilor lor și au fugit la Ipsilanti, cu arme, cai, îmbrăcăminte, tot ce au luat de voie bună sau cu de-a sila de la stăpînii lor. Cel ce încerca să se împotrivească era bătut de moarte. Negustorilor li s-au luat marfa cu sila, croitorii au fost siliți să lucreze uniforme fără plată, fierarii să facă suliți pe care nu le-a plătit nimeni. Groaza a crescut din zi în zi. Ipsilanti însă a făcut această proclamație“.

Negustorul scoase din sîn o hîrtie tipărită și făcînd o plecăciune o puse pe masă.

— Citește, arhon ispravnic, scrîșni Tudor Vladimirescu.

Solomon citi :

— „Locuitorilor ai Țării Moldaviei. Vă facem cunoscut că cu dumnezeiască plăcere toată Grecia a ridicat astăzi steagurile sale în toate locurile după unde o apăsa tirania, cerînd slobozenia sa. Noi cu toți simpatrioții noștri ne ducem acolo unde ne cheamă trîmbițele neamului și ale

patriei noastre. Deci, vă încredinţez şi vă asigur din partea noastră şi din partea tuturor simpatrioţilor noştri, ce se află într-această ţară, şi pe care am cinstea de a-i comanda, că veţi avea toată liniştea şi siguranţa, atît a persoanelor voastre cît şi a avutului vostru, neatingîndu-se nimeni din parte-ne nici de cel mai mic lucru al ţării voastre. De aceea, rămîneţi fiecare în lucrarea în care vă aflaţi şi în datoriile trebuinţelor voastre, fără de a vă supăra întru nimic despre mişcările noastre. Pentru că stăpînirea şi oblăduirea Domnului vostru lucrează tot subt legile voastre, care rămîn din parte-ne neatinse. Şi într-adevăr vă mărturisim, o ! locuitori ai Moldavei, că cerească Pronie v-au dăruit pe Mihail Vodă Şuţu, un fierbinte apărător al drepturilor ţării voastre, un părinte şi un bun voitor al vostru. Cunoaşteţi dar că Înălţimea-Sa este întocmai cum vi-l numesc, şi uniţi-vă cu dînsul spre apărarea ţării voastre, fără însă a vă mai aduce aminte măcar de tirania puterii turceşti. Pentru că acea putere mare pe care o cunoaşteţi stă gata la graniţele ei ca să vă apere şi să vă sprijine întru toate".

Solomon aruncă pe masă această capodoperă de prostie şi de trufie şi întrebă mirat :

— Şi cine să fie marea putere pe care o cunoaştem ?

— Rușii, zise negustorul, apoi întinzînd o a doua hîrtie : Iată o proclamaţie către grecii din Iaşi.

Solomon citi :

— Lungile nenorociri ale Eladei au silit pe mulţi din credincioşii ei fii să lase sfîntul ei pămînt şi să se rătăcească prin locuri străine căutînd o mai bună norocire. Voi, prietenii mei, patrioţi, pe care întîmplările şi nevoia v-au tîrît în aceste pămînturi ale Moldovei şi Valahiei, siliţi fiind de întîmplările împotrivitoare, ajungînd să staţi pînă şi îndărătul trăsurilor boierilor pămînteni ai acestor ţări, batjocură şi ruşine încă neauzită de locuitorii Eladei, iată dar că vi se deschide un drum strălucit pentru patrie şi credinţă prin sfînta luptă. Alergaţi ca să spălaţi deasupra voastră această neauzită defaimă şi batjocură subt steagurile libertăţii, căci îndurătoarea noastră patrie stă gata, cu braţele deschise a vă primi şi a vă încununa capetele voastre cu cununile ei cele pline de slavă. Cîţi însă veţi rămînea surzi la această sfîntă chemare a patriei

şi veţi voi a rămînea slugi boierilor acestor două ţări, stînd înapoia trăsurilor lor, cînd toţi ceilalţi se luptă pentru libertate, să cunoaşteţi că de astăzi nu mai puteţi purta nici arme, nici slăvita haină arnăuţească".

De n-ar fi fost de faţă eteristul Iordache, boierii de la Slatina ar fi izbucnit în hohote de rîs, la auzul acestei plăsmuiri patetice, care socotea că nu e ruşine mai mare decît să stai îndărătul unei caleşti.

Domnul Tudor, care din fire nu rîdea, nu vedea decît primejdia pricinuită ţării sale prin întîmplările de la Iaşi, şi inima i se umplea de amărăciune şi de mînie. După citirea celei de a doua proclamaţii el urmă cu scrisoarea lui Pavli :

— „În ziua de 26 februarie Ipsilanti şi-a sfinţit steagurile. Vodă n-a venit la biserică, boierii însă erau de faţă. Mitropolitul a slujit şi tot el a încins pe Ipsilanti cu sabia. Pe urmă au jurat toţi eteriştii să moară pentru libertate. Aceştia sînt vreo două mii, sîrbi, bulgari, muntenegreni şi greci. Cei mai mulţi dintre ei nici nu ştiu ce e o adevărată oştire. Sînt şi mulţi copii de şcoală printre ei. Nimeni nu e sigur faţă cu ei. Chiar Vodă a zis în divan că trebuie să te supui celui mai tare. Boierii au început să fugă în Basarabia, în Bucovina, în Ardeal. Ipsilanti a trimis poruncă tuturor ispravnicilor să pregătească merinde pentru o oştire de patruzeci de mii de oameni. În sfîrşit, a plecat la 1 martie şi a luat şi două tunuri din curtea domnească. La Iaşi, a lăsat, spre groaza tuturor pe căpitanul Pendedeca, un smintit şi un stricat. Mitropolitul şi boierii rămaşi au trimis atunci ştafeta paşalei de la Brăila şi i-au cerut ajutor. Eteriştii i-au prins pe aceştia şi erau să-i omoare. Numai prin rugăciunile mitropolitului au fost scăpaţi de moarte. În tot oraşul nimeni nu mai are arme, afară numai de nemţi, care sînt numeroşi şi stau subt ocrotirea consulului lor. Aceştia s-au strîns, au format patrule, şi au gonit pe arnăuţii şi pe derbedeii a căror obrăznicie crescuse peste măsură".

O înjurătură puternică şi zgomotul unui scaun azvîrlit la pămînt întrerupse pe cititor. Era boierul Iancu Jianu, care privi împrejuru-i cu ochi scînteietori şi ieşi din odaie, trîntind uşa în aşa fel, încît în tăcerea ce urmă se auzi

varul căzînd din perete. Ieşirea furtunoasă a vestitului haiduc dovedi mai bine decît orice cuvinte mînia şi dispreţul său pentru pustiul şi haosul, pentru destrăbălarea în gîndire şi în fapte a ieşenilor şi a eteriştilor. Ochii încruntaţi ai lui Tudor urmăreau pe prietenul său cu o privire de adînc înţeles. El însă nu se putea scula, nu putea scăpa din mînă, nici măcar o clipă, cîrma acestei adunări şi cîrma încîlcitelor fire ale ursitei ţării sale. Partea lui era să rabde ; şi la aceasta se pricepea pentru trei cuvinte : ca ţăran, ca ostaş şi ca om de stat. Totuşi înjurătura bine nemerită, pe care Iancu Jianu, haiduc sumeţ şi boier nerăbdător, o aruncase destrăbălării, îl uşurase pe Tudor.

— Şi ce fac bucureştenii ? întrebă el.

Negustorul răspunse :

— Norodul se teme, căci şi-a dat seama, deşi aceasta se face pe ascuns, că boierii îşi pregătesc butcile de drum.

Deodată uriaşul Frunte-Lată izbucni într-un rîs, de ai fi crezut că sună trîmbiţa la atac :

— Ia spune, frate, de ce le e frică ? şi pentru că negustorul sfiicios îl privi speriat pe oltean, Frunte-Lată urmă : Nu vrei ? Bine, lasă, c-o spui eu, şi întorcîndu-se către Tudor Vladimirescu : Măria Ta, boierii din Bucureşti îşi şoptesc c-ai jurat să tai capul celor doisprezece divaniţi ! N-ar fi păcat, Dumnezeu ştie !

Domnul Tudor nu răspunse. Părea că ar fi dorit dinadins să apese pe adunare, pentru cîteva clipe, tăcerea ce se făcu. Frunte-Lată fusese un bun tîlmaci al gîndurilor pandurilor şi al căpeteniei lor.

Ion Oarcă se sculă atunci şi zise privind cu ochii săi de vultur drept în ochii întunecoşi ai lui Tudor :

— Măria Ta, ţara are nevoie de un singur cap, unul singur dar bun, ca tot norodul să-l ştie că e Domnul nostru !

— Aşa e, Măria Ta ! strigară vijelioşi căpitanii de panduri, apăsînd dinadins pe titlu.

Răpit, sări în sus serdarul Vulturescu.

— Cel ce are putere să scape ţara, strigă el, s-o scape de ruşinea care o apasă de sute de ani, acela are şi drept la toate semnele puterii. Semnele acestea sînt scumpe poporului, îi sînt o lumină care-i arată drumul în întu-

neric, îi întrupează visurile și dorul, căci poporul nu dorește decît stăpînitori buni. Mulțumesc lui Dumnezeu că-mi dădu să trăiesc ceasul acesta, ceasul cel mai jalnic și cel mai înfricoșat din toate prin cîte a trecut îndelung încercata noastră țară, dar și cel dintîi ceas de nădejde, de un veac încoa, pentru că ne-a dat pe slugerul Vladimirescu. Și cred că boierii de la Slatina ca și cei de la Craiova o să zică ca mine cînd voi striga împreună cu vitejii panduri din Gorj și din Mehedinți : Măria Ta, să fii Domnul nostru, în tine stă încrederea noastră, pe tine te vom urma, cu tine și pentru tine ne vom răscula, ție îți vom sluji cu credință !

Boierii se sculară de pe scaune în strigăte de entuziasm.

Sufletul lui Tudor Vladimirescu se zbătea furtunos. Era mulțumit, firește, că la dragostea lui de țară se aprinsese în sfîrșit aceea a boierilor. Dar, dintr-o puternică bătaie de aripi, duhul lui de apostol se înălța și mai sus. Căci acest om de omenie era dintr-acei puțini, care nu se socotesc pe ei înșiși decît ca o unealtă în slujba gîndului... De aceea el răspunse vijelios :

— Nu pentru mine să vă răsculați, ci pentru dreptate ! Nu pentru că vă chem eu să veniți, ci pentru că vă cheamă dreptatea ! Căci eu nu sînt decît o făptură omenească, care azi este și mîine nu. Dacă nu țineți decît la mine, atunci, după ce voi muri, nu vă veți îngriji de dreptate, și țara va cădea și mai jos decît a căzut. Iar eu vă spun că drumul pe care calc, la moarte duce, la putere nu.

Boierii îl ascultau mirați. Un conducător de oameni, care dorea să aibă tovarăși împrejuru-i, nu slugi plecate, care în loc să poruncească : „Să ascultați orbește", le zicea cu patimă : „Să vă încredeți în voi înșivă, fără de asta nu sînteți oameni de credință", un om care, în loc să făgăduiască cinste, slujbe și munți de aur celor ce-l urmau, nu le dădea ca țintă decît dreptatea, un om ca acesta era o arătare nouă pentru boieri. Celor puțini însă care-l înțelegeau, li se încălzi inima de atîta mărinimie. Dar nici unul nu știa să răspundă viforoaselor cuvinte ale lui Tudor. Căci el nu vorbea de moartea sa ca să fie mîngîiat, nici cu amărăciune sau deznădejde, ci numai pentru că o privea ca pe o parte trebuincioasă chemării sale.

Bărbații împrejurul mesei tăcură înfricoșați; pînă ce Tudor Vladimirescu deschise din nou vorba.

— Poimîine plecăm la București, zise el, și dezvoltă scurt și cuprinzător planul marșului, care trebuia să se facă în trei grupuri, astfel ca pandurii să meargă la mijloc, iar arnăuții despărțiți în două, să apuce drumul la nordul și la sudul lor. Aceasta pentru două cuvinte, unul, ca toată sarcina trecerii oștirei să nu cadă pe un singur ținut și trupele să nu îndure lipsă, al doilea, pentru că Domnul Tudor era bucuros să ție pe arnăuți cît de departe de el.

Iar după ce dădu drumul căpitanilor, mai opri lîngă el cîțiva români și întocmi împreună cu ei o proclamație către negustorii și meseriașii bucureșteni, prin care îi încredința de bunăvoința sa, de țineau cu Adunarea norodului, și îi îndemna să-i trimeată înainte un staroste de fiecare breaslă.

În timpul acesta Vulturescu luase de pe divan, pe nesimțite, căciula oltenească a slugerului și plecase cu ea pe o ușă mică.

Intră repede în odaia nevestei sale, zăvorî ușa și păși spre jupîneasa Bica cu atîta ifos, încît ea se sculă fără voie de pe scăunelul de lîngă fereastră, unde cosea, și privi supusă pe asprul soț cu ochii ei catifelați.

— Bico, zise el, ești meșteră la cusătură, — și ea se roși, căci o lăuda puțin și o cicălea mult, — dar cusătură ca aceasta, pe care ți-o cer azi, n-ai mai făcut și n-ai să mai faci. Iacă, aci pe vîrful căciulei să-mi coși o bucată de postav alb.

— Cum poruncești, zise ea cu blîndețe.

Încruntînd sprîncenele el întrebă :

— Știi tu ce înseamnă aceasta ?

Ea privi în jos turburată. Dar întîmplarea îl mișcase pe el atît de mult, încît îngădui să treacă cu vederea neștiința sau nesocotința nevestei sale și o dăscăli :

— Atunci ți-oi spune eu. Numai Vodă poartă postav alb pe căciulă. Și asta e căciula Domnului Tudor Vladimirescu.

Cucoana Bica îngălbeni și luă plecîndu-se și tremurînd căciula din mîinile soțului ei. Și pe cînd cosea postavul alb ca zăpada pe pielea neagră de oaie, serdarul Vulturescu aștepta răbdător și evlavios.

— Nu te grăbi, zise el, nu e lucru de nimic.

Cum isprăvi cucoana Bica, el îi sărută degetele subțiri și îndemînatice și plecă ținînd căciula ca o coroană pe palma sa întinsă.

În odaia sfatului, el găsi încă trei scriitori așezați la masa mare, iar Domnul Tudor dicta, plimbîndu-se de colo pînă colo. Într-un colț era căpitanul Oarcă și Iancu Jianu, care se întoarse după sfîrșitul consfătuirii.

Cei șase bărbați se uitară toți la stăpînul casei, cînd intră. Acesta merse pînă la masă, puse căciula pe ea și zise :

— Ți-am adus-o înapoi, Măria Ta.

Iancu Jianu strigă tare :

— Bine ai făcut, Vulturescule !

Căpitenia pandurilor aruncă o privire pe postavul alb, alta asupra serdarului, și dictă mai departe.

XIV

De cînd legendarul Bucur ciobanul ridicase București în luncile Dîmboviței, nu era năpastă care să nu se fi abătut peste acest oraș. Cutremure, focuri, revărsări de ape, molimi, năvăliri de dușmani, stăpînire străină îl pustiiseră adeseori. Dar după fiecare lovitură a soartei, în răstimpurile mai lungi sau mai scurte de tihnă de care se foloseau locuitorii, dragostea lor de viață și lăcomia de petrecere se deșteptau tot mai năstrușnic. Nesocotința lor creștea pe măsură ce li se înmulțeau încercările, mai ales de la sfîrșitul secolului al 17-lea încoace, de cînd București erau capitala țării. Atunci scaunul domnesc din Tîrgoviștea strămoșească și bine întărită la poalele munților fu mutat de turci cu sila în șesurile Dîmboviței. Greu era aici să te împotrivești dușmanului grozav, înaintea căruia tremura toată Europa. Iar cînd domnia trecu în mîinile fanarioților greutatea se preschimbă în neputință. De aceea, bucureștenii erau ușurateci și totodată fataliști, și din vitejia de altădată abia mai rămăsese urmă. Toți

jucau cărți, dănțuiau și petreceau pînă la izbucnirea năpastei, iar atunci cei cu mijloace se împrăștiau și fugeau, și numai sărăcimea rămînea în toiul grijilor și al suferințelor.

Și de astă dată poporul turburat privea de pe stradă, locul său obișnuit de observație, semnele premergătoare ale catastrofei care se apropia.

Ploua și ningea totdeodată ; străzile orașului erau preschimbate în rîuri adînci de noroi lucios ; era primejdios să treci cu trăsura sau călare atît în uliță, cît și pe poduri, căci de mai bine de doi ani, în tot timpul domniei lacome a lui Alexandru Șuțu, nu se înlocuise nici o grindă, iar lemnele aduse în acest scop sau erau furate sau lăsate să putrezească pe maidane.

În fiecare zi se închidea cîte o prăvălie în Lipscani, pe cînd în bolțile hanurilor se îngrămădeau, ascunse de negustori, mărfuri, lăzi și sipete. Ștafetele alergau de la un consulat la altul. Boierii, ducîndu-se la Divan, sau la vreo consfătuire prietenească, goneau cu butcile lor, stropind cu noroi în toate părțile.

Cea mai de seamă printre trăsuri era o caleașcă poleită toată, dar în care nu ședea vreun baș-boier cu barba lungă și cuișlicul uriaș, ci negustorul Bălțăreț, care luase butca de la un datornic. Mai mulți boieri îl chemaseră la ei. Bălțăreț știa ce voiau domniile lor, și cînd îl primiseră cu deosebită bunăvoință, aproape fără nici un pic de mîndrie făcîndu-l baș, și oprindu-l să le sărute giubeaua, el zise, făcînd cu ochiul :

— Toate bune și frumoase, milostivi boieri, dar nu puteți să mă sărutați cum doriți ! Boierii cei mari se sărutau pe barbă, pe care numai ei aveau dreptul s-o poarte.

Unul dintr-înșii îl bătu pe umăr pe Bălțăreț :

— Tot glumeț ești, Kir Ștefane ! Ceea ce dovedește că stai mai bine decît noi, cu toate că n-ai barbă.

Acuma negustorul înțelese pe deplin că i se vor cere sume mari pentru fugă.

— Pe ziua de azi, zise el, așezîndu-se la cererea stăpînului casei, nu evlavios, pe marginea unui scaun, cum i s-ar fi cuvenit față de boieri, ci de-a dreptul pe divan, pe ziua de azi stă bine numai acela care are bani. Și cine oare mai are bani în țară ? Iată întrebarea, luminați boieri, domnia voastră ! Dacă nu știți, să vă spun eu. Noi

negustorii stăm mai rău decît toată lumea. Căci pînă azi mai aşteptam să ni se plătească miile şi sutele de mii, pe care ni le-a luat împrumut Alexandru Vodă Şuţu.

— Sfinte dumnezeule ! strigă stăpînul casei, ieri am fost în visterie : bani ca-n palmă. Şi am socotit că Vodă Şuţu a luat în timp de doi ani, cît a ţinut domnia lui, douăzeci şi opt de milioane şase sute şi cincizeci şi şapte de mii de piaştri !

— Din care noi, creditorii, n-am primit nici o para, zise Băltăreţ, şi am auzit de la căpitanul Sava, că binefăcătorul său, Calimaki, numit de curînd Vodă, a fost silit să primească, dimpreună cu scaunul domnesc, şi datoriile lui Şuţu.

Unul din boieri blestemă mişelia fanarioţilor şi prostia românilor.

— Sîntem buni de bătut ! strigă el, n-avem altă treabă, decît să dăm fără nici o chezăşie pungaşului de Constantin Samurcaş cei din urmă bani găsiţi în Bucureşti ! Ce a făcut cu ei la Craiova ? S-a întors, a ţinut Divanul cu vorba, şi tîlharul şi rebelistul de Tudor Vladimirescu are să ne calce dintr-o parte, pe cînd Ipsilanti vine dintr-alta. Oare cine-i sprijină pe aceştia ? Cum ar îndrăzni un ţăran prost ca Tudor, sau un craidon ca Ipsilanti să facă răscoale, dacă n-ar fi la spatele lor vreo mare putere ? Vai de noi ! sîntem vînduţi ! Kir Ştefane, o să-ţi fie milă de noi, n-ai să ne laşi să ne prăpădim !

Băltăreţ nu-şi mai dădea osteneala să-şi ascundă disprețul.

— Boierule, zise el dînd din umeri, primejdia e aceeaşi pentru mine ca şi pentru domniile voastre.

— Nu face diplomaţie, frate ! strigă celălalt, ştim cu toţii că ai un prieten puternic, pe care te poţi bizui, pe Ahmed-Paşa de la Silistra. De intră el în ţară cu oştirea turcească, şi nu poate să nu intre în urma blestemăţiilor ce se întîmplă, te va cruţa pe tine, pentru că te iubeşte, chiar dacă ar tăia pe toţi cei din oraş. Nu vorbi deci de primejdie. Ce ne ameninţă pe noi, nu te ameninţă pe tine.

Băltăreţ, bancherul şi prietenul de aproape al lui Ahmed-paşa, îi făcea rost acestuia de nenumăratele blănuri, mătăsuri şi giuvaericale trebuincioase unui mare dregător

turcesc, ca să-şi păstreze înalta sa stepenă, bizuită numai pe obiceiul bacşişurilor : deci boierii erau încredinţaţi că negustorul ştia dacă trupe turceşti erau să treacă Dunărea. Încercaseră însă în zadar să afle ceva de la dînsul. El nu le dete, cu toate linguşirile lor, decît puţini bani şi nici o ştire, sfătui pe boieri în ce privea politica, să caute lămuriri la consuli, şi plecă în butca sa aurită, urmărit de blestemele caftaniţilor.

Boierii ştiau că nici consulii nu cunoşteau ce putea aduce ziua de mîine, bănuiau doar că numai Pini pătrunsese taina. Pini însă tăcea.

Hakenau, mai înfuriat ca oricînd pe muscal, se dusese la prietenul său, banul Grigore Brîncoveanu, ca să-şi verse focul.

— Scumpul meu domn de Brîncovan, zise el, Pini îşi bate joc de noi ! Cînd Divanul i-a propus să ceară oştire turcească împotriva răscoalei din Oltenia, el nu vroia, zicînd că aceasta ar fi o călcare a tratatelor. Acuma însă lasă pe secretarii săi, pe Leventis şi pe celălalt filfizon, pe Domando, să pună la cale, fără nici o piedică, intrigile lor eteriste. Grecii au înnebunit de cînd au aflat că vine Ispilanti, şi vorbesc de cucerirea Constantinopolului, ca şi cînd ar fi o jucărie pentru ei. Oare aceasta nu e o călcare de tratate ? Apoi Maiestăţile amîndouă, cea austriacă şi cea rusească, stau la Laibach, încheind Alianţa Sfîntă pentru a combate spiritul revoluţionar în Europa, şi consulul rusesc în Valahia dă tot ajutorul său tuturor răzvrătiţilor ! Dar mai frumos e încă ce am aflat de la Lützow, internunţiul nostru la Constantinopol ! Acesta îmi spune că Strogonoff se leapădă şi de Vladimirescu şi de Ispilanti, şi sfătuieşte Poarta să trimeată oştiri în Principate. Ce înseamnă aceasta ? Nebunia lui Pini, sau făţărnicia cabinetului rusesc ? Mi-am pierdut minţile ! Să-ţi spun drept, scumpe prietene, de vor veni la Bucureşti rebelii amîndoi, şi Vladimirescu şi Ispilanti, şi de nu-i va putea opri Divanul, şi de nu va voi să-i oprească Pini, eu nu mai pot sta aci.

— Dar mă rog, scumpe Excelenţă..., începu banul.

Hakenau însă urmă :

— Bunul meu domn de Brîncovan, un singur dictator ar ajunge să mă împiedice să stau, căci eu sînt acre-

ditat pe lîngă guvernul Valahiei, iar nu pe lîngă orice rebelist. Şi acuma se ivesc chiar doi din soiul acesta ! Şi ştii, domnia ta, ce se zice de Tudor Vladimirescu ? Tulpina s-a făcut copac ; înverzeşte în Oltenia, dar rădăcinile lui se întind în ţara străină. Şi ştii, domnia ta, ce înseamnă aceasta ? El plăteşte cu bani nemţeşti şi sînt oameni care îşi închipuiesc că Austria îl ajută. Iartă-mă, dar bătea-i-ar focul ! Ce uşor ar fi fost la început să opreşti uneltirile acestui om. Au lăsat să curgă apa pînă s-a rupt zăgazul. Şi acuma, vază biată ţara domniei tale cum va ieşi din încurcătură.

Consulul se plimba în odaie turburat.

Grigore Brîncoveanu zise potolit :

— Ai dreptate, Excelenţă, ţara aceasta este de plîns. Jalea pe care o îndură de veacuri a ajuns azi la culme. Ştiu bine că şi noi sîntem de vină ; însă aşezarea noastră geografică şi bogăţia pămîntului sînt pricinile cele mai de frunte ale suferinţelor noastre. Am stîrnit totdeauna poftele uneia sau alteia din puterile mari. Dar tăria şi influenţele lor şi-au ţinut cumpăna în aşa fel, încît nu ştim nici noi subt a cărei stăpînire trăim. Necontenita această ciocnire de interese face că sîntem unelte la îndemîna acelei puteri, care ţine vremelnic locul celei dintîi în Europa. N-am ajuns să fim vreodată şi noi fără nici o nadă. O spun din nou, vina e a noastră. De am fi fost totdeauna înţeleşi între noi şi am fi păstrat neclintiţi vechile noastre tratate cu turcii, chiar rele cum erau, am fi scăpat de multe nenorociri. Poarta, dîndu-ne domni din Fanar, a semănat pizma şi ura printre noi. Ne luăm la întrecere, jertfind binele ţării bunului plac al lui Vodă, ca să căpătăm boierii şi slujbe. Împilaţi de el, trebuie la rîndul nostru să împilăm pe clăcaşii noştri. Aceasta ne-ar fi dus la pieire, mai curînd sau mai tîrziu, chiar afară de împrejurările din urmă. Cîte o putere străină, ce e drept, ne-a întins, pe ici pe colo, o mînă de sprijin, dar numai în treacăt ; iar noi ne-am purtat faţă de generalii şi de agenţii lor, cum ne purtam cu domnitorul nostru. Am nimicit astfel tot folosul ce putem trage din ajutorul lor.

Brîncoveanu încheie cu un oftat adînc acest „mea culpa" bine alcătuit şi bine rostit.

Hakenau, întors acasă, zise lui Udritzky :

— Mare procopseală. Firește, de ar fi boierii atît de energici cît sînt de deștepți, și de s-ar găsi o mînă de fier să-i ducă, țara aceasta ar ajunge departe. La ce folosește însă frumoasa critică politică a lui Brîncoveanu, dacă nu știe să pună capăt destrăbălării ?

— Aveți dreptate, Excelență, întări Udritzky, boierii sînt deștepți, dar ușuratici în hotărîrile lor ca pudra pentru păr, și nestatornici ca zilele de prier.

Banul Brîncoveanu, pe dată după plecarea consulului, fu chemat la Divan. Sosise proclamația Domnului Tudor și o hîrtie de la Roman, a lui Ipsilanti, către mitropolitul, către episcopi și boierii mari.

Divaniții hotărîră, aproape cu unanimitate, să nu se aducă la cunoștința breslelor proclamația lui Tudor. Scrisoarea lui Ipsilanti turbură adînc Divanul. Căci după obișnuitele încredințări de prietenie și făgăduială că trupele eteriste se vor purta tot așa de bine în Muntenia ca în Moldova, ceea ce stîrni rîsetele ironice ale boierilor, scrisoarea glăsuia astfel :

„Fiți încredințați că puternica împărăție care ocrotește aceste două eparhii, nici într-un chip nu va îngădui a se face cea mai mică năvălire a barbarilor, după cum și Excelența sa generalul en chef contele Wittgenstein a primit poruncă ca să coboare la graniță cu oștirile rusești, care s-a și făcut".

Apoi Ipsilanti îndemnă pe boieri să-i gătească pretutindeni merinde și adăpost.

Această ocrotire prin trupe rusești însemna grabnica sosire a trupelor turcești, atunci dușmanii și ocrotitorii sărăceau țara deopotrivă. Pe deasupra, se apropiau, amenințători, pandurii și eteriștii ! Boierilor le păru că se năruie lumea ; ei trimiseră pe furiș acasă porunca să se zorească pregătirile pentru fugă, fiecare închipuindu-și că nu află ceilalți. Nu aveau încredere unul într-altul. Orice dușmănie, orice ură putea să găsească prilej de răzbunare în această împrejurare, putea să îngreuneze plecarea, sau să destăinuiască numele fugarului norodului, care începuse să simtă planurile boierilor.

Şi toţi îngălbeniră, cînd auziră deodată un zumzăit de multe voci în curte, cînd uşile se deschiseră şi o gloată de oameni năvăli în divan.

— Vrem să ştim, strigară ei, de ce s-a turburat oraşul ? De ce se fac pregătiri de plecare în multe curţi boiereşti ? Ce ştiri a primit Divanul ? Care duşman se apropie ? Vocile se ridicau ameninţătoare, şi boierii şedeau nepufincioşi în mijlocul lor. Turburarea le era prea vădită, şi unul dintre cei care ceruseră deslușiri se repezi între divaniţi şi mulţimea care se îmbulzea, şi, prefăcîndu-se că o respinge cu mînie, strigă :

— Tăceţi, mă ! Oare nu vedeţi că luminăţiile lor sînt nerăbdătoare să vă răspundă ? Faceţi mai multă gură decît tîrgovişteniі, care au fost aci acu o săptămînă, de l-au silit pe postelnic, în genunchi, în biserică să le dea înapoi hrisoavele şi să ardă subt ochii lor hîrtiile mincinoase ale lui Vodă Şuţu ! Şi ce voia milostivul postelnic ? Alta nu, decît dreptate şi iar dreptate, pe care o iubeşte precum mielul iubeşte cuţitul. De tare ce ţipa nu l-au înţeles. Ia vedeţi, să nu păţiţi ca ei !

Batjocura, care era şi o ameninţare, stîrni hohote de rîs. Postelnicul se sculă, ridică mîna ca să ceară linişte, şi zise mulţimii, care asculta cu încordare :

— Nu e nici o primejdie. Nimeni nu vrea să părăsească oraşul. Fiecare să-şi vadă liniştit de treabă. Paza oraşului e încredinţată căpitanului Sava şi arnăuţilor lui.

O clipă domni tăcerea. Apoi unul strigă, şi după el o sută :

— Să juraţi că lucrurile stau cum ziceţi !

Şi boierii jurară fără să se răzgîndească.

Deci norodul, nemaiavînd ce afla, plecă.

Banul Brîncoveanu, în drumul său spre casă, era hotărît să şadă neclintit în Bucureşti ; el făcuse mult bine poporului şi-i era ruşine să mintă. Auzise cu urechile lui, cum unul din mulţime zise :

— E şi banul Grigore printre ei. Acesta nu ne înşală.

Însă soţia bătrînului şi blajinului ban Grigore era frumoasă şi hotărîtă şi mult mai tînără decît soţul ei, şi la întoarcerea sa îl primi cu vorbele următoare :

— Astă-noapte plecăm.

El încercă în zadar să-i arate că era de datoria lor să rămînă.

— Mi-ai trimes răspuns de la Divan, să grăbesc cu pregătirile de plecare, se încăpăţîna ea, mi-ai spus că vin ruşii. Şi acuma, deodată, vrei să ne laşi în prada primejdiei, pe mine şi pe copila noastră ! Te gîndeşti la popor, iar nu la ai tăi. Lasă pe alţii să vadă de popor, n-are cine să vadă de noi.

Banul Grigore nu ştiu să ţie piept acestor cuvinte, care erau totodată o poruncă şi o rugăciune, şi fură întărite cu lacrimi şi cu istericale. Chiar în noaptea aceea fugi cu ai săi la Braşov.

Cînd plecarea lui fu cunoscută a doua zi, nimic nu mai putu opri pe boieri. Se gătiră pe faţă de drum şi nu mai tăinuiră nici presupusa sosire a ruşilor. Spaima zbura prin oraş, ca purtată de aripile furtunei. Curtea Divanului, unde era şi curtea domnească, pustie acuma, căci văduva lui Vodă cu copiii fugiseră la Sibiu, se umplu iarăşi de norod. Şi îmbulzeala celor ce veneau să ceară deslușire, sfat şi ajutor, era atît de mare, încît oamenii nu se puteau mişca o bucată de vreme, şi ştafeta trimisă de consuli către caimacamul lui Vodă Calimaki, nu putu răzbi. Iar cînd mulţimea se risipi, neliniştea şi fierberea umplu întinsul oraş, pînă-n uliţele şi ulicioarele cele mai depărtate şi cele mai adormite. Toţi cei care aveau unde să meargă şi cu ce pleca, îşi făceau bôccelele şi fugeau. Cei mai săraci ducînd în cîrcă toată avuţia lor, cu copiii în braţe, plecau pe jos la vreo mînăstire, cei mai avuţi se duceau cu carul cu boi sau cu vreo căruţă de poşte de pe acele vremuri, care nu era decît un coş împletit, aşezat pe patru roate.

Puhoiul fugarilor trecu, tăcut şi plin de spaimă, prin străzile mai mari ale oraşului ; dar se prilejiră vîrtejuri la porţile curţilor boiereşti, de unde ieşeau butci mari trase de către patru, şase sau chiar opt telegari, cu surugiul călare pe unul din înaintaşi. Chiuia lung şi subţire, cînd îndemnînd, cînd liniştind caii, şi biciul său şerpuia şi trosnea deasupra capetelor acelora care îi ţineau calea. Iar în urma şirului de care, ce ieşeau din curte după butcă, se auzeau blesteme şi înjurături. Boierul lua cu dînsul, în afară de haremul său, cum se zicea pe atunci familiei, şi

cîțiva din ciocoi, slugile și tot ce putea ridica din bogății. Banii bătuți nu prea se găseau, și boierii plăteau în Ardeal cu giuvaericale, șaluri și argintărie.

Groaza și turburarea ajunseră la culme, cînd bim-bașa Sava, cu arnăuții săi, străbătură călări străzile, ca să liniștească pe locuitori. Înjurăturile, batjocurile, jecmănirile, loviturile căzură potop pe mulțime, aceasta fiind „liniștirea". Iar cînd izbucni un foc, arnăuții își făcură hazul să strige :

— Vin turcii ! Și frica crescu atîta, încît timp de mai multe ceasuri, oamenii alergau ca nebuni pe drumul spre Brașov.

Însă chiar arnăuților le trecu pofta de glumă cînd văzură că nu rămîneau în București decît vreo doisprezece boieri, și că toate treburile stăpînirii se opriseră. Oștirea de pază, plătită de visterie, se repezi deci la Divan și-și ceru plata. Căpitanul Sava nu-i însoțea, dar boierii îl chemară, și-l rugară să restabilească orînduiala :

— Gîndește-te, arhonda, că sînt douăzeci de mii de haimanale în nenorocitul ăsta de oraș, care au și început să se miște.

— Plătiți, plătiți, zicea grecul, netezindu-și mustața.

Și după ce se găsiră banii trebuincioși, se întovărășiră și arnăuții cu haimanalele și prădară în numele ordinei și a siguranței.

Caimacamii lui Vodă Calimaki se întoarseră peste Dunăre, și Domnul de Pini și de Hakenau plecară în grabă mare la Sibiu, lăsînd grija consulatelor pe seama secretarilor lor.

Chiar în aceeași zi, George Leventis intră ca un biruitor la Sofiana Pantas.

— Au plecat toți, strigă el, orașul e al nostru ! De acuma Arhiul...

Ea însă îi tăie vorba printr-un hohot de rîs :

— Dar ce mutră ai ?

Fața sa, de obicei, netedă ca fildeșul cu mustăcioara subțire sub nasul lung, avea azi umbre negricioase și vinete, care-l sluțeau.

El zîmbi a rîde fudul :

— Dommando, cu mine și cu cîțiva patrioți, am jurat să nu ne radem, pînă nu vom asculta slujba în biserica Sfînta Sofia.

— Să știi, dragă, că mor bărbierii de foame, zise ea batjocoritor, și iubitele voastre, dacă aveți, vor uita cum se sărută.

— Vom învăța, declamă el, să jertfim pe altarul patriei deșertăciunea și chiar dragostea noastră.

— Ce anost, răspunse ea scurt și rece.

— Sofiano, o rugă el, ascultă-mă. Ai rîs de ceea ce ți-am spus acum cîteva săptămîni ca de niște utopii, iar astăzi visurile mele se întruchipează. Împăratul Bizanțului e pe drum. Oștirile rusești îl urmează.

— Și între dînsul și Bizanț sînt Dunărea, Serbia și Turcia, și acest Tudor Vladimirescu, care se zice că va fi în București peste două sau trei zile.

— Nu înțeleg, răspunse Leventis necăjit, cum poți să pui alături de luminatul nostru Arhiu un țăran valah. Mîna lui de panduri ascultă de Arhiul nostru întocmai ca oamenii lui Iordache și ai lui Farmache. Domnul de Pini, chiar înainte de plecare a primit o scrisoare de la Ipsilanti, însărcinîndu-l să îngrijească ca nu cumva să se atingă cineva de Tudor Vladimirescu. Destulă dovadă de cum stau lucrurile între valahul acela și prea luminatul liberator al elenilor.

— Se zice că printre panduri domnește o strașnică disciplină, zise mintoasa Pantasima, iar de tîlhăriile cetelor lui Farmache și lui Iordache s-au auzit grozăvii pînă-n București.

Leventis înlătură orice împotrivire cu o mișcare vitejească :

— Se aude de la eteriști, că iubitul lor Arhiu, în capul numeroasei și bine disciplinatei sale oștiri, a sosit la Focșani. Aci, întîlnindu-se cu toată floarea tineretului din Elada, a întocmit din ea Batalionul Sacru. Au venit din toate părțile lumii, din școlile din străinătate, și Arhiul i-a primit cu aceste cuvinte : „Am venit să mor cu voi !“ Ce înălțător trebuie să fi fost.

Sofiana ședea ghemuită pe divan, cu imameaua de chihlimbar a narghilelei între buzele ei sulemenite, suflînd

din el norișori de fum albicioși, pe cînd ochii ei negri priveau în văzduh.

Cînd o vedea astfel, Leventis știa că i-ar fi vorbit în zadar ; ea se gîndea atunci la cele auzite și ticluia planuri. De altmintrelea aceasta fusese și ținta lui. El se ridică de pe divan, îi sărută poala rochiei și plecă d-a-ndoasele, cu mîinile încrucișate pe piept, făcînd trei temeneli.

Ea-i surîse ironic, fără să se oprească din fumat, apoi își dezlănțui gîndurile : Împăratul Bizanțului. Împărăteasa Bizanțului. Pe lumea asta totul e cu putință și nimic nu e sigur. De ce ar fi tocmai ea împărăteasă ? Ca prin ea eteriștii din București să domnească la Bizanț ? Făcea oare să le înlesnești lor împlinirea poftelor de putere ? Și făcea să te străduiești după putere ? Care erau plăcerile domniei ? Teama veșnică să nu fii răsturnat de pe tron, sau otrăvit, lupta veșnică pentru prerogative, sau împărțirea acestor prerogative printre oamenii care se milogeau ca să le capete. Sofiana își aduse aminte de cuvintele unui demnitar turcesc : „Autoritatea noastră seamănă cu un burete care suge apa, pînă ce o mînă mai puternică vine de-l stoarce deodată". Și asta nu se întîmpla numai în Turcia sau pe scaunele principatelor dunărene ; tremurau și împărații și regii Europei înaintea unei voințe, care creștea mai puternică decît a lor, voința poporului. Sofiana nu iubea și nici nu înțelegea poporul, nici nu simțea valoarea etică a puterii, dar fatalismul ei practic știa să recunoască întorsăturile și schimbările societății omenești. Iar nestatornicia și neajunsurile politice le înțelegea printr-o pornire pătimașă a sufletului ei : prin dorul de o altă domnie decît aceea peste un imperiu ; dorea să stăpînească un suflet bărbătesc tînăr și voinic, cum nu întîlnise altul în viața ei frămîntată, o inimă neprihănită pe care era mai greu s-o cucerești decît o coroană și un tron, și pentru care bogățiа și farmecele erau fără vlagă. Imameaua căzu din buzele roșii ale Sofianei. Se gîndea, se gîndea mereu, în ce chip putea să vrăjească și să lege pe Ion Urdăreanu. Nu știa nimic de ființa unei iubiri mai înalte, cu toate că de astă dată dorea statornicia, cea mai desăvîrșită fericire în dragoste. Ce crezuse de prisos în toate dragostele ei de pînă acum, i se părea azi culmea bucuriei ; să fie numai a lui,

să lase totul pentru el. Dar fiind neştiutoare de mijloacele sufleteşti, ea nu ajunse decît la o singură hotărîre : să fie frumoasă, mai frumoasă decît celelalte, de o frumuseţe atît de răpitoare, încît trebuia să rămîie el uimit !

Bătu din palme, şi cînd Gafiţa, ţiganca intră, îi ceru oglinda. Aceasta era alături pe o masă învelită cu tulpan şi horbote, însă n-ar fi trecut prin mintea unei cucoane de pe atunci să se slujească singură.

Gafiţa răbdă multe, pînă ce potrivi oglinda îmbrăcată în aur astfel încît stăpîna sa, culcată pe divan şi răzimată în coate, ajunse să se privească într-însa. Sofiana îşi adînci privirea în ochii săi catifelaţi, cercetă tremuratul genelor, umbra lor pe obraji, arcuirea sprîncenelor îmbinate, precum cerea idealul de frumuseţe de pe atunci, care vedea în acea îmbinare un semn de pasiune şi de fatalitate, dezmînţite apoi de şurîsul buzelor arzătoare. Da, era frumoasă. Şi acuma cunoştea mai bine pe mîndrul oltean, ştia cît îl răcea desfrînarea la femeie şi hotărî să i se arate în alt chip decît acela al unei fiinţi robite simţurilor. Puterea de imaginaţie a grecoaicei făuri repede un roman :

— Voi cere sprijinul lui Ion Urdăreanu împotriva lui Ipsilanti. Iar de nu izbutesc, îl voi nimici cu ajutorul lui Ipsilanti !

La această închipuire faţa ei se schimbă cu atîta furie şi disperare, încît văzu deodată un cap respingător de babă vrăjitoare, care se uită ţintă la ea, din oglindă. Sări în sus, ţipînd, ridică oglinda şi o trînti la pămînt ; oglinda căzu pe covoare, însă cînd Gafiţa alergă speriată, văzu că sticla groasă de cleştar crăpase. Semn rău !

În dimineaţa zilei de 15 martie cei cîţiva boieri rămaşi în Bucureşti se înfăţişară la episcopul Ilarion, şi-l înştiinţară că Tudor Vladimirescu sosise la mînăstirea Ciorogîrla. Îl rugară, adînc îngrijaţi, să meargă pînă la tabăra pandurilor, ca să-l înduplece, pe sluger să nu îndeplinească groaznicul gînd ce-l avea, să taie boierii.

Ilarion nu credea în adevărul acestui gînd, dar ascultă pe boieri şi ieşi în butca sa trasă de patru cai, în umezeala rece a vijelioasei zile de martie. În curînd geamurile se aburiră, căci bătea crivăţul, şi trăsura sălta greu prin

noroaiele drumului, ca o corabie pe valuri furtunoase ; cînd se izbea trosnind de vreun bolovan sau de vreo buturugă adusă nu se știe de unde și uitată pe drum nu se știa de cine.

Atunci Nae Popescu, grămăticul, ținînd pe genunchi cu multă grijă legătura cu patrafirul, și cu evanghelia, își făcu cruce, zicînd :

— Rău ne pedepsește Dumnezeu pentru păcatele noastre.

— Și pentru păcatele altora, adăogă mînios episcopul.

După trei ceasuri și mai bine ajunseră la străjile Adunării norodului, și Ilarion porunci grămăticului să lase geamul butcei, ca el să poată binecuvînta pe pandurii care se iveau acuma peste tot în cete numeroase. Episcopul cunoscuse pe mulți dintre ei și zise lui Nae Popescu :

— Slugerul a venit cu oșteni aleși, numai olteni. Ia te uită la ei. După săptămîni de marș, pe vreme de grea iarnă, vezi ce mîndru se înfățișează cu toții.

Paza era bine întocmită ; știrea sosirii lui Ilarion zbură din strajă în strajă, și cînd butca intră în curtea mînăstirei, Tudor Vladimirescu întîmpină pe episcop în pragul locuinței sale.

Consfătuirea cu căpetenia pandurilor fu lungă și furtunoasă. Înainte de toate Domnul Tudor voi să afle pentru ce breslele din București nu-i ieșiseră înainte, precum ceruse el prin scrisoarea de la Slatina.

— Se vede că n-au știut nimic de o asemenea scrisoare, zise Ilarion.

Iar Vladimirescu dezlănțui asupra capetelor boierilor o adevărată urgie de blesteme : ei prigoneau poporul cu ura lor oarbă și prostească și nu puteau învăța minte decît tăindu-li-se capetele și umplîndu-li-se cu fîn.

— Fiul meu, strigă episcopul, n-ai să faci asta !

— Oare cine m-ar împiedica ? răcni Tudor.

— Dragostea ce o ai pentru țara ta, asupra căreia ai aduce pacoste.

— Pacostea de care suferă țara vine de la aceste lipitori, care, împreună cu grecii, sug tot sîngele din popor de mai bine de o sută de ani.

— Iar dacă-i nimicești, turcii și rușii nu vor vedea în tine decît un zurbagiu, ai aduce altă robie asupra țării

și ai băga-o din nou în mîna grecilor. Sfînta carte zice : „Cine sabia scoate, prin sabie va pieri". Și asupra țării ar cădea și ai băga-o din nou în mîna nobilimii lor ? Din sîngele celor tăiați au ieșit alți ciocoi mai răi.

— La noi nu pot să se facă mai răi decît sînt. Mitarnici, mincinoși, fricoși și necredincioși. Ce mai vrei, popo ? Și pe mine m-au și făcut zurbagiu și chiar tîlhar în toate proclamațiile lor către țară, ca și în scrisorile lor către pașale, către Calimaki, către sultan și către împăratul Rusiei.

— Arhon sluger, îi tăie cuvîntul Ilarion, așa erau nevoiți să facă ca să nu trezească bănuiala turcilor și a rușilor. De n-ar fi fost șovăirea lor și piedicile pe care ți le-au pus în cale, n-ai fi avut răgazul să-ți aduni pandurii tăi înaintea sosirii oștirilor străine. De vrei să te încăpățînezi în furia ta împotriva boierilor pentru purtarea lor dușmănoasă, înfurie-te și împotriva mea, căci și eu am iscălit mai multe hîrtii de felul acesta, și tocmai în gîndul pe care ți-l mărturisii acuma.

Domnul Tudor privi aspru în ochii dibaciului episcop :

— N-ai grijă, zise el, de n-ai fi cine ești, nici pe tine nu te-aș scuti.

Însă Ilarion știa cine este și răspunse liniștit :

— Fiul meu, revoluțiile se fac cu d-alde tine, nu cu d-alde ei, spuse arătînd peste umăr în direcția Bucureștilor, aceasta se dovedește prin istoria tuturor timpurilor și tuturor neamurilor. Tu însă, fiindcă vrei să faci dreptate poporului tău, trebuie să faci dreptate și boierilor, trebuie să știi să deosebești pe cei ce au fugit de cei care ți-au arătat, rămînînd, că stau de partea ta. Drept ar fi oare să scape teferi cei răi și să tai tocmai pe cei buni ?

— Ciobanul cînd gătește praznicul nu alege berbecele, ci-l ia din grămadă, fu răspunsul neîmpăcat.

— Domnia ta știi, arhon sluger, zise Ilarion, că tatăl meu era bulgar. Să-ți spui acuma, de ce se așezase el în Țara Românească, ca să facă negustorie, și se simțea mai bine aici decît în țara lui. El zicea :

„Au clopote și boieri. Bulgarii n-au dreptul să sune clopotele în bisericile lor, și toată boierimea lor a fost de mult nimicită de turci".

— Lasă, răspunse Vladimirescu, sîrbii își sună clopotele, veni-va vremea cînd și bulgarii le vor suna pe ale lor, tocmai pentru că n-au boieri. Atunci poporul se ridică singur. Așa să facă și poporul românesc.

Iar episcopul se rezemă pe darul său preoțesc și zise aspru :

— Pentru astfel de fapte nu-ți dau binecuvîntarea mea. Venisem să sfințesc cu rugăciunile mele intrarea ta în oraș — grămăticul meu mi-a adus cartea și patrafirul — dar nu pot eu, preot, să cer pentru un călău blagoslovenie cerească.

Domnul Tudor se duse la fereastră și privi în curte bradul înalt bătut de vînt de pe lîngă poarta bisericii. În sfîrșit, fără să se întoarcă, grăi cu glasul înăbușit de mînie :

— Am jurat să tai pe doisprezece dintre ei.

— De jurămîntul ăsta, strigă Ilarion, eu episcop, te pot dezlega. Tudor, Tudore, nu știi cît îi urăsc și eu pe ciocoi, și ce bucurie aș simți să știu că sînt stinși de pe fața pămîntului ? De mi-ar fi îngăduit să-ți dau sfatul să-i uciși, ți l-aș da. Dar ca preot și ca patriot trebuie să te opresc. Mărturisește că de cîte ori m-ai ascultat, nu te-ai căit. Ascultă-mă și astăzi. Să intri ca Domn pașnic în orașul înspăimîntat, și să faci din boieri uneltele tale supuse. Îți spun eu, că sînt gata să te urmeze.

— Fiindcă n-au încotro, scrîșni Vladimirescu.

— Nu zic ba, fiul meu, dar se poate ca în sufletul lor să fie cu tine. Tu ești acuma cel mai tare în țară, deci tu să le mergi înainte pe drumul cel drept. Știi bine că vorba boierilor are mare trecere pe lîngă popor și pe lîngă curțile străine ; slujește-te de ei, cum ai făcut odată la Tismana. Pune-i să iscălească cu tine, și apăsînd pe fiecare cuvînt : domnește cu ei, Măria Ta.

Tudor tăcu lung și episcopul aștepta cu răbdare, pentru că simțea că cuvintele sale începuseră să înduplece sufletul cuminte și drept al căpeteniei pandurilor. În tăcere, Ilarion se bucura de izbînda lui ; gîndul de a fi mitropolitul acestui domnitor ales de popor, să fie sfetnicul acestui om măreț și înfocat, încînta, ca un vis frumos, mintea-i ageră.

În sfîrșit, Domnul Tudor oftă din greu și zise :

— Popo, o să răspunzi înaintea lui Dumnezeu şi a ţării că m-ai împiedecat să-i tai. Lupul îşi leapădă părul, dar năravul ba.

— Voi răspunde înaintea lui Dumnezeu, strigă episcopul şi chemă pe grămătic, care-l îmbrăcă cu patrafirul şi-i ţinu cartea, din care Ilarion citi dezlegarea de jurămînt şi blagoslovenia. Iar pe cînd citea, vedem cum Tudor Vladimirescu închidea ochii şi cum obrajii săi, de obicei rumeni, îngălbeneau. Atît îi venea de greu olteanului să se lepede de vechiul său plan de răzbunare.

Episcopul se întoarse la Bucureşti cu inima uşurată.

— Vai, Nae, zise el grămăticului, greu a fost ! Acuma să tragem nădejde că n-au să-mi strice treaba ciocoii, şi au să înţeleagă cum stau ei faţă de slugerul Tudor. El are să se ţină de cuvînt şi n-are să le facă nimic, de-ar avea ei numai atîta minte cît am zis eu că au.

Episcopul avea dreptate : cît fusese de straşnică hotărîrea Domnului Tudor să taie pe boieri, atît de hotărît era el acuma să-i ocrotească ; însă pandurul nu se putu opri să le spuie încă o dată verde ce gîndea, şi în ultimul său manifest către locuitorii capitalei, pe care-l trimise la 16 martie, zicea :

„Bărbaţi fraţi ! Vă este, socotesc, de prisos a vă poftori şi acum, că aridicarea mea n-a fost şi nu este pentru alt scop, decît pentru reîntoarcerea drepturilor acestei de Dumnezeu păzite ţări, care din vechime le-a avut şi niciodată, de nimeni, cu sabia nu i s-au luat, ci mai vîrtos, cu sabia şi cu sîngele strămoşilor şi a celor vrednici de toată slava, cu smerenie s-au păzit. De la o vreme, însă, din pricina mîrşavei legături a boierilor pămîntèni cu trimişii după vremi de către Poarta Otomană, domnii greci, cu totul ni s-au călcat şi ni s-au îngropat, încît, după cum de faţă vedeţi, am ajuns mai rău decît cei robiţi. Şi nici acum acei care se cheamă boieri, nu se îndupleacă a ieşi din întunericul în care se găsesc, şi de a-şi scoate neamul şi ţara la lumina adevăratelor ei drepturi".

Soarele strălucea în ziua de 17 martie cînd Domnul Tudor intră în Bucureşti. El sosea de-a lungul malului drept al Dîmboviţei. Matca largă şi neregulată a rîului

cu cotiturile și șerpuirile ei era plină de un noian de ape gălbui ; grădini, mori și căsuțe mici erau înecate în multe locuri. Era cel dintîi semn al primăverii după iarna lungă și grea.

Tudor Vladimirescu hotărîse să intre în mitropolie, și trimise înainte cîteva ștafete. Acestea însă se întoarseră cu răspunsul că mitropolia era ținută de bim-bașa Sava care închisese poarta.

— S-o luăm cu sila ! strigă Iancu Jianu, care asculta vestea.

Domnul Tudor, îndurerat și mînios, privi cîteva clipe departe în văzduhul însorit. Pe urmă zise aspru :

— N-am venit să iau cu sabia biserica țării, și către ștafete : Mergeți la curtea banului Brîncoveanu, la poalele mitropoliei, și vestiți pe păzitori de sosirea mea. Să deschidă casa.

Ștafetele plecară ca vîntul.

Și pandurii porniră. Ei se opriseră, în timpul acestui scurt schimb de cuvinte, în drumul îngust care trecea între marea mînăstire Radu-vodă și bisericuța lui Bucur, așezate una pe malul stîng, iar cealaltă pe cel drept. Mînăstirea părea părăsită ; porțile erau închise, nici la ferestruicile din zidul înalt înspre drum, nici pe pridvor nu se zărea ființă omenească. Și acest scaun călugăresc desfida pe mîntuitorul neamului.

Deodată clopotul bisericuței lui Bucur începu să sune, și pe cînd trecea Domnul Tudor, un preot bătrîn ieși din biserică și ridică crucea blagoslovind. Vladimirescu îl chemă, scoase căciula și plecîndu-se sărută crucea și mîna bătrînului, porunci să-i aducă un cal și-l rugă să-l însoțească.

Pe povîrnișul dealului, pe care e așezată mitropolia, se adunase mulțimea. Erau mai toți meseriași străini, doctori și dascăli, Ardeleni, sași, unguri, nemți, elvețieni și francezi, care, știindu-se sub scutul consulatelor lor, veniseră să vadă cu ochii pe viteazul „rebelist".

Locuitorii români erau însă înspăimîntați și zăpăciți de fuga boierilor și de dușmănia lor față de Tudor, de proclamațiile grecești, de plecarea caimacamului și a consulilor — cu care prilej Pini făcuse și el o proclamație

către poporul românesc, destăinuindu-i „adevăratele păreri ale Rusiei", adică dojenirea răscoalei — de sosirea arnăuților, a sîrbilor și a bulgarilor sub comanda lui Macedonski și Hagi Prodan, care cu două zile înainte se încartieraseră la Băneasa. Orășenii nu aveau nici o pricepere pentru strigarea patriotică a marelui oltean. Ei nu-i ieșeau înainte, ci se ascundeau, sau îl priveau pe unde trecea, sfioși, strînși din întîmplare în pîlcuri mici.

Cei două mii de panduri care însoțeau pe Domnul Tudor la București — ceilalți rămăseseră la Cotroceni — călăreau tăcuți și gravi, după steagul albastru. Îndărătul lor venea ceata neliniștită de albanezi a căpitanului Macedonski, care-l ajunse pe Domnul Tudor în drum ; ei se și dăduseră la jaf, între Slatina și București, și poftele lor aprinse erau în fierbere. Cînd zăriră mulțimea pe dealul mitropoliei, începură să huiduiască, să amenințe și să tragă din pistoale. Lovituri de pușcă răspunseră dinăuntrul mitropoliei. Mulțimea o luă la fugă.

Deci grija cea dintîi a lui Tudor Vladimirescu, îndată ce sosi în curtea Brîncoveanului și înainte chiar să intre în casă, fu să adune căpitanii pe scara mare și să le dea aspre porunci pentru păstrarea liniștii și a orînduielii. Pandurii și mai ales arnăuții primiră ordinul, sub amenințarea celor mai grele pedepse, să nu supere pe locuitori, căpitanii fură însărcinați să citească, cu un preot lîngă fiecare din ei, proclamațiile Domnului Tudor, la toate răspîntiile orașului. Gurile podurilor celor mari fură păzite de străji, ca să împiedice fuga boierilor și să vestească sosirea turcilor sau a eteriștilor. Lozinca dată de Domnul Tudor fu „mitropolie", și pandurii cunoscură după dunga care i se adîncea între sprîncene, cît de greu îi venea să nu fi putut intra acolo sus, numai pentru că un grec simbriaș al orașului i-o luase înainte. Mai fură sfătuiți și locuitorii să nu iasă noaptea pe stradă și să nu lase să se vadă lumini aprinse în casele lor, pentru a nu ispiti pofta prădătorilor.

Dar cu toate aceste măsuri, spaima fu mare între bucureșteni, căci pe la opt seara, timp de un sfert de ceas, se auziră împușcături în apropierea mitropoliei și se lăți zvonul unei încăierări între panduri și arnăuții lui Sava.

Într-adevăr aceşti arnăuţi se scoborîseră de pe deal, se înfrăţiră însă, prin focuri trase în aer, după sălbaticul obicei al acestor popoare, cu albanezii lui Farmache, ceea ce avu pentru orăşeni urmări mai rele decît o luptă adevărată, căci a doua zi tovarăşii de pradă se plimbau braţ la braţ prin tîrg şi vindeau străinilor şi ovreilor, pe nimic, giuvaericale, argintărie, blănuri şi şaluri. Trupa „de pază" a lui bim-başa Sava, care cunoştea bine oraşul jefuise conştiincios, împreună cu albanezii.

XV

În ziua de 18 martie, boierii făcură o petiţie către împăratul Rusiei... Numai astfel se putea potoli fierberea aprinsă în popor de reaua administraţie a hospodarilor, pe care boierii în zadar încercaseră să o înlăture. Pe Tudor Vladimirescu nu-l pomeniră, nici măcar pentru a zice că acesta luptase alături cu pandurii săi în oştirea victorioasă a Maiestăţii Sale pravoslavnice, şi cu atîta izbîndă încît ţarul îl cinstise cu cavaleria Sfîntului Vladimir. Boierii, cum o prevăzuse episcopul de Argeş, rămîneau îndîrjiţi şi neîmpăcaţi. Nu voiau să primească în capul lor pe un plebeu, şi însărcinară pe Ilarion să-l facă să înţeleagă că nu vor veni la dînsul decît cel mult unul cîte unul, iar nicidecum *in corpore*.

Episcopul se înfăţişă foarte abătut la Vladimirescu şi îi împărtăşi samavolnicia Divanului. De astă dată îl părăsise dibăcia; el nu găsea nici scuze, nici cuvinte îmblînzitoare pentru faptele boierilor, şi era deznădăjduit şi adînc amărît că mîhneşte pe marele său prieten.

Sufletele măreţe însă dau dovezi neaşteptate de tărie, acolo unde sufletele slabe se dau învinse. Tudor Vladimirescu abia simţi lovitura îndreptată asupra-i şi dispreţul faţă de el.

El zise :

— Nu m-am ridicat singur. Sînt de părerea ta. Oamenii ca mine nu se află în capul popoarelor decît în

timpuri de furtună. Spune boierilor că n-am luat fum de domnie. Merg eu la ei la Divan.

Episcopul privi pe Tudor Vladimirescu aproape cu evlavie :

— Curată ţi-e inima, fiul meu, grăi el.

Celălalt urmă :

— Rusia nu va ţine seamă de petiţia lor, mai ales dacă sprijineşte pe Ipsilanti, cum zic eteriştii. Şi petiţia mea, pe care o trimisei de la Slatina împăratului Austriei, deslu-şindu-i pricina răscoalei noastre, după sfatul pe care mi-l dăduşi în scris, a rămas fără urmare.

Proclamaţia mitropolitului a doua zi fu răspunsul la răbdarea lui Tudor. El vestea poporul că îndrituirile Divanului, de la venirea Domnului Tudor în Bucureşti, încetaseră, că, de-acuma încolo, Domnul Tudor era capul ţării şi că el, mitropolitul, va părăsi oraşul.

Atunci poporul însuşi se împotrivi. Oamenii se repeziră spre dealul mitropoliei, trecînd printre pandurii olteni, care aveau tabără la poalele ei, şi printre arnăuţii fioroşi ai Savei, care ţineau curtea şi împrejurul mitropoliei, se înghesuiră între vechea biserică şi foişorul, care ducea la odăile Înaltpreasfîntului, şi smulseră hăţurile şi bicele căruşilor, care veniseră cu căruţele lor, ca să ridice şi să ducă la loc sigur averea mitropolitului, comorile bisericii şi sicriul de argint al sfîntului Dumitru. Toţi strigau că zi şi noapte vor păzi mitropolia, ca să nu plece nici sfîntul, nici mitropolitul.

Episcopul Argeşului, pe cînd intră în curtea Brîncoveanului, privi amărît, cum poporul, trezit din nepăsarea sa, alerga pe lîngă butca lui. Domnul Tudor nu era acasă, însă sosi după o jumătate de ceas. Fusese la tabăra de la Cotroceni şi la străjile înaintate.

Cînd intră în camera în care-l aştepta Ilarion, acesta-i strigă :

— Aşa cum aleargă ei acuma, ar fi trebuit să-ţi alerge înainte ţie.

— Dar ce ? Eu sunt biserica ? răspunse Vladimirescu liniştit.

— O are Dionisie Lupu biserica ?

— Nu vor să-l ţie pe Dionisie Lupu, ci pe mitropolit.

— Care se întîmplă să fie Dionisie Lupu.

— Din întîmplare, bine zici. Omul se schimbă, scaunul rămîne. Slavă domnului, poporul încă are credință.

Nici astăzi limbutul preot nu găsi cuvinte pentru ce simțea ; ochii lui, care în ultimele zile pierduseră, de atîta amar, toată scînteierea lor veselă, se umplură de lacrimi de înduioșare. Se stăpîni însă cînd se vesti sosirea doctorului Christaris, despre care zise :

— Păcat că e grec.

Medicul părea mai îngălbenit și mistuit de focul sufletului său. Se plecă înaintea lui Tudor, dîndu-i titlul de Excelență. Pandurul îi zise :

— Nu am decît rangul de sluger.

Atunci Christaris îi ură bună venire în numele Eteriei, cu cuvinte înflăcărate, iar Vladimirescu îl întrebă scurt :

— Și boierul Samurcaș a fugit ? la care întrebare medicul plecă capul așa de rușinat și de trist, încît i se făcu milă lui Ilarion, și chiar vocea Domnului Tudor se îmblînzi, și el urmă repede : Ce vrei cu mine, arhonda ?

Christaris rugă pe sluger să-i spună dacă sosise într-adevăr un lipcan cu scrisori de la Țarigrad, și dacă slugerul cunoștea cuprinsul lor. Căci știrile de la Constantinopole erau așteptate cu mare nerăbdare.

— A venit un lipcan, zise Domnul Tudor, dar scrisorile pe care le avea erau pentru consulatul cesaro-crăiesc, deci l-am trimis acolo.

În clipa aceasta sosi cancelarul Udritzky. El zise, într-o românească curată, că venise să mulțumească slugerului pentru că-i trimise pe dată lipcanul, ceea ce era o interpretare dreaptă a dreptului popoarelor, și-l sfătui să urmeze totdeauna în același chip.

Udritzky era cu atît mai bine venit pandurului, cu cît el îl scăpa astfel de o convorbire cu Christaris ; îl rugă pe cancelar să-l urmeze într-o altă odaie, și acolo stătură de vorbă un ceas. Despre această întîlnire Udritzky scrise apoi următoarele domnului de Hakenau : „Am spus lui Tudor Vladimirescu limpede, ce impresie rea a făcut scrisoarea lui la Laibach, și l-am înștiințat, că împărații nu numai că nu-i vor răspunde, dar îl vor privi ca pe un rebelist, cîtă vreme el va atița poporul. I-am zis că Poarta a fost îm-

puternicită să trimeată trupe turceşti în Valahia, ca să risipească norodul adunat. Tudor Vladimirescu m-a încredinţat că nu aflase nimic despre această hotărîre, mai ales că nici nu ştia dacă umila sa cerere ajunsese la picioarele împăraţilor. El nu se împotriveşte stăpînirii legiuite, adică Porţii, aceasta o poate dovedi prin arz-magzarul său ; el vrea să scape ţara de tirania fanarioţilor şi a acelor boieri, care stau de partea lor. El s-a înţeles cu sîrbii, care au trăit totdeauna în bună prietenie cu valahii şi care stau gata să mijlocească pentru ei pe lîngă Poartă. Fiind necontenit în legătură cu paşalele de pe lîngă Dunăre, el ştie că aceştia primiseră poruncă să intre în Valahia. El însă nu se războieşte cu Poarta, el şi poporul valah sînt supuşii ei. şi se va retrage acolo unde-i va sta în cale, dar fără a înceta să ceară cu tărie restabilirea drepturilor ţării şi mijlocirea împăratului Austriei. El mărturiseşte că venirea lui Ipsilanti îl pune în mare încurcătură, pentru că nu ştie pe ce temelii se reazimă acesta, şi n-ar voi să zădărnicească planurile ascunse ale vreunei mari puteri. De aceea i-a cerut lui Ipsilanti să-şi facă tabăra în afară de Bucureşti, pînă se va putea încredinţa că e susţinut de vreo mare putere, căci el, Tudor Vladimirescu, nu voieşte să verse pentru greci sîngele valah, nici măcar să-şi primejduiască ţara prin vreo nesocotinţă sau samavolnicie. De ieri a rugat pe mitropolit şi pe boieri să vină la el şi să facă împreună o nouă petiţie către sultan. Vor trimite prin Sibiu o petiţie pe franţuzeşte Maiestăţii Sale Împăratului Austriei. Deoarece nu am nici o împuternicire politică, nu am putut decît să-i spui că voi raporta convorbirea noastră guvernului meu, ceea ce cu plecăciune fac".

Acest raport atît de deslușit făcea cinste atît lui Udritzky, cît şi Domnului Tudor, acestuia fiindcă arăta, cum urmărea, măreţ şi simplu, ţelul său şi-l destăinuia cancelarului cu hotărîre, celuilalt fiindcă îşi însuşise tot înţelesul comunicării făcute şi o tălmăcise conştiincios.

În împrejurările încurcate şi în mediul oamenilor fără căpătîi, în care se afla Tudor Vladimirescu, deşi răspunsul de la Laibach era neplăcut, simţul practic al disciplinatului funcţionar austriac îi făcu bine ; căci olteanul, care fusese socotit greşit printre „rebeliști" avea cele mai de frunte

însușiri ale omului de stat, iubirea pentru ordine și evlavia pentru lege.

După plecarea lui Udritzky, Tudor păru lui Ilarion mai potolit și mai puțin întunecat, și episcopul se miră de buna primire ce o făcu boierilor Villara și Herescu, care veniseră cei dintîi să-l vadă.

Boierii însă, care îndrăzniseră să intre în bîrlogul ursului, erau vădit tulburați, căci trecuseră prin binecunoscutele scări, ganguri și odăi ale casei Brîncoveanului pe lîngă zeci de străji, iar pe masa Domnului Tudor zăriseră două pistoale încărcate, cu care pandurul se juca din cînd în cînd. La plecare, boierii întrebară îngrijorați pe Ilarion ce însemnau acele arme, și episcopul Argeșului nu se putu opri să răspundă :

— Le ține în locul mătăniilor, pe care le-a pierdut pe drum, ceea ce făcu pe boieri, odată singuri, să-i zică „paiață voltairistă". Bănuiau că nu-i era pe plac episcopului să-i vadă trăitori, deși dînsul le scăpase viața, și-l urau.

Astfel încordarea între boieri și capul Adunării norodului, în loc să se domolească, creștea din zi în zi, și trecură încă patruzeci și opt de ore, pînă ce Domnul Tudor se văzu și cu ceilalți divaniți. În timpul acesta el întări cu șanțuri mînăstirea Cotroceni și trimise iscoade, în apropierea Ploeștilor, unde sosise Ipsilanti. După întoarcerea cercetașilor, Vladimirescu însărcină pe prietenul său, Manole Gugiu, să-l pofteaască pe Udritzky la banul Șerban, unde se înființă și el cu cinci sute de călăreți sîrbi, conduși de Hagi Prodan.

Cei cinci sute de călăreți încăpură ușor într-un colț al întinsei curți, deși carele stăteau acolo grămadă, cu caii, boii și bivolii priponiți pe lîngă ele, deși mormanele de mărfuri care nu mai aveau loc în boltile din fundul curții, zăceau peste tot, acoperite cu rogojini ; mulțimea negustorilor, căutînd adăpost, se strîngeau, înspăimîntați împrejurul carelor, sau zgribulind, împrejurul focurilor aprinse, vremea rămăsese friguroasă ; cele două sălcii pletoase de după biserica împodobită cu săpături, din mijlocul curții, abia înverziseră.

De pe pălimarele boltite ale hanului, care înconjurau trei părți ale curții, sute de oameni se uitau la sîrbi cu

șepcile lor mici negre și cu iacalele lor bogat cusute, și apoi își arătau unul altuia pe slugerul Tudor Vladimirescu, care urca scara ce ducea la foișorul cu stîlpi de piatră al catului dintîi.

La capătul scării aștepta negustorul Manole Gugiu; el primi pe prieten și îl duse în locuința sa, un șir de odăi boltite, care, ca și întregul han, fiind zidite de Șerban Vodă Cantacuzino și dăruite de el mînăstirii Cotroceni, aveau o înfățișare domnească. Ajuns acolo, negustorul lăsă pe sluger singur cu Udritzky, și Tudor zise :

— Domnule secretar, Ipsilanti se află de o săptămînă în Ploiești și se lasă să fie hrănit acolo, împreună cu oamenii săi. N-are nici sîrbi, nici artilerie rusească pe lîngă el, și panduri, domnule secretar, nu se vor găsi niciodată în oștirea lui.

Udritzky făcu nu semn de aprobare din capul lui ușor pudrat, cu o coadă dată la spate, și Vladimirescu urmă, rugîndu-l să-i comunice nota de la Țarigrad.

Udritzky era gata s-o facă.

În notă se povestea furia sultanului, cînd aflase zurbalîcul lui Ipsilanti. El își scoase pumnalul, și, alergînd prin odaie, strigase :

„Ghiaurlara kilitz" ! — „Sabia pentru necredincioși !" Jurase să nu pună pumnalul în teacă, pînă ce nu va fi nimicit cel din urmă grec. Apoi trimisese patriarhului poruncă să cheme pe toți fruntașii enoriei creștine, să-i întrebe dacă sînt supuși ai sultanului sau ai țarului, să le reamintească cu strășnicie credința, pe care o datoresc Padișahului, și să afurisească pe răsculații din Moldova și din Muntenia. În plic se afla copia după cartea de blestem pe care Grigore, patriarhul, o trimisese mitropolitului din București, clerului, boierilor și tuturor creștinilor din Țara Românească, o carte scrisă în toiul frămîntărilor sufletești și plină de toate rătăcirile ce le poate zvîrli politica împotriva rațiunii și a logicii. Patriarhul, căruia i se strîngea inima cu durere de cîte ori vedea, într-un colț al micii și sărăcăcioasei biserici din curtea patriarhatului, sicriul negru al Sfintei Sofia, alungat de turci din cea mai mîndră biserică a creștinătății, patriarhul scria : „Recunoștința că-

tre binefăcători e temelia moralei. Acesta este un adevăr mai luminos decît soarele, iar acela care primeşte un bine şi se arată nerecunoscător este cel mai rău dintre oameni. Sfînta Scriptură, în multe locuri, se ridică împotriva acestui păcat, pe care nici domnul nostru Isus Christos nu-l iartă, precum ne arată pilda lui Iuda. Şi cînd nerecunoştinţa se mai leagă şi cu rea voinţă şi cu răzvrătirea împotriva milostivei, puternicei şi neînvinsei noastre împărăţii, atunci ea păcătuieşte şi împotriva lui Dumnezeu, căci scris-a sfînta carte că nu e stăpînire, care să nu vie de la Dumnezeu. Deci cine se ridică împotriva acestei de Dumnezeu orînduită, puternică împărăţie, acela se ridică împotriva voinţei lui Dumnezeu". Şi afurisea doi dintre păcătoşii mai de seamă, pe hospodarul Moldovei Mihail Şuţu şi pe Alexandru Ipsilanti împreună cu toată Eteria.

Tudor Vladimirescu citi cu mare băgare de seamă cartea cu toate iscăliturile ei episcopale, care, după vechea pravilă, erau date pe altar, şi o înapoie cancelarului fără nici un cuvînt. Îi mulţumi, luă rămas bun de la el şi plecă cu cei cinci sute de sîrbi, mergînd să-l vadă pe spătarul Băleanu.

— Ăsta e om ! zise Udritzky către Manole Gugiu. A citit o hîrtie de cea mai mare însemnare, ale cărei urmări nici nu se pot prevedea, şi a tăcut. De era boier, stimate Kir Manole, mă omora cu vorba, fie ca să mă zăpăcească pe mine, fie ca să afle ceva.

Manole Gugiu drept mulţumire pentru laudele aduse prietenului său, surîse cu demnitate şi făcu o plecăciune.

Mijlocirea neobosită a episcopului şi vizitele făcute de sluger înduplecară în sfîrşit pe boieri să trimeată lui Tudor o carte de adeverire, care glăsuia astfel :

„În numele preasfintei şi nedespărţitei troiţe, unui adevăratului Dumnezeu, încredinţăm cei mai jos iscăliţi cu acest înscris al nostru, cum că am cunoscut că pornirea dumnealui sluger Tudor Vladimirescu nu este rea şi vătămătoare nici în parte fiecăruia, nici patriei, ci folositoare şi izbăvitoare şi norodului spre uşurinţă, pre care ca şi pre unul din binele ţării voitor şi de trebuinţă obştei norodului l-am primit toată populaţia din Bucureşti cu drag şi braţe deschise. Drept aceea şi ne jurăm din parte-ne

subt aceste iscălituri pre numele marelui și unui adevăratului Dumnezeu, că niciodată nu vom cugeta împotriva vieții și cinstei dumnealui. Și ne vom uni pentru toate bunele cugetări cîte se vor chibzui între dumnealui și toți cei uniți cu dumnealui printr-aceste iscălituri, și care cugete se vor dovedi într-adevăr că vor privi, fără nici o părtinire, la folosul, nebîntuirea pașnică și de cinstită petrecere a acestui norod al Valahiei, patriei noastre. Iar cînd vom urma împotrivă și purtîndu-ne cu vicleșug împotriva obștescului folos și cele mai sus făgăduite, vom călca vreuna dintr-însele, atunci ca niște netemători de Dumnezeu și vrăjmași ai patriei noastre și binelui obștesc nu numai înaintea înfricoșatei judecăți să avem pîră pre Dumnezeu și să fim lipsiți de bunătățile cerești, ci și aci judecîndu-ne de către toți cei înfrățiți la această sfîntă legătură și dovedindu-se prin destoinice arătări învinovățiți, să ne pedepsim după hotărîrea pravilelor. Și spre încredințare am iscălit înșine cu mîinile noastre".

Și, ca să nu fie prea neînsemnat numărul iscăliturilor, și partea boierească să nu pară prea împrăștiată, fură rugați și boierii mici să-și pună numele pe hîrtie. Cu toate acestea nu se adunară decît cincizeci și șase de iscălituri.

Afurisenia patriarhului fusese citită la mitropolie și în biserica Sfîntul Gheorghe, căci mitropolitul, cu toate rugăciunile grecilor, nu voi să se împotrivească poruncii patriarhului. Doctorul Christaris plîngea cu lacrimi, care-l dureau la inimă și la cap. Cartea aceasta de blestem era dovada desăvîrșită a robiei, în care zăcea poporul său și cea mai primejdioasă armă împotriva Eteriei, căci avea să înspăimînte pe mulți credincioși.

Medicul petrecu toată dimineața alergînd de la un eterist la celălalt, ca să le deslușească, după prieperea și gradul de cultură al fiecăruia, că patriarhul nu scrisese anatema decît fiind silit, și că sufletul său de creștin și de elin nu știa nimic de dînsa. Și cînd se întoarse, la amiazi, la hanul Sfîntul Ion, tînărul Aristias, care-l aștepta, se sperie de starea de oboseală în care se afla Christaris.

— Știi bine că frigurile care te țin de mai bine de trei luni îți slăbesc inima, îl dojeni Aristias, și tot nu te lași.

Celălalt, așezat pe marginea divanului, închise ochii, suflă din greu și zise fără să răspundă la cuvintele celui mai tînăr :

— Nici șovăiala în credință, nici frica lor nu e răul cel mai mare. Răul este că singurul mijloc ca să combați și frica și îndoiala e banul și numai banul !

— Pentru Dumnezeu, dar nu mai ai lăscaie ! strigă Aristias tulburat.

— Și de aș avea milioane, se răsti medicul la el, ar fi și mai rău ! Cum nu înțelegi ?

— Ba înțeleg, îl liniști tînărul, mulți sînt chemați și puțini aleși, deci în lupta pentru o cauză sfîntă, nu se cuvine ca și acești puțini să se nimicească pe ei înșiși.

Christaris, cu un surîs obosit, întinse mîna către Aristias ;

— Aș vrea să-mi fie îngăduit să zic : nu mai pot.

— Dar nu-ți este îngăduit, o vezi și tu ! strigă tînărul adînc mișcat.

— Logician încăpățînat, mormăi medicul.

Ușa se deschise, și un strigăt scăpă de pe buzele lui Christaris, dînd încă o dovadă de halul de istovire și de enervare al acestui om de obicei atît de stăpîn pe sine ; și, sărind în sus, strînse în brațe pe căpitanul Iordache.

— În sfîrșit, ai venit ! strigă el, aveam atîta nevoie de tine ! Anatema, groaznica anatemă...

— Tocmai acuma am gonit, în biserică din curte, pe preotul și pe diaconul, care voiau s-o citească. Aceștia vor povesti celorlalți preoți, ce li s-a întîmplat, și am scăpat de anatemă, răspunse fioros Olimpianul.

Idealistul Christaris înțelese lucrurile altfel ; îi era silă de banul și de puterea ármelor ca mijloc de înduplecare ; el visa apostoli cu limbi de foc, care nu cucereau trupurile tremurătoare, ci inimile ; dar era zor, el însuși era obosit, de aceea primi cu un adînc suspin ajutorul vînjos al ostașului. Nu se înveseli însă, decît după ce Iordache spuse că Alexandru Ipsilanti trebuia să sosească în curînd în București.

Această știre fu bine primită și de boieri. Chiar cei care nu erau eteriști se simțiră ușurați. Cel puțin de astă dată aveau a face cu unul dintr-ai lor.

În ziua de 28 martie, boierii, înghesuiți cîte trei sau patru în puținele caleşti ce le mai rămăseseră după plecarea fugarilor, şi în care abia le încăpeau işlicele, se duseră la Colentina, la casa Ghiculeştilor, unde trăsese principele Ipsilanti.

Subt teii frumoşi, dar încă fără frunze ai parcului, unde erau şi cîteva foişoare, boierii, învățați cu culorile vii, se mirau de uniformele mohorîte ale trupelor greceşti. Cete de tineri se plimbau sau stăteau împrejur, îmbrăcați în negru, cu calpace înalte, drepte, împodobite cu hîrce şi ciolane de mort, săpate în argint. Erau mavroforii „Batalionul Sacru" băieți subțiri, chipuri alese. Iar cînd un ofițer ieşi din pavilionul gărzii de onoare şi înaintă spre butci, ca să întrebe de numele şi de dorințele celor care erau într-însa, înfățişarea lui aristocratică stîrni admirația boierilor, şi unul din ei îi ceru să-şi spună numele drept semn de deosebită bunăvoință.

Ofițerul zîmbi şi zise :

— Dimitrie Şuțu.

— Parcă ghicisem ! strigă boierul, eşti nepotul răposatului Vodă, nu-i aşa ? Şi vii de la Paris, Măria Ta ?

— Viu de la Paris. Dar îmi zice căpitan, răspunse Dimitrie Şuțu cu un amestec de mîndrie şi de grație, care-l prindea de minune.

Cînd caii porniră, boierul încîntat zise vecinului său, episcopul de Argeş :

— Sună altfel din gura unui boier, altfel dintr-a unui mojic : „mie-mi zice căpitan".

— Cu totul altfel, răspunse Ilarion, mai ales cînd se rosteşte în limbi deosebite.

Boierul surîse cu dispreț :

— Boierimea şi prostimea vorbesc totdeauna o altă limbă, preasfinte.

— De aceea e bine să înveți din vreme limbi străine, eclambrotate, zise episcopul.

Boierul tăcu, căci era greu să ai ultimul cuvînt într-o discuție cu Ilarion, cu atît mai mult că se afla în butca lui şi că se apropiau de intrare.

Micul castel al Colentinei fusese clădit de un arhitect vienez într-un stil simplu şi distins.

Boierii erau adînc mulțumiți că se aflau iarăși într-o sală de audiență și că așteptau pe un principe. Alexandru Ipsilanti intră, milităreşte și domnește, tocmai la ora hotărîtă pentru primire, însoțit de frații săi mezini, Niculae și Gheorghe. Arhiul avea abia treizeci de ani și părea mai tînăr ; el purta uniforma neagră a hierolohiților. Fruntea lui era foarte înaltă ; părul său bălan ușor unduit, un surîs fermecător îi lumina fața cam uscățivă. El înaintă cu pas ager și salută frumos și măsurat, de departe încă, pe boieri, care se plecau pînă la pămînt, după obicciul turcesc, îi salută cu mîna stîngă, căci cea dreaptă o pierduse, în 1813, la bătălia de la Dresda, în slujba rușilor.

Frații lui mai mici purtau, unul mondirul lung căzăcesc, celălalt uniforma strălucită a husarilor.

Înfățișarea celor trei tineri înspiră boierului Niculae Văcărescu o cuvîntare de bună primire, care era un adevărat giuvaer de elocință grecească. El îi salută ca feciorii și nepoții domnitorilor, a căror domnie fusese strălucită politiceşte și economicește, și își arătă nădejdea că, din bogata moștenire lăsată de la părinți, ei supseseră simțăminte de prietenie pentru poporul dac, și încercă să-l înduplece pentru binele acestei țări, în care intraseră acuma ca eroi ai libertății.

După o clipă de tăcere Ipsilanti zise cu glas dulce și potolit, cum se potrivește atît de bine domnitorilor, căci prin el răspîndesc fără trudă tăcere evlavioasă împrejurul lor :

— Printre numeroasele legături ce mă unesc cu Dacia sînt și legături de familie scumpe mie. Muma fraților mei, doamna Safta, e născută din neamul Văcăreștilor, și deci vedem în vornicul Văcărescu un văr iubit de noi și-i mulțumim pentru frumoasele sale cuvinte.

Prin aceasta Arhiul cîștigase pe evgheniști cu desăvîrșire, și cînd îi rugă să se așeze la sfat, ei primiră bucuros toate propunerile. Prințul îi sfătui să întocmească o comisie de ocîrmuire, în ale cărei îndrituiri el nu voia să se amestece și al cărei scaun să fie la Cîmpulung, unde apropierea munților și a graniței austriace dădea mai multă siguranță decît Bucureștii. El însuși, pentru aceleași cuvinte, avea de gînd să se așeze, cu căpeteniile oastei, la Tîrgo-

vişte, pe cînd harnicul parucic Tudor Vladimirescu, pe care era să-l cheme în curînd, trebuia să se întărească la Piteşti. Astfel, bine împărţite, cele două oştiri rămîneau aproape, unele de altele, şi la caz de nevoie, puteau uni grabnic forţele lor. Faţă de această mişcare energică, Poarta trebuia să îndeplinească fără zăbavă cererile poporului dac.

Boierii se simţiră iarăşi uşuraţi. Politeţa aristocratică, cu care beizadeaua le expunea starea lucrurilor, înfăţişa totul ca ceva firesc şi deslusea totul. Şi ceea ce le ridica mai ales o piatră de pe inimă erau cele două cuvinte binevoitoare, prin care prinţul pusese la locul său pe acel Tudor Vladimirescu : „harnicul parucic, pe care-l voi chema în curînd la mine". Firește, așa stăteau lucrurile. Greşiseră cei care crezuseră altfel.

Iar cînd Ipsilanti, ridicînd şedinţa, poftise pe cei de faţă la o primire pentru aceeaşi seară, grija şi teama săptămînilor celor din urmă erau şi uitate. Toţi sorbiră atmosfera strălucitei curţi ruseşti, care înconjura beizadelele, cu o bucurie cu atît mai mare, cu cît Arhiul îi încredinţase că va ţine în frîu pe arnăuţi.

La sindrofia de la Colentina veni şi Sofiana Pantas. Prea puţine femei rămăseseră în Bucureşti, dar şi printre multe, frumuseţea ei ar fi fost uimitoare. Chiar Leventis rămăsese mirat. Căci azi Sofiana nu mai era fermecătoarea gata să scoată din minţi pe toţi, ci o melancolie tainică şi măreaţă învăluia firea ei. Îmbrăcămintea de mătase albăstru-închisă, presărată cu diamante, se potrivea cu portul ei, şi cei care o vedeau şopteau :

— O noapte de iunie — calea robilor !

Sofiana îşi făcuse cu măiestrie planul ei de cucerire ; ţinuse seamă de tot ce aflase despre Arhiu. Ipsilanti nu era un bătrîn desfrînat ca Kutuzov, nu era un rob al turcilor, lacom şi cinic ca Alexandru Şuţu. Ipsilanti era ieşit dintr-un neam cu gînduri mai înalte decît cele obişnuite în Fanar. Bunicul său avusese un ideal naţional grecesc, care se deşteptase şi mai puternic în sufletul tatălui ; despre el însuşi ţarul spusese : „Noble reveur", cînd Ipsilanti, asemuind frunzele care fluturau în grădina toamnatică de la Tsarskoe-Selo cu grecii rătăcitori pe meleagurile străine, citase versurile : „Pauvre feuille desséchée, de ta tige

détachée où vas-tu ?" Alexandru Ipsilanti era singurul fanariot care cîștigase renume de viteaz. Mintoasa grecoaică aflase ce soi de femei întîlnise el la curtea rusească. Auzise de înrîurirea doamnei de Kründer, o mistică pasionată din Curlanda, asupra lui Alexandru I, și hotărîse să încerce armele ei cele mai bine făurite. Cînd Sofiana făcu cunoștința prințului, el îi ceru iertare că nu-i poate întinde decît mîna stîngă, și ea-i răspunse :

— Știam că cea dreaptă ați dat-o nemurirei.

Dar acestea fură singurele ei cuvinte de admirație către Arhiu, rostite ca dintr-o izbucnire de simțămînt pe care nu-l putuse stăpîni ; după aceea se învălui într-un fel de scepticism visător, care o făcea în același timp și atrăgătoare și îndepărtată. Ipsilanti îi spuse cîtă bucurie simțea, văzînd-o statornică în fața primejdiei, ca o adevărată fiică a Eladei. Și ea îi răspunse, ridicînd puțin frumoasele-i sprîncene arcuite :

— Numai cea dintîi moarte și cea dintîi noapte au putut înspăimînta omenirea. Din reînnoire se naște obiceiul.

Ipsilanti, răpit de frumusețea ei, și izbit de cuvintele pe care le rostea, îi zise după o scurtă tăcere :

— Kira Sofiana, însușirile domniei tale mă vor încînta totdeauna, chiar atunci cînd nu mă mai vor surprinde. Însă echilibrul meu filozofic s-ar clătina, dacă ar trebui să cred că privești răscoala grecilor cu un scepticism rece.

— Nu e oare și scepticismul de origină grecească ? zise ea, privindu-l adînc și pătrunzător.

— O ! vrei să-mi pui convingerea la încercare ! strigă el, și sîngele i se urcă pînă pe frunte.

Ea privi în jos și scuturâ capul. Și suspinînd ușor zise :

— Vai de noi, grecii, sărmani !

— Ce vrei să zici, doamna mea ? întrebă el rugător ca un copil.

— Mă gîndeam la un basm străvechi, pe care eu îl cred adevărat, zise ea cu o voce, care părea că vine de departe, mă gîndeam la insula Atlantis, scufundată în ocean, de care povesteau preoții egipteni lui Solon, și la locuitorii ei care semănau cu zeii, și erau atît de mîndri de puterea minții lor, încît au trebuit să piară. Și cred

că noi, elinii, sîntem urmaşii acelor fii de zei, din care, poate, cîţiva au scăpat, sîntem un neam prea înţelept, avem o judecată prea pătrunzătoare pentru traiul paradoxal al acestui pămînt, făcut din voinţă şi neputinţă, din pricepere limpede şi din veşnică împotrivire faţă de cele pricepute. Ea tăcu, dusă pe gînduri, şi cu ochi pierduţi, care păreau că nu văd mulţimea din sală.

— Atunci, grăi prinţul pe şoptite, ca şi cînd ar cerceta răspunsul unui oracol — atunci lupta noastră tot zădarnică este ?

— Este şi nu este. Şi lupta aceasta ne-a fost scrisă. Moira ne-a osîndit la lupte zădarnice. De ce ? Numai ea ştie, şi Sofiana ridică cu mîndreţe frumosul ei cap, pe care sclipeau diamanticalele ; astfel poate se înfăţişau Atlantele, cînd desfidau ursita.

Toată seara aceea Alexandru Ipsilanti aproape nu se despărţi de Sofiana. Ea găsise farmecele pentru acest suflet exaltat şi plăpînd : un scepticism melancolic înveşmîntat în haina basmelor greceşti. Ipsilanti o privi ca pe o muză, o Pythie, o Egerie, şi simţea că firea ei trebuia să mai aibă şi alte feţe, de care însă nu-şi dădea pe deplin seamă. Ea însă îi ascundea într-una meşteşugitele ei ispite, şi azi nu-i venea greu, căci dorul ei era aiurea. Cînd ochii ei priveau cu jind deasupra mulţimii, căutau, într-adevăr în zadar, un cap de dac plăvan, care nu putea fi de faţă. Aci erau chipuri multe, nici unul însă nu i se părea Sofianei mîndru ca acela, atît de dorit al tînărului pandur. Ea zise apoi lui Leventis :

— În adunarea aceasta de războinici nu văd decît un singur ostaş.

— Şi care ? întrebă nedumerit Kir Gheorghe.

— Iordache Olimpianul.

— Şi ceilalţi ce sînt ?

Cu o mişcare uşoară a genelor ei lungi, ea arătă mijlocul sălii, unde fraţii Ipsilanti stăteau cîteşitrei împreună, şi zise :

— Coconaşii...

El o întrerupse :

— Şi coconaşii pot fi eroi. La bătălia de la Dresda...

Ea însă îi tăie cuvîntul :

— Vor fi eroi, dar nu sînt nici strategi, nici conducători ai unei revoluții. Iar ceilalți — îndreptîndu-și privirea la cîțiva mavrofori — ceilalți sînt copii.

— Ah, frumoaso, zise Leventis, însă liniștit, și ferindu-se să nu atingă nici o taină de a ei, nu sînt oare și printre panduri, a căror organizare ai lăudat-o adeseori, mulți care abia au ieșit din copilărie ?

— Pandurii sînt feciori de panduri, răspunse ea fără să se schimbe la față, aceștia sînt fii de raiale ; părinții lor, de veacuri n-au mai ținut arma în mînă. Ei sînt școlari ; au știință și entuziasm, dar sînt școlari, în afară de teorie nu poți aștepta nimic de la ei.

— Dar avem bărbați ca Farmache, Caravia, Pendedeka.

— Da, tigri, vulturi, oameni de pradă buni de spînzurătoare. Uită-te numai la mutrele lor. Mai ales să-i vezi lîngă beizadele și mavrofori. Nenorociții tineri vor tremura înaintea lor.

— Pentru Dumnezeu, se rugă pe șoptite Leventis, căci Ipsilanti se apropia iarăși de frumoasa Sofiana, să nu-i spui LUI astfel de lucruri.

— Pare-mi-se, zise ea încet, desfidîndu-l cu un surîs, pare-mi-se că vrei să dai povețe împărătesei Bizanțului ?

Poporul bucureștean avea aproape aceeași părere ca Sofiana Pantas asupra oștirii eteriste, cînd văzu a doua zi, duminică, parada grecilor. Pornise de la cartierul căpitanului Farmache, unde un arhimandrit grec sfințise steagul eterist, pe care erau zugrăvite, într-o parte, chipurile sfinților Constantin și Elena, ținînd crucea, cu cuvintele :

„Prin semnul acesta vei învinge", iar pe cealaltă parte pasărea fenix și cuvintele : „Renasc din cenușa mea". Tînărul Aristias ținea steagul și mergea, ca purtat de nori, în capul alaiului. După dînsul veneau cîteva sute de arnăuți cu sabia sumeasă. Toți cîntau un psalm. Iar cînd numărul eteriștilor crescu, ei începură cîntecele patriotice ale lui Rhigas, pînă ce parada ajunse la un maidan între Dîmbovița și o biserică. Aci se citi un Te-Deum, și ostașii descărcară nebunește atîtea focuri de pușcă încît gloanțele

ropoteau pe acoperişurile bisericii şi ale caselor învecinate. Asurzitoarele împuşcături nu încetară, pînă ce procesiunea nu ajunse iarăşi la cuartirul lui Farmache, care era într-o casă boierească părăsită. Steagul fu înfipt la poartă, şi toţi eteriştii izbucniră în strigăte de bucurie :

— Aşa şi la porţile Bizanţului !

Poporul bucureştean privise de aproape pe cuceritorii viitori ai Bizanţului, recunoscuse pe mulţi dintre ei şi făcuse asupra lor următorul cîntec :

„Ipsilanti e fertmarşal,
Pendedeka ghinerar,
Ofiţerii cei mai mari,
Covrigari şi plăcintari".

Ticăloşia acestor ofiţeri se arăta în fiecare zi, la fiecare oră. Prădările arnăuţilor, pe care Ipsilanti făgăduise că le va pedepsi, nu numai că nu fură oprite, ci crescură. Tabăra Arhiului ajunse în loc de desfrîu, semănînd mai mult cu un bîlci. Negustori, mai ales ovrei şi ţigani, cu mărfuri şi merinde prădate, îl cutreierau şi chiar ziua nămiază mare, o ceată de femei pierdute, care se înmulţeau mereu ; beţivi urlau, în fiecare clipă izbucneau bătăi sălbatice, aşa încît iscoadele turceşti îşi făcură treaba cu uşurinţă. Nimeni nu voia să fie de strajă noaptea. Sus în castel se dădea lozinca, şi Arhiul rămase încredinţat că toate merg strună. Dar în tabără, arnăuţii batjocoreau obraznic pe aceea care ar fi vrut să-l supuie la vreo datorie ostăşească. Ei ziceau că noaptea era bună de altceva, decît să te înfunzi în noroi, şi că le trebuia întunericul, ca să-şi agonisească, în oraş, simbria neplătită de săptămîni. „Libertate sau moarte" — lozinca eteriei — era, ziceau ei, un cuvînt frumos, dar libertatea nu se poate cuceri de oameni morţi de foame. Atunci covrigarii şi plăcintarii dădeau şi ei din umeri şi plecau pe căi răzleţe.

Arhiul afla cu atît mai puţin despre purtările tîlharilor, cu cît subt teii grădinii, la porţile castelului de la Colentina, unde tăbărau mavroforii, domnea într-adevăr şi linişte şi regulă. Cei patru căpitani ai batalionului, Dimitrie Şuţu, Spiridon Dracoulis, Andronikos şi Lukas, erau atît de pătrunşi de sfinţenia datoriei lor, şi trăiau într-o atmosferă

sufletească atît de înaltă şi de curată, încît rămîneau neatinşi de destrăbălarea dimprejurul lor, ca acei tineri osîndiţi de Nabucodonosor, care cîntau laude domnului în focul cuptorului ce nu-i mistuia. Tinereţele lor îi înzestraseră cu o însuşire dumnezeiască : ei nu simţeau fuga timpului, pentru ei numai binele avea fiinţă ; răul nu-l vedeau. Numele de Caravia, Farmache şi Pendedeka le treceau pe la ureche fără nici un înţeles, pentru că sufletul lor avea tovărăşie numai cu Pisistrates, cu Leonidas şi Perikles, se credeau peripateticieni, şi nu s-ar fi mirat de ar fi păşit Aristoteles lîngă ei.

Dimitrie Şuţu şi Drakoulis erau prieteni buni. Dimitrie, deşi era născut în Fanar şi înrudit de aproape cu răposatul Vodă, se trăgea dintr-o ramură a familiei Şuţu care-şi zicea cu mîndrie „cei sălbateci", pentru că ţineau de klefţii din munţii macedoneni. Drakoulis era mic la stat, avea părul bălan şi ochii albaştri, se născuse în Itaka şi era vesel şi voinic.

A treia noapte după sosirea eteriştilor la Bucureşti, amîndoi tinerii se plimbau în partea dinspre miazănoapte a taberei. Vremea se îndulcise ; pe cerul albastru închis luna strălucea atît de vie, încît stingea stelele. Rămurişul subţire al copacilor se-ncrucişa negru pe cerul luminos şi pe oglinda heleşteului, care sclipea la poalele coastei de sub grădină. În tăcerea adîncă, ce învăluia parcul, lacul şi zarea depărtată, se auzea numai cîteodată lătratul cîinilor din satul Colentina. Pe cînd tinerii se preumblau sub umbra teilor, care era doar ca o horbotă topită de pămînt, crucile şi hîrcile de argint sclipeau pe şepcile lor şi pintenii zuruiau uşor ; ei vorbeau cu glas pe jumătate şi Dimitrie Şuţu se oprea adeseori şi asculta încordat în toate părţile.

— Ce linişte e azi, zise Drakoulis, de cînd au plecat musafirii din castel, nu se mai aude nimic.

Şuţu nu răspunse, ci îşi scoase calpacul, rezemă capul de trunchiul unui tei şi-şi trecu mîna pe frunte.

— Ce ai ? întrebă Drakoulis, privind, sub lumina lunii, mai mult mirat decît îngrijat, pe prietenul său.

— Nici eu nu ştiu — zise celălalt — spune-mi, crezi în presimţiri ?

Drakoulis se gîndi puţin şi zise apoi :

— Eu n-am avut niciodată presimțiri. Dar ni se povestește de Casandra și de Tiresias...

— Ferească-ne Dumnezeu, strigă Șuțu, rîzînd fără voie de ifosul dăscălesc al tovarășului său. Însă dacă Casandra și Tiresias au simțit totdeauna ce sînt eu în noaptea asta, tare mi-e milă de ei.

— Și ce simți ? întrebă Drakoulis.

— Ceva ce-mi apasă în creier, în gît — și aci — zise el, bătîndu-se pe piept.

— Nu ești bolnav, Dimitrie ?

— De-aș fi bolnav, nu ți-aș spune nimic, răspunse Șuțu, cu mustrare, își puse șapca pe cap și-și strînse uniforma pe șolduri, deși aceasta, croită la Paris, părea turnată pe el. Apoi sări deodată pînă-n mijlocul drumului și privi de-a lungul aleii. Un mavrofor alerga spre ei.

— Sîntem aci, prietene, strigă Șuțu.

Ostașul se opri și zise gîfîind :

— O ștafetă a ambasadorului rus, la Constantinopole.

Cîteștrei se repeziră spre gardă, unde găsiră curierul tătar, care-și arătă hîrtiile.

Dimitrie Șuțu însuși îl duse la castel.

Luminile erau stinse. Numai luna se oglindea în geamuri. Trecu mai mult timp, pînă ce loviturile ofițerului în poartă deșteptară un servitor, care deschise somnoros, întrebînd ce se întîmplase.

— Du-mă îndată la adjutantul Lassanis, îl zori Dimitrie Șuțu.

Intrară în sala luminată de lună. Casa mirosea a vin, a mîncări și a lumînări stinse, căci, sus, ușile saloanelor erau deschise.

Domnul adjutant se trezi și mai anevoie, și apoi înțelese cu multă greutate de ce pricină era vorbă.

Șezînd pe marginea patului, Lassanis căscă necontenit și zise printre căscături :

— Prințule dragă, nu vezi că vii prea tîrziu, — de ce n-ai fost la sindrofie ? — ce femei frumoase — și chicotea amețit, dar am uitat că ești pustnic — iartă-mă, iartă-mă.

Șuțu își mușcă buzele.

— Lassanis, strigă el, înțelege-mă odată : a venit un lipcan de la Constantinopole.

— Să-i facă un pat. E timp și mîine, și încercînd să se culce : iartă-mă, prințule dragă.

Tînărul mavrofor îi puse mîna pe umăr :

— Desigur că hîrtia ne aduce știri de seamă și grăbite, căci ștafeta a călărit și noaptea. În timp de război fiecare ceas are mare preț.

Asprimea vocii lui Dimitrie trezise în sfîrșit pe adjutant.

— Prințule dragă, ești un spartan cu care nu e bine de trăit, oftă el — se sculă, se îndreptă șovăitor spre un ighean de argint și își băgă capul creț în apă. Iar pe cînd își freca obrazul cu un ștergar cusut cu fir, zise, în sfîrșit, treaz : Cum să nu fiu obosit de ziua frămîntată ce am avut-o ieri. Am izbutit să aduc înaintea Arhiului pe căpitanul Sava, care se arătase pînă acum nehotărît și bănuitor și se închisese în mitropolie și l-am făcut să se lege cu jurămînt. Lassanis se îmbrăcă acuma. După cît se pare e pestriț la mațe, un slugoi al lui Calimaki, pe care Poarta l-a ales domn, dar care nu îndrăznește să vie. Și acuma, te rog, dă-mi hîrtiile, prințule.

— Căpitane, îl îndreptă în sfîrșit Șuțu cu un surîs ușor, înmînîndu-i un pachet pecetluit.

— O, iartă-mă — căpitane, zise Lassanis, în care se deșteptase din nou curteanul, și se închină ușor. Îmi faci desigur plăcere, căpitane, să mă aștepți, mă întorc numaidecît — tot nu dormim nici unul, nici altul — și de mai multe zile doresc să vorbesc cu dumneata de lucruri importante. Deși ești tînăr, căpitane, eu totuși pun preț pe judecata dumitale, iar de pe pragul ușii se mai învîrti, guraliv : Sînt silit să scol din somn pe Măria Sa. Ce vrei, sîntem cu toții în slujba unei cauze sfinte, și în sfîrșit, plecă după chemările acestei slujbe.

Dar nu fu nevoie să-l scoale pe Alexandru Ipsilanti. De două ceasuri Arhiul, rezemat de fereastra deschisă, visa și privea afară în noaptea luminoasă. Dar nu visa Elada, ci o visa pe Sofiana Pantas, care fusese și azi la serbare, la Colentina. Pentru a o suta oară el își reamintea cuvintele și privirile ei, căutînd în ele dovada că dragostea lui era primită. Arhiul iubea cu focul și înduioșarea unui tînăr de optsprezece ani.,

Dar deşi Ipsilanti nu dormea, Lassanis nu se întoarse repede, precum făgăduise lui Dimitrie Şuţu, şi tînărul ofiţer, care uitase, cu venirea ştafetei, cît de greu îi era sufletul, simţi iarăşi neliniştea care-l strîngea de gît. Se plimba neîncetat prin sală. Servitorul se dusese să se culce şi luase tătarul cu dînsul. În casă era tăcere. Pe nesimţite, dungile şi petele de lumină argintie, zugrăvite de lună, alunecau, preschimbîndu-şi izvoadele pe podeală şi pe perete.

În sfîrşit, un pas grăbit se auzi în catul de sus, Lassanis coborî scara şi, zărind pe Dimitrie, se aruncă în braţele lui strigînd isteric :

— Sîntem pierduţi, pierduţi ! Încercarea noastră e o nebunie. Glasul lui răsună în casa tăcută.

— Lassanis, nu aci, zise Şuţu răstit, desprinse braţele celuilalt cu tărie, îl împinse în odaia lui, închise uşa şi zise : Acuma poţi să vorbeşti.

Adjutantul ţipă :

— Ştii dumneata ce a adus ştafeta ? Oare ştirea sosirii grabnice a ajutorului rusesec, pe care ne tot bizuim ? Ţi-ai găsit ! Ne-a adus nemulţumirea rusească. Aşa-i, dragul meu, cea mai desăvîrşită nemulţumire. Faptele samavolnice ale lui Ipsilanti l-au revoltat pe ţar. Prinţul şi fraţii lui sînt şterşi de pe cadrele armatei ruseşti. E o catastrofă fără seamăn, şi adjutantul se aruncă pe pat plîngînd.

În sufletul lui Şuţu se făcu o tainică preschimbare. Ochii săi străluceau, pieptul i se lăţi, un oftat adînc de uşurare trecu printre buzele lui.

— Spune prinţului, zise el, să-şi aducă aminte de cuvintele rostite pe patul de moarte de către tatăl său : „Nu uitaţi că Elada, spre a dobîndi libertatea, nu trebuie să se razeme decît numai pe puterile ei". Spune-i că toţi mavroforii cunosc acele cuvinte şi cred în ele. Bineînţeles, ce mi-ai împărtăşit rămîne o taină între dumneata şi mine, pînă ni se porunceşte altfel. Şi tînărul plecă.

Lassanis se ridică şi privi cîtva timp uşa pe care ieşise Dimitrie Şuţu. Pe urmă se îndreptă către nu dulap, scoase o sticlă din cele multe care erau acolo şi bău din ea fără pahar, turnînd pe gît vinul grecesc gros ca untdelemnul. Apoi se pieptănă şi se întoarse la Ipsilanti.

Prințul era tot rezemat de fereastră, privea țintă în zarea luminată de lună, ținînd în mîna stîngă, care atîrna ca sleită de putere, scrisoarea care-i adusese știri atît de zdrobitoare. Întorcînd capul spre Lassanis, el îi zise obosit:

— Ce vrei, oamenii cinstiți sînt fără arme față cu trădarea. Lumea are să spuie că am fost prea încrezător. Lasă să spuie. M-aș fi temut să comit crima de „Lèse-majesté", dacă nu mă încredeam în cuvîntul pe care mi l-a dat împăratul, că Rusia va sprijini o răscoală în Elada.

— Destul, Măria Ta, strigă atunci Lassanis, întinzînd mîna dreaptă într-o mișcare dramatică și prefăcînd cu măiestrie pe tînărul Dimitrie Șuțu. Binevoiește, Măria Ta, să te gîndești la cuvintele rostite, pe patul de moarte, de prealuminatul părinte al Măriei Tale: „Nu uitați că Elada, spre a dobîndi libertatea, trebuie să se rezeme numai pe puterile ei". Fiecare elin, Ipsilotate, cunoaște aceste cuvinte și crede în ele.

Ipsilanti tresări.

— Lassanis, frate, strigă el, dar vocea i se înecă, aruncă scrisoarea, îmbrățișă pe adjutantul său cu brațul stîng și-l strînse la piept.

— Stăpîne — luceafărul meu, căpitanul meu — șopti Lassanis, și sărută mîneca dreaptă a Arhiului.

Ipsilanti se plimba furtunos prin odaie. Din adîncimile tulburării și oboselii sufletești, el se ridică deodată la culmea entuziasmului. Rosti cuvinte mari despre nemurirea Eladei, mulțumea zeilor că îngăduiau grecilor să arate lumii pentru a doua oară un Termopile.

Lassanis ridică în sfîrșit scrisoare de la pămînt.

Și prințul strigă:

— Să răspundem. Numaidecît. Aprinde, Lassanis.

Lassanis aprinse lumînările din candelabrele de argint, și amîndoi se așezară la lucru. Ei cercetară frază cu frază, scrisoarea lui Capo d'Istria, venită prin Constantinopole, unde ambasadorul rusesec o arătase Înaltei Porți, și mustrările, care, la citirea cea dintîi, doborîseră pe Ipsilanti, deșteptau acuma împotrivirea sa. El răspunse întocmai după tipicul scrisorii rusești, păstrînd forma cea mai politicoasă, dar felul cum primea sfaturile și poruncile era o respingere categorică.

Cînd scrisoarea fu în sfîrșit isprăvită, se lumina de ziuă.

Ipsilanti era alb ca ceara, ochii săi albaștri însă scînteiau războinic. Pe cînd Lassanis ieșea, el îl chemă înapoi și zise :

— Apropo, vreau să văd în sfîrșit mîine pe acest Tudor Vladimirescu. Mi s-a spus că s-a mutat la mînăstirea Cotroceni și eu i-am dat patruzeci și opt de ore pentru acest scop. Acuma însă să vină.

— Poruncă, Măria Ta, zise Lassanis, și intrînd iarăși după ce ieșise : Iartă-mă, Măria Ta, că îndrăznesc să-ți aduc aminte : mîine e zi de plată pentru oștire.

— Desigur, amice, zise Ipsilanti, plătește.

Și Lassanis, după ce mai băuse din vinurile Ghiculeștilor, se întindea în pat și socotea : „Cîtă vreme vor fi bani în sfînta visterie a Eteriei, n-am să fiu eu măgarul care înăbușește entuziasmul tînărului de sus". Căci acești bani nu ajungeau decît în teorie în mîinile soldaților. În practică ei se opreau în buzunarele adjutantului Lassanis.

XVI

Pandurii se șănțuiau la Cotroceni. Tudor Vladimirescu nu le dădea răgaz să meargă în oraș. Toți trebuiau să muncească, sau să facă exerciții militărești. El însuși stătea la toate de față. Nici el nu mai fusese în București, cu toate rugăciunile episcopului de Argeș, a cărui butcă se vedea de două sau de trei ori pe zi, trecînd Dîmbovița și urcînd cu greu dealul împădurit spre mînăstire. Ilarion nu izbutise să aducă pe slugerul Tudor la Ipsilanti, nici să înduplece pe boierii înfuriați de încăpățînarea „harnicului parucic", să meargă ei la Cotroceni. Dar, în sfîrșit, el găsi iarăși cuvîntul potrivit ca să-l îmbuneze pe prietenul său.

El se duse să-l caute pe Tudor Vladimirescu tocmai unde oamenii săpau șanțurile. Caleașca nu putea răzbi prin pămîntul răscolit și înmuiat de ploi, și episcopul respinse rîzînd pe pandurii gata să-l ridice în brațe ; el se încăpă-

ţînă să meargă pe jos, prin noroaie, pînă acolo unde Domnul Tudor şedea călare. Anteriul lui preoţesc era jalnic de privit, episcopul îşi ştergea fruntea, căci umblatul prin mocirle fusese greu de tot, iar cînd Vladimirescu vru să-i zică cît îi părea de rău, Ilarion îi tăie vorba :

— Ţi-e milă de vestmintele mele, dar de sufletul meu ba.

— Cum asta ? întrebă celălalt mirat.

— Îndărătnicia ta mi-a băgat sufletul în noroiul zavistiilor, care e mai adînc decît acesta ; şi nici nu-mi întinzi măcar o mînă de ajutor. Treaba mea cum m-oi descurca cu ciocoii şi cu grecul de la Colentina, care mereu trimite la mine.

Domnul Tudor sări de pe cal.

— Încalecă, preasfinte, porunci el. Ilarion scutură capul.

— Nu încalec, pînă nu răspunzi la întrebarea mea. Cunoşti, nu-i aşa, fiecare palmă din şanţurile tale ? Nu te mulţumeşti cu ce-ţi spune căpitanul Oarcă ; face mai mult ce vezi cu ochii decît toate desluşirile celorlalţi. Nu crezi tu oare că tot astfel trebuie să-ţi cunoşti duşmanii şi să nu te mulţumeşti cu ce-ţi spun eu sau alţii ?

— Încalecă, zise domnul Tudor, mergem amîndoi la Colentina.

Ipsilanti primi pe Vladimirescu şi pe episcop cu multă bunăvoie. El zise :

— Mă bucur să salut pe căpetenia pandurilor, care pentru purtarea sa vitejească a primit de la tatăl meu rangul de sluger şi de la împăratul Rusiei ordinul Sfîntului Vladimir.

Ilarion tălmăci această cuvîntare ; aşa hotărîse Domnul Tudor, care nu vroia să vorbească greceşte.

Dar deoarece el se închină în tăcere şi nu răspunse măgulirii, care-i arătă totodată locul său, Ipsilanti urmă, după ce pofti musafirilor să şadă :

— Planurile mele şi scopul ridicării mele sînt pe deplin cunoscute slugerului prin proclamaţiile ce le-am dat şi prin comunicările făcute de doctorul Christaris, de căpitanul Iordache şi de secretarul consulatului rusesc. La rîndul meu sînt luminat asupra aspiraţiilor poporului dac. Şi

pentru că acest popor are aceeași dorință să scape de jugul turcesc ca și poporul elin, eu aștept ca pandurii să stea ca frați alături de eteriști în timpul luptei.

Răspunsul fu :

— Popoarele amîndouă luptă pentru slobozenie, dar nu împotriva aceluiași dușman. Dușmanul românilor e catahrisisul prin care domnii străini și boierii stricați au nenorocit țara. Sultanul cunoaște păsurile noastre ; de la dînsul așteptăm ajutor. Nici cîmpul de luptă nu e același pentru amîndouă neamurile. Al domniei voastre e dincolo de Dunăre. Nu încap două săbii într-o teacă.

Mirarea Arhiului crescu la fiecare cuvînt pe care-l traducea Ilarion. Acest om de rînd îndrăznea să-l alunge pe el, Alexandru Ipsilanti, dintr-o țară unde domniseră strămoșii săi.

Începu cu oarecare mîndrie :

— Parucicul...

Dar Tudor Vladimirescu îi tăie cuvîntul, întorcîndu-se cu tărie către episcop :

— Spune-i că nu mai sînt parucic. Spune-i că contele Capo d'Istria, în scrisoarea sa către Pini, în care arată nemulțumirea sa față de răscoala poporului românesc, mi-a trimes vorbă că țarul mi-a luat rangul de parucic și dreptul de a purta ordinul Sfîntului Vladimir. Spune-i deci că n-ar fi spre binele Eteriei să caute tovărășia mea, mai ales dacă e adevărat că țarul are de gînd să sprijine pe greci.

Prințul nu știa ce să creadă despre acest om, al cărui seamăn nu-l mai întîlnise pînă acum ; era uimit de purtarea lui puțin diplomatică și în afară de orice convenție, ca și de nepăsarea cu care Tudor Vladimirescu primea dizgrația țarului, servindu-se de ea ca de un argument bine venit împotriva unei alianțe cu Eteria. Inima lui Alexandru Ipsilanti înghețа la gîndul că el era silit să tăinuiască pierderea prieteniei rusești, și totodată mîndria lui grecească era rănită de semeția „țăranului valah" ; se așteptase să-l găsească supus și smerit, sau cel mult ahtiat de bani și de vază, ca bim-bașa Sava.

Ipsilanti își arătă supărarea printr-o tăcere mai lungă care nu-l mișcă nicidecum pe Tudor Vladimirescu ; apoi Arhiul întrebă cu răceală :

— Pot afla de ce slugerul a făcut jurămîntul eteriştilor ?

— Pentru a se ţine de el, îndată ce elinii vor fi părăsit această ţară. De altmintrelea nu mi-am călcat jurămîntul, căci n-am făptuit împotriva lor cu duşmănie.

— Şi împotriva cui, urmă Ipsilanti din ce în ce mai aspru, s-a răsculat poporul dac, dacă nu s-a ridicat nici împotriva turcilor, nici pentru elinî, dar nici pentru turci şi împotriva elinilor ?

— Împotriva ticăloşiei, tună Domnul Tudor, sculîndu-se deodată de pe scaun.

Şi prinţul se sculă tot atît de repede, căci acest valah nu se sfia, pesemne, să curme şedinţa după bunul său plac.

— Îmi pare rău, zise Ipsilanti pe franţuzeşte, rostindu-se numai către episcop, că nu ne-am putut înţelege astăzi. Mă bizui însă pe înţelepciunea şi pe pătrunderea politică a sfinţiei tale, pe care Domnul de Pini o preţuia şi el.

Episcopul îl încredinţă că va face tot ce-i va sta în putere, ceea ce nu-l lega întru nimic, şi se despărţiră cu o politeţă rece.

Ipsilanti, foarte turburat, deschise apoi uşa unei camere de alături, unde Lassanis şi Leventis avură abia timp să sară de la gura broaştei.

— Cine e acest mojic, strigă beizadeaua, pe care boierii l-au lăsat să se înalţe deasupra capetelor lor ? Şi acum se vede că eu trebuie să-i tai nasul. Şi cu această întorsătură, cu acest năstav retoric el dobîndi iarăşi echilibrul său sufletesc şi purtarea lui Tudor Vladimirescu nu-l mai încurca, ci porunci să se cheme sfatul ostăşesc, hotărî plecarea în curînd la Tîrgovişte, ceru generalilor săi să supravegheze de aproape pe sluger şi trimise vorbă boierilor să-l înduplece pe capul pandurilor să pornească la Piteşti.

După ce dădu aceste porunci categorice, Alexandru Ipsilanti plecă să se îmbrace, căci peste un ceas trebuia să meargă la biserica Izvorul Tămăduirii, în al cărei chioşc turcesc agaua Pantas îl poftise la sindrofie.

Dar înaintea plecării prinţului, Gheorghe Leventis îşi chemă repede trăsura şi zbură la kira Sofiana.

Ea nu vroi să-l primească, trimiţîndu-i vorbă că se îmbracă.

El îi trimise un răvăşel cu cuvintele : „T.V. a fost la Colentina".

Atunci ea îl chemă şi dădu afară slujnicele.

Leventis văzu că nu trebuia să lungească vorba. Din pricini necunoscute lui, simţea că-l ameninţă o primejdie, căci ochii Sofianei jucau neliniştiţi, şi mîinile îi erau reci.

În cîteva cuvinte scurte îi povesti împotrivirea aspră a lui Tudor Vladimirescu, ceea ce era cu atît mai rău pentru Eterie, cu cît Tudor trebuia să se fi înţeles cu turcii. Arhiul luase dispoziţii generale, şi încredinţase sfatului ostăşesc îndeplinirea lor ; însă sfatul ostăşesc se alcătuia precum prea bine zisese Sofiana deunăzi, din fel de fel de lighioane, care, îndată ce prinţul ieşea din odaie, nu ştiau alta, decît să propuie uciderea slugerului. Atunci Christaris — care acuma era şi el general, — privise cu deznădăjduire în ochii lui Iordache. Se gîndea desigur că voia iarăşi să-i ceară lui vindecarea pe veci a slugerului. Iordache însă respinse planul, zicînd că Vladimirescu era foarte bine păzit şi că moartea lui ar întărîta pe panduri. Atunci Lassanis, care cînd era treaz numai prost nu era, întrebă dacă acest sluger Tudor n-ar fi avînd nici un cusur, şi dacă nu i s-ar putea întinde o cursă fie prin bani, prin vin sau prin femei. Şi iarăşi Iordache zise nu, la toate, cu asprime. „E ostaş", adăogase acest sfînt ciudat. Firește din „esprit de corps"...

— Destul, ţipă Sofiana, aruncînd braţele în sus, cu o mişcare obişnuită ei, cînd o apucau nevricalele. Vorbeşte pe şleau. Ce vrei ?

— Un sfat, ca de obicei, Vasilisa. De nu vede nimeni cusurul zalelor, dumneata îl vezi limpede. Spune, prin ce putem să-l prindem pe Tudor ?

— Eidadé ! prin virtutea sa ! strigă ea rîzînd cu hohot, de e fără păcate, nu-l poţi doborî decît prin virtute.

Leventis o privi cu nedumerire.

— Ce prost eşti, urmă ea, ce cere un om cinstit de la oamenii săi ? Tot cinste. Şi dacă-i ajutăm pe ei s-o piardă ? Atunci el spînzură pe credincioşii săi, sau îi împuşcă, sau le taie capetele şi le umple cu paie, precum se

zice că ar face sfîntul vostru de la Cotroceni. Şi după ce vor fi spînzuraţi mulţi din ai săi, vor rămîne puţini. Şi dacă taie mulţi, cei rămaşi nu-i vor săruta mîna pentru asta, ci-l vor urî. Iar dacă-l urăsc, s-a isprăvit cu el. Rîse iarăşi, şi dinţii ei sclipeau cu cruzime.

Leventis era cît p-aci să se arunce la picioarele ei, cu un strigăt de admiraţie, dar ea îi dădu cu piciorul.

Apoi femeia izbucni în lacrămi, plîngînd amar şi nestăpînit. Căci de astă dată, cu toată înţelepciunea ei şi cu toată isteţimea vestitei ţigănci Radovanca, Sofiana nu izbutise nici măcar să se apropie de Ion Urdăreanu pandurul.

Boierii aflînd că Domnul Tudor fusese la Ipsilanti, deşi nu ştiau ce se petrecuse acolo, hotărîseră să intre iarăşi în vorbă cu slugerul. Ei urmară chemării lui Ilarion şi se duseră la Cotroceni la sfeştania taberii pandurilor.

Înspre oraş, mînăstirea era înconjurată de o pădure deasă, care se deschidea spre miazănoapte şi apus. Şi acolo se afla tabăra. În mijlocul ei era făcut un altar dintr-o masă acoperită cu ţesături şi cusături scumpe, din comorile mînăstirii, sfintele cărţi legate în argint sclipeau între sfeşnicele de aur, pe care lumînările ardeau liniştite, căci aerul însorit era nemişcat, şi bolta albastră era fără nori.

Episcopul de Argeş stătea la altar ; deşi trupul său era slab şi prizărit, era înzestrat cu darul autorităţii, cînd citea slujba, îmbrăcat în odăjdiile muiate în fir. Vocea lui limpede purta departe cadenţele lungi ale cîntecelor. Miile de oameni care îl ascultau înţelegeau fiecare cuvînt, căci Ilarion cînta românește, nu grecește.

În faţa lui stătea Domnul Tudor ; el asculta slujba evlavios şi întunecat, aruncînd cîteodată o privire spre boierii adunaţi la dreapta sa.

Aceştia se stăpîneau, ca să nu se citească pe feţele lor cît de îngrijoraţi erau ; dar se gîndeau mereu că Vladimirescu voise să le taie capetele, şi căutau la pandurii cei albi, care-i încercuiau, cu alte simţiri decît căutaseră la ierolohiţii negri de sub teii din Colentina.

Nici nu le trecea prin minte să facă ca în tabăra grecească reflecţii asupra însuşirilor pandurilor, asupra băr-

băției și mîndriei lor, care nu erau dobîndite nici printr-o disciplină aspră, nici printr-o cultură aleasă, ci erau firești fiecărui oltean. Căci boierii aveau o spoială de cultură grecească, dar nici o antologie nu le deslușise frumusețea neaoșe românească. De aceea, se temeau de mulțimea acestor „țărani proști", și teama lor crescu cînd, după slujbă, în bubuitul tunurilor și în sunetele clopotelor, ei părăsiră tabăra, trecură prin rîndurile dese ale panduri-lor de-a lungul zidului mînăstirii și intrară în curte. Compania întregi stăteau de pază la ambele porți joase și boltite ale zidurilor dinafară și dinăuntru. Trei tunuri erau așezate lîngă biserică, prin care se afla și cel mare turcesc, scos din mlaștină de la Țînțăreni. Aci era lagărul artileriei. Posturi îndoite străjuiau la frumoasa scară de piatră cioplită, care, în colțul stîng al clădirii, ducea la arhondaric, unde locuia Domnul Tudor. Iar cei mai mîndri dintre panduri erau postați sus pe cerdac. Chiar boierii se mirau de doi dintre ei, la ușa sălii de primire.

— Parcă sînt arhangheli, zise unul.

— Ziua și noaptea, zise altul.

Ion Urdăreanu era cel asemănat cu ziua. Pletele lui păreau țesute din lumina soarelui. Purta portul alb oltenesc cu găitane negre ; la brîu îi scînteiau pistoalele, de umăr îi atîrna flinta lungă lucrată în sidef. Și privirea i-era luminoasă, căci printre multele știri sosite în fiecare zi la Cotroceni, venise și știrea că boierii de la Benești ajunseseră cu bine la Sibiu. Cel care adusese vestea povestise despre voinicia fetelor și pomenise mai ales pe una dintre ele, mîndra Safta Poenaru, „panduroaica", cum o porecliseră tovarășii ei.

Ene Enescu era cel care înfățișa noaptea. Purta haine închise, o zeghe neagră, cusută cu albastru. Întunecați îi erau ochii sub sprîncenele îmbinate ; buzele sale tăcute păreau strînse de o durere tainică. Pentru dînsul nu puteau fi știri bune. Văzuse într-adevăr pe o rudă a lui, care sosise de cîteva săptămîni de la Pitești, și venise cu boierii la Cotroceni. Dar acesta îi spuse că boierul Radu Enescu era tot bolnav, iar despre altcineva Ene nu întrebase.

După ce boierii se așezară pe divanele din arhondaric, Domnul Tudor, care stătea în picioare lîngă o masă aco-

perită cu teancuri de hîrtii, înştiinţă, scurt şi repede, că îl chemase ca să se înţeleagă cu ei asupra a trei puncte :

— Mîine vă voi trimite la Divan toate aceste hîrtii, rapoarte, jălbi şi plîngeri din ţară, la care veţi răspunde în douăzeci şi patru de ore. Iar în douăsprezece ore vor pleca ştafetele către paşaua de la Giurgiu, cu o petiţie înjghebată în înţelesul arz-magzarului nostru celui dintîi către sultan, şi prin care vom cere trimiterea la Bucureşti a unui om de încredere, care să cumpănească şi să cerceteze la faţa locului dorinţele Adunării norodului. Alte ştafete sînt gata să plece la Silistra, ca să ducă paşalei încredinţarea înţelegerii scrise, pe care episcopul de Argeş v-a cerut-o ieri în numele meu, şi care deci trebuie, înainte de seară, să fie iscălită. Pitarul Iancu Jianu vrea să dea chiar dînsul scrisoarea în mîna paşalei. Iar Divanul poate să aleagă şi el un sol. Apoi domnul Udritzky m-a împuternicit să vă spun că printr-un răvaş de la Constantinopole Rusia îşi arată nemulţumirea cu Eteria şi a hotărît să nu-i dea cîtuşi de puţin ajutor. E deci mare nevoie ca poporul românesc să scape de greci cît de repede şi să-i înduplece să părăsească Ţările dunărene, unde nu pot aduce decît cele mai groaznice încurcături.

Aci, la Cotroceni, în cetăţuia pandurilor, boierii, deşi scîrbiţi de felul cum le poruncea acest sluger chiar numărul ceasurilor, în care trebuiau isprăvite lucrările, nu îndrăzneau să i se împotrivească. De altmintrelea, Domnul Tudor, vădit, nu aştepta nici un răspuns, ci le întinse pentru iscălire petiţia către paşaua de la Giurgiu. Boierii se uitară la cel dintîi dintre ei, înaintea căruia se pusese hîrtia, şi cînd acesta luă pana de gîscă şi iscăli, toţi se grăbiră să-i urmeze pilda. Domnul Tudor iscăli cel din urmă : „Comandirul Adunării Norodului".

Apoi boierii se sculară în grabă, căci mureau de nerăbdare să vorbească între ei de supărarea ţarului împotriva Eteriei. Cei mai mulţi o credeau plăsmuită de Ilarion, ca să depărteze pe boieri de Ipsilanti. Erau scorniri de ale episcopului pentru pretendentul său la domnie. Acum şedea chiar la dînsul, la Cotroceni, şi boierii oftau :

— Sfinte doamne, ce stare de anarhie.

Iar Tudor Vladimirescu simțea acea stare de anarhie mai adînc, cu mai multă amărăciune decît boierii, căci nu o resimțea pentru interesele sale personale, inima lui, ca aceea a unui adevărat domnitor, sîngera pentru toată țara. Dar mijloacele, pe care le întrebuința ca să stăvilească răul, erau îngrozitoare. Printre panduri umbla zvonul despre „garda uciderii", întocmită în taină de Domnul Tudor și comandată de voinicul Chiriac Popescu, un sîrb ales de Hagi Prodan. Nu se știa anume care dintre panduri făceau slujbă în această gardă, se cunoșteau numai pedepsele de moarte date de ei.

Și pedepsele se înmulțeau zi cu zi, fie că Domnul Tudor osîndea oamenii în provincie ca urmare la plîngerile sosite, fie că tăia pe cei vinovați, de cîte ori îi putea prinde, chiar el, la Cotroceni.

Părea că duhul necuratului intrase mai ales în București. Se petreceau omoruri și furturi. Nici o femeie nu era sigură pe stradă, iar în curțile boierești părăsite se încuibaseră acelea de care nu scapă nici un bărbat. Acolo se lățise jocul de cărți și nesfîrșite chefuri în pivnițele sparte.

Doi panduri prinși în una din acele case fură spînzurați după porunca Domnului Tudor, înainte ca Ilarion să-l fi putut opri.

Azi, după ce Vladimirescu petrecuse pînă-n cerdac pe boieri, Petre Poenaru, grămăticul său, îl rugă să ocrotească și să ajute pe Gheorghe Lazăr, în școala căruia fusese dascăl. Unul din slujbașii care însoțiseră pe boieri îi spusese că niște zavergii trăseseră focuri asupra lui Lazăr, pe cînd acesta făcea măsurători în grădina sa de la Sfintul Sava.

Domnul Tudor răsufla mînios. Căuta cu ochii împrejurul său, și văzînd pe tînărul Dumitru Jianu, zise :

— Du-te în oraș, întreabă de Gheorghe Lazăr și adu-l la Cotroceni. E mai bine să stea aci cu noi. Să te însoțească un pandur, și să ducă un cal pentru Lazăr. Să vă feriți de gîlceavă și să nu vă opriți nicăieri.

Dumitru Jianu, pe cînd se scobora spre oraș, prin pădure, începu deodată să cînte :

„Cînd aud cucul cîntînd, și mierlița fluierînd,
Nu mai sînt om pe pămînt".

— Cînți, domnișorule, oftă pandurul de lîngă el.

— Apoi nu vezi că e primăvară ? răspunse voios Dumitru.

— Păi, de aia. Ar trebui să stăm la plug. De-or fi copiii flămînzi nu le dă cucul de mîncare. Acu o săptămînă era încă zăpadă pe cîmp. Acuma de o da Dumnezeu să punem odată mîna pe vreun dușman. Atunci...

Atunci cîntecul cucului sună atît de tare și atît de aproape, încît tăie vorba tînărului. Dumitru rîse cu poftă, și începu iarăși să cînte, căci și el era tînăr ca primăvara.

Frunzișul cel nou împodobea stejarii ca o lumină verde ; prin așternutul ruginiu al frunzelor uscate răsăreau brebeneii vineți, albi și profirii, ghioceii, asemenea unor stropi de argint, și steluțele albastre ale viorelelor ; și din cînd în cînd mireasma micșunelelor plutea prin aer pînă la călăreți. Mai la vale se iveau printre stejari plopii argintii, iar în apropierea apei creșteau sălcii pletoase ; din cînd în cînd orăcăitul unei broaște răzlețe se amesteca cu viersul cucului și al cintezoilor, căci aci sub copaci erau bălți și mocirle, iar drumul ridicat, deși umblat, era adeseori desfundat.

De pe podul înalt de lemn peste Dîmbovița se vedea orașul gătit de primăvară, sau mai bine zis nu se vedea, căci de-abia se zăreau, deasupra pomilor înverziți sau ninși de flori, turlele bisericilor. Peste noapte, caișii, ale căror ramuri fuseseră însolzite de muguri roșiatici, se acoperiseră cu spuma albă a florilor. În fiecare stradă, în fiecare curte, pe fiecare gard era belșug de frumusețe. Pe deasupra ulicioarelor și fundăturilor murdare se arcuia bolta însorită a copacilor ; lumina curgea aurie prin maramele verzi ale sălciilor, peste crucile strîmbe, care răsăreau din iarba lucioasă împrejurul bisericilor. Și peste tot păsările se desfătau în cîntece.

Pandurii nu întîlneau decît puțini trecători.

Cînd descălecară în curtea mînăstirii Sfîntul Sava, la grădinița, în fundul căreia se afla locuința lui Gheorghe Lazăr văzură un lucru ciudat.

Lazăr şedea istovit pe o bancă, lîngă el era un boier înalt şi uscăţiv, cu un pistol în mînă, iar înaintea lor un ţigan fioros păzea doi tineri, care se uitau în jos cu o căutătură plină de răutate.

Se auzea de departe vocea mînioasă a boierului ; iar cînd zări pe cei doi călăreţi, puse mîna pe umărul lui Lazăr şi zise voios :

— Dascăle, iată că vin panduri de-ai Domnului Tudor. Lazăr ridică ochii, era palid la faţă, hainele lui negre, sărăcăcioase, erau mînjite de nisip şi de praf. El îngînă turburat :

— Bine, bine, dă drumul copiilor acuma.

— Să dau drumul copiilor ? strigă boierul înfuriat, ştiţi voi, fraţi panduri, cine sînt „copiii" ăştia ? Lazăr încercă în zadar să-l oprească ridicînd mîna. Să vă spun. Mişeii ăştia, pe vremuri mai bune, cînd şcoala de la Sfîntul Sava era deschisă, au avut norocul să fie învăţăceii acestui dascăl drept şi bun. Şi azi l-au călcat, l-au legat, l-au bătut şi i-au cerut comori şi giuvaericale. Slavă domnului, care a făcut să viu tocmai atunci la prietenul meu. Pui de năpîrcă ! răcni boierul la tinerii tîlhari, pe cînd ţiganul îşi arăta dinţii, rostogolindu-şi ochii către stăpînul său în aşteptarea poruncii să stingă băieţii în bătăi.

Lazăr atunci se rugă de el aproape plîngînd :

— Lasă, prietene Tell. Te rog, dă-le drumul.

— Am să-i dau judecăţii ! strigă Tell.

— Lasă-i. Lasă-i. Mă omori pe mine. Lasă-i să plece.

Tell dădea din cap, dar apoi ţipă :

— Afară, ticăloşilor. Să nu mai dau ochi cu voi, dacă vă e dragă viaţa.

Băieţii fugiră ca iepurii.

— Doamne Dumnezeule, cum le-aş fi rupt urechile, strigă Dumitru Jianu.

Gheorghe Lazăr izbucni într-un plîns cu hohote.

— Dascăle, zise duios tînărul Jianu. Domnul Tudor te roagă să pofteşti pînă la Domnia Sa.

Lazăr îşi frîngea mîinile şi se văieta :

— Mie să-mi zici dascăl ? Eu să fiu dascăl ? După rod se cunoaşte pomul, după şcolar dascălul. Mi-aţi văzut

școlarii, vocea i se înecă, și lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraz.

— Cum să fii de vină de mișelia lor ? strigă Dumitru.

— Tinere, tinere, oftă Lazăr. Mîntuitorul a zis : De-ați avea credință cît un grăunte de mușlar, ați muta munții. Credința mea n-a ajuns nici să ducă pe copiii ăștia pe calea cea bună.

— Ai uitat, îl întrerupse boierul Tell, cîte alte suflete ai luminat și îndreptat.

— Dascăle, zise Dumitru gînditor, nu te supăra, dacă te întreb, de n-ar trebui să-ți duci neizbînda cum și-a dus Domnul Hristos crucea ?

Gheorghe Lazăr se ridică, și trecîndu-și mîna peste șuvițele de păr care-i atîrnau pe frunte :

— Dar-ar Dumnezeu, zise el încet, pe cînd i se lumina fața, să mai am eu parte de un școlar ca tine, care, întrebîndu-mă, mi-ar arăta calea cea dreaptă cu puterea tînără a sufletului său. Ai dreptate, nici umilința, nici pocăința nu trebuie împinse prea departe, căci atuncea duc la semeție. Și cum îți zice ție, pandurule, care știi să gîndești creștinește ?

Dumitru se roși și-și spuse numele.

— Nu mă mir că ești din neamul Jienilor, zise Lazăr.

Tînărul îl pofti încă o dată să vie la Domnul Tudor, și dascălul intră în casă ca să se primenească.

Prietenul său Tell privi după el cu înduioșare :

— Are inimă de copil, zise el, cînd plînge, cînd rîde. O rază de soare, o vorbă bună, o floare sînt de ajuns ca să-l alinte și să-l facă să uite amărăciunile vieții.

Dumitru întrebă dacă era adevărat că niște zavergii trăseseră focuri asupra lui.

— E adevărat, oftă Tell, orașul s-a prefăcut în vizuină de ucigași. Eu nu-l mai las singur aici, în curtea asta pustiită. Îl iau acasă la mine.

— Cred că-l oprește Domnul Tudor la Cotroceni, zise Dumitru.

Iar Tell se arătă turburat și îngrijat de acest răspuns.

— Am văzut, zise el, că ai și minte și inimă, de aceea am să-ți vorbesc limpede. Gheorghe Lazăr e bolnav și are nevoie de îngrijire. Nervii săi sînt zdruncinați, căci s-a

luptat din greu pentru credința sa și pentru visurile sale înalte. Deși s-a bucurat de ridicarea Domnului Tudor, deși a pregătit la aceasta pe școlarii săi, totuși a fost adînc izbit de închiderea școalei sale, care nu era de ocolit. Și vei vedea, tinere, cîtă încredere am în tine, cînd ți-oi spune că de cînd nu mai are de lucru, și de cînd i s-a prilejuit să-l părăsească mulți dintre proteguitorii săi, pe care credea că se poate bizui și ca patrioți, l-au apucat un fel de deznădejde, — de neputință, — boierul Tell scotea cu greu cuvintele ; el oftă : Ei, doamne, nu pot să ascund adevărul, căci e nevoie să-l spui Domnului Tudor. Iată ce e : bietul Lazăr caută să înece în vin gîndurile sale negre. De aceea, locul lui nu e în tabără, căci de... nu te poți aștepta ca panduriĭ să fie sfinți, deoarece, de ar fi sfinți, n-ar fi panduri, nu-i așa ? Dar acest ardelean e un sfînt, deși îl ispitește acuma necuratul cu duhul deznădejdii. E un sfînt pentru că ne-a învățat ce e mai sfînt în cer și pe pămînt : iubirea pentru tot ce e bun și frumos. Și acuma e datoria noastră, în aceste timpuri grele, să-l păzim și să-l ocrotim.

— Am înțeles, boierule, zise Dumitru.

— Atunci, zise Tell cu glas ridicat, căci Lazăr ieșise din casă, mă încred în Domnia-ta, căpitane. Mi-l aduci pe dascăl acasă, și-i deslușì amănunțit unde ședea.

În curte la Cotrocenĭ, cînd tunarii zăriră pe Gheorghe Lazăr, ziseră bucuroși :

— Iată vine neamțul. Hai să-l rugăm să ne facă lafete.

Îi ziceau „neamțul", fiindcă era de dincolo și se îmbrăca evropenește, și îi încercaseră de mult dibăcia de inginer la facerea lafetelor și la îndreptarea tunurilor.

Dumitru Jianu se folosi de întîlnirea lui Gheorghe Lazăr cu tunarii și de vădita bucurie ce-i pricinuia dascălului lauda ostașilor, ca să meargă deocamdată singur la Domnul Tudor și să-i aducă răspunsul lui Tell.

Tudor pricepu că dascălul ducea mai cu seamă lipsă de muncă, și după ce avu și cu el o întrevedere scurtă, îl trimise înapoi la panduri. Muncind la lafete și încercînd tunurile, Lazăr petrecu ceasuri care îi întremară sufletul ; cînd glumea cu pandurii, cînd le deslușea, prin cuvinte înflăcărate, țelul răscoalei, și mai tîrziu, cînd se

scoborî spre oraș, împreună cu Dumitru Jianu, își deschise larg tainițele inimii și povesti multe din viața lui tînărului, care-l asculta cu drag, privindu-l adînc, din ochii lui verzi și plini de foc, de sub sprîncenele-i stufoase.

Dumitru află că Gheorghe Lazăr era doctor în filozofie și în drept de la Academia din Cluj, doctor în teologie de la Universitatea din Viena și membru corespondent al societății filologice din Halle. Mai făcuse și studii tehnice. El povestea cu ce dragoste adunase la București comoara cunoștințelor sale, așa cum o adunase el. Fusese primit cu multă bunăvoință, mai ales în anul sosirii sale. Atunci calea îi fu luminată de chipul fetei celei mai mici a lui Vodă Caragea, domnița Ralu. Îi trimisese vorbă lui Gheorghe Lazăr cît de mult îi prețuia ea munca. Atîta tot. Dar ieșiseră minuni din aceste cuvinte, căci lumea asculta cu evlavie părerile mintoasei domnițe, iar Lazăr o privea drept steaua călăuză a vieții sale.

— Era frumoasă ? întrebă Dumitru.

— Era numai duh și bunătate, zise, visător, dascălul, nu semăna cu nimeni, apoi după o tăcere : Pe urmă mi s-a stins steaua. Într-o dimineață se află că Vodă cu toată familia lui a ieșit la plimbare și nu s-a mai întors. Fugise de răzbunarea turcilor și de ura dușmanilor săi.

— Oare ai fost foarte nenorocit ? întrebă Dumitru cu sfială.

— Sînt nenorocit și azi, răspunse Lazăr liniștit, dar voi trăi cît timp voi fi bun de ceva, cît timp voi avea nădejdea să-mi deschid din nou școala. Domnul Tudor mi-a vorbit azi de aceasta. Astfel voi urmări calea arătată de steaua mea.

Dar tocmai cînd Dumitru își luă rămas bun de la Lazăr, se auziră țipetele de spaimă ale unei femei.

Tînărul ascultă o clipă numai, ca să-și dea seama de unde vine larma, apoi sări de pe cal, strigînd dascălului :

— Ține-mi calul în curte ! și fugi ca vîntul.

El cunoștea bine mahalaua aceasta, unde curțile boierești erau așezate fără orînduială ; aci calul său i-ar fi împiedicat înaintarea prin șerpuiala ulicioarelor înguste,

strînse între ziduri și uluci, ce înconjurau întinsele grădini. Locul era ca și făcut pentru fapte tîlhărești, mai ales că casele erau aproape toate nelocuite și nepăzite.

În pornirea lui vijelioasă, cu sabia sumeasă gata de lovitură, Dumitru Jianu dădu de un pîlc de trei oameni tîrînd o femeie care țipa. El spintecă umărul aceluia care mergea în cap, și ceilalți o croiră la fugă în fața panduru lui înfuriat.

Femeia, aproape leșinată, se rezemă de zid. Era o bătrînă. Dintr-o privire, cel ce o scăpase o recunoscuse.

— Mamă Dobrino ! strigă el.

Glasul lui o deșteptă : deschise ochii.

— Maică Precistă, — boierașule, — bîlbîi ea, și căzîndu-i la picioare izbucni într-un hohot de plîns.

El o ridică.

— Unde stai ? Spune repede, să te duc acasă.

Ea-i arătă o portiță într-un zid înalt. îi întinse o cheie, și amîndoi intrară într-o grădină mare. Valuri de lumină roșie pătrundeau prin ramurile înflorite ale pomilor, întărind toate culorile și învăluindu-le totodată ca într-un praf de aur ; iar vîrfurile crengilor plecate în jos și cele din urmă pămătufuri de flori se topeau în văpaia aurie.

Sub clăbucul alb al vîrfurilor era pitită o căsuță albă, acoperită cu șindrilă. Pe lîngă zidurile ei creșteau zambile albastre în rînduri atît de dese, încît păreau că se revarsă în casă pe deasupra pragului ; creșteau în voia domnului și nimeni nu le călca. Adîncimile verzi și albe ale grădinii erau singuratice, ca și cînd curtea ar fi fost așezată la sfîrșitul pămîntului, iar nu la marginea Bucureștilor, împresurată de două oști de răsculați. Acea singurătate însă era numai părelnică, pentru că marea casă boierească de care ținea grădina, întinsă cît o mică moșie, se afla într-altă parte.

— Cum ai venit aici ? întrebă Dumitru, de ce n-ai rămas la banul Bibescu la Craiova ?

— Doamne, doamne, zise bătrîna, lasă-mă să mă dezmeticesc, boierașul mamei. Și după ce intră în casă îi sărută mîinile, brațele, poalele, și numai atunci răspunse la întrebările sale. Familia Bibescu, cînd fugise de la Craiova, o trimisese la bătrîna Zoe Paximadis, care ședea în

casa mare din față. Răposatul Paximadis fusese logofătul Bibeștilor. Aceștia credeau că Dobrina era să fie bine adăpostită în casa unor greci, cărora eteriștii nu erau să le facă nici un rău. Și într-adevăr era bine adăpostită. Ea ofta adînc. Azi numai îi venise să meargă la Sfîntul Mina și...

— Ești bolnavă ? o întrerupse Dumitru, știind că Sfîntul Mina tămăduia bolile trupești.

— Nu pentru mine mă duceam, maică, răspunse ea, cînd mă va chema Dumnezeu, eu sînt gata să mor. Dar colo în casa boierească este una pentru care duc mare gri. E Anca, nepoata coanei Zoe.

— Ți-e dragă ?

— Cum să nu-mi fie ? E miloasă, cum era răposata mamă a domniei tale. Și tînără și frumoasă. Și copilă. Dar zgripțuroaica aceea o omoară, și trăgînd spre dînsa capul lui Dumitru, îi șopti la ureche :

— Vrea s-o vîndă lui Ipsilanti sau unuia din covrigarii lui.

Tînărul se ridică mînios :

— Bată-i Dumnezeu de greci, mormăi el.

Dobrina îl trase iarăși spre ea :

— Nu-i așa, maică, și punînd de astă dată și mîna peste gură, zise încet : Paximadina e româncă. Doar bărbatul ei era grec. Și tot un român îi dă ajutor la mîrșăviile sale. E fratele ei, preotul de la Sfîntul Anton. Ea se ține de mînă și cu grecul Zamfiropol, care stă în casa de la colț, lîngă biserica Sfîntului Mina. El a asmuțit derbedeii asupra mea, cînd ieșeam din biserică, pentru că drăcoaica se teme de mine.

Ochii lui Dumitru Jianu scînteiau subt sprîncenele sale stufoase.,

— Știe fata... începu el.

— Nu pot să-ți spun nici ce știe, nici ce nu știe. Dar o vezi cum se ofilește ca floarea fără soare... Doamne, și bătrîna se opri deodată cu ochii pironați spre fundul grădinii.

Printre copacii înfloriți, peste iarba primăvăratecă, în care înfloreau zambilele albastre, venea o fată. Fața ei palidă, cu ochii mari, negri, era îmbrobodită într-un tul-

pan alb. Ca rebegită de frig, ținea strîns pe trupul ei mlădios o scurteică cenușie. Intră în casă, ușoară ca o umbră dar încremeni, zărind pe tînărul străin.

— Sfîntă Filofteie, strigă Dobrina, făcîndu-și cruce, nu te speria, maică. Vezi, ăsta e stăpînul meu, boierul Dumitru Jianu, pe care l-am alăptat eu și de care ți-am vorbit. Trecea pe uliță, și cînta, și eu i-am cunoscut glasul și l-am chemat, și luînd pe Anca de mînă, nu te teme de el, maică.

Anca nu se temea. Ea privea pe Dumitru Jianu cu o încredere aproape evlavioasă și zise :

— Ești oare dintre căpitanii Domnului Tudor ?

Era o mîngîiere să o auzi vorbind, căci glasul ei adînc și dulce amintea pe acela al turturelelor.

— Sînt, răspunse Dumitru.

— Ne scapă în curînd Domnul Tudor de greci ?

— Să dea Dumnezeu, zise pandurul din toată inima, și ochii tinerilor se întîlniră într-o privire lungă.

Apoi Anca se uită în jos.

Dumitru Jianu își trecu mîna peste frunte.

— Trebuie să plec, zise el, dar vin iară, mamă Dobrino.

Bătrîna îl însoți, ca să-i deschidă portița, și în drum el o povățui :

— Păzește fata pe cît poți, auzi ? La nevoie să mă chemi, ai înțeles ? Eu mai vin în curînd, iar la primejdie să mă chemi, ai auzit ?

— Te chem, te chem, oftă Dobrina. Să păzească fata ? Cum oare să-l cheme ? Dar prin cine ? O surghiuniseră aci, în colțul cel mai îndepărtat al livezii, și cînd îndrăznise și ea să iasă, o pățise rău de tot. Acestea însă nu le zicea în gura mare, ca să nu-l neliniștească și mai mult, precum ascunsese și Ancăi cum fusese prinsă de hoți. Avea inimă de mamă, și știa să tacă. Mai bine își încărca sufletul ei cu o îndoită povară de griji, decît să tulbure pe copiii pe care-i iubea. Îndoită — căci tînărul nu plecă cum venise. Căutătura ochilor i se schimbase. De astă dată, Dobrina ar fi voit să se roage pentru dînsul, și pentru Anca într-o altă biserică, la Olari, sau la Cuțitul de Argint, ale căror icoane făceau minuni pentru inimile

îndrăgostite. Însă amîndouă bisericile erau prea îndepărtate pentru bătrîneţelele ei, în timpuri atît de turburi. Dobrina oftă, şi cînd deschise portiţa, se îngrozi :

— Nu te duce pe unde ai venit, boieraşul maicăi, nu trece acolo. Maică Precistă, dacă te pîndesc tîlharii.

Dar nefiind un altul în primejdie, el o potoli rîzînd. Apoi alergă de-a dreptul spre Sfîntul Mina. Uliţa îngustă era pustie, numai la locul unde tăiase umărul ticălosului, pete mari de sînge întunecau pămîntul. Rănitul fusese ridicat, se vede, de tovarăşii lui.

Dumitru îl îndupleca cu greu pe preot să-şi deschidă casa. Oamenii îşi zăvoreau uşile, căci le era frică de toată lumea. Pe urmă însă, părintele, care era un om de ispravă, se bucură de voinicia pandurului, care-i povesti întîmplările de azi şi îl rugă să vadă de femeile din casa Paximadis şi la nevoie să-i trimită vorbă la Cotroceni.

Cînd Dumitru trecu mai tîrziu pe lîngă curtea grecului Zamfiropol i se păru că aude şoptind după poartă şi că cineva deschide portiţa şi se uită după dînsul. Dar n-avea timp să-şi caute duşmanii, căci se înnoptase şi avea poruncă să părăsească oraşul înainte de întuneric. Îşi scoase calul din curtea boierului Tell. Dar pe tot drumul spre Cotroceni, inima lui părea trasă înapoi cu lanţuri de fier spre livada fermecată. El îşi frămîntă mintile, ca să găsească un prilej de întoarcere grabnică în oraş, ceea ce era greu de cerut Domnului Tudor, care nu îngăduia asemenea drumuri decît pentru cuvinte temeinice.

Iar a doua zi minunea se îndeplini : slugerul îl trimise iarăşi în oraş pe Dumitru Jianu. Îl alesese, pentru că tînărul cunoştea bine Bucureştii, unde şezuse de multe ori cu Bibeştii. Dumitru fu însărcinat să ducă o scrisoare bancherului Zotoviceanu, iar casa acestuia nu era departe de curtea bătrînei Paximadis. Pandurul primi porunca să se îmbrace în haine mohorîte, ca să fie cît mai puţin băgat în seamă.

Tînărul se coborî ca vîntul prin pădure şi, trecînd rîul, îşi lăsă calul la hanul lui Manuc, pentru a-şi scurta dru-

mul prin șanțuri, prin spărturi de zid și de garduri și prin ulicioarele cele-strîmte între două curți.

Hanul, vestit pentru mulțimea de oameni împestrițată și zgomotoasă care-i umplea curtea și pălimarele, azi era tăcut și cu porțile zăvorîte, și Dumitru fu nevoit să ciocănească mai multă vreme și apoi să stea la tocmeală ca să i se primească calul într-un grajd. Pe urmă trecu drumul înspre maidanul bisericii Sfîntul Anton, despărțit de stradă printr-un șanț larg.

Deodată auzi un tropot de cal și voci batjocoritoare și triumfătoare care strigau pe grecește :

— El e, El e ! și, întorcîndu-se, văzu cinci călăreți repezindu-se spre dînsul.

Dumitru avusese abia timp să sară în șanț și să se strecoare în stufiș, și arnăutul care era în cap se și ivi sus în marginea groapei ținînd pistolul către dînsul.

Pe tînăr îl apucă mînia, se stăpîni însă, gîndindu-se la solia lui și la Anca, și ieșind din stufiș strigă :

— Ce, vrei să omori un grec ?

Vorbea grecește așa de bine, încît arnăutul rămase nedumerit și lăsă arma în jos.

Dumitru sări afară din șanț, ocoli un zid dărîmat, care era în dosul lui și alergă prin curtea bisericii și printre bordeiele țigăniei ei.

În curînd el își dădu seama că era urmărit. Dar era voinic și sprinten ca un cerb, și inima îi bătu abia ceva mai tare, cînd ajunse la Sfîntul Mina, după o fugă nebună de vreo zece minute și o săritură peste un zid înalt. Preotul ieșea tocmai din biserică.

— Părinte, zise Dumitru Jianu, sînt urmărit. Trebuie să-mi schimb hainele ca să nu mă cunoască.

Fără șovăială preotul își scoase odăjdiile, îmbrăcă pe Dumitru cu ele, îi puse potcapul pe cap și evanghelia în mînă. Pandurul își băgă căciula în cizmă și întrebă grăbit :

— S-a întîmplat ceva, părinte, la Paximadina ?

— Nu știu nimic, răspunse preotul.

Dumitru plecă înainte și ajunse cu bine la Zotoviceanu.

Pe cînd acesta citea scrisoarea slugerului Tudor, tînărul se tot gîndea cum să meargă mai repede la Dobrina,

și nu primi apoi să rămînă noaptea în casa bancherului. Îngrijorat, Zotoviceanu îl însoți pe pandur pînă-n pridvor, dar cum scoborau pe scară, văzură arnăuți la poartă.

Atunci Zotoviceanu zise tare :

— Părinte, coboară-te în pivniță, că e plină de duhuri necurate. El însuși se opri și aștepta pe grecul care, intrînd în curte, îl întrebă dacă nu trecuse un tînăr pe care-l căutau.

Dumitru, cu capul plecat peste evanghelie și cu fața ascunsă de pletele lui lungi, trecu pe lîngă ei și intră în pivnița de subt pridvor.

După plecarea arnăuților, Zotoviceanu îl urmări și-l dojeni :

— Vezi bine, că ei te adulmecă al dracului. De altfel, mahalaua e plină de cațaoni, care-i găzduiesc pe ăștia și te pîndesc pe tine, chiar de-ți închipui că ulițele sînt pustii.

Degeaba.

Zotoviceanu mai oftă :

— Tinerețe, tinerețe.

Și prevederile bătrînețelor sale fură îndreptățite : Dumitru abia trecu colțul uliței, că prigonitorii lui îl și urmăreau. El scăpă printr-o curte, unde cunoștea pe stăpînul casei, și îi strigă :

— Grecii mă fugăresc. Dă-mi o scară să trec peste zidul din fundul grădinii.

Omul îi dădu scara. Dumitru trecu zidul și se lăsă în jos, de-a lungul trunchiului unui prun.

Acum însă, el nu mai era în drum spre Dobrina. Dar nu avea răgaz să simtă nici mînie, nici durere, căci deși nu-și vedea dușmanii, totuși auzul său încordat îl făcea să-i simtă în depărtare.

Orașul se isprăvea aci și începeau viile. Locuri de verdeață, acoperite cu pomi roditori, dintre care se ridicau, la vreo trei sute de metri cele trei turnuri ale unei biserici, pe care Dumitru o cunoștea bine. Ca băiețandru, hoinărise adeseori pîn-aci și mai departe. Era biserica Sfîntul Ștefan dintr-un cătun, ale cărui acoperișuri de stuf înnegrite se zăreau printre frunzișul primăvăratec. Locul era șes, fără nici un zid înalt sau vreo curte boierească, care să ascundă pe fugar de prigonitorii săi. Deci Dumi-

tru Jianu născoci un alt fel de apărare. Alergînd înspre biserică, el deschise, cu o mînă pricepută, o portiță de lemn în zidul din stînga, ceea ce nu se afla în vreo altă biserică, și dînd de ștreangurile clopotelor, începu să le tragă.

Țăranii alergară și înconjurară îngrijorați pe preotul străin, care, îngenuncheat la poalele turlei din stînga, trăgea clopotele cu foc.

Deodată lăsă funiile din mînă, și clopotele se opriră într-un vaier. Preotul sări în sus și strigă :

— Rugați-vă și privegheați. Chemați pe flăcăi și înarmați-i, căci țara e în primejdie ! Și, ridicînd evangheliadeasupra capului, fugi prin mulțime.

Oamenii nu înțeleseră încă ce se petrecuse, cînd cinci călăreți veniră în goană dinspre oraș. Ei fură siliți, cum de altfel socotise Dumitru, — să-și încetinească mersul din pricina norodului adunat, care le ținea calea, și întrebară înfuriați de ce se strînsese mulțimea, și dacă nu cumva trecuse un fugar. Dar deoarece nimeni nu înțelegea grecește, ei își vărsară focul printr-un potop de înjurături. În timpul acesta preotul își aruncase patrafirul într-un șanț și fugea spre răsărit, cu nădejdea că, apucînd apoi la stînga, să poată intra iarăși în oraș.

Dar aci pe cîmp, arnăuții își zăreau bine prada, și o puteau goni după plac. Totuși Dumitru văzu o țigănie în depărtare, și izbuti, cu ajutorul inimii și mușchilor săi oțeliți, să ajungă la bordeie înaintea călăreților și să se strecoare printre uluci. În fața lui se afla, pe o ridicătură de pămînt, biserica Sfîntului Dumitru. În curtea bisericii pandurul se rezimă de un copac, pentru că acuma, după a patra oară de goană, începea să se înece și i se uscase gîtul. Însă nu putea să zăbovească, intrase în împrejurimile taberei eteriste ; Colentina nu era departe. Arnăuții îl băgaseră în cursă. Furia îi înnoi puterile, nu se dădea el prins așa ușor. Trecu printre spărturile zidului dărîmat, scoborî movila și iarăși fugi peste cîmpia întinsă, de astă dată spre Izvorul Tămăduirii, de unde voia să se îndrepteze către Cotroceni. Astfel, în goana lui, el ocolise jumătate orașul. Acuma alergă pe iarba deasă, care, înnăbușind tropotul cailor, îl împiedică să audă că era urmărit

de aproape de un călăreț ; acesta se ivi deodată la dreapta lui Dumitru și îl lovi cu sabia. Pandurul simți o durere la frunte, și pete negre și înfocate mișunau înaintea ochilor lui. În aceeași clipă calul arnăutului se poticni și se rostogoli cu călărețul său. Dumitru iarăși fugi înainte, însă căzu grămadă într-o adîncitură a pămîntului.

Acolo ședeau trei țigani, care, bucuroși de primăvară, cîntau din diblă.

Săriră în sus, își zgîiră ochii la tînărul palid și însîngerat, și unul strigă :

— Haolică, ăsta e stăpînul lui Mitică, e boierul Dumitru Jianu !

Un altul ridică capul deasupra groapei, zări călărețiî pe cîmpie, înțelese că era vorba de vreo urmărire și, schimbînd cîteva vorbe cu tovarășii săi în limba lor, aruncă pe umerii lui Dumitru zeghea sa, îi puse o pălărie lată în cap, și dîndu-i vioara zise :

— Cîntă, boierule !

Dușmanii veneau la goană, se opriră la malul groapei și priviră în jos.

Dumitru Jianu cînta cu capul aplecat.

Un țigan întinse pălăria și începu să se milogească.

Drept răsplată pentru această născocire nimerită el primi o lovitură de bici și o înjurătură.

Arnăuții o luară înainte.

Atunci Dumitru lăsă vioara din mînă și zise :

— Duceți-mă la Izvorul Tămăduirii, — căutați-l pe Mitică al meu la Cotroceni — apă — și leșină.

Un țigănuș plecă în fugă. Ceilalți trei îl luară pe Dumitru în brațe, și folosindu-se de adăpostul copacilor, îl duseră în curtea bisericii : Izvorul Tămăduirii.

Bisericile de la marginea orașului erau părăsite de parohii lor. Țiganii deschiseră ușa cu sila, la astfel de lucru erau ei meșteri, și culcară pe Dumitru pe un așternut de frunze și de iarbă, cules în grabă printre morminte.

Aci îl găsi Mitică spre seară, cînd veni în goana mare de la Cotroceni.

În biserica plină de mirosul tămîii, în tainica-i lumină țesută din umbră vînătă și din răsfrîngerea purpurie a

apusului, zăcea Dumitru Jianu, alb la faţă şi cu ochii lucioşi şi pironiţi.

— Mitică, zise el, azi am minţit de trei ori. Pentru întîia dată în viaţa mea. Şi de trei ori în aceeaşi zi. O dată ca grec, apoi ca preot, la urmă ca lăutar.

Robul nu aflase decît de cea din urmă întîmplare din groaznica fugă a tînărului, pe care i-o povestise ţigănuşul. Dar cunoştea pe stăpînul său, şi înţelegea ce voia să spuie cu minciuna. Ar fi voit să-l vadă adormind, însă ochii luminoşi nu se închideau, şi toată noaptea glasul limpede rosti aceleaşi cuvinte de învinuire de sine, iar spre dimineaţă adăugă :

— Nu m-am luptat, ci am fugit.

Mitică izbuti, numai a treia zi, să se repeadă pînă la Cotroceni, ca să ceară ajutor. Cînd îl zăriră pandurii, îi spuseră :

— Slavă domnului c-ai venit. Aici suflă vîntul a furtună de cînd s-a pierdut urma stăpînului tău. Umblă zvonul că ar fi omorît un arnăut. Apoi veni bancherul Zotoviceanu şi povesti că Dumitru Jianu venise la dînsul îmbrăcat ca preot, fiindcă era urmărit. Şi la urmă sosi preotul de la Sfîntul Anton cu o jalbă de la soră-sa, cum că un căpitan de panduri ar fi vrut să fure pe nepoată-sa.

Mitică, un flăcău deştept, nu se duse la Domnul Tudor, ci la episcopul Ilarion. Şi cît de grea era furtuna care ameninţa pe Dumitru Jianu se putea vedea din aceea că însuşi episcopul aduse pe rănit în casa sa din oraş, la poalele mitropoliei.

În sfîrşit, Dumitru Jianu se dezmetici de amorţeală şi de slăbirea aducerii de minte, urmări ale loviturii de sabie pe frunte, şi Ilarion, cu toată fierbinţeala care-l apuca pe bolnav, îl puse să-i povestească amănunţit întîmplările prin care trecuse, şi se învoi apoi să trimită pe Mitică după ştiri la preotul de la Sfîntul Mina.

Multe ceasuri trecură pînă ce ţiganul se înapoie. Nu venea singur. Îl urma un fel de stafie, umbra abia de recunoscut a bătrînei Dobrina. Ea voi să vadă pe episcop singur. Însă cu cît simţurile lui Dumitru erau amorţite pînă acum cu atît se deşteptară deodată cu vioiciune ; el simţi că i se ascunde ceva, sări din pat, deschise uşa, şi

Dobrina fu silită să intre la dînsul, ca să-l liniştească întrucîtva.

Dar el privi abia în obrazul galben ca moartea al bătrînei, şi zise scurt :

— Au vîndut-o ?

— Nu, maică, nu, şopti bătrîna, şi apoi înşiră, la porunca episcopului, jalnica povestire.

Azi-de-dimineaţă Anca venise fuga la dînsa, ca gonită de duhuri necurate. După ea alergau grecul Zamfiropol şi preotul de la Sfîntul Anton ; iar cînd fata văzu pe Dobrina la pragul uşii, strigase :

— Spune-i să nu mă uite ! şi trăgînd un pumnal de sub scurteică şi-l înfipse cu amîndouă mîinile în piept şi căzu moartă în iarbă.

Dumitru Jianu scoase un ţipăt. Apoi îl scuturară frigurile ; zile şi săptămîni, Dobrina şi Mitică îl căutau, el însă se ruga, cum se roagă copiii, mereu acelaşi lucru :

— Lăsaţi-mă să mor, lăsaţi-mă să mor. Era prea slab ca să-şi dea singur moartea, şi ei îl păzeau ca să nu se prăpădească.

O dată ce episcopul Ilarion deslusise limpede toate întîmplările lui Dumitru, se grăbi să meargă la Cotroceni şi să împărtăşească Domnului Tudor tot ce se petrecuse.

Dar mînia slugerului împotriva lui Dumitru Jianu crescuse într-atîta, încît îi venea greu acuma să fie silit s-o potolească. Căuta încă un prilej ca să-şi dezlănţuiască furia.

— Îl aperi bine, părinte, zise el fioros, dar nu şi-a îndeplinit datoria. N-a rămas la Zotoviceanu, cum era cuminte să facă, ci a alergat după muieri. Şi de aceasta îl voi...

Atunci, cel căruia boierii îi ziceau voltairistul îl întrerupse răstit :

— Nu e om acela care vede o fată curată în primejdie şi nu încearcă s-o ocrotească.

— Ostaşul trebuie să asculte, mîrîi Tudor.

— Nici ostaşului să nu-i ceri peste puterile omeneşti, răspunse episcopul. Fereşte-te de sumeţie. Nu pune voinţa ta mai presus de voinţa dumnezeiască. El întinse mîna spre fereastră : Poţi să tai pomul acesta, dar nu poţi să opreşti

ca, primăvara, să înflorească. Dragostea nu e un păcat. E o lege. A fost înaintea ta, și va fi după tine, și viața ta ei o datorești. Oare n-ai avut și tu o mamă, Tudore, o mamă pe care tatăl tău a iubit-o ? Ți-o spun eu, ia-ți o muiere și fă-te om. Căci îți lipsește mult ca să fii un sfînt — mult de tot.

Ilarion nu se arătase niciodată atît de aspru și de dojenitor față de Vladimirescu ; el recunoștea primejdia care-i amenința sufletul, tot așa de limpede, cum o recunoscuse și Sofiana Pantas.

Domnul Tudor se uită la episcop aproape cu mirare, și tăcu cîtăva vreme. Pe urmă zise scurt :

— Nu sînt făcut nici pentru avere, nici pentru muiere.

Iar celălalt oftă din greu, căci simțea că aci se izbea în firea marelui oltean de o asprime pe care Ilarion o putea cîteodată îndulci nu prin convingere, ci numai datorită hatîrului pe care Tudor îl făcea din cînd în cînd prietenului său. Aceasta putea să aibă urmări rele, cînd, în timp de primejdie, prietenul era de față.

Chiar în seara aceleiași zile, episcopul văzu cu ce grozăvie și cu ce repeziciune fulgerătoare, Domnul Tudor pedepsea cînd nu se afla nimeni lîngă el ca să-l oprească.

Căpetenia pandurilor chemase pe căpitanul Sava și-l întrebase dacă într-adevăr Divanul îi încredințase paza orașului, și dacă avea de gînd să-și îndeplinească datoria. Arnăutul îi răspunse că da ; amîndoi făcură atunci un manifest, prin care era îngăduit fiecărui cetățean să se apere cu armele împotriva zavergiilor, fără să fie chemat pentru asta la vreo judecată.

— Vezi, zise Tudor către Ilarion, că dau și altuia dreptul pe care mi l-am însușit mie însumi. Ce să faci însă cu sarea norodului, cînd s-a împuțit ?

De astă dată, Ilarion îl privi mirat, căci nu înțelegea scopul întrebării.

Domnul Tudor duse pe episcop în iatacul său și ridică plocatul, care atîrna deasupra patului pînă în pămînt.

Ilarion se dădu înapoi cu groază.

Sub pat zăcea un preot mort.

— Iată sarea norodului care s-a împuțit, zise panduru.

— Dar ce a făcut ? bîlbîi episcopul.

— Ceea ce singur mi-ai povestit, răspunse Domnul Tudor. Era preotul de la biserica Sfîntul Anton.

— Domnul Dumnezeu singur e stăpîn pe viață și pe moarte, șopti Ilarion.

— În sfînta Evanghelie scrie, se încăpățînă Vladimirescu, că sarea împuțită nu mai e bună de nimic, ci trebuie aruncată ca s-o calce oamenii în picioare. Apoi lăsînd plocatul din mînă zise : Hai la masă, părinte. Și la masă fu vorbăreț. Lăudă bucatele de post, — era în ajunul săptămînii mari —, pe care i le gătea și le gusta credinciosul său Preda, de teama vreunei otrăviri. Aceasta de cînd grecii încercaseră să înduplece pe grămăticul Nae Popescu să pună otravă în cafeaua turcească e episcopului de Argeș.

Domnul Tudor povesti o întîmplare a lui din războiul ruso-turc.

— Urmăream o ceată de tîlhari, ale căror căpetenii erau doi preoți care săvîrșiseră grozăvii turcești. Tocmai poposeam într-un sat, cînd pandurii îmi aduseră legați pe hoțomanii amîndoi. Fuseseră duhovnicii acelui sat. Iar pe cînd îi dojeneam, unul din ei îmi răspunse obraznic, că numai episcopul avea dreptul să-l mustreze și să-l pedepsească. Îmi mai spuse să-mi văd de treburile mele și să-mi țin în frîu pandurii mei, care sînt mai răi decît tîlharii. Atunci poruncii cîtorva țărani să facă o groapă în biserică, îndărătul altarului, și după ce o săpară, spusei ticălosului de popă : În acest sfînt locaș ai citit sătenilor tăi sfînta Evanghelie, în care stă scris că preoții sînt urmașii apostolilor, sarea pămîntului, luminătorii norodului, păstorii turmei lor, pentru care, la vreme, trebuie să-și jertfească și viața. Iar tu, nemernicule, după cele ce ai făptuit, nu mai ești vrednic să fii pastor. De aceea te voi îngropa după altar, ca văzîndu-ți groapa, ceilalți preoți să nu facă și ei ca tine. Și-l împușcai, iar pe celălalt îl omorîi în bătăi, și-i azvîrlii pe amîndoi în groapă. Apoi poruncii o ciorbă de iepure și o mîncai cu atîta poftă, că n-oi uita-o cît oi trăi.

Ilarion se înfioră : sufletul îi era turburat. El era p-aci să-l pizmuiască pe Vladimirescu, care tălmăcea Sfînta Scriptură și mînuia sabia cu două tăișuri a dreptă-

ţii cu atîta brutală simplicitate. Pandurul nu cunoştea îndoiala. Prăpăstiile contrazicerii nu se deschideau înainte-i, precum se deschid la fiecare pas în calea unui gînditor mai învăţat în alé filozofiei, cînd vrea să deosebească dreptatea de nedreptate, să le urmărească pînă în ultimele lor consecinţe şi să făptuiască deopotrivă cu ele.

XVII

Paşaua de la Silistra trimise, la cererea Adunării norodului, cîţiva efendi la Cotroceni. Dar pitarul Iancu Jianu şi căminarul Borănescu, mesiţii Divanului, erau să se înapoieze numai după întoarcerea efendilor la Dunăre.

Turcii aduceau un butoi de vin negru de Cipru, lămîi, portocale, smochine şi cafea drept plocon Domnului Tudor. El avu cu dînşii lungi convorbiri şi îi plimbă în tabără, unde pandurii primiră pe falnicii osmanlii cu strigăte de : „Trăiască sultanul". După trei zile plecară, cu două şaluri de mare preţ şi o butcă cu doi telegari negri pentru paşaua. Li se dăduse şi o hîrtie, prin care Divanul şi capul Adunării norodului cereau iarăşi domni pămînteni pentru Ţările dunărene.

Sosirea efendilor stîrni mare nemulţumire la Colentina. Grecii erau acuma încredinţaţi că Tudor Vladimirescu era înţeles cu turcii împotriva lor. Arhiul îşi ridică tabăra şi plecă la Tîrgovişte cu armata sa, de astă dată în marşuri mai grăbit.

O spaimă cumplită apucă pe boieri. Chemară pe Udritzky la Divan şi îi spuseră că toate hotărîrile pe care, după cum se părea, le luaseră în înţelegere cu slugerul Tudor, le luaseră numai siliţi. Unul din ei plecă la Ipsilanti ca ajutant. Un altul însă, vornicul Scarlat Grădişteanu, se certă cu evangheliştii ceilalţi, îi mustra pentru purtarea lor nepatriotică, strigă că mai bine îi venea să vadă un pandur pe scaunul domnesc, decît un „scotocilă" sau un „mormoloc", — acestea erau poreclele celor din urmă voievozi, — sau decît o „vulpe", un „porc", un „emetic" sau un „panglicar", porecle a cîtorva divaniţi, — se

aruncă în butea lui şi plecă la Cotroceni, unde aduse slugerului ştirea că de astă dată boierii aveau de gînd să fugă de-a binelea.

Domnul Tudor trimise, fără zăbavă, pe căpitanul Ioniţă Bălănescu cu trei sute de panduri la Bucureşti, ca să prindă pe boieri şi pe mitropolit şi să-i închidă într-o casă lîngă Dîmboviţa, în partea dinspre miazănoapte a oraşului. Casei i se zicea „Belvedere", şi era a boierului Dinicu Golescu, unul dintre oamenii cei mai luminaţi şi cei mai culţi de pe vremea lui, dar care de săptămîni părăsise ţara cu familia sa şi se afla la Braşov.

Belvedere era în bătaia tunului celui mare de la Cotroceni, cu care zilnic se făceau încercări. Pandurii cereau pe Gheorghe Lazăr, ca să-l aşeze : „Să vie „neamţul" să ne îndrepte tunul". Ceea ce făcu cu atîta dibăcie, încît ghiuleaua căzu într-o zi în mijlocul curţii de la Belvedere. Casa se cutremură şi mai multe ferestre se sparseră. Celor închişi le îngheţă sîngele în vine ; tremurînd, ei căutară pe căpitanul Ioniţă, care şedea liniştit în odaia sa. Pesemne el ştia dinainte ce era să se întîmple, deoarece dăduse poruncă să nu iasă nimeni din casă. El zise boierilor :

— Nu vă speriaţi. Domnul Tudor a vrut doar să vă dea o dovadă că nu v-a uitat.

Boierii atunci, scoşi din fire, se gîndiră să ceară ajutor şi să fugă. Slugerul închisese la Belvedere şi pe cîţiva grămătici, căci le trimitea hîrtii ca şi mai înainte. Unul din aceştia, cu toată straşnica supraveghere a pandurilor, izbuti să meargă la căpitanul Sava şi să-l înduplece să scape pe boieri, dîndu-i o mare sumă de bani. Trecuse noaptea prin Dîmboviţa, care curgea prin grădină.

Ioniţă Bălănescu, însă, descoperi a doua zi lipsa grămăticului şi trimise răspuns la Cotroceni. Şi cînd căpitanul Sava, cu patru sute de arnăuţi, se ivi noaptea înaintea Belvederei, Ioniţă Bălănescu îi spuse că primise poruncă să-i predea pe boieri, însă scurtaţi de o palmă. Şi că încunoştiinţase şi pe boieri de aceasta. Astfel nimeni nu se mai gîndi la fugă.

Domnul Tudor îşi urmări izbînda, ameninţînd pe Sava cu armele, dacă nu ar părăsi pe dată mitropolia şi mînăstirile întărite. Radu-Vodă şi Mihai Viteazul. Grecul cu

oamenii săi se retrase atunci în hanurile Şerban-Vodă şi Sfîntul Gheorghe.

Domnul Tudor arătă cu pumnul încleştat Belvedere şi zicea episcopului de Argeş :

— Iacă, avem clopote şi boieri. Clopote şi boieri.

Aceasta fu în sfînta noapte a Învierii, pe cînd se duceau la biserică. Ilarion nu răspunse. El citi slujba cu deosebită sfinţenie şi înfocare, căci azi simţea mai adînc şi mai dureros ca oricînd marea taină a vieţii, lupta pentru a găsi calea cea dreaptă şi bezna în care sta ascunsă pricina acestei lupte, de care Dumnezeu nu voise să scape omenirea. Şi se cutremură cînd rosti de trei ori, în faţa iconostasului, cuvintele :

— Veniţi de luaţi lumină.

Domnul Tudor, cu lumînarea în mînă, fu cel dintîi care se apropie de el. Episcopul, căutîndu-i privirea, îi zise :

— În sufletul tău e atîta lumină cît şi întuneric. Vrei dreptate, dar o vrei cu mînie, — şi fu nevoit să se gîndească la locul unde stătea, ca să nu suspine din greu. Stătea între două sfeşnice mari de argint, în care ardeau lumînările de Paşte cu miros de miere, stătea aci ca locţiitorul lui Christos, aducătorul de lumină, şi nu putea răspîndi adevărul strălucitor altfel decît scînteie cu scînteie, din lumînare în lumînare. Nu izbutise să aprindă azi, în sufletul lui Tudor, nici cea mai mică rază de pace.

Căci tocmai azi se înfăţişau minţii lui Vladimirescu chipuri care îl turburau adînc. Olteanu se gîndea, de cîte ori noaptea Învierii, în cursul anilor, îi dezvăluise pricina luptei crîncene pe care o începuse. Vedea boieroaicele, stricate de înrîurirea fanarioţilor, venind la sfînta slujbă, gătite, sulemenite, învăluite într-un nor de miresme ; pentru ele bisericile ajunseseră locuri prielnice dragostelor lor ; intrau vorbind şi rîzînd, urmate de privirile galeşe ale craidonilor şi chefliilor. Biserica doar mărea farmecul uneltirilor lor pătimaşe, pentru că nu-i călcau pragul adeseori, şi pentru că superstiţia, rămăşiţă a unei vremi de credinţă, mai pricinuia fiori plăcuţi acestor necredincioşi. A doua zi ei se întrebau unii pe alţii. „Ai petrecut bine la Înviere ?“ Tudor se gîndea cum nu se prăbuşiseră bolţile bisericilor de atîta hulă şi păcate. Văzu însă năruindu-se o altă biserică, dărîmată cu groaznică mînie, şi în-

gropind pe cei care se adunaseră într-însa ca s-o batjocorească. Aceasta era biserica pe care dragostea poporului o zidise domnitorilor săi, pe care dragostea domnitorilor o clădise poporului. Căci de mult nu mai era nici o legătură între țăranul credincios și ciocoiul cinic.

După Domnul Tudor, celelalte căpetenii se îndreptară către episcop. Din ce în ce se ridica mai mult zăduf de la lumînările de Paște, așa încît altarul cu săpăturile sale minunate în stejar înnegrit și cu icoanele zugrăvite în fețe vii, se zărea ca printr-un val sclipitor, în curînd naosul întreg al bisericii se umplu de lumină, și cei dinăuntru trecură scînteia miilor de panduri rînduiți în curtea mînăstirii.

Și iarăși sunară clopotele, și, însoțiți de cîntece, preoții ieșiră din biserică, spre a ține slujba Învierii sub cerul deschis. Crucea, evanghelia și icoana Învierii fură așezate pe masă în curte. Și episcopul păși împrejurul acestui altar, închinîndu-se și tămîindu-l cu cădelnița, care zăngănea ușor. Apoi citi capitolul cel din urmă al evangheliei de la Sfîntul Matei. Iarăși zăngăniră lanțurile de argint ale cădelniței și, în sfîrșit, răsună vestea mîntuitoare : „Christos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd". Episcopul o cîntă de trei ori, de trei ori ceilalți preoți, de trei ori dascălii. Melodia se ridica, crescînd ca vîntul de primăvară, cîntată de voci din ce în ce mai multe și mai puternice.

Domnul Tudor, care plecase fruntea sub povara gîndurilor grele, ridică capul. De jur împrejurul lui stăteau oameni cu chipuri grave luminate de lumînările pe care le țineau în mînă. Stăteau, nemișcați, tăcuți și evlavioși, cu acea măreție a țăranului român, care e neclintită ca măreția morții. Atunci îi crescu inima pandurului. El credea în viitorul neamului său.

— Christos a înviat, zise el, și sărută pe căpitanii săi.

— Adevărat a înviat, răspundeau ei.

Clopotele ridicară pentru a treia oară sărbătorescul lor glas de aramă, și bubuitul tunurilor, trase în tabără, zgudui pămîntul din curtea mînăstirii.

Domnul Tudor, preoțimea și căpitanii se urcară în sala arhondaricului, unde era masa pusă.

Un pandur aştepta pe sluger, cu un coş mare plin de cozonaci şi ouă roşii.

— Măria Ta, zise el, azi m-am întors din satele unde am fost să cumpăr fîn. Acolo femeile alergau după mine şi strigau :

— Na, Ioniţă, să fie pomană lui Tudorin, că ne-a scăpat de bir. Iartă-mă, Măria-Ta, aşa zic femeile, ele nu ştiu.

— Şi de ce n-ar zice aşa ? răspunse Tudor Vladimirescu, întinzînd mîna, peste darul de Paşte, ca într-o mişcare de binecuvîntare, oare nu sînt eu dintr-ai voştri ?

Pe cînd auzeai binecuvîntări şi mulţumiri în părţile ţării ocîrmuite de dregătorii lui Tudor, plîngeri din ce în ce mai jalnice din cele patru judeţe carpatine, unde se încuibase Ipsilanti şi unde ridica biruri după biruri. Pe lîngă aceasta se mai purta şi fiecare căpitan de arnăuţi ca un stăpîn atotputernic, aşa încît ţăranii fugiseră în munţi, şi plugari pe cînd aproape nu se mai vedeau.

Hakenau scria de la Sibiu la Viena : „Jalea şi silnicia, care prin aceste întîmplări s-au năpustit asupra ţării, au rănit pe paşnicii şi nevinovaţii ei locuitori aşa de greu şi de adînc, încît, de va ţine mai mult timp starea aceasta neputincioasă, nici peste o jumătate de veac nu se vor putea întrema frumoasele provincii de lîngă hotare".

Dar turburarea şi învălmăşeala mai crescură. De la Ţarigrad sosi ştirea groaznică că Poarta chemase la arme împotriva grecilor pe toţi bine-credincioşii săi supuşi şi că se răzbuna straşnic şi fără cruţare pe eterişti.

Boierul Scarlat Grădişteanu aduse slugerului Tudor o scrisoare primită de la Constantinopole, care glăsuia astfel : „Înainte de toate, trebuie să-ţi spun că sultanul a hotărît să-l cruţe pe Tudor Vladimirescu, dacă acesta aşază iar liniştea în Principate şi desfiinţează pe eterişti. Dar boierii, care au dus poporul în aşa hal, sînt în mare primejdie.

De cînd a sosit vestea răscoalei grecilor din Morea, furia sultanului e nemărginită. Sfetnicul său este ministrul afacerilor străine, Khalet Efendi, poreclit şi Robespierre, pentru că şi-a luat drept pildă pe acest francez însetat de sînge, pe care l-a cunoscut pe vremuri la Paris, unde a

fost trimisul extraordinar al Porții. În ziua de 4 (16) aprilie a început să măcelărească pe evgheniștii și pe preoții de prin insule. Peste cîteva zile Poarta a dat patriarhului porunca să trimită la Divan pe toate mădularele Sfîntului Sinod. Preoții au știut pe dată ce-i așteaptă. Au intrat în biserica patriarhului, s-au împărtășit și s-au dus la moarte cu resemnare. Întîi au fost aruncați în temniță și schingiuiți, pe urmă au fost duși pe o corabie și spînzurați, unul cîte unul, în odăjdiile lor, în fața satelor creștine de pe malul drept al Bosforului. Grigore, patriarhul, se miră, cum nu-i venea și lui ceasul. Sosi rîndul dragomanului Porții, al beizadelei Constantin Moruzi, cel mai învățat și cel mai curtenitor dintre fanarioți. Pe dînsul l-au dus înaintea ferestrelor zăbrelite ale unui chioșc împărătesc, după care ședea Padișahul, și Moruzi strigă tare, pe turcește: „Sultan sîngeros, sultan nedrept, sultan mișel! A venit ceasul cel din urmă al puterii tale, cruzimile tale vor fi pedepsite, Dumnezeu va răzbuna poporul meu!" Și îndată căzu capul dragomanului. Și fratele său, beizadea Niculae, a fost tăiat în fața sultanului Mahmud. În sfînta zi de Paște l-au ridicat în sfîrșit și pe patriarh. Tot atunci fu numit urmașul său, și pe cînd Evghenie cel nou ales citea slujba cu inima grea, l-au spînzurat pe Grigore, la poarta patriarhatului, abia la o sută de pași de biserică. Benderli-Ali-Pașa, noul mare vizir era de față, însoțit de două mii de ieniceri; el ședea pe un scaun, înaintea ușii patriarhatului, trăgînd tutun, și cînd ridică mîna, bostangi-pașa, capul călăilor, se apropie de martirul care se ruga lui Dumnezeu, cu ochii ridicați spre cer, și răcni: „N-ai împins tu, tîlharule, pe robii sultanului la răzvrătire? N-ai pus tu la cale răscoala raialelor necredincioase? Ești un cîine rîios și un vînzător". Asta a fost judecata. După aceea, Prea Sfîntul fu ucis. L-au lăsat trei zile spînzurat la poarta patriarhatului, batjocorit de turci și de ovrei. Aceștia la urmă l-au scos, l-au tîrît pe străzi și l-au zvîrlit în mare. Unul dintre ambasadorii străini a mustrat Divanul pentru această nemaipomenită barbarie. I s-a răspuns: „Nici muftiul n-ar fi scăpat de aceeași soartă, dacă ar fi uneltit împotriva sultanului, cum o făcuse patriarhul". Ienicerii au început să împuște după placul lor, și mulți oameni au fost uciși astfel în două zile. În urma acestor întîmplări tragice

am pierdut orice nădejde. Nu pot să-ți spun în ce groază trăim, mai ales acei dintre noi care au fost față la uciderea Sfîntului Sinod. Pare că l-ar fi răstignit din nou pe domnul Christos. Toți plîng și suspină. Ovreii își rîd de noi. Evropenii strigă îngroziți că aceste fapte sînt o batjocură pentru toate bisericile creștine. Poarta, de nouă zile, nu găsește pe nimeni care să primească locul de dragoman. Sultanul e scos din fire, căci în fiecare zi sosesc știri de noi răzvrătiri printre creștini ; răscoala pare că s-a întins pînă în Tesalia.

Ienicerii sînt foc împotriva lui Mahmud și a preoțimii mahomedane și amenință să-l facă bucăți pe căpitanul, care ține cu sultanul. Ei zic că padișahul e de vină, căci el a lăsat lucrurile în voia întîmplării, ca să mulțumească pe slujbașii hrăpitori. Într-un cuvînt, orașul s-a prefăcut în iad. Să nu aștepți să-ți scriu des, nu știu de azi pînă mîine ce voi face și unde mă voi afla. Chemarea la arme a ostașilor este o pacoste pentru țară, și totuși turcii se tem de tăria romeilor pe mare. Acum ți-am scris destul, trage și tu din scrisoare concluziile tale, pentru mai mult nu-mi ajunge hîrtia. Mi s-a oprit și mintea ; mai bine mort decît să trăiești așa".

Domnul Tudor după ce citi această scrisoare, se plimbă mult timp, furtunos și tăcut, prin odaie.

Ilarion, care era singur cu el, îl privea cu încordare și cu adîncă turburare. În această grozavă întorsătură a lucrurilor, nu vroia să apese asupra hotărîrilor căpitanului de panduri, nici printr-un cuvînt, nici măcar printr-o exclamație. Avea încredere în el.

Deodată, Domnul Tudor se opri și zise :

— De acum să mergem împotriva turcilor, și ochii lui erau senini cum nu fuseseră de mult.

Ilarion sări în sus.

— Să-ți ajute Dumnezeu ! strigă el.

— Doamne sfinte, zise pandurul, în sfîrșit am să răsuflu. Căci simțea că acum începe lupta. Oștirea turcească trebuia să sosească în curînd, nu numai spre pedeapsa răzvrătiților, ci pentru că Mahmud voia fără îndoială să scape de ieniceri, de acea tagmă fioroasă, pe care sultanii o întocmiseră pentru paza lor, și de care tremurau acum

Cel dintîi bine pe care turcii îl făceau atunci poporului românesc era să nimicească pe eteriști, al doilea, să-l învețe iar cu lupta.

Scrisoarea serdarului Solomon, sosită de la Craiova după cîteva zile, dovedi că această gîndire era curat românească și pandurească. El scrisa Domnului Tudor că cu uciderea patriarhului stîrnise o mîhnire și o mînie adîncă printre panduri care nu mai doreau altceva, decît să se bată cu turcii. El și trimisese două sute de oameni împotriva unei cete de tîlhari turci, care năvăliseră în Mehedinți, prădase casele pandurilor și ucisese pe rudele lor. Turcii fuseseră izgoniți, și mai mulți dintre ei omorîți. Patru panduri își pierduseră viața. Se zicea că trupele din cetățile turcești erau cît pe-aci să treacă Dunărea. Atunci, el, Solomon, era silit să se retragă la Cozia, căci trupele lui erau puține la număr. Și rugă pe Domnul Tudor să-i scrie acolo.

Căpitanul Sava venise la Cotroceni turburat și frămîntat. Voia să știe ce va face acuma slugerul.

— Voi rămîne creștin, răspunse Domnul Tudor, îndreptînd privirea sa limpede către celălalt.

Ochii grecului jucau neliniștiți ; ar fi voit să pătrundă pînă-n fundul sufletului românului, și să-i ascundă pe al său. Dar nu izbuti. La multe poate omul să înșele pe semenul său, numai la dezamăgire nu ; ea se așterne pe chip, pe voce și pe mișcări ca ceața de priveliște. Nu prigonirea creștinilor la Țarigrad îl scotea din fire pe căpitanul Sava, ci vedea cu jale că Calimaki, al cărui om era, numai avea decît puțină nădejde să se urce pe scaunul Țării Românești. De aceea, arnăutul își căuta un alt ocrotitor, și încerca acum la poarta lui Tudor. Și acesta îl prinsese cu răspunsul :

— Voi rămîne creștin.

— Cum așa ? întrebă Sava să dai mîna cu Ipsilanti ?

— Nu dau mîna cu nimeni.

— Dar turcii nu te amenință pe tine ? De ce nu primești atunci ceea ce-ți cere Poarta să faci ?

— Oare știi tu ce-mi cere ?

Grecul se umflă în pene.

— Vezi bine că știu. N-ai aflat că pașaua de la Silistra mi-e prieten ! Ce zici de asta ?

Domnul Tudor tăcu pentru cîteva clipe, și pe urmă zise :

— Iacă, îți zic să aștepți cu mine la porțile Bucureștilor pe turcii care vin peste Dunăre.

Sava cu greu înăbuși o înjurătură.

— La ce te gîndești, strigă el, aci pe șes ? Apoi paza Bucureștilor mi-a fost încredințată mie, nu pot să-i las pradă jefuirii, care fără doar și poate ar urma înfrîngerii noastre.

Domnul Tudor își încruntă sprîncenele, o dungă se săpă între ele, dreaptă și neagră, pe fruntea lui.

— Și acest neam creștinesc și românesc, zice el încet, stă sub paza mea.

Grecul plecă înfuriat.

Orașului însă îi arătă un alai, de care nimeni nu știa ce scop avea. Deocamdată îi venea la socoteală lui Sava să dea dovezi de simțiri creștinești. Puse pe doi episcopi să sfințească un steag, pe care-l avea de mult în casă ; steagul era alb, cu chipul însîngerat al mîntuitorului răstignit, și dedesubt se vedea un preot în odăjdii, din gura căruia ieșeau cuvintele : „Juрați pe acest sînge, să luptați împotriva oricăruia care n-ar crede într-acesta". Arnăuții lui Sava jurară, unii pe sîrbește, alții pe grecește, credință patriei și religiei, și după aceea steagul însoțit de preoți și de cinci sute de ostași, fu plimbat prin tot orașul, prin mulțimea care zgîia ochii, iar Sava umbla după el posomorît, și cu capul plecat. Chiar în ziua aceea se retrase din București cu trupele sale și se așeză în două mînăstiri la marginea orașului.

Aceste mișcări ostășești, care, fie la sosire, fie la plecarea trupelor însemnau primejdii de prădări pentru locuitori, supărară rău pe bucureșteni. Cu atît mai mult cu cît și pandurii păreau dați dracului, necăjind pe orășeni și furînd cît puteau. Mai veniră și fugarii din Tîrgoviște. Adunătura de haimanale, care era printre eteriști se temea de răzbunarea și cruzimea turcilor. Ipsilanti trimise un ofițer după ei, cu o scrisoare către Domnul Tudor, prin care-l ruga să-i dea ajutor pentru prinderea dezertorilor.

În urma acestor întîmplări, Domnul Tudor îndepărtă din oștirea sa pe toți străinii, trecînd șase sute de sîrbi, bulgari și muntenegreni sub comanda lui Hagi Prodan și Makedonski, pentru paza mitropoliei.

La Cotroceni nu conteneau înfricoşatele certuri cu căpitanii, cărora Domnul Tudor le cerea să împiedice hoţiile pandurilor. Bănuielile lui izbucneau cu mînie, de cîte ori un oltean intra în vorbă cu un arnăut.

— Umblă molima trădării ! răcnea Vladimirescu. Ce se făcură scrisorile mele ? Cele din urmă răvaşe le trimisei la Silistra ascunse în beţe găunoase. Dar se vede că nici o pază nu mai e de folos. Nici paşaua, nici Iancu Jianu nu răspund. Şi nici nu vine Iancu Jianu. Şi cîtă nevoie am de dînsul. Ani de zile a dus pe blestemaţii săi de haiduci astfel încît îl ascultau dintr-o privire. Şi cinstiţii mei căpitani nu pot ţine rînduială printre pandurii lor. Ba mai şoptesc cu Hagi Prodan, sîrbul şi cu Makedonski, grecul, şi mîrîie împotriva asprimii mele.

Ilarion încercă să-l înduplece.

— Îi văzui cu ochii mei, îl opri slugerul, pe Oarcă, pe Cuţui, pe Urdăreanu şi pe Enescu, doi bătrîni şi doi tineri.

— Dar nu i-ai auzit, şi în Hagi Prodan ai încredere.

— Nu mai am încredere în nimeni ! răcni Domnul Tudor.

— Trebuie neapărat să pleci din Bucureşti, grăi episcopul, şi să te lupţi cu turcii.

— Aşa-i, întări pandurul cu un suspin de uşurare.

Numai nădejdea luptei putea să-l potolească. Sufletul său era gata de furtună. Cele două luni de domnie în Bucureşti fuseseră o sarcină groaznică pentru Domnul Tudor ; ele îi aduseseră cu vîrf şi îndesat turburări politice, zavistii josnice şi mişelii, care, chiar împărţite pe ani îndelungaţi, ar fi fost o povară destul de grea pentru căpetenia unui stat. Toate relele, împotriva cărora el se ridicase, i se dezvăluiseră aci cu cea mai mare străşnicie, ţinîndu-i calea cu o ură înverşunată. Şi ceea ce îi venise mai greu firii sale de ostaş era că fusese silit să apuce calea întortocheată a daraverilor politiceşti.

În ziua de 13 mai sosi la Bucureşti ştirea că trupe turceşti trecuseră Dunărea la Giurgiu şi la Silistra.

Atunci Domnul Tudor porunci să se aducă boierii de la Belvedere la Cotroceni.

Ceea ce auzind aceştia, strigară îngroziţi :

— Vrea să ne taie ! Dar căpitanii escortei îi liniştiră ; de altmintrelea, boierii n-aveau încotro, trebuiau să meargă.

Întrevederea cu căpetenia pandurilor fu plină de ură. Boierii stătuseră muţi, abia răspunzîndu-i la salut. Şi el, fără multe cuvinte, puse înaintea lor o hîrtie, pe care le ceru să o iscălească. Cînd unul din ei întrebă, ridicînd sprîncenele, ce înseamnă aceasta, Vladimirescu îi zise :

— Citeşte tare, arhon vornice.

Era o protestare către împăraţii adunaţi la Laibach, împotriva năvălirii turcilor pe pămîntul românesc, şi împotriva eteriştilor, ale căror fapte nemaipomenite în ţara străină erau arătate în toată desfrînarea lor. Şi deoarece boierii iară nu puteau alege altă cale, tăcură şi iscăliră.

Domnul Tudor le zise apoi :

— Sfinţia sa episcopul de Argeş şi doi grămătici pleacă astăzi ca să ducă această protestare la Laibach. D-voastră sînteţi slobozi să plecaţi şi să vă duceţi la rudele d-voastră în ţara nemţească. Ştiţi că lor le-am înlesnit totdeauna trecerea graniţei. Eu merg în Oltenia, cu toată Adunarea norodului, şi mă voi întări în mînăstirile de acolo, pe care le ţin pandurii, şi unde am strîns zaherele. De o vrea Dumnezeu, am de gînd să mă ţin multă vreme aşa, pînă ce voi sili pe turci să dea ţării drepturile, pe care prin mine le-a cerut norodul de la Poartă. Plecaţi sănătoşi şi fiţi pe pace. Să vă lumineze Dumnezeu şi să vă facă să iubiţi ţara din toată inima. Şi siliţi-vă, chiar la Braşov, să lucraţi pentru dobîndirea drepturilor ei.

Nimic din această cuvîntare nu plăcu boierilor, mai ales cum apăsa acest mojic pe cuvîntul norod, făcîndu-l pe acest norod să „vrea" şi să „ceară". Într-adevăr, o parte a omenirii înnebunise. Şi monarhii, care se sfătuiau la Laibach cum să biruiască această nebunie, făceau o faptă măreaţă. O jalbă „cuminte" li se putea trimite de la Braşov.

Prăpastia între căpetenia pandurilor şi boierii ţării rămase aceeaşi. Deşi Tudor Vladimirescu nu dăduse nici o dovadă de radicalismul galic, care răsturnînd pe Dumnezeu cerea „libertate, fraternitate şi egalitate", deşi el

nu vroia decît „dreptate", acea dreptate care nu desființează deosebirile de treaptă, dar făurește legături de omenie între ele, totuși, în ochii boierilor, slugerul nu era decît un schismatic și un rebelist. Nici unul dintre ei nu înțelese pe deplin gîndirea sa înaltă și cumpătul cererilor sale, nici unul nu-l ajuta cu trup și suflet.

După plecarea boierilor, bătca episcopului de Arges trase la scară. Tudor Vladimirescu și Ilarion coborîră treptele arhondaricului, mînă în mînă. Și olteanul grăi, cum grăise cu două luni înainte, cînd prietenul său veni la Ciorogîrla :

— Înaintea lui Dumnezeu vei răspunde, că m-ai împiedicat să tai pe cîinii de ciocoi. Aș fi vrut să trimit împăraților măcar zece dintre ei umpluți cu paie. De vor avea iarăși puterea în mînă, vedea-voi ce vor face cîinii. Atunci să te gîndești la mine.

Iar Ilarion răspunse :

— Îți spusei odată : cine cu sabia lovește, prin sabie piere. Și de ai asculta de mine, ai pleca și tu, pentru că grecii vor să te omoare, cum au vrut să mă omoare și pe mine. Și ochii i se împăienjeniră ; în acest ceas de despărțire, el nu se gîndea decît la prieten.

Acesta însă nu se gîndea niciodată la sine. El ridică mîndru capul :

— De-or fi mai tari ca mine, lasă-i să mă omoare. Sînt român, nu sînt ciocoi să dosesc. De mult mă îmbrăcai cu cămașa morții.

Ilarion strînse pe pandur la pieptul său.

Și Domnul Tudor îmbrățișă și sărută pe preot.

În trăsură, episcopul zise către grămăticul său, pe cînd lacrimile îi curgeau în barbă :

— Mare om va pierde țara, dacă-l ucid grecii.

Din curtea mînăstirii Cotroceni, în ziua de 15 mai, ieșeau pandurii cîrduri, cîrduri, și după ce se înșirară la rînd de-a lungul zidurilor, trecu și Domnul Tudor sub bolta joasă și lată a porții.

Ochii tuturora erau îndreptați către dînsul. Vestise oștirea prin căpitanii săi, că, înainte de plecare, va împărtăși Adunării norodului gîndul și scopul său. Și era atîta

liniște printre oameni, încît se auzea cîntecul păsărilor din pădure.

— Fraților, grăi Tudor Vladimirescu, pînă acum încercai să nu vă stric cu turcii și le cerui numai ale noastre sfinte drepturi. Răbdai multe, ca să nu ne ia drept răzvrătiți. Rugăciunile noastre însă nu fură ascultate, turcii vin ca dușmani la București. Noi trebuie să părăsim orașul și să ne căutăm loc mai potrivit ca să ne luptăm cu dînșii. De astă dată, fraților, dăm în carne de turc.

Cu toată liniștea gravă a pandurilor, un freamăt trecu printre rîndurile lor, și chipul Domnului Tudor se însenină. Turcii de azi, urmă el, nu sînt cei cu care mulți dintre voi se bătură la Cladova și la Fetislam, acu zece ani. Ei sînt slăbiți, oștirea lor nu e decît o adunătură de oameni fără căpătîi, căci răzvrătirile din Turcia și Serbia au sleit puterile păgînilor. Noi însă, cu ajutorul lui Dumnezeu, am crescut în număr și ne-am întărit în credință.

Pandurii nu strigară, aceasta nu era în obiceiurile lor, însă ascultară cu rîvnă poruncile căpitanilor și retragerea din Cotroceni fu o pildă de ordine și de precizie militară. Toți erau sătui de tabără în fața Bucureștilor, atît de primejdioasă moravurilor și bunei orînduieli, cu toată munca și mustruluiala, din care Domnul Tudor nu slăbea trupele, căci otrava grecească se prefirase peste tot. Povața iscusită dată de Sofiana Pantas pare că era urmată de fiecare pandur și de fiecare arnăut. Căpitanii și cei mai buni dintre olteni simțeau de mult că numai lupta putea să scape noroadele de stricăciune.

Dar și puținii locuitori rămași în București se bucurară de plecarea pandurilor, deși sosirea turcilor era aproape. Căci nu trecea zi de la Dumnezeu, fără ca oșteni furișîndu-se de la Cotroceni, să nu-i calce în casele lor. În sfîrșit, le dădeau ei tot ce mai aveau, chiar arme și cai, ca să scape de dînșii. Prea puține erau curțile pe care le cruțau. Casa episcopului de Argeș era una dintre ele. Dar în dimineața de 15 mai, două zile după plecarea lui Ilarion, o ceată de panduri bătu deodată la poartă. Mitică țiganul veni în fugă. Ei cerură să li se deschidă. Feciorul se împotrivi, și se iscă o ceartă zgomotoasă, pînă ce sosi bătrîna Dobrina cu porunca boierului Dumitru să vie

oamenii la el. Slugile credincioase priveau una la alta, îngrijorate, dar nu îndrăzneau să iasă din cuvîntul stăpînului. Pandurii însă, cînd aflară că-i cheamă căpitanul Jianu, care zăcea bolnav aci, o înmuiară, şi se înşirară unul după altul, la spatele servitorilor care-i duseră în grădină. Acolo îşi scoaseră căciulile.

Sub umbra copacilor, Dumitru Jianu zăcea pe un pat ; era galben ca ceara, doar rana, abia vindecată, îi ardea pe frunte, deasupra ochiului stîng. Tînărul era prea slab, ca să se mişte, vocea-i era stinsă, dar capul său, ridicat pe perne multe, era tot mîndru.

— V-a trimis Domnul Tudor să mă chemaţi ? întrebă el, şi pentru că ei nu răspundeau, el urmă : Să-i spuneţi că-i cer iertare, să-i spuneţi că mi se rupe inima că nu pot fi lîngă el, dar cum voi sta în picioare, vin la Adunarea norodului, oriunde s-ar afla, chiar de ar trebui să trec prin carne de turc şi de zavergiu.

Dobrina stătea la spatele „boierăşului" ei şi îşi făcea cruce, căci vedea cum două pete roşii îi ardeau pe obraji.

— Voi însă, zise el, să-i faceţi praf pe ieniceri, iar pe greci, — încercă în zadar să se ridice şi mai sus pe perne, căci i se înecă răsuflarea, — pe greci să-i împuşcaţi oriunde i-aţi găsi.

În această clipă sosiră Urdăreanu şi Enescu.

Dumitru se sili să le întindă mîinile amîndouă, şi-i întrebă :

— Aţi venit şi voi să mă luaţi ?

— Cum să te luăm ? Am venit să-ţi zicem rămas bun, strigă Urdăreanu, dar e bine că-i întîlnirăm pe ăştia, şi se întoarse cu asprime către panduri.

— Pe ăştia ? şopti bolnavul.

Atunci Ene Enescu, liniştit şi poruncitor, făcu un semn lui Urdăreanu, făcîndu-l să înţeleagă că-şi lua asupra sa toată pricina, şi pe cînd Ion se pleca la Dumitru, el schimbă cu pandurii cîteva cuvinte scurte şi cu glas pe jumătate. Apoi se apropie şi el de pat şi zise :

— Oamenii acuma se duc şi ne aşteaptă afară.

Aceştia plecară zicînd bolnavului :

— Să ne vedem sănătoşi, căpitane — să dea Dumnezeu să ne duci în curînd împotriva turcilor, — şi a

grecilor, adaose unul, arătînd că luase aminte cuvintele lui Dumitru Jianu.

Cînd, ceva mai tîrziu, tinerii căpitani își luară și ei rămas bun, Dumitru nu-și avea cunoștința. Degetele sale slăbite rătăceau pe plapomă, și buzele sale uscate rosteau mereu aceleași cuvinte :

— Zambile albastre, zambile albastre.

Dobrina zise plîngînd :

— A fost peste puterile sale, iar l-a apucat fierbințeala.

Prietenii plecară, în tăcere și adînc mișcați. Mitică le povesti toată întîmplarea.

În afară de cei doisprezece panduri, care intraseră în grădina episcopului, se mai aflau vreo cincizeci de olteni înaintea porții. Tinerii căpitani fuseseră trimiși ca să găsească și să aducă la Cotroceni, cu ajutorul unor panduri mai bătrîni, pe toți ostașii pripășiți prin oraș.

— Te rog, zise acuma Enescu, să nu le mai zici nimic. Vezi și tu că sînt gata să ne asculte.

De aceea, Urdăreanu strigă numai cu glas răsunător :

— Stupai ! și căpitanii o luară înainte, urmați în tăcere de panduri.

Peste cîtva timp Urdăreanu întrebă :

— Ce-ți spuseră oamenii în grădină, la Dumitru ?

— Ce să spuie, au încurcat-o, răspunse Enescu, le era rușine. Au fost mișcați cînd l-au văzut pe Dumitru bolnav.

— Nu sînt răi, izbucni Urdăreanu furtunos, au intrat în mare ispită, nu e bine să te porți cu ei ca și cînd ar fi tîlhari.

— Nu sînt răi, întări Enescu.

— Mare păcat pentru noi e plecarea episcopului. Numai el izbutea cîteodată să-l potolească pe sluger.

— Pentru că e iubitor de oameni.

— Ascultă, Ene, zise Urdăreanu gînditor, și Domnul Tudor iubește țara și tagma pandurească. De ce atunci e atît de crud ?

— Pentru că iubește dreptatea și mai mult, și din pricina ei uită că are a face cu oameni.

Olteanul privi mirat pe prietenul său și zise încet, cu toată inima, aproape cu evlavie :

— Vrea să zică tu, cînd taci, faci filozofie ?

Celălalt oftă adînc şi zise pătimaş :

— Doamne, mi-aş da toată filozofia pentru un pic de... şi se opri, ca şi cum s-ar fi temut să zică prea mult.

Dar Urdăreanu urmă :

— Pentru ce ?

— Pentru o bătălie, zise Enescu, fie împotriva turcilor sau a grecilor, sau a lumii întregi. O bătălie în care să scap odată de viaţă.

Urdăreanu tăcu o vreme, apoi zise :

— Orice ostaş e gata să moară ; dar mie mi-ar veni mai bine să trăiesc, şi apoi, voi să adaoge : să fiu fericit. Dar nu rosti aceste cuvinte, pentru că ştia că Enescu nu putea cuceri fericirea, la care se gîndea el. Şi nici Dumitru Jianu n-o mai putea cuceri. Din cei trei prieteni, numai lui Ion Urdăreanu îi era îngăduită nădejdea în dragoste. El oftă la gîndul durerii celorlalţi. Şi ca să schimbe vorba, şi pentru că ştia cît de neplăcută îi era lui Ene scormonirea dorului ce-i trudea inima, el zise : Cred că tot n-ar strica să le mai spui băieţilor cîteva cuvinte, şi întorcîndu-şi calul, strigă către panduri : Măi băieţi, acuma mergem la război pentru dreptate. Acesta este un război sfînt şi nu trebuie să-l necinstiţi cu hoţii. Hoţia e o ruşine, de care nu te spală nici măcar moartea vitejească.

— Aşa e, căpitane, aşa e, răspunseră oamenii, ne bucurăm şi noi că mergem la război. De, greşirăm şi noi. Ostaşul n-are ce căuta la Bucureşti.

Domnul Tudor preschimbă marşul de patru zile spre Piteşti într-o manevră de un fel deosebit, al cărei plan nu-l destăinui nimănui, şi în timpul căreia cea mai mică greşeală putea avea urmări groaznice, căci această manevră se făcea cu arme încărcate şi cu tunurile pregătite pentru tragere. Domnul Tudor porunci atacuri închipuite, ziua ca şi noaptea. El îşi încerca oştirea, şi cu toată asprimea lui, nu afla prilej de dojenire. Precum el însuşi era neobosit şi nu dormea decît două sau trei ore pe zi, în timpul popasului de după amiazi, aşa şi pandurii săi nu cunoşteau oboseala. Dînşii ca şi căpetenia lor aveau aceeaşi fire, îndurau primejdiile cu bună voie şi cereau cu foc partea lor din datoriile grele.

Domnul Tudor le cerea și mai mult.

Pe drum cînd călărea lîngă una sau alta dintre despărțirile oștirii, sau la popas, cînd stătea printre oameni, zicea :

— Nu ne-am sculat ca să jefuim pe frații noștri. Și turcilor și rușilor, ne-am plîns împotriva acelora care fură pe țărani, și acuma venim noi să ne arătăm la un fel cu jefuitorii. Ne-am legat cu jurămînt să murim mai bine decît să mai ducem o astfel de viață dosădită și nelegiuită. Cît timp vom asupri pe frații noștri, care vedeți că ne ajută și cu merindele, și cu căruțele lor, niciodată dreptate nu vom dobîndi. Pentru atare fapte vom fi huliți de Dumnezeu și de oameni. Cine dreptatea cere, dreptate să facă. Eu însă vă spun, de se mai plînge un țăran că i s-a furat cel mai mic lucru, sau că cu sila i s-a luat, să știți că îl ucid pe prădător.

În drum spre Pitești, Domnul Tudor ucise treizeci și trei de panduri și arnăuți. Pe cei mai mulți dintre ei îi împușcă cu mîna sa, sau îi doborî la pămînt cu buzduganul de tuci, ce-l purta agățat de șa ; ceilalți fură spînzurați de copaci, lîngă drum.

— Ne spînzură pentru o trîmbă de pînză, mîrîiau panduriii, cînd la Carcinov, alți doi flăcăi atîrnau de un stejar, în fața oștirii întregi, fiindcă furaseră pînză de la o țărancă.

Iar Domnul Tudor adună pe toți căpitanii săi în fața cîrciumii și le ceru să iscălească o hîrtie, prin care chezășuiau cu viața lor disciplina trupelor lor. Încruntați, dar supuși, unul după altul intrară în casă, unde hîrtia era așternută pe masă, și iscăliră.

Numai patru din ei lipsiră. Aceia, după ce auziră cererea lui Vladimirescu, se așezară la o parte, subt niște stejari, lîngă un puț, la marginea satului. Printre trunchiurile copacilor se vedea cîmpul nearat, acoperit cu flori, și, mai departe, șirul frumos al dealurilor.

Acești patru căpitani erau Oarcă, Cuțui, Urdăreanu și Enescu. Aceeași adîncă îngrijorare îi copleșea pe toți. Cel mai încruntat era Oarcă, el semăna mult cu Tudor Vladimirescu ; Cuțui oftă cu întristare, iar în ochii lui Urdăreanu ardea flacăra răzvrătirii. Enescu ședea pe un trunchi de copac răsturnat, cu capul în mîini, cu cotul

rezemat pe genunchi, și privea în jos așa de posomorît, încît neagra lui jale părea că întunecă chiar lumina soarelui, care pătrundea în valuri printre frunzișul încă fraged al stejarilor.

Oarcă zise :

— Ostașul nu trebuie să aibă altă voință decît aceea a comandirului său, și rău îmi pare că tocmai eu fui silit să vă dau vouă, tinerilor, pilda neascultării. Dar nu pot altfel. Mumele pandurilor nu și-au trimis băieții la streang, ci la război. Mă doare inima pentru ei. Și acuma o să ne vie și nouă, căpitanilor, rîndul. Unde mergem ?

— Nu putem într-alt fel, frate Oarcă, zise și Cuțui. De nu se mai încrede în noi, și nu vrea să creadă că ne străduim din răsputeri să ținem oamenii în frîu, atunci nici o hîrtie nu mai e de folos. De iscălim, ne predăm singuri capetele.

— Și de ce nu se încrede în noi ? strigă Urdăreanu înfuriat și îndurerat, ce-i făcurăm ?

— Noi ? Nimic, zise Oarcă, dar grecii și ciocoii îi otrăviră sufletul.

— Vai, oftă Cuțui, de ce nu e cu noi Ilarion !

— Iacă, vine Cioreanu, strigă Urdăreanu.

Cioreanu, adjutantul Domnului Tudor, era un boiernaș grav, de statură uriașă, cu fața lată, ciupită de vărsat.

— Mă trimite Domnul Tudor, zise el către căpitani, să vă întreb de ce nu iscăliți ?

Oarcă, după o scurtă tăcere, răspunse încet și fioros :

— De o vrea, ne ucide și fără iscăliturile noastre. Așa vă gîndiți și voi, fraților ? zise el către ceilalți căpitani.

— De, urmă Cuțui, nu putem păzi crîngul cu iepuri.

Cioreanu plecă și aduse comandirului răspunsul căpitanilor.

Domnul Tudor încruntă sprîncenele, și ochii îi fulgerară. Mînia lui era atît de vajnică, încît tăcu.

Pe la amiazi o ștafetă sosi de la Pitești, unde tăbărea căpitanul Iordache cu avangarda eteristă. Olimpianul scria că va ataca pe Vladimirescu, dacă acesta ar cuteza să se apropie de Pitești.

Domnul Tudor adună iarăși pe căpitani, le citi răvașul și zise apoi :

— Dumnezeu știe că, deși îmi veni greu, tot mă ținui de cuvînt față de grec. Nu făptuii nimic împotriva lor, și drept mulțumire mă amenință cu armele, aci, pe pămîntul nostru. Iordache mă urăște și mă prigonește. Nici lui nu-i făcui alt rău, decît că-l primii la Cerneți în casa mea, cînd fugi din Serbia. Ia spuneți-mi ce e de făcut cu ăst soi de oameni ?

Căpitanii sfătuiră să se bată.

După un timp de tăcere, Domnul Tudor zise :

— Cum poate Iordache să se bată cu noi ? Avem de patru ori mai mulți ostași și mai multe tunuri. Aproape îi era silă să atace pe unul mai slab, și nu voia să piardă timp, ci să ajungă cît mai repede la mînăstirile întărite. Lupta dorită de dînsul era lupta împotriva turcilor. Iar aceștia fără îndoială aveau să-l scape de greci, pentru că eteriștii nu erau deopotrivă de tari cu ienicerii.

Căpitanii văzură bunul temei al spuselor lui Tudor, căci erau români, deci cu judecata limpede.

Hotărîră trimiterea la Pitești a lui Hagi Prodan, sîrbul, și a lui Makedonski, grecul, ca să-l mustre încă o dată pe căpitanul Iordache.

Ei se întoarseră după sfințitul soarelui cu știrea că Olimpianul era foarte bănuitor, dar că aștepta pe Domnul Tudor mîine, pe cîmpia de lîngă satul Golești.

— Pe cîmpia la Golești, zise rîzînd cu hohot uriașul Frunte-Lată. Elelei, parcă de Dumnezeu e făcută pentru sfaturi ostășești, de acelea unde grăiește tunul. Oare asta să-i fie socoteala ?

Solii nu prea aveau poftă să răspundă. Și Domnul Tudor nu-i mai întrebă.

În noaptea aceea el părea a fi peste tot deodată în tabără. În zori de zi pandurii înaintară prin pădurile rourate. Privighetorile mai cîntau. de altmintrelea ele nu tăceau nici ziua în timp de primăvară, și în cele trei sate, prin care trecu oștirea, numai păsările erau vieţuitoare. Casele albe erau pustii, nicăieri nu ieșea fum din tuguiri de șindrilă, nicăieri nu se vedea o vită, nici o mișcare nici prin curți, nici prin viile de pe coastele nisipoase ale dealurilor, deasupra cărora se zăreau, scăldați în văpaia albastră a depărtării, Carpații.

— Intrarăm în ţinutul lăcustelor greceşti, scrîşni Domnul Tudor. Era bine aleasă bogata podgorie care înconjoară orăşelul Piteşti.

Soarele stătea sus pe cer, cînd trupele merseră înainte subt bolta sălciilor bătrîne de-a lungul drumului înspre Goleşti. Călăreţii înaintaşi zăriră, la stînga pe întinsele fînețe, pete mohorîte. Şi în curînd îşi dădură seama că era o oştire stabilită pentru rezbel.

Domnul Tudor opri trupele sale, trecu călare înaintea coloanelor, şi porunci fiecărei cete mişcările ce trebuia să le facă şi locul unde trebuia să se aşeze. Vocile căpitanilor răsunară una după alta, şi la fiecare comandă o parte din trupe se repezea, întorcîndu-se spre stînga, şi ieşea în goană pe cîmpia înverzită.

Cel dintîi era Hagi Prodan, cu călăreţii săi ; pedestrimea pandurilor îl urma în fugă, după ei veneau tunarii şi apoi cavaleria lui Makedonski. Zburau pe cîmpul şes, păstrîndu-şi distanţele, şi cu tot avîntul, se opreau la cel dintîi strigăt de comandă, făcînd dreapta împrejur pe loc. Pandurii trăgeau cu piepturile lor tunurile şi le aşezau în mijlocul pedestrimei. Dar îndată ce căpitanul Iordache îi văzu gata de luptă, cînd zări lungimea frontului panduresc şi mişcările bine strunite ale oştirii Domnului Tudor, trimise acestuia un parlamentar, care îi zise că Olimpianul nu voia să se bată cu el, ci îl ruga să stea de vorbă. Cînd Frunte-Lată află, aceasta răcni minios :

— Iac-aşa, şi tot aşa ! Se vede că ne-a fost scris să ne jucăm doar de-a războiul, şi îşi răzbună dezamăgirea printr-un potop de blesteme înfricoşate.

Domnul Tudor şi Olimpianul călăreau unul spre altul : acela era însoţit de douăzeci şi patru de panduri, acesta de douăzeci şi patru de arnăuţi şi, cînd căpităniile se întîlniră, escortele rămaseră la treizeci de paşi înapoi, cu flintele la umăr. Olteanul avea şi cele şase tunuri gata să tragă, aşezate la spatele său.

— Arhon sluger, zise Iordache, nu se bate creştinul împotriva creştinului, cînd îi stă turcul în spinare.

— Tu m-ai ameninţat cu pornire de arme, nu eu pe tine, răspunse Domnul Tudor.

— Urmează-ne pe noi împotriva turcilor, se rugă arnăutul.

— Voi merge împotriva turcilor, însă singur. Treceți Dunărea și întăriți-vă în țara voastră. Mi se tociră buzele tot poftorind același lucru.

Iordache îl privi cu îngrijorare și îndoială, scoase din chimirul său o hîrtie și zise :

— Această scrisoare a lui Sava a cumpărat-o un eterist de la jidanul care e iscoada pașalei de la Silistra. Citește.

Sava scria că avea de gînd să-l îndemne pe Vladimirescu să se supuie sultanului, făgăduindu-i în schimb amnistia, întărirea drepturilor și libertăților Țării Românești și înlăturarea fanarioților. Dacă Padișahul primea pe Tudor ca domnitor, el, Sava, era gata să omoare sau să-l predea pe Ipsilanti. Pandurul înapoie hîrtia.

— Așa e, zise el, d-al de astea mi le cîntă mie la ureche acest zavistios, și răspunsul meu îl vezi : ridic armele împotriva turcilor.

Iordache atunci scoase din chimir o a doua hîrtie.

— Aceasta, zise el, au luat-o oamenii mei cu de-a sila ștafetei lui Sava. Citește.

Sava, în a doua scrisoare, trimitea pașalei vestea plecării lui Ipsilanti către Tîrgoviște și a lui Tudor către Pitești, și adăoga : că era treabă ușoară pentru panduri să scoată pe eteriști din dealuri și să-i gonească spre turci ; cerea deci să i se trimită cît de curînd firmanul sultanului, ca să-l înmîneze lui Vladimirescu.

— Minte porcul de cîine ! zbieră pandurul, privind cu ochi mînioși pe Iordache, mă crezi, ori nu mă crezi ? se răsti el.

Iordache atunci îi întinse mîna.

— Te cred, zise el.

Comandirii făcură un semn, și escorta lăsă flintele în jos.

Domnul Tudor și Olimpianul se întoarseră fiecare la oștirea sa, steagurile fură înclinate, și Vladimirescu porunci tînărului căpitan de tunuri Caleteanu să tragă în văzduh tunul cel mare. După aceasta, Domnul Tudor se îndreptă cu pandurii săi către Golești și își făcu tabăra în biserica și curtea boierească. El însuși stătea în foișorul deasupra porții, înaintea căreia așezase tunurile. Hagi Prodan, Makedonski și cîțiva dintre gospodarii lor intrară

în grădina umbroasă, unde brazi înalți își întindeau crăcile, horbotate cu muguri verde deschis, peste răzoarele din fața caselor albe și joase. În pridvor erau adunate toate slugile lăsate acasă de boierul Dinicu Golescu : cămărășița cu vreo șase țigănci, sofragiul, cafegiul, bucătarul, ajutoarele lui și vestita muzică a Golescului, un taraf de țigani al cărui cap era un ungur. În fața lor stătea dascălul, căci boierul Dinicu înființase, cel dintîi în țară, o școală pe moșia sa.

Gospodarii puseră să li se deschidă odăile și-și aleseră, cu mare grijă, paturile cele mai bune.

Peste o jumătate de ceas fură chemați la masă la Domnul Tudor. Bucătarul gătise borș și pește prăjit și marinat. Și pe căpitanul Iordache îl chemase Vladimirescu, și pe la sfîrșitul mesei sosi, pentru puțină vreme, beizadeaua Gheorghe Ipsilanti, fratele Arhiului.

El zise, cu amabilitate și bunăvoință, că era încredințat că de aci înainte va domni cea mai bună înțelegere între Eterie și Adunarea poporului, căci aveau același dușman, pe care Eteria îl va combate dincoace, iar adunarea dincolo de Olt.

Domnul Tudor era scump la vorbă. Sufletul îi era plin de amar, de mînie și de nerăbdare. El nu dorea decît una : să fie închis la Horez, înconjurat de mii de dușmani, de dușmani cinstiți, împotriva cărora să poată să se bată după pofta inimii.

Înserase. Cea din urmă rază de soare se stinse, după ce roșise ca jarul foișorul alb al Goleștilor. Pe banca de lîngă zid, la stînga din poartă, ședeau Caleteanu, căpitanul tunarilor, și Cioreanu, adjutantul Domnului Tudor. Își aleseseră postul acesta pentru noapte. Înaintea lor se întindea cîmpia, pe care tăbărau pandurii, tăiată, la vreo trei sute de pași, de o ridicătură de pămînt cu un șir de sălcii bătrîne ; se vedeau încă bine întorsăturile ciudate ale acestor copaci. Unul se ridica drept în sus, și vîrful îi semăna cu un cap pletos de leu, celălalt era noduros și ciufulit, un al treilea își întindea crăcile spre cîmpie, ca împins de un dor nebun să cuprindă cerul de seară. Văzduhul mai era luminat de culorile cele din urmă după apusul soarelui ; în cerul verzui pluteau șiruri lungi de nori cenușii și vineți, cu marginile încondeiate de un

arăniu aprins. Pămîntul se întuneca repede ; sălciile erau acum negre ; abia se cunoșteau pe alocurea în tabără, zeghile sau caii albi ai pandurilor. Pe ici pe colo însă ardea cîte un foc.

Ofițerul de serviciu se scoborî din foișor, dădu adjutantului și căpitanului Calețeanu cuvîntul „Mehedinți" ca lozincă pentru noapte, și plecă să-l dea la toate posturile.

Cioreanu își căută în chimir cremenele, ca să-și aprindă ciubucul de lîngă el, de pe bancă.

Calețeanu oftă :

— Cînd mă gîndesc că mai avem patru zile pînă la Horez...

Adjutantul îl înțelese.

— Ce să facem, trebuie să-i ascundem tîlhăriile băieților, pe cît ne stă în putință.

— Să ne ferească Dumnezeu. E greu să-i tăinuiești ceva. Mă tem de sîrbi. Sînt scîrbiți rău.

— Hagi Prodan e credincios.

— Dar nu mai are răbdare.

— Eu mă tem pentru cei patru, care n-au voit să iscălească.

— Oarcă și Cuțui fură azi la masă.

— Domnul Tudor însă nu vorbi cu ei.

— De vorbit nu vorbi decît Makedonski.

— Cum ți se pare Makedonski.

— Nu-l văzuși ? Mai că sărută ciubotele lui Gheorghe Ipsilanti.

Calețeanu oftă iarăși :

— Tudorine, — Tudorin al nostru

Apoi tăcură. Cioreanu își aprinse ciubucul.

Deodată auzi la spatele său glasul Domnului Tudor :

— Dă-mi ciubucul, prietene, să trag și eu puțin.

Ofițerii săriră amîndoi în picioare.

— Și tu, urmă comandirul, du-te de-mi cheamă pe Oarcă, pe Cuțui, pe Urdăreanu și pe Enescu. Să cercăm străjile pe la posturile lor.

Adjutantul plecă în grabă spre tabără.

Vladimirescu se așează pe bancă și fuma în tăcere.

Cioreanu se întoarse după cîteva minute cu Urdăreanu și cu Enescu ; nu găsiră pe Oarcă și pe Cuțui.

Domnul Tudor nu zise nimic, puse ciubucul pe bancă și plecă cu cei patru căpitani.

O luă spre dreapta, spre biserica de peste drum de curtea boierească, și făcu ocolul taberei răspunzînd singur : „Mehedinți", cînd străjile îi cereau lozinca.

Noaptea era caldă, și stelele scînteiau pe cer.

Bărbații umblau în tăcere. Urdăreanu auzi odată pe Enescu oftînd din greu. Îl luă de mînă, și astfel cei doi tineri mergeau laolaltă pe întunerec. Ședeau la apusul de soare pe o movilă în spatele cimitirului, visînd de-ale lor. Sufletul lui Urdăreanu era cuprins de dor, dar adeseori și de mînie și de nerăbdare ; totuși nădejdea îi era vie, pentru că-l mîngîia și-l sprijinea amintirea tăcutei sale înțelegeri de la Oteteliș cu Safta Poenaru. Enescu însă privise spre zăvoaiele care-i ascundeau Piteștii așa de neclintit, încît îi lăcrămaseră ochii. Iar Urdăreanu care băgase de seamă, simți iarăși evlavie pentru tăria ce se tăinuia sub tăcerea prietenului său.

Domnul Tudor ajunsese acuma cu căpitanii la sălciile cele mari. La adăpostul ridicăturii de pămînt, niște panduri aprinseseră cîteva focuri, care luminau departe jurîmprejur ; salcia plecată cu brațele întinse se vedea bine de tot. În afară de acest cerc de lumină noaptea era și mai neagră. Și din bezna ei, cînd Vladimirescu se opri, treizeci de oameni ieșiră înconjurînd într-o clipă pe comandir și pe căpitanii săi.

Atunci Domnul Tudor se întoarse către Urdăreanu și Enescu, care, deși nu se mai țineau de mînă, totuși erau laolaltă, întinse brațul și porunci cu un glas de aramă :

— Spînzurați-i.

Tinerii, ca în basm, încremeniseră.

Cu repeziciunea vîntului, trei oameni din acea gardă a uciderii răsăriră din întunerec, aruncară capătul unui șireang împrejurul gîtului lui Urdăreanu, iar celălalt capăt peste craca întinsă a salciei.

O fulgerare de gînduri trecu prin mintea lui Ion : totul se isprăvise, lupta, izbînda, dragostea ; și mama avea să se prăpădească aflînd moartea rușinoasă a feciorului ei. Acest cuget îl duru atît de cumplit, încît aproape nu mai simțea șireangul.

La porunca unuia dintre ei, călăii traseră de funie, și falnicul trup se bălăbăni la doi stînjeni de pămînt.

Atunci Caleţeanu și Cioreanu se treziră din groaza care-i împietrise și începură a cere iertare pentru Enescu.

— Vînzătorii trebuie să piară, scrîșni Domnul Tudor.

— Nu sînt vînzători, Măria Ta, cum nu sîntem nici noi.

— De ce nu iscăliră ? răspunse Vladimirescu.

— Îţi slujiră ţie și ţării cu credinţă. Fie-ţi milă. Tatăl lui Enescu e bolnav la Piteşti, îl ştie pe fiul său aici, și acuma vrei să afle că l-ai spînzurat ? Fie-ţi milă de dînsul măcar. Cu mîinile împreunate, cu voci tremurătoare, cu ochii înecaţi de lacrămi, ei se rugau ca copiii. Și nevinovăţia acestor rugăciuni, dovada curăţeniei lor sufleteşti, durerea ce o simţeau pentru tovarăși, care îi făcea să uite a lor primejdie arătau Domnului Tudor o bărbăţie care se înrudea cu a lui.

El făcu cîţiva paşi, garda uciderii îşi deschise roata ; dar cînd Vladimirescu ieşi din zarea de lumină, se opri iarăși și porunci :

— Legaţi-l pe Enescu, — mîine să-i trageţi douăzeci și patru la tălpi și pe urmă îl trimit la ocnă.

Și plecă urmat de Cioreanu și de Caleţeanu.

Ene Enescu stătea nemișcat sub salcia de care atîrna prietenul său. Niște oameni se apropiară de el ca să-i lege braţele la spate.

În aceeași clipă, Hagi Prodan ieşi dintre sălcii cu cîţiva ostaşi, căci pandurii ale căror focuri luminaseră spînzurătoarea îi chemaseră în grabă, spăimîntaţi.

Sîrbul se opri îngrozit și își făcu cruce, apoi sări înfuriat atît asupra călăilor, care legau pe Enescu, și îi lovi cu pumnii încleştaţi.

— E poruncă, gospodar, mîrîiră aceştia pe sîrbeşte.

— Dă-o dracului porunca, strigă Prodan, unde e căpitanul vostru.

— Aici, se auzi din întuneric, și Chiriac Popescu ieşi la lumina focului.

Amîndoi sîrbii schimbară cîteva cuvinte grăbite.

— Ostaşul trebuie să asculte, nu încape vorbă, zise Prodan, dar Dumnezeu e deasupra tuturora, și uciderea aceasta a fost fără nici un Dumnezeu. N-a fost nici pîră, nici judecată, nici preot. Eu te-am dat slugerului, eu ţi-am

fost şi-rămîn maimarele tău. Şi ca atare îţi zic să nu cumva să se atingă cineva de căpitanul Enescu. Dumnezeu să mă ierte de păcatul ce săvîrşii, dîndu-vă lui Vladimirescu, ca să facă din voi călăi.

— Gospodare, să ştii că mîine ne ucide pe toţi, zise Chiriac Popescu.

— Ferit-a Dumnezeu. Aci s-a înfundat. Chiar pandurii săi m-au chemat în ajutor. Sfinte doamne, de ce n-am venit la vreme, ca să-l scap pe Urdăreanu.

Atunci Enescu se clătină şi căpitanii sîrbi îl prinseră în braţe.

Cioreanu urmă pe Domnul Tudor, cum era dator s-o facă, pînă sus în foişor. În săliţă, la capul scării de lemn, care era luminată de o lumînare de seu, adjutantul întrebă pe Vladimirescu dacă mai avea vreo poruncă de dat pentru noapte. Răspunsul fu :

— Nimic, străjile să-şi facă datoria. Şi Domnul Tudor intră în camera sa şi încuie uşa.

Cioreanu rămase încă cîteva clipe în săliţă, rezemat de scară, căci acuma îi tremurau picioarele. Mai înfricoşată decît cruzimea uciderii i se păru liniştea răspunsului lui Vladimirescu, liniştea cu care zăvorîse uşa iatacului său şi cu care se pregătea să doarmă.

Oare firea căpeteniei pandurilor era deopotrivă cu firea regelui David, cînd acesta cerea lui Dumnezeu să frîngă fălcile leilor spre mai mare slăvire a dreptăţii ? Domnul Tudor era cu sufletul împăcat, pentru că pedepsise ceea ce în ochii lui era un mare păcat împotriva datoriei oştăşeşti, şi cu chibzuială îşi alesese ziua, în care grecii se amestecaseră iarăşi în trebile ţării ; bănuiala sa împotriva străinilor din oştire crescuse într-atîta, încît socotea că asupra lor cade vina nesupunerii celor patru căpitani. Iar moartea nu-l îngrozea.

Cioreanu coborî încet treptele scării ; după el straja dinăuntru zăvorîse porţile grele de stejar. Cînd adjutantul zări, în întunericul nopţii, la lumina celor două focuri, înfricoşata arătare de sub sălcii, el gemu de durere.

Pe bancă, lîngă intrare, cu capul în mîini, şedea căpitanul Caleţeanu ; nici el nu putea privi spre sălcii.

Deodată se auziră paşi în întuneric.

— Cine e ? strigă straja de la poartă.

Mai multe voci răspunseră : „Mehedinţi".

Căpitanii veneau din toate ungherele taberei ; ei se strîngeau împrejurul băncii, pe care şedeau adjutantul şi tunarul. Fiecare, privind la lumina focului pe cel spînzurat, îşi făcea cruce, şi cu cît se uitau la el, cu atît creştea fierberea printre ei. Vorbeau pe înăbuşite. Vorbeau de Urdăreanu ca de floarea pandurilor şi-i jeleau tinereţea, frumuseţea, vitejia, bunătatea înţeleaptă a firii. Băieţii îl ascultau ca şi cum ar fi fost un om încercat, pentru că era drept şi pentru că, după ce răcnise la ei, se înseninа repede.

— Oamenii lui stau acolo lîngă salcie şi plîng, zise scurt Frunte-Lată şi apoi tăcu, căci şi lui i se înecase graiul.

— Vai de biata mumă-sa, zise altul, şi adăogă, îndreptîndu-se către Caleţeanu şi Cioreanu : Să vă răsplătească Dumnezeu că l-aţi scăpat pe celălalt. Unde e Enescu ?

Unii aflaseră că sîrbii îl ascunseseră.

— Dar Oarcă ? şi Cuţui ? De ce nu i-ar fi ucis şi pe ei !

— Oarcă şi Cuţui sînt aci, grăi o voce în întunerec.

Răspunsul era dat de Oarcă, dar cu glas atît de stins, încît ceilalţi nu-l recunoscură pe dată.

Apoi li se făcu loc în mijlocul căpitanilor. Cuţui tăcea ; bărbaţii nu vedeau, din pricina beznei, lacrămile ce curgeau pe faţa sa slabă. Tăceau toţi ca la biserică, ca să-l asculte pe Oarcă.

— Fraţilor, stăm rău, începu acesta, care trecea după Tudor Vladimirescu ca cel dintîi în Adunarea norodului. Ion Urdăreanu şi-a pierdut viaţa, Ene Enescu însă a pierdut şi mai mult. Venim de la casa dascălului, unde-l duse Hagi Prodan. Îi bate inima aşa de tare, încît nu poate vorbi. A pierdut mai mult decît Urdăreanu, — şi ce pierdu el, pierdurăm şi noi. Căci dumnezeul ostaşului este căpitanul său. Şi nu ne mai putem încrede în dreptatea căpitanului nostru. Fraţilor, ne pierdurăm dumnezeul nostru.

Era mai multă durere decît mînie în cuvintele lui Oarcă, era strigătul de jale a unei mari şi dezamăgite iubiri.

Deodată se auziră lovituri în uşă, pe dinăuntru.

— Cine e ? întrebă straja.

— Eu sînt, eu, Makedonski, fu răspunsul răstit, deschide.

Caleţeanu porunci pandurilor să deschidă.

Makedonski ieşi, ducînd un cal alb de frîu.

— Să fie adevărat, întrebă el grăbit, că slugerul a spînzurat pe Urdăreanu ?

Drept răspuns i se arăta priveliştea din lumina focului.

— Şi voi staţi aci şi vă jeliţi şi răbdaţi ? se răsti arnăutul către români, ori n-aveţi sînge în vine ? Ucide azi pe unul, mîine pe altul, fără nici o judecată. Vă ia drept ce sînteţi, vite încălţate. Credeţi că puteţi da seamă pandurilor voştri de ce s-a întîmplat ? Să ştiţi că toţi sînt nemulţumiţi şi sătui să fie jertfele mîniei lui oarbe, şi că se vor scula împotriva voastră, de mai ţineţi cu nebunul acesta, care taie floarea neamului său — şi de ce ? Pentru ce atîrnă acolo de salcie mîndreţea aceea de tînăr ? Cu două ceasuri înainte trăia şi el, ca voi şi ca mine, şi îl urma nebănuitor pe comandirul său...

— Doamne, sfinte doamne, se ridică vocea lui Cuţui cu atîta jale, încît arnăutul se opri din cuvîntarea sa plină de focul urii. De ce, în loc să ne ascundem, nu ne duserăm şi noi, cînd ne cheamă Domnul Tudor ? Noi îl cunoşteam şi ştiam că se gîndea la războinare. Cum de nu ne ziserăm noi că o să cheme şi pe băieţi. De eram noi, îl scăpam pe Urdăreanu, cum îl scăpară Cioreanu şi Caleţeanu pe Enescu. Sîntem bătrîni, nu făcea slugerul cu noi ce făcu cu copiii.

— La nimic nu izbuteaţi, frate Cuţuĭ, zise Frunte-Lată, ceata uciderii fu chemată la sălcii.

Dar Cuţui nu se putea mîngîia şi zicea mereu :

— Numai noi sîntem de vină !

Makedonski izbucni iarăşi :

— Iar bocete. E încă timp să scăpaţi cu viaţă, deci spuneţi un cuvînt hotărîtor. Ce voiţi să faceţi ? Vreţi să-l ascultaţi, ca înainte pe smintitul de colo de sus ?

Toţi se împotriviră :

— Nu, nu mai putem.

— Atunci lăsaţi-vă pe mine, urmă Makedonski, şi pe Hagi Prodan, ştiţi bine că vă e un tovarăş credincios. Vreţi să vă ajutăm ?

Ei primiră.

— Aşteptaţi-mă pînă mîine, pentru că-l voi înştiinţa pe Iordache. Pe Tudor Vladimirescu îl las în paza voastră, zise Makedonski.

Apoi sări călare şi o luă spre Piteşti.

Căpitanii ţinură încă un sfat scurt, după care doi din ei intrară în curte, doi rămaseră lîngă poartă cu Cioreanu şi Caleţeanu, pe cînd ceilalţi plecară în grabă spre tabără.

Scînteia răzvrătirii sărea ca fulgerul de la o inimă la alta. Căci căpitanii aveau mare trecere pe lîngă panduri.

Caleţeanu şi Cioreanu se gîndeau în zadar cum puteau să prevestească pe Domnul Tudor; tovarăşii lor nu se mişcau de lîngă ei şi îi împiedicau chiar să vorbească împreună, căci văzuseră bine că nici adjutantul, nici tunarul nu se uniseră cu părerea lui Makedonski.

Se făcu ziuă. Una din străji ieşise din foişor şi zise că Domnul Tudor se sculase, şi cînd comandirul se coborî, găsi pe toţi căpitanii săi aşteptîndu-l. Însă erau întunecaţi la faţă, şi tăcerea lor îl înconjură ca un zid. El se uită spre sălcii, se întoarse către Cioreanu şi zise :

— Daţi-l jos pe Urdăreanu şi îngropaţi-l, şi după o clipă adăogă : Cu paradă ostăşească, după cinul său de căpitan.

Noaptea potolise întrucîtva mînia sa. Nu pomeni nici de Enescu, nici de ceilalţi doi căpitani.

După un ceas cîteşitrei stăteau cu companiile lor la groapa tovarăşului lor. Enescu, cu toate rugăciunile celor doi bărbaţi mai bătrîni, nu voise să lipsească de la înmormîntare. Din cînd în cînd ei aruncară o privire părintească şi îngrijorată asupra tînărului căpitan. Acesta părea îmbătrînit cu cîţiva ani ; era tras la faţă şi sprîncenele îi tresăreau cîteodată de durere. Azi însă Enescu răbda tot.

Răbda să vadă apropiindu-se sicriul deschis purtat pe umeri de opt panduri şi privi lung în faţa prietenului său. Fiindcă ştreangul îi rupsese şira spinării, capul bălan, cu pletele sale aurii, fusese aşezat foarte sus în sicriu, şi aceasta îi dădea o măreţie, care se uni cu măreţia morţii. Frumuseţea lui era uimitoare ; în casa preotului, unde

fusese pus în coşciug, femeile îl acoperiseră cu liliac înflorit, şi cu el însăşi primăvara părea dusă la groapă.

După ce clopotele, focurile de puşcă şi bătăile tobelor tăcură, Cioreanu se întoarse la foişor, pentru a vesti pe Domnul Tudor că porunca îi fusese împlinită.

Aci găsi o ceată de arnăuţi străini. Venise căpitanul Iordache, şi era sus cu Vladimirescu.

Grecii păzeau sub poartă şi sub scară. Iar jos şi sus stăteau mulţi panduri cu chipurile întunecate şi ameninţătoare.

În odaia din foişor Domnul Tudor şedea cu Olimpianul pe divan şi bea cafeaua, pe care o făcuse Preda, şi pandurul întindea tocmai tava cu feligene celorlalţi arnăuţi, sălbateculuí Farmache şi căpitanilor Mihalea şi Ghenciu. Căci ceremonia turcească a cafelelor însoţea chiar întîmplările cele mai grave.

După ce băuse, Olimpianul zise :

— Voiam să aflăm, arhon sluger, de ce ai spînzurat ieri, fără judecată pe căpitanul Urdăreanu şi, în drumul de la Bucureşti pînă la Goleşti, pe cei treizeci de ostaşi ? Nu e asta pravilă ostăşească, şi ne-a amărît rău.

Domnul Tudor răspunse :

— Sînt în ţara mea, cu sabia mea.

— Nedreptatea tot nedreptate rămîne, zise Iordache, şi oamenii se plîng de tine.

— Pusu-te-au judecător peste mine ?

— Mi-au cerut ajutor. Şi beizadeaua Gheorghe Ipsilanti îţi trimite vorbă că, cu toate că v-aţi înţeles ieri, el nu se mai poate încrede în tine, căci i s-a adus, azinoapte, o nouă dovadă că ţii cu turcii. Iacă. Şi Olimpianul scoase iarăşi o scrisoare, pe care o întinse căpeteniei pandurilor, cu o mînă tremurătoare, căci îl scuturau friguríle rău.

Era acea scrisoare către paşaua de la Silistra, la care Vladimirescu nu primise răspuns ; fusese deci prinsă, şi acuma slujea ca armă împotriva lui. Aceasta nu putea fi decît fapta căpitanului Sava.

Domnul Tudor privi hîrtia şi tăcu.

— E iscălitura ta ? întrebă Iordache.

— Este, fu răspunsul.

Olimpianul sări în picioare.

— Ce mai aşteptaţi ? strigă el ofiţerilor. Mărturiseşte că voia să vîndă turcilor şi Eteria şi oştirea sa.

Tudor Vladimirescu dădu din umeri.

Iordache însă deschise uşa spre săliţă şi strigă aceleaşi cuvinte ; pe urmă se repezi pe scară şi ţipă în gura mare lîngă poartă, unde se adunau din ce în ce mai mulţi căpitani. Kleftul slobozea acuma tot amarul, toată îndoiala, pe care le înăbuşise de cîteva luni. Ridicînd scrisoarea în sus el zbieră :

— Aci stă scris ce avea de gînd să facă cu voi Tudorin al vostru, părintele vostru. Vrea să vîndă ţara păgînului. De accea, vă omoară fără cruţare şi fără vină. El aştepta oştirea turcească, ce-i mai trebuia pandurimea. Acuma îi ţinem, nu-şi poate tăgădui iscălitura. Şi tot voiţi să-l urmaţi pe vînzătorul neamului şi al credinţei ?

Nici unul din căpitani nu citi scrisoarea, puţini dintre ei care stăteau mai aproape văzură iscălitura. Însă moartea tinerilor panduri era înaintea ochilor, ei veneau de la groapa lui Urdăreanu, şi cel care le vorbea acuma cu tot focul convingerii era un om de cinste, preţuit de toţi.

— Nu-l mai voim de căpitan pe slugerul Tudor ! strigară ei, voim pe Hagi Prodan sau pe Makedonski.

Iordache se sui iarăşi în foişor, se apropie de Tudor Vladimirescu şi zise :

— Ai auzit ce au strigat căpitanii tăi ? Te sfătuiesc să mă urmezi de bună voie la Piteşti, de unde beizadea Gheorghe te va trimite la Tîrgovişte, ca să dai seama Arhiului de faptele tale. Ipsilanti îţi voieşte binele. De te căieşti, el te va ierta şi te va trimite iarăşi la pandurii tăi. Arhon slugere, dă-mi armele tale.

Se întîmplase acuma ceea ce Tudor Vladimirescu prevăzuse de mult : grecii îl prinseseră în cursă. Numai la una nu se aştepta : să-l bage chiar oltenii săi la capcană. Deci, nu mai avea mijloc de apărare. Fără nici un cuvînt, lăsă pe arnăuţii lui Iordache să-i scoată pistoalele din cui, şi desagii săi plini de hîrtii şi de bani. Însă cînd Olimpianul întinse mîna spre sabia pe care Domnul Tudor o purta atîrnată de umăr cu un găitan roşu, căpitanul pandurilor privi împrejurul său, ca după ajutor. Şi printre toate

fețele dușmănoase care îl înconjurau, nu zări decît doi ochi credincioși, ațintiți cu durere asupra sa ; erau ochii lui Calețeanu. Trecu găitanul peste cap și întinse sabia tînărului căpitan zicînd :

— De ne-om revedea, mi-o dai înapoi ; de nu, ține-o în amintirea prieteniei mele. Ia și inelul acesta, pe care-l am de la părinți.

Iordache însă grăbea plecarea. Ei se scoborîră pe scară. Caii stăteau sub poartă. Tudor Vladimirescu încălecă. Dar hățurile le luă căpitanul Ghenciu și îl trecu astfel prin tabără. Pandurii văzură asta, și rămaseră întunecați și tăcuți.

Calețeanu rămase singur sus în foișor. Stătea ca înrădăcinat. În mîna stîngă ținea inelul ce i-l dăduse Domnul Tudor, un inel de aur cu piatră verde săpată ; în mîna dreaptă ținea sabia, al cărei mîner era de argint și teaca de catifea roșie țintuită cu argint.

Cioreanu intră.

Cei doi prieteni priviră unul la altul cu jale și cu nedumerire. În sfîrșit adjutantul zise :

— Crezi tu c-a voit să ne vîndă ?

Calețeanu îi arătă darurile ce le primise :

— Crezi tu, că astfel se desparte un vînzător de oștirea sa ? De vedeau pandurii, cum îmi dădu sabia, îi luau la goană pe căpitanul Iordache cu toți arnăuții săi.

Cioreanu lăsă capul în jos.

— Și noi nu puturăm să-i dăm de veste.

— Tot nu dosea, zise tunarul, nu pune preț pe viață.

O voce strigă afară numele adjutantului.

Makedonski îl chemă și îi porunci să meargă la căpitanul Iordache, și să-l roage să pregătească cartier și zaherele pentru panduri la Pitești.

Cioreanu sosi acolo seara tîrziu. În aer erau numai cîntece de privighetori și miresme de liliac. Arnăuții tăbărau prin curțile bisericilor și ale caselor părăsite și își găteau mîncarea lîngă foc.

Solul găsi în curînd casa căpitanului Iordache. Intrînd în tinda întunecoasă, zări la celălalt capăt, printr-o ușă deschisă, o odaie luminată. Acolo Domnul Tudor stătea pe divan, păzit de căpitanul Ghenciu cu pușca în mînă, pe cînd Olimpianul se plimba prin odaie. Cioreanu, adînc

mișcat, se opri o clipă și auzi pe Domnul Tudor zicînd:

— Ce mai vreți de la mine, după ce cu vicleniile voastre îmi întoarserăți oștirea, ca să mă dea în mîinile voastre? Ce vreți cu mine, oameni fără căpătîi și străini de această țară? Să mă omorîți? Eu nu mă tem de moarte. Am înfruntat-o de multe ori. Cămașa morții mi-o îmbrăcai de cînd mă ridicai să mă lupt pentru drepturile norodului. Turcii sînt în țară. Voi însă nu puteți să-i bateți, și nici nu veți putea vreodată.

Cioreanu nu îndrăzni să stea la pîndă mai mult, trecu prin tindă, intră în odaie, și închinîndu-se mai întîi înaintea lui Tudor Vladimirescu care îi răspunse în tăcere, își îndeplini sarcina către Olimpianul.

A doua zi cinci cărucioare de poște erau trase în fața casei. Domnul Tudor fu urcat în cea dintîi și adjutantul beizadelei Niculae Ipsilanti se așează lîngă el. În celelalte cărucioare erau cîte doi arnăuți. Surugii, călări pe înaintașii din stînga, porniră din bicele lor lungi și în zăngăneala clopoțeilor căruțele goniră prin valea minunată în găteala ei primăvăratecă, prin care sclipește rîul Doamnei și pe care o închide, la miazănoapte, cununa Carpaților.

Ispravnicul județului alergase toată noaptea din casă în casă, ca să găsească cartier pandurilor. Veni și la boierul Radu Enescu, dar îl primise Liliana, căci ea era acuma sufletul casei; bărbatul nu mai părăsea patul de durere. Lilianei îi povesti ispravnicul groaznica tragedie de la Golești și îi spuse că Tudor Vladimirescu era în oraș, închis sub pază în casa boierului Mavrodol.

După plecarea sa, Liliana se rugă în genunchi lîngă icoane. Pe urmă se grăbi să cheme slugile și le struni, ca boierul Radu să nu afle decît ceea ce i se putea spune. Mai ales trebuia să i se ascundă primejdia de moarte, prin care trecuse fiul său, și prinderea Domnului Tudor de greci. Trimise o slugă înaintea oștirii, cu însărcinarea să vorbească cu Ene, și să se întoarcă apoi în grabă, astfel Liliana să aibă răgaz, să-și poată înștiința din vreme bărbatul despre sosirea fiului său.

De aceea, căpitanul Enescu, intrînd pe la orele două după-amiazi în curtea părintească cu compania sa, zări sus în pridvor pe tînăra soție a boierului Radu. Dar ea se înspăimîntă, cînd îl văzu, urcînd încet scara și oprin-

du-se, fără nici un cuvînt, înaintea ei. În ochii săi, pe fața sa era ceva mai amar decît durerea, și Liliana, deși învățată să vadă din plăpînda copilărie jalea scrisă pe chipurile omenești, uită de spaimă ce voia să-i zică.

— Slavă domnului că trăiești, grăi ea încet, și pentru că el tăcea mereu, urmă sfios : Tată-tău te așteaptă. Te rog nu-i spune...

— Știu, îi tăie el vorba, îmi spuse feciorul.

Liliana se temu de întoarcerea fiului său vitreg. După grozăviile pe care le trăise, cum se va înfățișa ? Bolnav, frînt, amețit ? Cum să se ascundă astea de tatăl său ? Inima plină de grijă a Lilianei prevăzuse fel de fel de lucruri, numai adevărul nu : purtarea dîrză și dușmănoasă a lui Ene. Întrevederea cu tatăl său însă fu astfel ușurată, căci fiul se arătă liniștit, și boierul Radu nu bănuia furtuna ce se ascundea sub acea liniște amăgitoare. Era și prea slab pentru întrebări multe. I se spusese că Domnul Tudor, cu o parte a pandurimii sale, nu se oprise decît foarte scurt timp în Pitești, și boierul Radu rugă pe tînărul căpitan să-i ureze sănătate bună din partea sa.

Ene ieși din camera bolnavului înfrigurat și cu ochii arzători, și se întîlni cu Liliana, care-i pîndise ieșirea, ca să se întoarcă numaidecît la soțul ei.

Ene se opri.

— Fii pe pace, zise el printre dinți, comedia-i fu pe plac.

Ea ridică ochii întrebători :

— Comedia ?

— Ce e oare viața dacă nu o comedie ? Și mai îndrăznivei, mamă, să-mi spui că face să fie trăită ? Păcat că nu m-a spînzurat Domnul Tudor, căci astfel eram cel puțin scutit de ură împotriva lui. Deoarece cei mai buni sînt la fel cu dînsul, mi-e scîrbă de oameni. Sfatul tău, să-mi închin sufletul și munca neamului meu, să-l păstrezi pentru fete mici, care habar n-au de viață.

Cuvintele sale cădeau ca piatra și trăsnetul pe biata femeie. Pe capul ei se dezlănțuia strașnicul amar al tînărului suflet, de care Oarcă zisese, cu drept cuvînt, că-și pierduse Dumnezeul. Sufletele de seamă cred ușor și cu drag că cei puși deasupra lor sînt înzestrați cu o putere tainică, dar în schimb le cer, cu o logică nestrămutată, ca superio-

ritatea lor să le fie dovedită nu prin titluri, ci fapte. Cînd poporul şi tineretul fac această cerere, nu cunosc nici răbdare, nici scutire. Şi cu drept cuvînt, căci altfel n-ar mai fi leac împotriva fariseismului. Şi iarăşi focul tinereţelor face ca tinerii, în răzvrătirea lor împotriva celor ce le-au înşelat credinţa, să meargă prea departe, şi să dispreţuiască şi cauza, căreia se închinase cel ce a greşit. În furia durerii sale, firea pătimaşă a lui Ene se ridica chiar împotriva femeii, care-i vorbise de lupta pentru binele ţării, cercînd astfel să vindece inima lui rănită. El îi arătă cu crudă amărăciune că rănile inimii îi erau azi cu totul otrăvite. Îi zisese „mamă" cu o batjocură rece, rîzînd de nevinovăţia cu care ea îi ceruse odinioară acest nume.

Sufletul de femeie al Lilianei simţi măreţia acestei dureri, deşi izbucnirea ei era atît de straşnică ; rămăsese însă prea ameţită şi nu mai ştia ce să răspundă.

Dar nici Ene nu-i dădu răgaz s-o facă, ci plecă din casă.

Îl trăgea inima la Oarcă şi la Cuţui, care erau rămăşiţele idealului său ostăşesc şi patriotic, şi îl înţelegeau.

Oarcă, cum sosise la Piteşti, chemase la dînsul pe toţi căpitanii români, şi ţinuse sfat cu ei într-o biserică, căci fierberea era mare între panduri. Cum îi cuprinsese de iute răzvrătirea, tot aşa de repede îi stăpînea acuma deznădejdea. Le lipsise, la plecarea lor de la Goleşti, asprul lor căpitan, înaintea căruia toţi tremurau, dar ale cărui porunci bine chibzuite le dădeau încredere ; le lipsea omul care ştia de fiecare din ce sat era, care le vorbea graiul şi le gîndea gîndul. Acuma îşi aduceau aminte de cîte ori el le deslusise planul său. Ba unul, ba altul, întrebau pe căpitanii lor dacă ieri nu se lăsaseră să fie înşelaţi de greci, şi dacă ar fi crezut că Domnul Tudor, care scăpase ţara de birurile cele cumplite, voise să robească păgînilor pe fraţii săi ?

— N-avea nevoie de turci nici ca să ajungă la domnie; nu-l făcurăm noi domn ? ziceau oltenii.

Şi căpitanii oftau.

— Şi de cine să ascultăm ? grăiau pandurii. Hagi Prodan e om de ispravă. Dar nu e singur. Sînt şi Makedonski, Iordache, Farmache, Mihalea, Ghenciu şi cum le-o fi zicînd la toţi. Şi fiecare din aceşti arnăuţi se crede mai

mare și mai tare ca tustrei Ipsilanții. Turma cu cîini mulți lătrători nu e bine păzită, căci javrele zgomotoase fug de urs. Au intrat turcii în țară, și femeile noastre și copiii sînt singuri. Mai bine o pornim, să ne vedem fiecare de casă cum vom putea. Și pe fiecare ceas, cîțiva dintre dînșii părăseau oștirea, nu numai pe drumul scurt între Goleşti și Pitești, dar și după sosirea lor în acest orășel.

Cei mai mulți dintre căpitani gîndeau ca pandurii, și sfatul lui Oarcă, să rămîie strînși laolaltă și să îndeplinească voința lui Tudor Vladimirescu, nu avea răsunet. Numai el, Cuțui, Enescu și Cioreanu răspundeau de ostașii lor. Iar ceilalți pierdură orice nădejde cînd Hagi Prodan le aduse știrea că Iordache voia să-i trimită peste Olt, pe dînsul și pe panduri, însă numai cu trei tunuri și fără muniții și zaherele. O adevărată furtună de păreri încăierate se ridică atunci, pînă ce Enescu răcni :

— Ce ne trebuie muniții ? Avem unghii și dinți. Lăsați palavrele și să ne batem odată. Stătea pe treptele unui amvon ; și fața lui albă, ochii fulgerau, îi era frică, o frică nebună, să nu-l înșele și cea din urmă a lui nădejde : bătălia.

Pandurii tăcură o clipă înaintea sălbaticei sale turburări. Oarcă apucă mîna fierbinte a tînărului, ca să-l liniștească, și rugă pe Hagi Prodan să cheme pe căpitanul Iordache.

Olimpianul veni, însă, întemeindu-se pe poruncile Arhiului, nu-și schimbă hotărîrile. Dar jura pe icoana Maicii Domnului că va urma pe panduri în douăzeci și patru de ore ; atît era nevoit să mai zăbovească, ca să primească alte porunci de la Tîrgoviște. Și spre întărirea jurămîntului făcu trei cruci mari.

XVIII

Arhiul ședea la Tîrgoviște în una din cele mai frumoase case. Era a grecului Giartoglu, un eterist înfocat. Primise pe Alexandru Ipsilanti ca pe un semi-zeu ; și deoarece

nu putea să-i ridice un templu, scornise gîndul să numească una din scările care duceau la pridvor „scara sacră", şi nu îngăduia să fie folosită decît de Arhiu şi de fraţii lui.

În dimineaţa zilei de 24 mai intră, valvîrtej, în acea curte, un căpitan de arnăuţi călare, care tîra un om de guler şi urla aşa de grozav, încît locuitorii caselor ieşiţi în fugă nu înţeleseră decît după o vreme de ce era vorba.

În sfîrşit, beizadeaua Gheorghe Ipsilanti se înfăţişă pe pridvor, şi arnăutul strigă de astă dată mai deslușit, tot scuturînd şi bruftuind pe cel, pe care-l trăgea după sine :

— Cîinele ăsta minte şi zice că turcii au intrat în Bucureşti. Pentru minciuna aceasta am să-i tai capul !

— Aman ! Aman ! ţipă celălalt, nu o zic eu, o zice un negustor, care a fugit din Bucureşti. Îl pot aduce ca martor.

Arnăutul, care era beat, zbieră din nou la el, cu ameninţări înspăimîntătoare.

Prinţul se aplecă de pe pridvor şi strigă :

— Generale, generale, Caravia, linişteşte-te ! Lasă să-l ascultăm întîi pe ispravnic.

Căci nenorocitul, pe care Caravia îl ţinea de guler, era ispravnicul judeţului.

— Ce să-l ascultăm, urla generalul, e un vînzător, o iscoadă. Vrea să bage frica în oştire. Am să-i tai capul drept pildă.

— Fără judecată ? Ar fi o nelegiuire. Trebuie să cerem şi părerea Arhiului. Şi el nu e aci.

Atunci arnăutul se mînie şi pentru asta :

— Nu e aci, scrîşni el, iar nu e aci ?

În timpul acesta mai mulţi ofiţeri se strînseră pe pridvor, generalul Christaris, Lassanis adjutantul şi casierul Scufas.

Caravia nu putea suferi pe Christaris, pentru că nu era mitarnic şi se temea de dînsul ca de unul ce cunoştea întrebuinţarea otrăvii. Dar ţinea la Lassanis şi la Scufas, căci casa Eteriei era în mîinile lor.

Şi pentru că toţi erau de părerea beizadelei, arnăutul cu înjurături strașnice, trînti la pămînt pe bietul ispravnic, dîndu-i cu piciorul, îşi smuci capul care sforăia, şi ieşi din curte, răcnind ca un tigru care şi-a pierdut prada.

Gheorghe Ipsilanti îngălbenise şi intră repede în casă. Pe ispravnic îl ridicară cîteva slugi, îl luară în odaie şi-l îngrijiră. Apoi veni Lassanis, ca să afle ce spusese negustorul de la Bucureşti.

A doua zi după plecarea lui Vladimirescu, Ahmed paşaua de la Silistra, se înfăţişase cu opt mii de oameni înaintea Bucureştilor. Puţinii boieri rămaşi în oraş, împreună cu Bancherul Băltăreţ şi cancelarul Udritzky, îi ieşiseră înainte şi fuseseră bine primiţi. Paşaua spusese că era trimes numai împotriva „apostaţilor", adică Tudor şi eteriştii ; însă ceru toate armele locuitorilor. Spaima era mare în oraş. Aproape o sută de oameni fugiseră cu tot avutul lor la consulatul prusesc. Toţi erau îndîrjiţi împotriva lui Udritzky, care, pînă în clipele cele din urmă, zisese cu tărie că nu vin turcii. Şi paşaua de la Vidin trecuse Dunărea, iar cel de la Brăila intrase în Moldova.

Lassanis se duse cu aceste ştiri la beizadea Gheorghe.

Tînărul se plimba turburat prin odaie.

— Ah, de-ar veni în curînd frate-meu Dimitri cu trupe împărăteşti din Rusia ! strigă el.

Christaris, lîngă fereastră, privea afară ; o dungă dureroasă i se adîncise între sprîncene. Lassanis, repede, făcu din ochi lui Scufas.

Misiunea beizadelei Dimitri în Rusia şi sosirea lui grabnică cu trupe de ajutor era una din acele legende, care se răspîndeau necontenit în tabără, şi în care fraţii Ipsilanti înşişi începeau să creadă.

— Mă voi duce, mai devreme decît voiam, la vie, unde se află Arhiul, şi voi căuta să-l văd între patru ochi, şi să-i povestesc cele întîmplate, zise beizadeaua, cu strășnicia unui om care a luat o hotărîre de mare însemnătate.

Arhiul plecase de dimineaţă la via gazdei sale, la poalele dealurilor frumoase, la miazănoapte de Tîrgovişte. Făcea asta adeseori, mai ales ca să nu petreacă noaptea în oraş, unde cetele lui Caravia şi ale celorlalţi căpitani trăiau în cel mai mare desfrîu, aşa încît se putea teme, ca „scara sacră" să nu fie luată de ele, în noptatecele lor plimbări, drept alte scări mai puţin sacre.

— N-ar fi mai bine, Măria Ta, zise Christaris, să te întorci îndată aci cu generalisimul, şi să ţinem sfat ?

— Nu se poate, răspunse Gheorghe Ipsilanti, cum ar rămîne Giartoglu, care a făcut atîtea pregătiri pentru sindrofia de la vie ?

Scufas şi Lassanis zîmbiră iarăşi a rîde, iar prin ochii medicului trecu un fulger de disperare.

— Ţi-aş fi îndatorat, dragă Scufas, urmă beizadeaua, să trimeţi pe cineva la mine, să poruncească să puie caii şi să vie aci să mă ia.

Casierul Eteriei îi îndeplini grabnic dorinţa.

Fiecare beizadea îşi avea casa, ca şi fiecare general. De aceea, fiecare avea nevoie de o mulţime de slujitori. Numai curtea Arhiului înghiţea zilnic o sută douăzeci şi patru oca de carne, cincizeci sau şaizeci de pîini, şi cîtimi de unt, de ouă, de lapte, de făină, de zahăr şi de băcănii pe potriva celor de carne şi pîine. Nu mai puţină risipă făceau şi generalii.

Oraşul demult nu izbutea să plătească acest bir. Pentru a-l aduna, cete de arnăuţi cutreierau satele, strîngînd vitele şi păsările, pe care le aduceau la Tîrgovişte. Ei sparseră şi pivniţele din vii, iar butoaiele, care nu puteau fi ridicate din lipsă de căruţe, sau care nu puteau fi pe dată golite, chiar cei mai beţivi fiind sătui, le ciuruiau cu pistoalele, aşa încît vinul curgea pe jos, preschimbînd pivniţele în cisterne bine mirositoare.

Cei jefuiţi nu primeau nici un ban ; şi pe lîngă aceasta femeile şi copiii lor erau schingiuiţi. Ţăranii fugeau în munţi, şi în fiecare zi zavergiii trebuiau să împingă prădările lor în locuri mai îndepărtate. Lăcomia şi cruzimea lor creşteau mereu ; prădau şi bisericile.

La toate acestea simandicoasele beizadele închideau ochii ; ei ştiau, cu mare meşteşug, să nesocotească politicos primejdiile ameninţătoare şi neajunsurile cele mai strigătoare. Şi pe lîngă aceasta, Arhiul era bolnav de dragoste.

Sofiana Pantas îl însoţise la Tîrgovişte, dar era în nişte toane înfricoşat de rele. Ea nu mai avea nevoie să-l cucerească pe prinţul Alexandru, şi să se prefacă, pentru că el îi era rob, cu trup şi cu suflet. Ea se purta acuma cu dînsul cum se purtase pe vremuri cu Leventis şi îi aţîţa gelozia în aşa chip, încît se certase din pricina ei cu unul dintre cei mai buni ofiţeri ai săi, cu Gheorghe Cantacuzino,

care venise cu el din Rusia, şi pe care acuma îl trimisese în Moldova cu misiunea, foarte puţin deslușită, să ocupe Iaşii.

Sofiana însă ştia să-l chinuiască pe ibovnicul ei în chip mai rafinat încă prin critica înveninată ce i-o făcea lui şi întreprinderii sale. Şi cînd îl vedea scos din fire, ridica din frumoşii ei umeri albi şi rotunzi şi zicea :

— Ce vrei, Ipsilotate „din toate popoarele de pe pămînt, grecii sînt aceia care au mîncat prea mult din rodul pomului ştiinţei" ; „ils se sont donné une indigestion spirituelle". Le-a mai dat şi Chilon o povaţă cu două tăişuri : „Cunoaşte-te pe tine însuţi", ceea ce vrea să zică, aflaţi că nu sînteţi buni de nimic, şi că totul e zadarnic. E drept însă, că ţie îţi mai lipseşte mult pînă la această ştiinţă, Măria-Ta.

Rănit adînc, beizadeaua răspunse :

— Dar cum ar trebui să fie bărbatul, care ar afla har înaintea ochilor tăi ?

— Ar trebui să mă dispreţuiască, rosti dînsa aspru, dar totuşi cu înfocare, şi adăugă, visătoare : Ar trebui să fie fiul unui popor, care ar avea dreptul să aibă încredere în puterea sa, un popor ca acela al dacilor, pînă n-am venit noi peste ei.

— Aiurezi, încercă să glumească beizadeaua, vrei să pui pe valahi mai sus decît pe noi, elinii ?

— Nu uita, dragă, zise Pantasina, că titlurile tale le datoreşti valahilor.

— Kira Sofiana ! strigă el înfuriat.

— Mă rog, mă rog, zise ea, vă făliţi peste tot cu armele Moldovei şi ale Valahiei, le aşezaţi oriunde se nimereşte, pe tuci, pe cearceafuri, pe tabacheri, pe săbii şi pe batistele voastre. Deci, sau înseamnă poporul acesta ceva, sau armele sale sînt fără valoare. Ochii îi scînteiau acuma ; ştia că fiecare săgeată îşi nimerea ţinta, şi nu avea bucurie mai mare, decît să-l înjosească pe Arhiu.

El se roşea şi iar se îngălbenea, şi vocea îi tremura cînd începu :

— Pe steagul Eteriei...

— Tocmai, vream să ţi-o spun demult, îi tăie ea vorba, bine ai face să-l schimbi, şi să pui să zugrăvească un struţ în locul fenixului.

La aceasta Ipsilanti ieşi. În tindă se întîlni cu fratele său care sosea în aceeaşi clipă la vie.

Prinţul Gheorghe îi ceru o convorbire ; Arhiul îl primi pe dată, şi timp de cinci minute ascultă pe frate-său cu băgare de seamă, pe urmă însă mîndria şi ciuda ce le simţise, gîndindu-se la Sofiana, se preschimbară în teamă că ar putea să-i fi pierdut iubirea. El răspunse zăpăcit, se nelinişti, trăgea cu urechea la orice zgomot în casă şi cînd i se păru că aude paşi îndreptîndu-se înspre odaia Sofianei, întrerupse grăbit pe frate-său :

— Bine, bine, mîine dimineaţă vom mai vorbi, întorcîndu-ne la oraş ; se repezi la uşa ei, şi, după oarecare zăbavă, îndrăzni să intre şi să-i ceară iertare.

Christaris, în sufletul său, trăgea nădejdea că Arhiul după ce vorbise cu frate-său, era să alerge la oraş, şi era cît p-aci să scoată un strigăt de bucurie, cînd căpitanul Dimitrie Şuţu intră la dînsul zicînd :

— Generale, a venit o ştafetă de la via lui Giartoglu, sfîrşitul cuvintelor însă îl scoase din fire : mai cere praf de puşcă şi iască pentru artificii. Dar la regimente nu vrea să dea nimeni nimic fără plată. Şi noi n-avem.

Dimitrie Şuţu, care, vorbind, ţinuse milităreşte mîna la şapcă, o lăsă să cadă, şi bărbaţii priviră unul la altul în tăcere. Tînărul căpitan nu era dator să facă această înştiinţare, orice soldat putea s-o îndeplinească.

Christaris înţelese că numai nerozia cererii, cînd duşmanul era în apropiere, împinsese pe Dimitrie Şuţu să vie la dînsul, şi citi, pentru prima oară deznădejdea în ochii săi. Această dovadă de nepricepere a comănduirii zdruncinase chiar eroicul optimism al tînărului mavrofor. Şi deodată Dimitrie Şuţu îşi vărsă tot focul :

— Generale, nu găsesc răspunsuri la îndoiala mea cumplită — de aceea viu la d-ta, care eşti una cu Elada, care o iubeşti atîta, încît ea grăieşte prin gura d-tale. Jură-mi, generale, că într-adevăr ne coborîm din acei eroi de care cîntă Omer : „mînuitori de suliţi şi dornici să străpungă cu frasinul întins zalele ce scrîşnesc, de pe pieptul duşmanilor".

Christaris încercă să scape printr-o dovadă apagogică.

— Eşti dezamăgit, căpitane, zise el, pentru că nu sînt toate cum ar trebui să fie. Pentru că îi vezi pe compatrioţii

dumitale că greşesc, bănuieşti că niciodată nu am avut însuşiri bune. Dar tocmai asprimea judecăţii dumitale e o dovadă de mărirea Eladei. De nu aveam pravila virtuţii, nu ne-am împotrivi relelor ; de n-am fi copiii adevărului, nu ne-am lupta împotriva greşelei. Dar ce este adevărul ? Nu numai materia, dar mai presus de toate idealul. Dacă sufletul elinilor simte şi vrea mărirea elinilor, aceasta va fi. Cît timp vom crede în eroii noştri, vom naşte eroi, chiar împotriva tuturor slăbiciunilor, cu care singuri ne împiedicăm drumul înaintării. De aceea, să slujim patriei, nu numai cu sabia, dar şi cu credinţa în nemărginita ei virtute.

Şi astfel idealistul, mîngîind pe altul, se mîngîia singur.

Dimitrie Şuţu oftă adînc şi zise :

— Acuma iar pot trăi, şi în calda sa recunoştinţă voi să sărute mîna aceluia care îl scăpase de un ucigător chin sufletesc. Christaris îl strînse în braţe.

Arhiul abia sosise de la vie, şi Lassanis îl înştiinţă că adjutantul prinţului Niculae adusese pe Tudor Vladimirescu în curte, şi cerea voie să-i dea o scrisoare a lui Iordache.

Ipsilanti, foarte mîhnit, pentru că Sofiana Pantas nu voise să-l însoţească la oraş, răspunse răstit :

— Ce să fac cu prostul de valah ?

— Măria ta, l-ai chemat ca să-ţi dea seamă de corespondenţa sa trădătoare cu turcii, îi aduse aminte Lassanis.

În acea clipă sosiră Christaris şi Caravia ; beizadeaua se stăpîni şi porunci să cheme pe adjutantul fratelui său Niculae.

Olimpianul nu zicea altceva în scrisoare decît că trimitea pe Tudor Vladimirescu sub pază la Tîrgovişte şi că îndrăznea să dea prinţului sfatul să fie îngăduitor cu pandurul.

— O scaldă, zise rînjind Lassanis.

— Sfatul e prăpăstios, zise înfocat adjutantul beizadelei Niculae, şi înşiră un logos despre greutatea misiunii îndeplinite, arătînd că Vladimirescu era om primejdios. Lîngă Cîmpulung, spre pildă, le ieşiseră înainte treizeci de

valahi călări, primind pe Domnul Tudor în strigăte de bun sosit și mulțumindu-i că scăzuse birul de la 25 la 5 piaștri. Aceasta fusese o stratagemă a prințului Niculae. Ca să nu încerce valahii din Cîmpulung, negustorașii și meseriașii, — boierii erau fugiți, — să-l scape pe Tudor Vladimirescu, se răspîndise zvonul că slugerul se duce la Tîrgoviște, ca să se urce cu mare alai pe scaunul domnesc. Și încheie, povățuind o purtare aspră față de trădător.

Lassanis și Caravia erau de aceeași părere.

Christaris zise :

— Înainte de toate să-i dăm ascultare. Scufas intră la aceste cuvinte și strigă :

— Înainte de toate să-l închidem ! Prostimea valahă se adună în fața curții.

— Nu vă spuneam ! strigă adjutantul de la Cîmpulung. Arhiul făcu o mișcare poruncitoare și ieși pe pridvor. În curte, Tudor Vladimirescu era călare pe o mîrțoagă, cu hățurile proaste și scări de lemn, un lanț îi lega picioarele, trecînd sub pîntecele calului. Doi arnăuți îl păzeau. Adjutantul alesese acest alai de la Cîmpulung ca să treacă mai nebăgat în seamă prin oraș.

De sus, Alexandru Ipsilanti privi cu dispreț pe căpetenia pandurilor și zise :

— Ai vrut să vinzi creștinii păgînilor ? E o rușine, și întorcîndu-se către Caravia : Ți-l dau pe sluger ca prizonier, generale. Apoi către Christaris : Astă seară ținem sfat. Știi cine trebuie să fie de față : fratele meu, generalul Caravia, Lassanis, — știi dumneata. Dar poate mai bine mîine dimineață, și se opri oftînd obosit.

Pe urmă intră în casă, chemă pe medicul său Mavromati și, zicînd că e bolnav, ceru să fie scutit de afaceri.

— E bolnav, ca s-o afle Sofiana Pantas, zise Lassanis lui Scufas.

— Sau mai bine zis, boala lui se numește Sofiana Pantas, răspunse casierul.

În mare grabă Caravia duse mîrțoaga pe care ședea Tudor Vladimirescu prin ulițele orașului, printre grădinițele căsuțelor, printre grădinile mari ale caselor boierești dărăpănate, printre zidurile de biserici și, în sfîrșit, peste maidanul mare pînă la clopotnița mitropoliei ; aci ședea Caravia.

Pe maidan mișunau oamenii ; era jumătate bîlci, jumătate tabără arnăuțească. În curtea mitropoliei era oarecum liniște.

Domnul Tudor, cînd trecu pe sub poartă, și zări biserica, făcu semnul crucii. I se dădu o chilie, la stînga lîngă intrare.

Scurt timp după aceea, Lassanis și Scufas cerură lui Caravia o întrevedere.

— Generale, zise Lassanis, numai dumneata ești om hotărît. Numai dumneata te pricepi să ții oștirea strînsă laolaltă și să împiedici dezertarea. Aveai dreptate ieri, cînd ai vrut să tai pe ispravnic. Ieri noapte sute de eteriști au fugit. Numai dumneata ai văzut că nu e vreme să fim îngăduitori cu Tudor Vladimirescu, după cum ne povățuiește Iordache, pentru că valahul e înțeles cu turcii.

Și Scufas adăugă :

— Se zice că e putred de bogat. Se zice că a trimes milioane familiei sale în Ardeal. Și fără doar și poate are galbeni și pietre scumpe cusute în hainele sale. Ar fi deci de mare folos pentru Eterie să ne lași să-l cercetăm astă noapte.

Pe la orele patru, arnăutul îl pofti pe Domnul Tudor la masă. Doi paznici îl însoțiră prin curte, pînă-n trapeza pardosită cu cărămidă roșie ; oameni mulți se îmbulziră să slujească la masă, ca să-l vadă pe capul panduriior. Printre ei era și un preot al mitropoliei, care aducea talerele și sticlele.

Domnul Tudor mîncă puțin și nu vorbi. Numai la sfîrșitul mesei, cînd i se dădu ciubucul, zise către Caravia :

— Aș vrea să mă plimb prin curte.

Și amîndoi, cu ciubucul în gură, se plimbau înaintea bisericii. Stîlpii mîndri ai tindei se ridicau deasupra treptelor înalte, și cele nouă turnuri rotunde se înălțau în roșeața cerului. Un lucrător scotea învelitoarea de plumb de pe acoperiș.

— De ce scoate învelitoarea ? întrebă Domnul Tudor.

Ca să toarne gloanțe pentru apărarea patriei, răspunse Caravia cu ifos.

— Aș intra în biserică, zise Vladimirescu.

Arnăutul chemă preotul, care slujise la masă, și care stătea acuma cu alții, la o oarecare depărtare ; el aduse cheia și deschise ușa bisericii.

Vladimirescu și Caravia rezemară ciubucele lor de zid și intrară. Domnul Tudor scoase de pe pletele sale lungi căciula înaltă oltenească cu peticul ei de postav alb, grecul scoase fesul de pe capul ras, și amîndoi făcură semnul crucii. Vladimirescu privi împrejurul său și zise :

— Acest sfînt locaș văzu lucruri mari, atunci cînd mai fu mărire prin țară. Îl împodobiră voievozii cei mai buni, pe dinăuntru și pe dinafară, și întorcîndu-se către intrare, se uită la șirul falnic al ctitorilor zugrăviți la dreapta și la stînga ușii, domnitorii și doamnele lor în haine lungi de mătase înflorată, în caftane împlănite, cu hangiarul cu pietre scumpe la brîu și cu coroane domnești pe cap, pe deasupra cărora erau scrise numele lor.

Rînd pe rînd Domnul Tudor îi privi pe toți și zise :

— Ăsta de aci e Mihai Viteazul. Ca Mihai Arhanghelul el fu scutul creștinătății, — pînă ce-l răpuseră trădătorii. Cuvintele sale răsunară în tăcerea bisericii, și după cîteva clipe urmă : Moșneagul ăsta de colo este Matei Basarab. Fu și el viteaz ca Mihai. Și pe el îl mîncară fript trădătorii... cu zile.

Olteanul grăia cu evlavie, ca un preot care-și citește slujba singur în biserică. Și într-adevăr Domnul Tudor era singur. Arnăutului puțin îi păsa de amintirea voievozilor mari ai țării. Și preotul care îi însoțea auzea cuvintele, dar nu era viteaz.

Domnul Tudor îl întrebă încotro se află mînăstirea Dealu, în care e capul lui Mihai Viteazul.

— Dincolo, peste Ialomița, fu răspunsul, se vede din clopotniță.

— Aș vrea să mă urc în clopotniță, zise Vladimirescu lui Caravia.

Ieșiră din biserică, și pe cînd pandurul și grecul se îndreptau spre turn, preotul încuia ușa. Apoi alergă la un tovarăș, căruia îi încredințase toate catrafusele sale și o luă la fugă înspre graniță. Nu era viteaz. Dar cincizeci de ani după aceea, pomenea încă cuvintele marelui oltean rostite în mitropolie.

Domnul Tudor, urmat de un arnăut, se suî pînă la clopote, unde lumina asfinţitului intra în valuri aurii. Tîrgovişteа era la picioarele lui cu vechea Chindie, care se ridică deasupra verdeţii grădinilor, pe subtoiul ei pătrat. De mult ea slujea drept ornic al oraşului. Pe vremurile de fală ale scaunului domnesc, de ceasul mesei aflau şi cei care nu vedeau turnul, căci din vîrful său răsunau trîmbiţele şi ţimbalele lui Vodă ; curtea domnească, azi dărăpănată, era alături.

Privirea Domnului Tudor însă plutea mai departe, spre răsărit, unde pe dealurile nalte, de-a lungul zăvoaielor Ialomiţei, se vedea lucind roşie, sub ultima rază de soare, cununa zidurilor mînăstirii Dealului. Prietenul slugerului, episcopul Ilarion, fusese stareţ acolo, ani îndelungaţi, şi el îi zisese odată :

— Capul lui Mihai e în biserica mînăstirii Dealului. Adeseori stau de vorbă cu dînsul. Mai degrabă înţelegem pe cei morţi decît pe cei vii, pentru că pe cei morţi îi ascultăm cu evlavie, şi pentru că e tăcere împrejurul lor. Viteazul m-a învăţat multe. De la dînsul ştiu : „De vrei să cunoşti viitorul, priveşte în trecut. Din rădăcină răsare toată puterea copacului. De vei găsi-o la rădăcină, teamă să nu mai ai. Eu, Mihai, sînt rădăcina". Şi Domnul Tudor gîndi : „Cînd voi fi printre morţi, mă va înţelege neamul meu şi pe mine".

În aceeaşi noapte, de la 26 la 27 mai, i se împlini ursita.

XIX

Urgia turcească se dezlănţui în sfîrşit asupra ţării. Hagi Prodan şi pandurii aflară a doua zi după plecarea lor la Piteşti că dincoace de Olt turcii arseră orăşelul Slatina şi că dincolo de rîu, trei mii dintre ei înaintaseră pînă la Drăgăşani. Un fugar de acolo găsise pandurii la Vultureşti, şi îi rugase să vie în ajutorul a şaizeci de fete, care erau în mîna ienicerilor, şi să scape pe şaptesprezece negustori închişi de ei şi ameninţaţi cu moartea.

Aceasta se petrecea vineri seara.

Hagi Prodan chemă pe preotul din sat și-i ceru să citească aghiasma cea mare.

Cei cinci mii de oameni stăteau tăcuți subt cerul de plumb, pe cînd preotul citea din marele aghiasmatar...

Apoi preotul trecu cu botezul printre rîndurile pandurilor.

Căpitanii îl urmau și deslușeau oamenilor planul ce-l făcuseră cu Hagi Prodan. O ceată de ostași trebuia să treacă Oltul noaptea, să se întărească în casele și viile de la Drăgășani, să-i ademenească pe turci să vie pîn-acolo, și să le ție piept, pînă la sosirea oștirii, ce trebuia să-i ia pe la spate. Cei ce erau gata pentru asta, să iasă din grămadă. Atunci în grabă și în tăcere, două mii de oameni, căpitani, ca și soldați, ieșiră la front.

— Ajungă, fraților, strigă în sfîrșit Cuțui, trebuie să mai rămîie și pentru mîine.

Din cei două mii Hagi Prodan și Oarcă aleseră trei sute, bărbați de cîte treizeci, patruzeci de ani, căci lovitura trebuia dată cu sînge rece. Erau cît p-aci să treacă cu vederea pe Ene Enescu, cînd Oarcă întîlni privirea poruncitoare a ochilor săi întunecați și zise sîrbului :

— Să meargă și ăla.

Cei trei sute schimbară repede cizmele, punîndu-și opincile, și după ce fiecare din ei primi o traistă cu brînză, pîine, pastramă și o ploscă de țuică, plecară în adîncă tăcere, călăuziți de fugarul de la Drăgășani.

Părea că piciorul lor cunoștea drumul, pe care ochiul lor nu-l mai putea zări în întunericul nopții. Scoborîră către Olt, printr-o scobitură a malului înalt, și împărțiți în trei cete, umblară pe lîngă apă, pînă ajunseră la trei poduri umblătoare, pe care trecură puhoiul puternic și slab lucitor al rîului.

Iar cînd dealurile și cîmpiile se iviră în lumina zorilor, cei trei sute sosiră în viile dinspre miazănoapte ale Drăgășanilor. De acum nu-și mai păzeau mișcările. Străjerii turcești își dădură repede seama că se petrece ceva neobișnuit în casele albe împrăștiate d-a coasta, și un ceas după răsăritul soarelui pandurii văzură cetele mohorîte ale oștirii dușmane cum ieșeau din grădinile orășelului pe cîmpia verde. În curînd auziră bătaia furtunoasă a tobelor,

sunetele ascuțite ale fluierelor și clopoțeii muzicii păgîne ; ei veneau tot mai repede, așa încît un nor alb de praf se ridică val-vîrtej după ei. Acuma se zăriră și caii și filfîirea numeroaselor flamuri și scînteile de lumină sclipind din arme ; apoi dușmanul se năpusti asupra viilor.

Din trei case așezate pe deal, cam în același rînd, ieșiră trosnind limbi roșii de foc. Iar dușmanul, slobozind și el puștile, urla așa de tare, încît înăbuși aproape zgomotul împușcăturilor.

Lupta ținu pînă la apusul soarelui.

Dulce și caldă era adierea primăvăratecă ce trecea peste frumosul și pașnicul ținut, unde numai pe un petec de deal se ridica vuiet, unde numai într-un singur loc se rostogoleau, subt cerul albastru, nori de fum alb. Acolo, via abia înflorită era stropită cu sînge de om.

Hagi Prodan în acest timp trecu Oltul, ascuns de zăvoi, și își așeză oștirea în șir de război. Amuțiseră acum focurile de pușcă pe care le auzise de departe, dar, spre miazăzi, se înălța pe cerul de seară o lumină din ce în ce mai roșie, turcii aprinseseră Drăgășanii.

După ce înnoptase, pandurii ieșiră din vie. Erau neînvinși și aduceau cu ei șaptesprezece răniți, treizeci și trei de morți zăceau în casele de pe deal. Dușmanii pierduseră optzeci și șase de oameni, două sute erau răniți, iar ceilalți se închiseseră într-o mînăstire în apropierea Drăgășanilor.

Oștirea Domnului Tudor petrecu noaptea cu pază mare și în cea mai adîncă tăcere. Nu ardea nici un foc, afară de pălălaia uriașă de deasupra Drăgășanilor, din care se ridicau nori groși de fum portocaliu. Cînd spre dimineață, cerul se lumină și fumul se înnegri, pandurii mai văzură cîțiva turci scoborînd în fugă din vii și alergînd către mînăstire, unde erau închiși tovarășii lor.

Era în ziua de Rusalii. Creștinii se bucurau de sfînta sărbătoare, care li se părea norocoasă pentru lupta lor cea dintîi.

Atacul sună. Pandurii, în trei coloane, se repeziră înainte, se ciocniră cu cavaleria turcească, care ieșea din mînăstire, și o respinseră. Cincizeci și șase de morți rămaseră pe cîmpie, iar vreo doisprezece armăsari, cu hățurile și coama în vînt, goniră încolo și încoace.

Şi salvă după salvă trosniră din mînăstire.

Hagi Prodan ascunse cavaleria şi pedestrimea după copaci şi în adînciturile pămîntului, şi răspunse focului artileriei turceşti cu două tunuri mici, care i se îngăduise să le ia din Piteşti.

Nici o ghiulea nu-şi greşi ţinta. Plumbul turcesc cădea ca grindina printre panduri, care îşi ştergeau năduşeala, sîngele şi fumul de pe obraz şi trăgeau cu aceeaşi price-pere şi chibzuială ca odinioară, pe plaiul Cotrocenilor, cînd făceau şcoala de tragere cu Gheorghe Lazăr, de unde cădea unul, sărea altul în locul lui.

Pe la amiazi însă li se isprăvi iarba de puşcă, şi căpita-nii, siliţi să sune retragerea, duseră trupele spre miază-noapte, între Olt şi vii.

Toate inimile erau aprinse de mînie.

Hagi Prodan era galben la faţă şi scuturat de friguri, fierbea veninul într-însul.

Ostaşii vorbeau cu necaz de Iordache, care nici azi, după patru zile, nu se ţinuse de cuvînt, deşi i se trimesese o ştafetă dis-de-dimineaţă. Dacă oştirea ar fi avut cele trei tunuri mari, muniţiile ei toate, cele trei care pline de lopeţi, de casmale şi de topoare, pe care Domnul Tudor le ducea totdeauna cu sine pentru săparea de şanţuri, turcii din mînăstirea Drăgăşani ar fi fost siliţi să se predea chiar înainte de asfinţitul soarelui, căci de pe la amiazi focul lor slăbise, pentru că tunurile pandurilor crăpaseră zidurile în mai multe locuri, clădirea era p-aci să se aprindă şi apă nu era în curtea mînăstirii.

Era pentru toţi o jale sfîşietoare să oprească lupta aşa aproape de izbîndă ; dar ce erau să facă fără praf de puşcă, şi cînd duşmanul putea să primească în orice clipă ajutor de la Craiova. Şi cu toată sfînta sărbătoare, înjurăturile căzură droaie pe greci.

Căpitanul Oarcă călărea, adîncit în gînduri negre : inima-i era plină de dorul lui Tudor Vladimirescu. Se căia amar, că îngăduise plecarea lui de la Goleşti, şi cînd zări pe Ene Enescu lîngă dînsul, zise deodată :

— Băiete, să nu zici rîului de munte că în calea sa prea rostogoleşte tot : numai el duce morile din cîmp.

Ene îl privi, dar abia îl auzi, sîngele îi curgea cald şi uşor prin vine, şi inima, a cărei greutate o simţise de

săptămini, azi îi era ușoară, golită și de ură și de iubire, numai stăpînită toată de o beție războinică.

— Cînd ne mai batem, căpitane ? întrebă el.

— În curînd, de o vrea Dumnezeu, oftă celălalt, trebuie însă să-l așteptăm pe Iordache.

— Să așteptăm și iar să așteptăm, strigă Ene, și azi am fi putut să tragem înainte. Fiecare om din pedestrime și din călărime mai avea cu ce trage încă o dată.

— Vorbești ca un copil, zise Oarcă, iarba n-ar fi ajuns ca să silești pe turci la predare, și am fi pierdut încă din ai noștri.

— Ei și ? răspunse tînărul, și în ochii săi negri se aprinse o flacără ciudată.

Atunci Oarcă se răsti mînios la dînsul :

— Ei și ? Și de ce te bați ? De petrecere, sau pentru țara ta ? Nu e vorba să cădem în zadar, ci să biruim, de o vrea Dumnezeu să ne ajute.

Se părea, însă, că Dumnezeu nu voia să le ierte păcatele.

Numai după două zile cercetașii pandurești aduseră vestea că Iordache și Ipsilanti sosiseră în fața Rîmnicului. Cîteva trupe răzlețe eteriste fuseseră bătute de turci în apropierea Tîrgoviștei, pînă nu fugise întreaga oștire, în mare goană, din acest oraș. Un căpitan trecuse la dușmani, altul o luase la sănătoasa peste munți. Doi se apăraseră vitejește într-o mînăstire, dar după ce nu mai avuseseră muniții, alergaseră noaptea la Tîrgoviște și ziseseră Arhiului, care-i mustrase : Dojana e ușoară cînd stai departe de luptă.

— Dar unde e slugerul Tudor ? întrebară pandurii. Aceasta cercetașii n-o aflaseră.

Hagi Prodan cu oștirea sa toată se îndrepta spre Olt.

Apele umflate curgeau galbene ca lutul printre zăvoaiele verzi, căci la munte ploua, în aer era zăduf, cerul era posomorît și zarea învinețită de ploi.

În jos de Rîmnic era un pod plutitor. Hagi Prodan cu căpitanii săi cei mai mari trecu de celălalt mal, unde se vedeau mișunînd cetele negre ale oștirii eteriste.

Arhiul stătea în una din casele țărănești împrăștiate. Pandurii merseră la dînsul.

Alexandru Ipsilanti ședea pe pridvor. Era palid, două pete roșii ardeau pe obrajii săi slabi, ochii-i sticleau

şi buzele-i tresăreau nervos. Fraţii săi stăteau lîngă el, pleoştiţi ; Lassanis era neliniştit, ca o vulpe închisă. Pe faţa lui Iordache nu se putea citi nimic, ca de obicei. De undeva se auzeau urletele lui Caravia, apoi se apropie şi el cu paşi lungi, legănaţi.

Sumeţ şi obosit, Alexandru Ipsilanti întrebă pe căpitanii de panduri, de ce se retrăseseră înaintea duşmanului ?

Atunci, Hagi Prodan, cu toată gălbinarea lui, se înroşi de mînie şi zise :

— Căpitanul Iordache e de vină, că nu s-a încrezut în noi şi-şi închipuieşte că sîntem înţeleşi cu turcii ; şi de aceea a oprit tunurile şi muniţiile noastre la Piteşti, subt cuvînt că n-are poruncă de la Măria-Ta. De am fi avut cele două tunuri mari, în trei ceasuri făceam mînăstirea praf, şi nu se prăpădeau degeaba cei mai viteji dintre noi. Două zile n-a mai îndrăznit să iasă picior de turc din mînăstire, şi ieri au fugit păgînii la Craiova cu răniţii lor. N-a rămas decît o ceată mică.

Iordache şi Niculae Ipsilanti, cei mai harnici dintre ostaşii eterişti, simţiră ciudă la auzul acestei cuvîntări.

Arhiul însă zise :

— Trebuia să ţineţi poziţia încă trei zile, pînă veneam eu, şi adăugă cu un dispreţ fatalist : Dar ce s-a făcut, s-a făcut.

— Dar cu ce era să ne ţinem poziţia ? strigară Hagi Prodan şi căpitanii săi, dacă nu mai aveam muniţii ?

Ipsilanti ridică braţul său schilod :

— Acuma voi merge eu cu oştirea mea întreagă înaintea turcilor, şi voi pune capăt acestui război.

Cu aceste cuvinte se curmă audienţa pandurilor ; le fu îngăduit să treacă Oltul, să intre în Rîmnic şi să aştepte acolo poruncile Arhiului.

Hagi Prodan se opri la episcopia din deal şi se culcă. Convorbirea cu Ipsilanti îi întărîtase gălbinarea.

Oarcă şi Cuţui stăteau lîngă patul sîrbului şi ziceau :

— Ce prost îngîmfat e ăsta Ipsilant. Iată-l că vorbeşte, ca şi cînd acest război nu l-ar mai privi pe dînsul.

Makendonski intră strigînd :

— Ştiţi ce l-a scos din fire pe Ipsilanti ? L-aţi văzut că nu mai ştia ce zicea ? Am aflat eu de la cîţiva eterişti, veniţi de peste Olt, după merinde. I-a fugit ibovnica,

nevasta unui oarecare Pantas, și a fugit cu Scufas — și cu casa Eteriei. Oștirea a murit de foame, în drum de la Pitești pînă aici, căci toată zahereaua au lăsat-o la Tîrgoviște. Oamenii s-au hrănit cu cireși verzi. Și i-a plouat năstrușnic.

— Dar cu Domnul Tudor ce-a făcut ? întrebă Oarcă.

Makendonski dădu din umeri.

Oarcă ieși, adună pe toți căpitanii, care erau patruzeci la număr, și puse pe unul dintre ei, mai meșter la carte, să facă o jalbă către Arhiu, prin care cereau să li se dea slugerul Tudor, cel care-i luase de la casele lor ca să-i ducă la război.

Cei patruzeci trecură iarăși Oltul și înmînară jalba lui Ipsilanti.

Acesta puse pe un grec știutor de alte limbi, să i-o tălmăcească, tăcu cîtva timp, privind în depărtare, ca unul cu mintea aiurea, și pe urmă răspunse cu aceeași mîndrie ca odinioară.

— Voi chema pe Tudor Vladimirescu din Rusia, căci slugerul a fost chemat acolo. Românii însă, pînă va veni, să nu stea la o parte, ci să meargă împotriva turcilor la Drăgășani.

Pandurii, dezamăgiți și uluiți, se întoarseră la Rîmnic... Frunte-Lată zise amărît :

— Acuma ni l-au luat pe Tudor, care ne-a ridicat de pe la vetrele noastre ; ce să mai rămînem la un grec călare pe cal ? Gîndiți-vă la copiii noștri, care sînt în mîinile turcilor.

Tocmai aceasta era gîndul lor ; în noaptea aceea trei sferturi dintre panduri plecară, prefirîndu-se printre mii de primejdii și de întîmplări, spre nevestele și copiii lor, fiecare dintre ei gata să-și apere casa chiar împotriva unei oștiri întregi.

Numai Oarcă, Cuțui, Cioreanu, Caleșeanu și Enescu rămaseră. Oarcă încercă să-și spele purtarea față de Domnul Tudor, luptînd pînă la sfîrșit pentru îndeplinirea gîndului și voinței lui. Cuțui, Cioreanu și Caleșeanu rămaseră de dragul lui Oarcă. Iar Enescu vroia să se bată, și ducea în sufletul său tînăr nădejdea să cadă, într-o răzvrătire îndîrjită împotriva ursitei.

În ambele tabere de lîngă Olt se pregătea furtuna. Căpitanii, certați între ei, nu se încredeau unii în alții și în adunătura pestriță a oștirilor fierbeau dușmănii cumplite. Inimile românilor erau aprinse de mînie împotriva grecilor, de care voiau să scape, și cu care acuma, după ce viclenia lor le luase pe Domnul Tudor, trebuiau să lupte laolaltă împotriva turcilor. Sîrbii țineau cu românii, însă nu erau plătiți de mult și erau nemulțumiți.

Haimanalele, care se alipiseră de Ipsilanti zicîndu-și eteriști, fiindcă hainele lor boite în negru la Tîrgoviște și prefăcute în uniforme îi asemuiau întrucîtva cu mavroforii, erau înfuriați, că nu li se plătea și n-aveau ce prăda, că nu venea ajutorul Rusiei și că luptele împrejurul Tîrgoviștei fuseseră toate nenorocite pentru greci.

Singurii care nu erau în vrajbă cu ursita, erau tinerii din „Batalionul Sacru". Cu leacul doctorului Christaris, căpitanul Dimitrie Șuțu se vindecase de deznădejde : el voia mărirea Eladei, și această mărire fu. Nu numai pentru dînsul, dar și pentru tovarășii săi, pe care îi răpea entuziasmul său. Din tabăra de lîngă Olt, Dimitrie Șuțu scria acasă la Constantinopole : „Am răni la picioare. De cîteva zile umblu neîncălțat, dorm în mlaștini, mănînc poame verzi, rareori o bucată de pîine uscată. Dar această lipsă mi-e plăcută, viața aceasta plină de întîmplări mi-e dragă. De mic copil am visat ziua liberării noastre. Pentru prima oară în viață conduc oameni, care nu-mi dau titluri goale, ci mă cheamă cu scumpul nume de frate. Rămîneți cu bine. Ne vom revedea... Unde ?... numai Dumnezeu știe".

Furtuna se coborîse de pe munți, cu tunete și trăsnete și vijelii grozave, care rupeau frunzele de pe copaci. Pe Oltul galben, vărgat de spuma albă, se legănau trunchiuri dezrădăcinate și dintr-o dată piatra căzu din cer, ca mii de suliți albe, ferfenițînd iarba, stufișurile și florile, ropotind pe căruțe, pe grămezile de puști, pe tunurile din tabăra Eteriei și gonind pe oameni subt orice adăpost găseau. Piatra era mare cît nuca. Mavroforii abia scăpară subt un grajd.

Dincolo de Olt, la Rîmnic, apele curgeau șiroaie și spumegînd pe ulițele povîrnite, și tot liliacul înflorit zăcea

acuma la pămînt, rupt și tocat, în grămezi vinete. Și ploaia mai ținu două zile, de credeai că va îneca tot ținutul.

Luni sosi știrea, că se iviseră iarăși trei mii de turci la Drăgășani, și pe dată începu cearta între căpitani despre planul de atac. Caravia voia să plece, să fie marți de dimineață la Drăgășani, și să surprindă pe dușman. Iordache Olimpianul însă ținea că marțea e zi nenorocită, și că nu se putea face vreun atac fără o recunoaștere.

Marți trupele trebuiau împărțite astfel ca, în timpul bătăliei, întăririle să sosească repede și pe neașteptate, iar atacul cel mare să se facă numai miercuri, cu atît mai mult, cu cît din pricina ploilor, regimentele se puteau înfunda în noroi, puteau să se despartă unele de altele, și aveau nevoie de timp mai mult ca să sosească la Drăgășani.

Totul fu în zadar. Caravia era beat și răcnea asurzitor. Deci Ipsilanti porunci ca bătălia să se facă marți.

Oarcă însă cu oamenii săi se împotriviră la poruncă, pentru că Ipsilanti luase comandamentul peste românii lui Hagi Prodan și îl trecuse lui Iordache. Iar pandurii erau foc pe Olimpianul, în care vedeau pe dușmanul Domnului Tudor. De aceea, Hagi Prodan, care era bolnav, fu adus cu trăsura din Rîmnic, ca să potolească pe căpitanii săi.

Trupele plecară, în sfîrșit, spre amiazi, și trecură înaintea lui Alexandru Ipsilanti, care stătea călare în mijlocul adjuncților săi și al unui pîlc de cazaci cu suliți, obosit și aproape fără să bage de seamă cele ce se petreceau în juru-i.

Mavroforii, însă, strigau de bucurie, trecînd înaintea lui, și pe drum cîntau toate cîntecele lor patriotice, mai ales Marsilieza, cu cuvintele poetului Rhigas :

„Fili mu simpatriote,
Duli nametha os pote
Ton achrion Musulmanon
Tis Elados ton tyrannon ?“

Arnăuții bombăneau, zicînd că broaște erau destule prin mocirle ; de ce mai orăcăiau și băieții ?

Mersul pandurilor era „tare ca vîntul, tăcut ca pămîntul“. Dar inima le era ca de plumb, căci zvonul îngrozitor, că Domnul Tudor ar fi fost omorît la Tîrgoviște, le ajunsese

la urechi. Oarcă și Cuțui, după ce stătură la cumpănă nu deteră crezămînt acestui zvon : mintea lor dreaptă, oricît de mișei îi socoteau pe greci, tot nu credeau că, fiind de o lege cu românii, ar fi putut să săvîrșească acest omor. Însă taina care învăluia pieirea Domnului Tudor apăsa greu pe sufletele tuturor.

Drumul între Rîmnic și Drăgășani se poate face în opt ceasuri, ruptura de nori însă îl desfundase cu totul. Oștirea creștină nu sosi decît noaptea tîrziu. Poziția luată după sfatul căpitanilor se afla la poalele viilor. Iar după cum o prevăzuse Iordache, nimeni nu avea habar de poziția dușmanilor.

Pentru acest cuvînt, și pentru că nu conteneau laudele de sine și mutrele de feldmareșal ale lui Caravia, Arhiul nu-și urmase încă oștirea, — ca și din pricina beției arnăuților, care jefuiseră cîteva pivnițe în drum. Olimpianul se înfuriase atît de rău, încît spuse pandurilor, marți dimineața :

— Fraților, noi să-i privim de departe, căci vă zic vouă : bătălia asta e pierdută.

Oarcă era de aceeași părere și hotărîră să stea în adăstare.

Caravia își așează oștirea într-un triunghi, al cărui vîrf se rezema de vii și a cărui ipotenuză era înfățișată de „Batalionul Sacru". Mavroforii, udați pînă la piele, plini de noroi, aproape desculți, rău înarmați, — lipseau baionetele la puști, — își luaseră poziția de marș de paradă, în cap cu „muzica Golescului", adusă de la Golești, și care le cînta cîntece grecești.

Abia se opriseră, și aerul se cutremură de urlete vajnice. Dinspre Drăgășani, pedestrimea turcească se repezea drept asupra „Batalionului Sacru", ieșind din pădurea care înconjura pe jumătate larga cîmpie.

Un fior trecu printre rîndurile celor cinci sute de tineri, inimile lor bătură tare.

— Stați pe loc ! le strigară căpitanii, cu glasul ascuțit de tulburare. Ei nu se mișcară, priviră cu ochi mari vîrtejul de oameni, care se apropia, și la comanda de foc, pocni un ropot de gloanțe, atît de bine socotit, încît frînse avîntul dușmanilor ; rîndurile cele dintîi căzură ca grîul subt seceră.

Pedestrimea turcească se opri pentru cîteva clipe, apoi își întoarse calea.

Mavroforilor li se tăie răsuflarea de bucurie, pe unii îi înecă un plîns scurt. Trăiseră în sfîrșit atacul cel dintîi și nu se clătinaseră, mai mult chiar, inamicul fugea dinaintea lor.

Atunci răsună pămîntul.

Venea cavaleria turcească.

Dimitrie Șuțu porunci îndreptarea tunurilor.

Tinerii deschiseră în grabă chesoanele celor cinci tunuri și rămaseră trăsniți de groază, căci în loc de praf de pușcă și de iască nu aflară decît fîn și nisip. Asta era administrația lui Caravia.

— O cremene, un burete ! strigară ei, ca să slobozească cel puțin încărcătura din tunuri.

Unii dintre ei alergară printre rînduri, pînă găsiră ce căutau. Clipele părură veșnicii. În sfîrșit, scînteile sărira și, tunînd și zguduind pămîntul, ghiulelele ieșiră din gurile de aramă. De astă dată nu se gîndise nimeni să ochească bine. Ghiulelele zburau prea sus. Fumul nu se ridicase încă înaintea frontului „Batalionul Sacru", și tinerii auziră aproape de tot ropotul copitelor.

Căpitanii strigară :

— Apărați-vă cu sabia. Gîndiți-vă la Elada. Muriți pentru patrie ! și cu toată deznădejdea lor erau fericiți, fiindcă stătuseră locului vitejește și fiindcă trupul lor urmase porunca sufletului. Și prin puterea voinței lor sprijiniră tot „Batalionul Sacru". Nici unul nu dosi, nici cînd simțiră suflarea cailor în obraz și văzură fulgerarea iataganelor, nici cînd primiră în cap, în piept și brațe lovituri arzătoare, nici cînd copitele cailor călcară pe picioarele lor goale ; în mijlocul înfricoșatei îmbulzeli loveau orbește atîta vreme cît îi lăsau rănile dureroase și pierderea de sînge.

Cinci sute de copii rău înarmați, împotriva unei mii de călăreți bine conduși. După zece minute, nu rămase din „Batalionul Sacru" decît un morman de leșuri ciopîrțite.

În aceste zece minute, mavroforii salvaseră cinstea Eladei, atît de zdruncinată prin această răscoală. O salva-

seră cu toate lipsurile celorlalte trupe eteriste pe cîmpul de luptă de la Drăgășani.

Nici o divizie nu venise în ajutorul „Batalionului Sacru". Numai Caravia, care stătea cu arnăuții săi cam la cincizeci de pași de flancul drept al mavroforilor, se mișcase ; cînd văzu iureșul fără stavilă al cavaleriei turcești, frica de moarte umplu capul său de bețiv. Își întoarse calul. Oamenii îl urmară, se aruncară pe regimentele, care la spatele „Batalionului Sacru", formau vîrful triunghiului, și le tîrîră cu toată împotrivirea disperată a prințului Nicoale, în fuga lor, pînă la podurile umblătoare de pe Olt, pe care se repeziră călăreți și pedeștri, în goană nebună, împingîndu-se și îmbrîncindu-se între ei, astfel încît mulți pieriră în valurile rîului.

În timpul acesta, trupele sultanului băteau falnic pe tobele mavroforilor, și un ienicer strigă grecește la marginea pădurii, în care se aciuaseră vreo cincizeci de tineri :

— Ieșiți, au fugit turcii ! Băieții ieșiră și fură culcați la pămînt ca vînatul de vînători.

Atunci se cutremură sufletul pandurilor.

— Vai de bietele lor mame, ziceau ei. Și cînd căpitanul Iordache trecu înaintea lor și strigă pe românește :

— Fraților, să nu-i lăsăm să se prăpădească de tot, sînt creștini ca și noi ! pandurii se aruncară asupra dușmanului.

Iapa Olimpianului fu ucisă pe dată, și el, rănit, rămase în urmă.

Oarcă luă comanda. Și cei opt sute de panduri curmară bătălia începută de zece mii de eteriști. Vînătorii de urși și de capre din Gorj și Mehedinți stăteau ca un zid ; căpătaseră una din căruțele lor cu muniții și trăgeau cu răbdare și fără greș. Dușmanii, deși de trei ori mai numeroși, nu le puteau lua nici o palmă de pămînt, nici nu puteau urmări pe fugarii greci.

Spre înnoptate, turcii se retraseră la Drăgășani. Numai atunci pandurii lăsară din mînă puștile lor înfierbîntate.

Căpitanii se adunară, trecînd cu băgare de seamă printre lacurile de sînge, printre leșuri, printre răniți și printre cei ce trăgeau să moară.

— Fraților, zise Oarcă, iară am isprăvit praful de pușcă și gloanțele. Nimeni n-a ținut cu noi afară de Chiriac Popescu cu sîrbii săi. Nimeni nu va mai veni în ajutorul nostru. Toți cîți erau viteji printre greci zac acolo în mijlocul cîmpiei, ceilalți fug, căpetenia lor nici nu fu de față la bătălie. Comandirul nostru — Dumnezeu știe unde e. Fraților, luptarăm cum putuarăm. Numărul nostru scade, turcii se-nmulțesc. Eu nu am cu ce să vă țiu. Duceți-vă cu Dumnezeu, unde vă trage inima.

La trei ceasuri de Drăgășani, Arhiul călărea încet în capul grecilor săi îmbrăcați căzăcește. Mai mult atîrna de cal, decît ședea pe el. Picioarele-i apăsau scările, grele ca plumbul. Ar fi vrut să-și lase capul de tot pe spate. Frigurile și ameteala îi sleiră puterile.

O întîlnire îl trase din amorțeală. Pădurea, prin care trecea drumul, mișună deodată de fugari, care, la cea dintîi ciocnire, luîndu-se unii pe alții drept dușmani, se înfricoșară strașnic. Pe urmă, însă, spaima Arhiului crescu și mai mare, căci cei cu care se întîlnise, îi strigau pe toate dialectele grecești, c-o luaseră la fugă dinaintea turcilor, pentru că eteriștii pierduseră bătălia de la Drăgășani.

Trezit de valul de sînge fierbinte, care i se urcase în obraz, Alexandru Ipsilanti se ridică în șa și strigă cu toată tăria pe care o putea avea glasul său slab :

— Înapoi, fii ai Eladei ! Înapoi la datoria voastră, înapoi cu mine la luptă !

Pentru cea dintîi oară Ipsilanti se afla față în față cu ostașii săi, pentru cea dintîi oară grăia către dînșii fără mijlocirea adjutanților, și pentru cea dintîi oară ostașii îi răspundeau de-a dreptul.

El căzu grămadă pe șa.

Atunci Lassanis, ca și Christaris, pe care prințul îl luase ca medic în locul doctorului Mavromati, fugit mai demult, sfătuiră pe Arhiu să nu se mai împotrivească prostimii înfuriate, ci să se retragă spre Rîmnic.

Dar și în drumul său grăbit spre acest oraș, prințul nu fu cruțat de nici o înjosire. Fiecare arnăut care trecea își bătea joc de Arhiu. Îl făcea mincinos, pentru că îi promise cu ajutorul rusesc ; îl făceau înșelător pentru că nu le

plătise simbria, şi-l făceau mişel, pentru că se afla la o depărtare de trei ceasuri de cîmpul de rezbel, pe cînd bătălia era pierdută demult.

Aceste chinuri deşteptară urmele de bărbăţie rămase în inima lui Ipsilanti ; el uită boala şi jalnica lui dragoste, şi luă hotărîrea să se întărească în valea Oltului, ca să aştepte acolo pe turci. A doua zi de dimineaţă, Chiriac Popescu, care sosise şi el la Rîmnic, fu trimis să cerceteze întăririle făcute lîngă mînăstirea Cornet în 1788 de austrieci, împotriva turcilor, sub domnia lui Iosif al II-lea.

Sîrbul plecă cu şaptezeci de oameni.

Soarele ieşea printre nori, şi frunzişul ud al stejarilor strălucea ; din pricina răscoalei neobişnuite a anotimpului, verdeaţa era încă fragedă, şi fiecare foaie părea luminoasă. Razele soarelui trăgeau miresme îmbătătoare din ierburile şi buruienile codrului ; cu mirosul aspru al stejarilor se amesteca o adiere dulce şi înviorătoare, care trecea prin văzduh ca o mîngîiere. Ieşea din halînga înflorită, ale cărei buturi atîrnau de pe copaci ca funii groase şi cenuşii, pe cînd frunzişul ei li se urca pînă-n creştet.

De unul din aceşti copaci se rezima un ţăran, bătrîn şi orb ; şi cînd auzi călăreţi trecînd prin pădure, înălţă capul şi întrebă :

— Cine trece călare ?

— Nişte ostaşi, răspunse Chiriac Popescu.

— Din care oştire ?

— Din oştirea Domnului Tudor. Dar dumneata cine eşti ?

— Un biet pandur neputincios. Dar spune-mi, căpitane, adevăr să fie oare că se prăpădi Domnul Tudor ?

— Adevărat.

Moşneagul făcu semnul crucii şi zise :

— Să ştii, fătul meu, că fără Domnul Tudor nu puteţi ţine ţara nici şapte zile măcar. Numai el cunoştea firea pandurilor şi ştia cum să-i ducă. De e adevărat că muri, toţi românii se vor întoarce pe la vetrele lor. Iar voi, fără ei, nu vă puteţi ţine în ţară şi o să fiţi siliţi să fugiţi peste graniţi.

Chiriac Popescu trecu înainte. Ştia cîtă dreptate avea moşneagul.

Ostașii ieșiră din pădure. Drumul trecea acum pe marginea Oltului.

Aci în mîndra singurătate a văii, patru mînăstiri erau încuibate. Ostașii nu o văzură pe cea dintîi, Ostrovul, ascunsă într-o insulă, sub o pădure seculară de plopi, de anini, de sălcii și de fag. Un ceas mai departe cercetașii dădură de Cozia falnică, al cărei ctitor e Mircea, puternicul voievod, căruia Carpații nu-i înfățișaseră hotar. Era un pătrat de ziduri albe, cu acoperișuri de țigle roșii, peste care se vedeau trei turnuri, un vîrf de brad și unul de tei ; poarta era zăvorîtă.

Chiriac și oamenii lui trecură înainte, — n-aveau ce căuta aci deocamdată, — și se îndreptară către munții cei de tot aproape.

Oltul iese aci ca printr-o poartă, între zidurile înalte, falnic sîncelate ale Carpaților ; venit din miazănoapte, din Ardeal, își deschise lunga cale printre munți, mugind pe un pat de stînci, printre pereți de piatră și păduri străbune. Poteca era primejdioasă pentru călăreți, unde cotea pe lîngă coaste repezi, ale căror poale le rodeau apele clocotitoare. În aceste chei, drumurile, după voința sultanului, nu trebuiau întreținute, ca nu cumva să înlesnească oștirilor străine intrarea, și boierilor obiceiul lor viclean al fugii din țară. Ploua se cu săptămînile, și trecătoarea era cu totul prăpădită. Din jgheaburile răcoroase, la stînga călăreților, năruiau pîraiele umplute, înecînd drumul ; vine de apă limpede curgeau pe toate stîncile. Cheia toată, în găteala ei văratecă, picura. De pe fagi și de pe teii uriași, pernițele de mușchi luceau umflate de apă, razele soarelui se răsfrîngeau verzi și aurii prin frunzișul des, și picături mari scînteiau pe florile, care, în acest an, erau mai mîndre ca oricînd. Dincolo, peste rîu, la poalele unei păduri, o poiană părea că revarsă valuri de flori pînă la Olt. Trifoiul, ochiul boului, garofițele, felfele, degețelele, clopoțeii, guși-porumbelului, cimbrul, drobița, răsurele și socul umpleau văzduhul cu miresmele lor. Cotrocită în fundul acestor poieni, într-o ascunzătoare aproape de negăsit, se afla mînăstirea Turnu.

Arnăuții ajunseră la amiazi la țelul lor, Cornet, a patra mînăstire. Era așezată pe un picior de stîncă cu suiș greu ;

mai ales pentru cei care făceau drumul în butcă, partea cea mai groaznică a călătoriei era aci. Cornetul era părăsit, călugării fugiseră. Popescu nu găsi decît urmele întăririlor nemțești.

— Și chiar dacă ar fi în stare bună, zise sîrbul, fără tunuri nu le poți apăra. Aci în pustietate, turcii ne-ar birui prin foame, — și întorcîndu-și calul se înapoie la Cozia.

Acolo sosise Ipsilanti.

Călugării priviră îngroziți intrarea trupelor eteriste și răbdară opt zile tăbărîrea grecilor înăuntrul și împrejurul mînăstirii domnești. Căci numai atunci se întoarse Gheorghe Lassanis, care fusese trimis la graniță, la Turnu-Roșu, ca să ceară liberă trecere către Austria pentru Arhiu și pentru frații săi. Arnăuții însă nu știau nimic, altfel ar fi nimicit acest plan. Zbierau zi și noapte cerînd plata, și Arhiul nu mai îndrăznea să se arate printre ei.

El stătea sus, în una din odăile marelui Mircea, dinspre răsărit, deasupra zidului uriaș, spălat de valurile Oltului. Culcat pe un divan, se jeluia de netrebnicia oștirii, de desfrînarea ofițerilor, care-l furaseră și-l mințiseră, și de zădărnicia jertfelor de tot felul făcute de familia Ipsilanti. Iar noaptea își îngropa capul în perne și gemea. Trădarea Sofianei Pantas rănise, mai adînc ca toate, firea sa pătimașă și moale. În ziua de 27 mai, Sofiana sosise de la vie la Tîrgoviște și intrase deodată în camera lui Ipsilanti, care zăcea bolnav.

— Am auzit că l-ai prins în sfîrșit pe Tudor Vladimirescu ? zise ea cu un rîs urît, ce ai să faci cu el ?

— Voi lua o hotărîre îndată ce voi putea să mă țin pe picioare, la viitorul consiliu, răspunse prințul.

— Parcă aștaptă pandurii pînă te ții în picioare, fu răspunsul ironic, au să vie să ceară pe căpitanul lor.

— N-aș crede, căci ei mi l-au predat, zise prințul.

Atunci ea voise să afle cum se petrecuse aceasta, și pentru că Ipsilanti tăcea amărît de batjocurile ei și de nesocotirea boalei sale, Sofiana ieși zicînd :

— Lasă să întreb pe ofițerii tăi. Doar se va găsi unul printre ei care să știe ce se întîmplă în țară, mai bine decît struțul Eteriei. După aceasta Ipsilanti se mai stăpîni cu greu, timp de patru ceasuri, ca să-și arate supărarea,

ținîndu-și ura înciuiată. Pe urmă însă chemase pe Lassanis, ca să-și verse focul și să-l trimeată la Sofiana. Dar beizadeaua se sperie, cînd văzu, la întoarcerea adjutantului, turburarea lui aproape isterică. Nu mai era în stare să împărtășească cu sînge rece Arhiului știrile rele, pe care le aducea, ci striga cu blesteme și înjurături, că mișelul de Scufas fugise cu casa Eteriei și cu Sofiana Pantas. Mai trecu o bucată de vreme, pînă ce Ipsilanti care tremura din cap pînă-n picioare izbuti să afle ce se întîmplase. Sofiana pusese pe Caravia și pe alții să-i povestească prinderea lui Tudor Vladimirescu ; în timpul povestirii însă leșinase, iar cînd își venise în fire, strigase : „Pămîntul acestei țări îmi arde talpa picioarelor !". Intrase apoi în odaia ei, cu Scufas, care se tot învîrtea împrejurul ei, dar acolo, acuma, nu mai era nimeni. Beizadeaua dete porunci încurcate pentru prinderea fugarilor, dar nimeni nu se gîndi să le urmeze, căci era întunerec beznă și ploua tare, și toți își ziceau, că cel ce fuge cu o casă plină cu bani e nu numai bine înarmat, dar și hotărît să lupte. Ipsilanti nu-și mai reamintea a doua zi ; Lassanis îi spuse că aiurise. Pe urmă veniseră turcii. Dar ce se făcuse cu Tudor Vladimirescu ? Doar la Rîmnic, cînd căpitanii de panduri i-l ceruseră pe Tudor, își adusese aminte ce-i spusese Caravia și Lassanis, că slugerul ar fi fost chemat de muscali. Și chiar acuma, la Cozia, aceasta îl lăsa foarte nepăsător pe strutul Eteriei. Cu capul îngropat în perne, țipa tare sub chinurile îndurate de inima lui slabă și bolnavă, pentru că pierduse pe Sofiana.

În sfîrșit, Lassanis se întoarse. El spuse fraților Ipsilanti că granița austriacă le era deschisă, dacă depuneau armele ; arnăuților însă le spuse că nemții și intraseră în țară, ca să ajute Eteriei împotriva turcilor, și călugărilor le porunci să cînte te-deum pentru fericita întorsătură a lucrurilor. La sunetul clopotelor, arnăuții intrară în biserică îmbrățișîndu-se ; în sfîrșit, scăpaseră de dușmanul, de care se temeau în fiecare ceas. Lassanis adăogase că a doua zi toți trebuiau să fie gata ca să urmeze oștirea austriacă în trecerea ei înspre Rîmnic.

A doua zi dimineață, căpitanii, gata de plecare, nu găsiră nici pe beizadele, nici pe Lassanis. Înțeleseră atunci că fuseseră momiți, și că Arhiul fugise în Austria.

Nebuni de mînie se luară după el. Voiau plata lor. Goniră prin trecătoare ca o haită de lupi flămînzi, năvălind unii peste alții, cei tari peste cei slabi, cei călări peste cei pe jos. Înghesuiala fu mai strașnică în locurile primejdioase, ale drumului și mai ales la gura Lotrului, ale cărui ape repezi erau revărsate ; aci mulți căzură în apă și se înecară. Ceilalți prinseră pe Arhiu în apropierea granitei, și el fu silit să se răscumpere de ceata turbată, care-l blestema, cu cinci sute de galbeni.

În sfîrșit, ofițerul grănicerilor austrieci veni, cu mîna la șapcă, și duse pe frații Ipsilanti la vamă. Li se părea că scăpaseră din iad ; adînc ușurați trecuseră printre cele două regimente, înșirate la dreapta și la stînga drumului, și priviră cu recunoștință către tunurile așezate pe muchia dealului, care împiedicau intrarea în Ardeal a îndrăciților arnăuți.

Lassanis, înainte de a trece granița, înmînase un sul de hîrtie lui bimbașa Anastasie Arghirokastritul, care dăduse năvală cu mai multă obrăznicie asupra lui Ipsilanti. În el erau mai multe copii ale cuvîntării celei din urmă a Arhiului către armata sa, care glăsuia astfel : „Ostașilor, nu, nu vreau să necinstesc acest nume dîndu-l vouă, vouă care nu sînteți decît o turmă ticăloasă de fugari fricoși. Vînzarea și nemernicia voastră mă silesc să vă părăsesc. Nu vă mai cunosc. Dar mi-e rușine că v-am fost căpitan. Ați trădat pe Dumnezeu, patria și m-ați trădat și pe mine în clipa cînd nădăjduiam să biruiesc sau să mor cu voi. Treceți la turci, dezertorilor, tot sînteți de teapa lor ; duceți-vă, sărutați-le mîinile, care sînt încă roșii de sîngele sfînt al patriarhului și al episcopilor săi, duceți-vă robia pe prețul vieții voastre și a cinstei nevestelor și copiilor voștri. Voi însă, o, suflete ale „Batalionului Sacru“, voi adevărații fii ai Eladei, și care prin vînzare ați căzut jertfă pentru libertatea patriei, primiți prin mine mulțumirea simpatrioților voștri. Amintirea voastră va fi singura mîngîiere a sufletului meu.“

Și jalnica înjghebare se sfîrșea cu o listă a acelor ofițeri al căror nume, după voința Arhiului, trebuia mai ales înfierat și disprețuit de posteritate.

XX

Pe mîndra vale a Ialomiței, cea mai mîndră din Carpați, în lumina asfințitului, trecea un cioban ; lîngă el mergea cîinele lățos, cu ochii cuminți, iar în urma lui venea turma de oi, în mijlocul căreia umbla măgărușul încărcat. Rîul cînta printre pășunele de un verde strălucitor, înconjurate cu păduri de brazi întunecate, din care se iveau ici și colo stei de piatră albă. Spre miazănoapte, de unde venea Ialomița, se ridica o căldare stîncoasă, de pe simceaua căreia cădeau uriașe pînze de zăpadă. Aerul era trandafiriu și cununa vîrfurilor lucea, aproape străvezie, numai aur și porfiră.

Ciobanul și turma înaintau în tihnă, pînă ce cîinele începu să latre.

Nu departe de ei un om ședea pe o piatră. Ciobanul îl privi cu luare aminte, și deodată alergă către cel pe care-l recunoscuse drept pandur.

Istovit, încovoiat de osteneală, omul se uită la el cu ochi mari și întunecați. Nu s-ar fi putut zice de era tînăr sau bătrîn, așa de supt era la față, așa de amărîte îi erau buzele, așa de amenințătoare sprîncenele îmbinate.

Ciobanul însă strigă :

— Tu ești, Ene, tu ești !

Pandurul încercă să vorbească, dar buzele îi erau uscate.

Celălalt îi dădu să bea o înghițitură de țuică din plosca lui de lemn, și peste cîteva clipe Ene Enescu șopti :

— Dimitrie Jianu, tu ești ?

Straşnica greutate a vremurilor își pusese pecetea și pe fruntea lui Dimitrie Jianu, și ochii săi verzui nu mai aveau privirea tinereții.

— Eu sînt, zise el întunecat, ascuns sub straiele acestea, după sfatul ce mi-l dădu Iancu Jianu, la trecerea sa prin București, cînd îl sloboziră turcii. El îmi spuse :

— Cînd piere norocul românului, îi rămîne codrul. Du-te în munți pe Bucegi. La obîrșia Ialomiței e o mînăstire într-o peșteră. Să stai acolo, pînă ce o trece urgia turcească. Tudor s-a prăpădit, și căpitanii săi vor fi goniți

ca cîinii turbați, — el s-a dus greu bolnav la Caracal, acasă. Dar tu, adăogă Dumitru cu o rîvnă dureroasă, tu de unde vii cu toate armele tale ?

— De dincolo, zise Ene Enescu.

— Ce făcuși acolo ?

— M-am bătut.

— Te-ai bătut, strigă Dumitru, cine se bate acolo ? Cine vă ducea și împotriva cui ?

Încet, cu glasul stins, Ene răspunse întrebărilor furtunoase :

— După bătălia de la Drăgășani m-am dus cu un căpitan al lui Iordache și cu patru sute de arnăuți, prin Cîmpulung, peste munți, în valea Muierii. Acolo e loc bun de așteptat dușmanul. Veniră turcii, cu Sava, trădătorul. Șase ceasuri ne luptarăm, și apoi furăm siliți să ne retragem peste graniță, la Bran. Sava ne urmări pînă la vamă și ceru predarea noastră. Atunci noi ne luarăm armele înapoi de la nemți și trecurăm iarăși în valea Muierii și ne mai băturăm timp de trei ceasuri. Am ucis mulțime de turci. Dar erau de trei ori mai mulți ca noi. La urmă, puțini din noi mai rămaseră. Pe căpitanul nostru l-au prins, — și Ene tăcu, răsuflînd din greu.

— Și tu ? îl întrebă Dumitru.

Întîi un rînjet strîmbă fața tragică a tînărului pandur, apoi se porni pe un rîs, cum nu-l auzise rîzînd nimeni vreodată.

Dumitru speriat, îi puse mîna pe umăr.

— Ce ai, Ene ?

Enescu se lovi în cap cu pumnii amîndoi :

— Nu vezi tu că sînt un blestemat și că nu pot muri ? strigă el.

Prietenul său stătea aiurit. Și sufletul său era ca un pom bătut de grindină în toiul înfloririi. Sufletul lui Enescu însă era ca un pom trăsnit pînă-n măduvă.

Pe creste, vraja luminii se stinse ; ele se înălțau acum, albe catifelate, într-un cer albastru, și blana creață a pădurilor de brazi curgea neagră de pe toate umerile pietroase, jur-împrejurul văii, a cărei talpă lată mai lucea verde, ca smaraldul.

Ciinele începu iară să latre ; un călugăr, care tîra un copac, se scobora de pe o coastă.

— Mînăstirea trebuie să fie aproape, n-am greşit drumul ! strigă Dumitru Jianu şi alergă înaintea monahului : Plecăciune, părinte, să-ţi dau ajutor ? îi zise el.

Bătrînul rîse.

— Îţi mulţumesc, fiule, nu duc eu povara, o duce Cel de sus. Vorba lui era voioasă. Ai venit cu oiţele ? Nu v-aţi temut de zăpada de pe plai. Dar ăla nu e cioban, adăugă el, are arme.

— Ai ochi buni, părinte, zise Dumitru.

— Oi fi fost şi eu şoim odată, glumi călugărul, şi nu mai puse altă întrebare. Acum mă duc, zise el, căci se face tîrziu, şi mă ia la trei părintele stareţ.

— Ţi-ai pierdut vremea cu mine şi trebuie să fii obosit, zise Jianu.

— Nu e nimic, fiule, sînt numaidecît acasă şi trîntesc apoi şi povara şi oboseala. Să veniţi pe la noi. Doar sînteţi şi voi creştini. Nemeriţi uşor. De-a lungul apei, pînă la o stîncă, unde vi se pare că e sfîrşitul lumii. Şi tocmai atunci aţi sosit. O potecuţă urcă printre pietre, împrejurul colţului stîncii. La spatele ei e peştera cu schitul. Tot astfel şi cu viaţa omului : cînd crezi că ţi s-au înfundat drumurile, iată că ţi se deschide o cale bună, de Dumnezeu croită.

Şi moşneagul plecă. Cum trecea încet pe poiene, tîrînd după el bradul cu crăci uscate, părea vreo lighioană din basme, cu o coadă lungă şi cu ţepi.

Dumitru se întoarse la Ene.

— Mîine dimineaţă mă duc la schit. Se vede că schimnicii sînt oameni buni, dacă seamănă ceilalţi cu acesta. Şi acuma, hai să ne alegem un loc de odihnă.

— Eu merg mai departe, mormăi Ene.

— Unde ? întrebă mirat Dumitru.

— Mă cobor la cîmp.

— Dar nu te mai ţin picioarele.

Celălalt nu răspunse.

— Şi ce să faci la cîmp ? urmă Dumitru.

— Să mă bat.

— Nu-ţi mai spusei odinioară, că nu mai e chip de luptă dreaptă ? Ce se petrece acuma e numai omor şi

jaf. Nu viu eu de acolo ? Trei zile de-a rîndul aș putea să-ți spui păţăniile mele, pînă sosii aci.

— Ei și ?

— Eşti smintit ! strigă Dumitru.

Enescu se sculă dintr-o dată.

Dar Jianu îl rugă repede :

— Iartă-mă, căci acuma înţelesese că sufletul prietenului său era atît de rănit, încît cea mai mică atingere îl durea, iartă-mă și stai cu mine. Vezi bine, a vrut pronia cerească să ne întîlnim aci, în creierii munţilor, la capul cel mai depărtat al ţării, tu venind din Ardeal și eu din Bucureşti.

— Nu cred în pronia cerească, nu cred în nimic, scrîșni Ene.

— Crede cel puţin că te iubesc și că-mi faci rău dacă mă părăseşti, îl rugă Jianu.

Enescu se opri și zise într-un geamăt :

— Cum mă chinuiţi cu iubirea voastră.

Însă ascultă de rugăciunea prietenului.

Focul pandurilor ardea pe o pajişte, lîngă un pîrîu ce curgea către Ialomiţa, între păduri de brazi și cetăţi de stînci înalte. Noaptea era răcoroasă și îmbălsămată de minunatele miresme ce ies din tot ce creşte și înfloreşte pe munte, la începutul verii. Miroseau mugurii tineri de brad, iarba și ferigile cu aroma lor subţire a humei din codru ; mirosea apa izvorîtă din tainicele prăpăstii, unde beau caprele de munte, și în adierea ce întovărăşea șuvoiul ei se simţea mirosul răşinos al smirdarului și cel de liliac al penei-zburătorului, ce creşte în cheiţele umbroase. Miroseau prin codru și prin poieni miile de floricele mărunte, steaua albă de ceară a perișorului, cimbrul și ochiul păsăruicii, cel albastru închis, care aduce aminte de migdale și de zahăr. Fiecare răsuflare era făcătoare de bine, un somn scurt în aerul acesta era cea mai puternică întărire pentru trup și suflet.

Dar cînd, după miezul nopţii, Dumitru se trezi, ca să vază de foc, el zări cu îngrijire pe Ene Enescu stînd încă pe o buturugă și privind în jăratec.

— N-ai dormit ? îl întrebă.

Ene dădu din cap.

— Te-ai bătut şi ieri şi alaltăieri, ai făcut azi tot urcuşul munţilor şi acuma nu dormi ? Cum aşa ? Oare nu poţi dormi ?

— Nu vroi, mormăi Enescu.

— Nu vrei ? zise încet, Dumitru, şi măsurînd toată adîncimea durerii în ochii negri ai prietenului, el adăugă : Dar ar trebui să încerci să uiţi, măcar pentru cîteva ceasuri.

— Şi cînd mă deştept, mă apucă tot ce fu, parcă s-ar fi întîmplat în clipa aceea, răspunse Enescu, încercai şi crezui să înnebunesc.

Dumitru oftă. Îşi aducea aminte de zilele, cînd îl lăsase ameţeala frigurilor şi cînd simţise din nou toată jalea dragostei sale abia înflorite şi aşa de timpuriu nimicită. Cunoştea groaznicele amintiri, care-l chinuiau pe Ene Enescu, răpindu-i toată liniştea sufletească, şi aflase de la preotul de la Goleşti cele petrecute sub sălcii şi în foişor. În zori de zi el pusese pe mormîntul lui Urdăreanu o cruce de lemn, pe care o săpase noaptea lîngă foc, cu multe gînduri grele şi cernite.

O spuse lui Enescu.

Acesta însă rîse batjocoritor :

— O cruce. Şi crezi că acuma s-a dres totul.

Dumitru, feciorul Catincăi Jianu, căreia în Craiova i se zicea „Bună", nu răspunse ; se tot gîndea cum să găsească o alinare pentru deznădejdea prietenului. Şi acesta era şi leacul cel mai bun chiar pentru inima lui, căci pentru rănile sufleteşti nu e decît o tămăduire ; grija pentru alţii. Dumitru îşi dădu seama că nu trebuia să vorbească lui Ene nici ca unui bolnav, nici ca unui om istovit. Ura şi boala frămîntau firea puternică a tînărului pandur. Mai bine era să-l laşi în voia lui, pînă ce i se stingea patima în suflet, sau pînă ce boala îl culcă la pămînt.

În zilele ce urmară ei făcură un bordei pentru merinde şi o strungă pentru oi. Ene muncea şi tăcea. Abia mînca, nu dormea şi grija lui Dumitru creştea din ceas în ceas. Dar se bucura, că nu-l părăsise prietenul şi că nu se împotrivi cînd îi zise :

— Hai la mînăstire, să ducem ceva urdă călugărilor.

Aflară poteca întocmai cum le spusese bătrînul. La poalele unui zid de piatră făcea o cotitură și ducea printre flori și ierburi mătăsoase la schit. Așezat chiar subt bolta peșterii, acesta umplea toată gura ei. Trecînd pragul ușii scunde, zăriră bisericuța albă ca zăpada pe fundul negru al peșterii și intrară în curte, unde pătrundea înăbușit mugetul apelor Ialomiței. În colțul stîng, un călugăr cu plete cărunte lucra la un butoi. Adîncit în muncă, singurătate și tihnă sufletească, nu ridică ochii către dînșii.

Dintr-una din chiliuțe ieși bătrînul voios, primi ploconul cu mulțumire și rugă pe tineri să rămîie pînă la vecernie.

Dinspre intrarea bisericii, îndreptată către fundul peșterii, se auzi toaca. Din clopotniță, deasupra porții răsună glasul limpede al clopotelului, și alți doi călugări ieșiră din chiliile lor. Dogarul își puse uneltele la o parte, scoase rasa din brîu, și cu toții intrară în biserică.

Dumitru și Ene îi urmară. Pe acesta îl potolise minunata liniște a locului. Nimic din rătăcirile de la cîmp nu pătrunseseră pîn-aici. În tainicul colț de stîncă, sfîntul locaș stătea întărit de munții încununați cu zăpadă și cu smirdar, și ceea ce omul numește timp, părea a se fi oprit aci.

Dumitru, și mai ales Enescu fură siliți să se aplece mult, ca să intre în biserică. Aceasta era așa de nemeșteșugită, așa de potrivită singurului ei scop de a fi adăpost de rugă pentru pocăința sufletelor încărcate de păcate, zidirea toată se întocmea atît de bine cu împrejurimile deosebite în care se afla, încît era frumoasă ca o mare operă de artă.

Împrejurul pereților văruiți stăteau stranele făcute de fratele dogar. În fund sclipea iconostasul cu fețe multe și cu aur. Zuruind se scoborî candela, de la care un călugăr luă lumină pentru sfeșnicele împărătești. În bisericuța mohorîtă, care mirosea a ceară, a tămîie și a mucegai, călugării se mișcau încet, fără zgomot.

Și melopeea rugăciunilor începu, împăciuitor și legănătoare ; se ridică, cînd un glas, cînd altul, unul mai grav, altul mai lămurit toate cu cuviosă impersonalitate, pînă ce veni rîndul fratelui dogar. El trebuia să zică „Tatăl

nostru". Şi aceasta fu o mişcătoare cuvîntare către domnul. Fiecare rugă izvora din adîncimea unei credinţi smerite, din bogăţia unei lungi şi grele cunoştinţi a vieţii...

Dumitru Jianu simţi deodată că Enescu se razimă greu de dînsul şi-l scoase din biserică. Ene căzu pe treapta de zid, care ocolea mica clădire. Cum stinge apa focul, aşa liniştea neprihănită a mînăstirii stinsese tot amarul în sufletul tînărului pandur, şi atunci îl lăsaseră puterile.

Părintele Varsanufie, moşneagul vesel, îngriji de Ene. Îl culcă în una din odăiţele, unde se adăposteau drumeţii.

A doua zi de dimineaţă, cînd Dumitru veni la mînăstire, împins de grija ce o ducea prietenului, călugărul îi zise :

— M-am rugat astă noapte la Dumnezeu să-l scape pe tînăr, nu numai de dogoreala trupului, dar şi de dogoreala sufletului. Din aiurările lui am înţeles că inima i se zbate ca păstrăvul pe jăratec, şi punînd mîna pe braţul ciobanului, el urmă : Ce s-a întîmplat în ţară, fătul meu ? Bolnavul vorbeşte de bătălii, de slugerul Tudor, căruia îi zice Domn, şi de spînzurătoare. L-am cunoscut şi eu pe sluger, căci am fost şi eu pandur. M-am călugărit acum unsprezece ani, cînd, întorcîndu-mă de la rezbel împotriva turcilor, mi-am găsit casa arsă, copiii şi nevasta ucişi. Celui de sus nu te poţi împotrivi.

Şi Dumitru Jianu îi povesti ce se întîmplase în ţară. Jalea cuprinsese sufletele călugărilor. Zi şi noapte citiră rugăciuni pentru neamul românesc. Iar celor doi panduri, pe care vitejia răscoalei îi cuprinsese pînă în munţi, le arătară prietenie şi milostivire.

Părintele Varsanufie nu ştia multe, dar bunătatea şi credinţa îi erau atît de mari, încît, după opt zile, putu să zică lui Dumitru :

— Azi nu te las să-l vezi, doarme.

Jianu simţi sub gene lacrămi de bucurie.

Ene cîştiga puteri văzînd cu ochii ; sufletul său însă zăcea încă sub un zăbranic de adîncă întristare, mai ales în zilele de ploaie şi de furtună, cînd nu putea să se culce înaintea casei, la soare.

Într-o zi cu tunete şi trăsnete Dumitru Jianu călăuzi pînă la mînăstire trei orăşeni fugari. Ploaia îi udase pînă

la piele, picioarele lor erau numai răni, și erau aiuriți de grozăviile munților.

Fratele dogar aprinse focul în soba din odăița de lîngă Ene, aduse fîn și cîteva ploscate și încercă să-i îmbărbăteze și să-i mîngîie duhovnicește. Dar unul din bejenari, pîntecos, roș la față și cu mustăți groase, îi tăie cuvîntul și își ușura inima cu o droaie de blesteme. Blestema munții și apoi groaznica ursită, care-l adusese aci, pe el, pe bogatul negustor bucureștean, care în viața lui nu ieșise pe jos din casă, pînă acuma, cînd era să fie măcelărit de turci.

În aceeași clipă intră părintele Varsanufie, speriat de larma făcută așa aproape de bolnavul său și vrînd s-o potolească.

Negustorul însă îi luă mișcarea drept o altă încercare de mîngîiere, și strigă și mai înfuriat :

— Dați-mi pace cu patalamalele ! Văzut-ați ce am văzut eu ? Mormanul de capete în curtea pașalei de la București ? Și pentru fiecare cap se plătea o mahmudie. Era vorba să fie capete de arnăuți, să fie măcelărită ceata lui Sava, după ce nemernicul fu împușcat în casa pașalei. Dar cînd n-a mai găsit arnăuți, turcul a luat capete de români. Iacă ce se petrece în țară. Acolo degeaba zîngănesc clopotele bisericilor. Acolo nu mai e Dumnezeu. Acolo e iad, iad. Și pe toate, strigă el și mai tare, văzînd o nouă mișcare a părintelui Varsanufie, pe toate acestea le datorim afurisitului de Tudor Vladimirescu. Numai el, smintitul, a adus nenorocire peste țară. Și de ce ? A smintit pe țărani și i-a răsculat, de ce ? Rău era înainte, dar e mai bine acuma ? Țăranii trăiau în sărăcie, dar cel puțin plăteau birul : dînsul i-a omorît, i-a spînzurat, și birul nu-l mai plătea nimenea. Și banii unde sînt ? Cui au folosit ? Doar numai lui, tîlharului. S-a răsculat ca să fure mai mult ca toți grecii și ca toți voievozii, hoțul, nemernicul !

Atunci ușa se deschise subt pumnul încleștat al unuia, la a cărui vedere negustorul tăcu înlemnit.

Ene Enescu, cu ochii înflăcărați, îmbrăcat în rasa călugărească, stătea înaintea lui.

— Minți ! strigă pandurul. Nu e adevărat ce zici de Domnul Tudor. Ne spînzura și ne împușca, dar nu-și

însuși lăscaie din banul țării. Dar tu, de unde să-l pricepi ; l-ai luat drept unul ca tine. Taci, deci și nu chelălăi, javră.

Trecute erau nepăsarea și deznădejdea lui Ene ; credința redobîndită ardea iarăși pară. Învinuirea nedreaptă adusă omului, pe care era rău supărat, îi arătase din nou tot prețul acestui om dîrz și curat la suflet.

Fugarii a doua zi plecară. Părintele Varsanufie îi duse pînă la Strunga, unde se deschid pereții de stîncă între munții Bătrîna și Tătaru și pe unde trecea granița. Îi privi cîtva timp, cum se scoborau cu greu, sub zidul de piatră uriaș al Bătrînei, și cum treceau poienele verde deschis și printre jnepeni negri. De la Strunga pînă în depărtări albastre, poți privi munții, care se țin lanț între Ardeal și România. Soarele apunea, scăldînd într-o brumă purpurie creasta lungă a Pietrei lui Crai, așezată de-a curmezișul priveliștei.

Bătrînul privea adîncit în gînduri. Pe deasupra munților era lumină și pace dumnezeiască. În văile înecate în umbra serii era jale omenească, în văile înecate în umbra serii un popor mic ducea cea mai uriașă luptă din lume, nu pentru aur sau pentru putere, nu pentru un petec de pămînt, ci pentru un bine mai sfînt, atît de sfînt încît omul nu-l va dobîndi niciodată pe deplin poate, decît dincolo de viața sa pămîntească, dar pentru care e cea mai sfîntă datorie a lui să lupte : pentru dreptate se ridicase cel mai mîndru fiu al țării, olteanul Tudor Vladimirescu, pentru dreptate își dusese neamul la luptă.

Cînd călugărul se întoarse să plece, luna, care răsărea roșie aprinsă, îl privi de deasupra munților învinețiți, dincolo de Ialomița. Iar cînd părintele ajunse în vale, la malul apei, luna lucea albă și umbra brazilor cădea neagră pe poienele argintii.

Călugărul zări în curînd focul lui Dumitru Jianu, se îndreptă către el și găsi și pe Enescu lîngă prietenul său. Acesta îi zise surîzînd :

— Mi-e mai bine, părinte, și Dumitru a fost destul singur. Moșneagul se așează lîngă ei. Cîteșitrei tăceau prietenește și din cînd în cînd ațițau focul. O mare liniște, liniștea ceasului în care se aprind stelele, îi învăluia, liniștea tainică, în care îi este îngăduit omului să arunce o privire în nesfîrșit, dincolo de lumea sa, presimțind cît

de uriașă și de nepătrunsă este puterea cîrmuitoare a lumilor, ale cărei legi sînt scrise în slove de lumină pe cerul nopții. Firește, în sufletele celor trei bărbați, liniștea era alta pentru fiecare. Vrajbele nu-l mai rătăceau pe bătrîn din credința sa către domnul. Și tinerii luptaseră și suferiseră atît de mult, încît tinerețele lor își cereau din nou dreptul lor la nădejde. Vorba ceea : că românul are șapte suflete. Are șapte suflete și doi prieteni buni, codrul și munții.

După un timp, părintele Varsanufie zise :

— Iacă, m-am gîndit așa : slugerul Tudor a pățit ca Moise. Era și el omul lui Dumnezeu, dar era om, și pentru că a greșit o dată, domnul îl pedepsi, și nu-l lăsă să pună piciorul pe pămîntul făgăduinței, către care își ducea poporul. Voi însă, fiii mei, de acuma cunoașteți drumul.

Și cuvintele sale căzură ca sămînța bună pe pămînt prielnic.

Redactor : E. GROZEA
Tehnoredactor : D. ANDREI

Bun de tipar 26.02.1981. Apărut 1981.
Coli tipar 22. B260.

Comanda nr. 10 021
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, — București
Republica Socialistă România